

vart går du?) fick Petrus till svar: »Till Rom för att åter korsfästas.» Petrus blygdes då o. återvände till Rom, där han led martyrdöden. — Äv. titel på berömd roman av H. Sienkiewicz.

von Qvan'ten, Emil (1827—1903), finl. författare o. tidningsman, Karl XV:s biblio-

tekarie 1864—72. Skrev mot Ryssland riktade stridsskrifter o. dikter, varibland märktes den allbekanta *Suomis säng*.

Qvarnström, Carl Gustaf (1810—67), bildhuggare. Q. utförde bl. a. de kända statyerna över *Tegnér* i Lund, *Berzelius* i Berzelii park, Sthlm, o. *Engelbrekt* i Örebro.

R

R r, antikva el. latinsk stil. R r, kursiv.

R r, fraktur el. tysk stil. R r, gotisk stil.

R. 1. Rom. taltecken 80. R = 80.000. — 2. Förkortning av lat. *Rufus*. — 3. Förkortning av *Réaumurgrader*. — 4. Beteckning för gaskonstanten (jfr Gas). — 5. Förkortning av lat. *ra'vus*, sällsynt (om böcker m. m.). — 6. Förkortning av *retard*.

Ra, kem. tecken för en atom radium.

Ra, i egypt. myt. solens gud.

Raab [ra'b]. 1. Ungerska R a b a, biflod fr. h. till Donau, n.v. Ungern. Längd 340 km. — 2. Tyska namnet på staden Győr.

1. Raab, Hugo (1831—8r), frih., generalmajor; deltog på dansk sida i Dansk-tyska kriget 1864. R. uppjorde förslag till organisation av Generalstaben, vars chef han blev (1873), o. utarbetade förslag till en modern härordning, som låg till grund för 1875 års kung. försvarsproposition o. äv. var utgångspunkt för 1914 års reform.

a. Raab, Gustaf Adolf (1844—1914), kapten, socialpolitiker, drev mångårig propaganda för allmän folkpensionering.

Raabe [ra':]. Wilhelm (1831—1910), tysk romanförfattare. Bl. arb. borgaridyllen *Die Chronik der Sperlingsgasse* (1857).

Raah [ra'he], finska namnet på Brahestad.

Raba, ungerska namnet på floden Raab.

Rabal'der (av no.), buller, bråk, oväsen.

Raba'nus Mau'rus (omkr. 776—856), fransk teolog, ärkebiskop i Mainz 847, lärd bibeltolkare o. hymndiktare. R. understödde missionen i det sv. Birka.

Rabarber, art av örtsläktet *Rhe'um* (fam. *Polygonaceae*), vilkas sylriga bladskaft ätas. Innefattar förädlade former av *Rh. rha'pon'i-cum* (Sibirien, Kina) o. *Rh. undu'la'lum* (Sibirien). Den förra har svagt vägiga, undertill småhåriga blad, den senare starkt vägiga o. hårlösa.

Rabat', hamnstad i n.v. Marocko. 160.000 inv. (1946). Säte för franska generalresidenten. Matt-, tyg- o. läderindustri. Utförel av hudar o. vax.

Rabatt'. 1. (Av it. *rabatto*), avdrag på köpesumma, nedsättning i pris (t. ex. vid kontantköp). Verb: r a b a l l e'r a. — 2. (Av fr. *rabat*, utslag, krage), blomstersäng.

Raubad [rabá'], Henri, f. 1873, fransk tonsättare, direktör för konservatoriet i Paris 1920—4r. Har skrivit operor (*Marouf*, 1914), orkesterverk, oratoriet *Job* m. m.

Rabaul, huvudstad i Nya Guineaterritoriet, belägen på ön New Britain. 1.500 inv., varav 700 européer. R. har flyghamn o. utgör centrum för flygtrafiken mellan För. Stat.,

Hawaii, Australien, Nederl. Indien o. Singapore.

Rabb, drevjärn, som användes vid drivning (tätning av näten) av däck o. fartygssida.

Rabbi (hebr., av *rab*, »stor», »herre»), urspr. hederstitel för jud. lärda, äv. tillagd Jesus (Jon. 3: 2). Under formen rabbin num. titel för jud. religionslärare o. församlingsföreståndare.

Rabbiniska språket el. nyhebreiskan är en fortsättning av hebreiskan men har upptagit en stor mängd låneord från de klassiska språken samt arameiska, persiska o. arabiska. Det är den mosaiska religionens språk o. äger en rik litteratur men användes icke som talspråk.

Rabelais [rablâ'], Francois (omkr. 1495—trol. 1553), fransk författare, läkare o. humanist, berömd för sina burleska, mustigt realistiska skildringar av jätten *Gargantua* o. dennes son *Pantagruel* (5 dir, 1533—64; sv. övers, i urval 1902). Arbetet, som genomsyras av renässansens o. humanismens vidsynta världsåskådning, vann en enastående popularitet o. anses som den franska renässanslitteraturens främsta prosaverk. Monografi av B. Knöös 1943.

Rabe'nus, Nils (1648—1717), Carl XI:s hovpredikant o. gunstling, prost i Hedemora från 1701. R:s egeninne o. fallenhet för upptåg framkallade en rik anekdotbildning. I nyare tid har R. erottappats som förfalskare av ett stort antal hist. urkunder o. skrifter.

1. Rabe'nus, Olof Ingelsson (r730—72), rättslär, prof. i Uppsala 1766. Bidrog genom utgivandet av ett stort antal jurid. avhandlingar o. genom samlandet av författningar rörande justitieväsendet kraftigt till utvecklingen av den sv. juridiken.

2. Rabenius, Lars Georg (r?7i—1846), son till O. I. R., rättslär, prof. i Uppsala 1807—37. Utg. av jurid. läroböcker.

3. Rabenius, Teodor (r823—92), son till L. G. R., rättslär, prof. i Lund 1854, i Uppsala 1862. Bl. arb. det stora verket *Handbok i Sveriges gällande förvaltningsrätt* (3 dir, 1866—7*).

4. Rabenius, Olof (1882—1948), son till T. R., skriftställare, rg16—26 teaterkritiker i *Nya Dagligt Allehanda*; litterär medarb. i Stock-

holms Dagblad 1907—24, i Stockholms-Tidningen 1926—30, ledare av Sthlms borgarskolas föreläsningsslinje från 1931. Bl. arb. *Kring drotning Kristinas kloeka* (1942), *Mellan Stockholms strömdrag* (1943) o. *Hans Larsson* (1944).

Ra'bi, Isidor Isaac, f. 1898 (i Polen), amerik. fysiker, verksam vid Columbia Univ. i New York sed. 1930, prof. i fysik 1937. Erhöll 1944 nobelpriset för den av honom angivna resonansmetoden för registrering av atomkärnans magnetiska egenskaper. Jfr Molekylstrålar.

Rabiat (av lat. *rabies*, ursinne), ursinnig, våldsamt.

Rabies (lat., ursinne), dets. som vattuskräck.

Rabulist' (av lat. *rabula*, skrikig talare), radikal o. skrävlande politiker, uppbyggare. — **Rabulisti**, en rabulists äskådning, spridande av upproriska åsikter.

Race [re's], eng., lopp, fart; hästkapploppning. **RaceVmsk** (av lat. *race/mus*, druva) kallas en blandning el. förening (r a c e m a't) av lika mängder av höger- o. vänstervridande formen av en optiskt aktiv kemisk förening. Ex. druv-syra. Jfr Optisk vridningsförmåga o. Stereoisomeri.

Racemös (av lat. *race/mus*, druva) säges en förgreningsform hos växterna vara, som utnärkes av att alla skottaxlar uppbyggs av en enda, alltjämt verksam spetsknopp. Ex. barr-träd, bok, ask, klaselik blomställning.

Racer [re's], eng., kapplöpningshäst; kappsegelare; bil, cykel, motorcykel el. motorbåt, avsedd för hastighetstävlingar.

Raobel [rasJät], Elisa (1820—58), fransk-judisk skådespelerska; berömd tragedienne.

Rachitis, stavningsform för rakisit. **Rachmaninov**, Sergej Vasiljevicitj (1873—1943), rysk tonsättare o. pianist (i Sthlm sista ggn 1935). Från 1920-t. bosatt i För. Stat. Skrev operor (*Alekö*), symfonier, kantaten *Klockorna*, 4 pianokonserter o. sånger. (Se bild.)

Racine [r'o'sin], stad i Wisconsin, n. För. Stat., vid Michigansjön. 67,000 inv. (1940). Katolsk akademi. Tillv. av lantbruksmaskiner. Spannmålshandel.

Racine [rasinn'], Jean (1639—99), fransk dramatiker, den franskklassiska dramatikens främste representant. R:s första betydande tragedi var *Andromaque* (1667), varpå följde *BHtanicus* (1669), *Bérénice* (1670), *Bajazet* (1672), *Mithridate* (1673), *Iphigénie en Aulide* (1674) o. *Phédre* (1677; sv. övers. 1906). Till en del på grund av det kyliga mottagandet av denna sista pjäs drog sig R. därefter tillbaka från teatern. Hans enda dra in arbeten från senare år äro de två, på Mme de Maintenons uppmaning skrivna, religiösa skådespelen *Ester* (1689) o. *Athalie* (1690).

R:s styrka ligger främst i den fint nyanserade psykologien, i kompositionens klarhet o. enkelhet samt i versens väljud.

Rackare (av mlty.), egentl. huvavdragare; skarpårtare, bödelsdräng, nattman; num. skällsord.

Rackeby, kommun i n.v. Västergötland, Skarab. l.; Läckö landsf. distr., Kinnefjärdings, Sine o. Källands doms. 438 inv. (1947).

Rackelhane, bastard mellan orrtupp o. tjärdhona.

Rack'et, eng., slagträ för lawntennis, bestående av ett inom en oval träram spänt nät av tarmsträngar.

Raoketeer [raek'ti^o] (av eng. *tacket*, slanguttryck för bedrägeri, ohederlig födkrok), medlem av förbyrband i För. Stat., som med hot om våldsdåd öva utpressning mot privatpersoner, främst näringsidkare. Användes äv. som verb.

Raczkiewicz [ratijkje'vitsj], Wladyslaw (1885—1947), polsk politiker, upprepade ggr inrikesminister. 1930—35 sejmens talman. Lifter Polens sammanbrott 1939 befann K. sig i Frankrike o. valdes till Polens president med säte först i Angers o. från juni 1940 i London.

Radagai's, germansk hövding, som år 405 el. 406 i spetsen för en stor styrka inträdde i Italien men besegrades o. dödades av Stiliko.

Radaman'tys, i senare grek. myt. en av domarna i Hades.

Radar [re'd'är, ra'där], förkortning för eng. *radio detecting and ranging*, »sökande o. mätning medelst radio», num. vedertagen benämning på ekoradio (se d. o.).

Radband, dets. som rosenkrans. **Radcliffe** [rsedd'kliff], stad i n.v. England, grevsk. Lancashire. 25,000 inv. (1945). Stenkolsgruvor. Textilindustri.

Radcliffe [rsedd'kliff], Ann, f. Ward (1764—1823), eng. författarinna, utgav en rad effektfulla o. spännande äventyrsromaner (*The mysteries of Udolpho*, 1794).

Ra'dek, Karl, f. 1885, egentl. Sobelsohn, rysk politiker av judisk börd. Deltog urspr. i den polska socialiströrelsen o. därefter i den tyska. Bedrev under Första världskr. från Schweiz antimilitaristisk propaganda o. begav sig efter ryska marsrevol. 1917 jämte Lenin via Sthlm till Ryssland. 1918—19 bedrev R. kommunistpropaganda i Tyskland. 1920 sekreterare i Komintern. Effer Lenins död slöt sig R. till Trotskioppositionen o. var 1927—30 utesluten ur kommunistpartiet. I samb. med Stalins aktion mot oppositionen häktades R., dömdes jan. 1937 till 10 års fängelse men frigavs redan aug. s. å. Politisk författare.

Ra'demacher, Reinhold (1609—68), köpman av holländsk börd, borgare i Riga, inflyttade till Sverige 1654 med en koloni smeder o. erhöll s. å. privilegier på anläggningen av manufakturverk vid Torshällaån i n.v. Eskilstuna. Företaget, ursprunget till »Karl Gustavs stads gevärsfaktori», blev småningom en medelpunkt för den sv. järnförädlingen. R:s smedja är nu inredd till industrimuseum. »Rademackeri» brukas ännu i Södermanland som namn på järnkräm.

Rade'ra (av lat.), utskrapa, utplåna (skrift o. dyl.); etsa. — **Radering**, etsning.

Radetzky [-dätfski], Joseph Wenzel (1766—1858), greve, österrik. fältmarskalk, generalstabschef under fälttågen 1813—15, räddade under revolutionsåren 1848—49 genom en rad segrar (Custoza, Novara m. fl.) Österrikes maktsställning i n. Italien, där han sedan var generalguvernör till 1857.

Radhus, mindre enfamiljshus, sammanbyggda i en långa, särsk. vanliga i England.

Radiallager, axellager, som upptar belastning vinkelrätt mot axeln. Jfr Stödlager.

Radialrörelse, en himlakörns rörelse i synlinjens riktning; kan uppmätas med spektrometer. Enl. Dopplers princip förskjutas

näml. linjerna i spektrum mot rött, om avståndet växer (positiv radialrörelse), i motsatt fall mot violet.

Radia'n, enhet (= 57.3°) för vinklar, som angivas i bågmaßt (se d. o.).

Radiant' el. radiati'on'spunkt (av lat. *radius*, stråle), den punkt på himlen, varifrån de av en meteorsvärm alstrade »stjärnfällen» synas utgå.

Radia'tor el. värmeelement, värmeledningarnas i de olika rummen placerade behållare för varmvatten el. ånga.

Radie, kroatisk stavning av Radity.

Ra'die (av lat. *radius*, hjuleker), rät linje, som sammanbinder en cirkels medelpunkt med en godtycklig punkt på dess omkrets, således halva diametern.

Radieli' el. radial, riktad från el. mot en cirkels el. sfärs medelpunkt (längs dess radie).

Radie'ra (av lat. *radius*, stråle), medelst radiosändares elektromagnetiska vågor utsända telegraf- o. telefonmeddelanden. Jfr Rundradio.

Radiguet [-gä-], Raymond (1903—28), fransk författare, känd genom romanerna *Bal du comite d'Orgel* (1924; Greve d'Orgels bal, 1925) o. *Le diable au corps* (1923, filmatiserad).

Radika'l (av lat. *radix*, rot), som går till roten av en sak, genomgripande. — *Kem.* Förning, som i vanliga fall ej kan förekomma fritt utan endast bunden vid andra ämnen. Ex. på radikaler äro etylradikalen, C_2H_5 , i t. ex. etylalkohol, fenylradikalen, C_6H_5 , i t. ex. fenol, karboxylradikalen, CO_2H , i alla karbonsyror osv. — *Polit.* Person, som arbetar för genomgripande förändringar av bestående förhållanden. — *R a d i k a l i s m*, meningsriktning, som bedömer samhällsförhållandena under målmedveten tillämpning av vissa »principer», i regel sammanfallande med »1789 års idéer» om frihet, jämlikhet o. broderskap. Beteckningen radikaler (»radicals») först gångse i England, där den under åren efter Napoleonskrigens slut avsåg extrema anhängare av parlamentsreform, »social omdaning» osv.

Radikalkur, kraftig huskur.

Radikaloperatio'n, kirurgiskt ingrepp för fullständigt avlägsnande av sjukt parti.

Radikalsocialist'er, politiskt parti i Frankrike, utgåendet ur ett på 1880-t. radikalt parti med Clemenceau som ledare. Det behärskade i stort sett den franska politiken fram till Första världskr. I senaten kallades partiet demokratiska vänstern. Det utgjorde den borgerliga vänsterns yttersta flygel; bland dess ledare under denna tid märktes Combes, Cailaux, Dclassé o. Doumergue. Efter Första världskr. var partiet i regel dep.kammarrens största med Herriot, Chaulemps o. Daladier m. fl. som ledande. Tills, med socialisterna o. kommunisterna bildade det 1935 Folkfronten (jfr d.o.). 1938 samarbetade det med högern. Partiet fick vid valen nov. 1946 blott 45 platser i nationalförsamlingen. Är nu ett rent borgerligt centerparti.

Ra'dio (av lat. *radius*, stråle). 1. Sammanfattande benämning för metoder att överföra signaler med elektriska vågor. I dagligt tal ofta dets. som rundradio el. radioapparat. Jfr Radiomottagare, Radiosändare, Radiopojling o. Rundradio. — 2. I sammansatta ord ant. samma betydelse som 1 el. beteckning för strålning, ex. radioaktivitet o. radiometer. Som förstavelse till olika grundämnen (ex. radiofosfor o. radiotorium) betecknar det i allmänhet radioaktiva isotoper till dessa (jfr dock Radioaktinium).

Radioakti'vium, radioaktivt grundämne, som tillhör aktiniumserien. Kem. tecken *RdAc*, atomnr. 90 (alltså en toriumisotop), atomvikt

227, halvringstid 18,9 dygn. Bildas ur aktinium o. övergår under alfa- o. gammastrålning till aktinium X.

Radioaktiva grundämnen el. radioelement kallas de naturliga o. konstgjorda grundämnen, som visa radioaktivitet (se d. o.). Till de naturliga hör näml. kalium, rubidium o. samarium omkr. 40 element med atomnr 81—92, fördelade på tre serier: uran-radiumserien, som börjar med uran, aktiniumserien, vilken utgör en förgrening till den förra, o. toriumserien, som utgår från torium. — De första artificiella radioelementen upptäcktes 1934 av makarna Joliot-Curie vid bestrålning av aluminium, bor o. magnesium med alfastrålar, då ytterst små mängder radiofosfor (^{30}P), radiokväve (^{13}N) resp. radiokisel (^{28}Si) med masstalet 30, 13 o. 27 bildas. Dessa isotoper äro instabila o. omvandlas spontant under positronstrålning till de beständiga isotoperna ^{28}Si o. ^{12}C (kisel o. kol) resp. aluminium. Sedan energirika jonstrålar o. relativt långsamma neutroner börjat framställas medelst cyklotroner o. uranstrålar, har man genom bestrålning av olika grundämnen framställt 500 (1947) artificiella radioelement. En del av dessa har utnyttjats i atombomben, andra användas som radioaktiva indikatorer (jfr Isotoper) samt till radioaktiv bestrålning inuti kroppen vid vissa sjukdomar, t. ex. radiofosfor (se d. o.), ^{32}P , mot blodsjukdomen leukemi. Jfr Atomkylning o. Elementomvandling.

Radioaktiva mineral, mineral, innehållande radioaktiva grundämnen. Viktigast äro pechblände o. carnotit.

Radioaktiv beläggning el. inducerad radioaktivitet, ett osynligt o. icke vägbart skikt av radioaktiva grundämnen, vilket avsätter sig på alla kroppar, som komma i beröring med radiums gasformiga sönderfallsprodukt radon (el. med dess isotoper aktinon o. toron i aktinium- o. toriumserien). Radiums aktiva beläggning, vars strålning försvinner på några timmar, utgöres av radium *A*, *Bo*. *C*. Kroppar, som under lång tid varit i beröring med radon, visa dock en svag, bestående strålning, som härrör från radium *D*, *E* o. *F*. Jfr Radioaktivitet.

Radioaktivitet, atomisönderfall, som försigår spontant (dvs. utan påverkan från omgivn.) o. under utsändande av strålning. Påvisades först hos uransalter av H. Becquerel 1896 genom strålarnas förmåga att påverka fotogr. plåtar o. jonisera luften o. utforskades närmare av makarna Curie, E. Rutherford, F. Soddy m. fl. Är en egenskap, som tillkommer dels ett antal naturliga grundämnen o. dels vissa genom atomsprängningar framställda instabila isotoper (artificiella radioelement, jfr Radioaktiva grundämnen o. Elementomvandling). I senare fallet föreligger artificiell el. konstgjord radioaktivitet (mindre lämpl. inducerad radioaktivitet, då härmad äv. avses radioaktiv beläggning). Strålningen utgöres vid den naturliga radioaktiviteten av alfa-, beta- o. gammastrålar o. vid den konstgjorda av positroner el. beta- o. gammastrålar. Genom partikelstrålningen ändras atomkärnans laddning, så att ett nytt grundämne bildas (desintegratio n el. radioaktiv omvandling): atomnumret (som bestämmer platsen i periodiska syst.) minskas 1 el. 2 enheter vid positronresp. alfastrålning o. ökas 1 enhet vid betastrålning. Samtidigt minskas masstalet (atomvikten) med 4 enheter vid alfastrålning men förblir oförändrat i övriga fall. Det sönderfallande ämnets mängd minskas per tidsenhet med en bestämd brädel (ämnets sönderfallskonstant) äv den återstående mängden (jfr Halveringstid). Är äv. det nybildade grundämnet radioaktivt,

utbildas en radioaktiv jämvikt, varvid lika många atomer bildas o. sönderfalla, så att det nya ämnets mängd blir oförändrad. Vid sådan jämvikt ingå de olika ämnena i en radioaktiv serie i mängder, som åro proportionella mot halveringstiderna. Jfr Radioaktiva grundämnen, Radioluminescens o. Radium.

Radioaktivt vatten, vatten, som vid cirkulationen i berggrunden utlöst radon ur radioaktiva bergarter.

Radioapparat, dets. som radiomottagare för rundradioutsändningar.

Radiobil. 1. Patrullerande polisbil, utrustad med radiomottagare, genom vilken besättningen står i förbindelse med polisens huvudkvarter o. kan mottaga order därifrån. — 2. Ett slags elektriska bilår, som förekomma på tivoli.

Radiobil, dets. som radium *D*. Jfr Radium.

Radioeko. 1. Dets. som ekoradio. — 2. Kort orientering i radio rörande dagsaktualitet (»dagens eko»).

Radioelement', dets. som radioaktiva grundämnen.

Radiofosfor, radioaktiva isotoper till vanlig inaktiv fosfor. Finnas icke i naturen utan framställas genom bestrålning (elementomvandling). Man känner num. tre sådana med masstalen 29, 30 o. 32, av vilka ³²P är den först framställda (jfr Radioaktiva grundämnen). Viktigast är ³²P, som framställs genom bestrålning av fosforföreningar med deutoner från en cyklotron o. äv. kan erhållas genom ätt. bestrålning svavel el. klor med neutroner. ³²P utsänder betastrålar o. övergår härvid till svavel; dess halveringstid är 14.3 dygn. Ilar använts mot blodsjukdomen leukemi, varvid en lösning av natriumfosfat insprutas direkt i blodbanorna. Utgör en av de viktigaste radioaktiva indikatorerna (jfr Isotoper).

Radiofyv, vid fyv el. på fyrskepp befintlig radiosändare, som automatiskt avger igenkännings- o. pejlsignaler för sjöfarten (jfr Radiopejling). Sändningen är ant. lika i alla riktningar (cirkulär radiofyv) el. riktad o. begränsad till vissa bestämda vinklar. I förra fallet, som ännu är vanligast, måste riktningen bestämmas med radiopejlarapparat, i senare fallet däremot i regel med vanlig radiomottagare. Riktade radiofyvar ha börjat användas ex. för markerung av inseglesleder; den första i Sverige byggdes 1938 i Öregrund. Inom flygväsendet användas i stor utsträckning radiofyvar. Jfr Radionavigering.

Radiogoniometer, radiopejlarapparat.

Radiogram' (av lat. *radius*, stråle, o. grek. *grafein*, skriva), dets. som röntgenbild.

Radiogrammo' n, apparat för elektrisk spjuling av grammofonskivor, vanl. kombinerad med en radiomottagare, så att lågfrekvensförstärkare, högtalare o. näntanslutning äro gemensamma. Jfr Grammofo'n o. Nålmikrofo'n.

Radiokisel' o. radiokväve, artificiella radioelement. Jfr Radioaktiva grundämnen.

Radiola'ria, ordning av högt organiserade rotfotingar (grupp bland de encelliga djuren), försedda med ett till formen mycket växlande sirligt kiscelskelett. Alla leva i havet. Förekomma ofta i stor mängd i fossilförande lager, »radiolariaslam», osv.

Radiolice'ns, av Telegrafstyrelsen utfärdad tillståndsbekräftelse för enskild person att inneha radiomottagare. Erhålles mot en avgift av 10— kr. per år. Antalet radiolicenser i Sverige uppgick (V, 1948) till 1,980,700. — För innehav av kortvägssändare erfordras särskild sändarelicens.

Radiolocato'r [re^hdi^ol^oläke^to] el. rada'r [re^h*d^or] (se *d. o.*), eng., dets. som ekoradio.

Radiologi' (av lat. *radius*, stråle, o. grek. *logos*, lära), läran om olika strålars medicinska

användning. Indelas i radioterapi (strålbehandling) o. röntgendiagnostik (undersökning). — Radiologi^o, läkare, som ägnar sig åt radiologi.

Radioluminescens [-sjäns'], ljus, som beror på radioaktiv strålning, ex. starkt radioaktiva preparats självlysande, fluorescens hos sidotblände, bariumplatinacyanur m. m., som träffas av alfa- o. betastrålar. Jfr Luminescens o. Scintillation.

Radiometer, apparat för strålningsmätning, som i sin enklaste form består av ett kors med fyra lätta, på ena sidan svårtäta lodrätta vingar, lättörlligt upphängt i en glaskolv med lågt lufttryck (ex. 0,01 mm). Den svarta sidan, som uppvärmas av strålningen, ger större hastighet åt gasmolekylerna o. påverkas därför genom rekylverkan av en kraft, som driver den i strålningens riktning.

Radiomikrome'ter, galvanometer med vridspole av hoplödda koppar-, vismut- o. antimonsavar. Användes till uppmätning av strålning, som riktas mot det sotade lödstället mellan vismut- o. antimonsavarna. Härvid alstras en termoelektrisk ström, som utgör ett mått på den infallande strålningens effekt.

Radiomottagare, apparat för mottagning av signaler, som utsänts i form av elektriska vågor, el. i inskränkt mening för mottagning av rundradioutsändningar. Vågorna uppfångas av mottagarens antenn o. giva genom resonans upphov till elektr. svängningar i antennkretsen, om denna är avstämmd till samma frekvens (el. våglängd) som sändaren. Svängningarna likriktas i detektorn (för kohärer, numera kristalldetektor el. elektronrör), varvid de lågfrekventa sväng. bli hörbara i telefon. Jämte detektorrör ingå elektronrör för lågfrekvens- o. vanl. äv. högfrekvensförstärkning. Som distansmottagare användas numera vanligen superheterodyner (se *d. o.*), som ofta ha anordn. för att hålla ljudstyrkan konstant (automatisk volymkontroll, jfr Fading). Erforderlig energi tagas från belysningsnät (allströmsmottagare för lik- o. växelström, växelströmsmottagare för enbart växelström; jfr Vibratorformare) el. vid transportabla apparater från inbyggda anod- o. glödstrombatterier (batterimottagare). — Betr. mottagare för omodulerade vågor (telegrafi), jfr Heterodynmottagning.

Radionatrium, radioaktiva isotoper till vanligt inaktivt natrium. Finnas icke i naturen utan framställas genom bestrålning. Man känner f. n. tre st. med masstalen 21, 22 o. 24, av vilka ²⁴Na, som kan framställas bl. a. genom bestrålning av koksalt med deutoner, är viktigast. Har halveringstiden 14,8 tim. o. utsänder betastrålar o. mycket hårda gammastrålar. Användes som radioaktiv indikator (jfr Isotoper) o. för medicinska ändamål.

Radionavige'ring, bestämning av fartygs el. flygplans läge med tillhjälp av radio, antingen genom radiopejling el. hyperbelnavigering (se *d. o.*). Jfr Shoran o. Consolmetoden.

Radiönämnden, se AB. Radiotjänst.

Radiopejling, rikttningsbestämning (pejling) med hjälp av radiosignaler. Vanl. användes en radiopejlarapparat, dvs. en radiomottagare med en vridbar dubbel ramantenn, med vilken riktningen av en inkommande radiosignal kan noggrant bestämmas. Utfördes till en början från fasta radiopejlstationer mot fartygens o. flygplanens sändare med numera vanl. på fartygen o. flygplanen med ledning av signaler från fasta sändare. Jfr Radiofyv o. Ekoradio.

Radiorör, dets. som elektronrör.

Radiosond [-sä^hd], instrument, som av en liten luftballong föres upp i de högre luftlagren

(höjder intill 20 å 25 km uppnås) o. därvid mäter temperatur, lufttryck o. fuktighet samt överför resultatet medelst radiosignaler till en mottagare på marken. Den första radiosonden konstruerades 1928 av ryssen Moltjanov. I hela Skandinavien användes en av prof. Vilho Väisälä, Helsingfors, konstruerad radiosond, där en bimetalftermometer, en aneroidbarometer o. en hårhgrometer påverka plattavståndet i var sin kondensator. Dessa kopplas av en liten vindmotor i tur o. ordning till en kortväggsändare, så att väglängden ändras (t. ex. inom gränserna 11.8 o. 12.5 m) med de uppmätta värdena. En observatör på marken avstämmer gång på gång mottagaren till dessa väglängder, vilka härvid inprickas på en roterande pappersklädd cylinder. Radiosonden väger inberäknat sändaren med batteri endast 290 gram. — Jämte radiosonder användas även ballonger (fr. *ballons sondes*) med vanliga registrerande instrument, som kunna avläsas först när (el. om) ballongen påträffats, i regel långt från avsnäddningsorten.

Radiosändare, apparat för att avsända signaler i form av elektriska vågor, vilka upptagas av radiomottagare (jfr Elektromagnetiska vågor). Elektriska svängningar, som tillföras en antennekrets, alstrades förr med gniststräcka »gnisttelegraf», jfr H. Hertz o. G. Marconi), ljusbåge (V. Poulsen) el. roterande högfrekvensgenerator (E. Alexanderson) men numera vanl. med elektronrör. Dessa r ö r s ä n d a r e bestå av ett generatorrör (vanl. styrt av en kvartskristall för att frekvensen skall bli fullt konstant, jfr Piezoelektricitet), högfrekvensförstärkare o. anordning för modulering (se d. o.). Signalerna kunna utgöras av radiotelegrafi (sändas ofta med omodulerade vågor), radiotelefon i, rundradioprogram, bildtelegrafi, television, radiopejling t. m. Väglängder mellan 30,000 o. o. I m användas för olika ändamål (jfr Lång-, Mellan- o. Kortvägsbandet o. Ultrakorta vågor). Den av antennen utstrålade effekten växlar mellan ett fåtal watt (små kortvägs-sändare) o. hundratals kW. — Sveriges kommersiella radiotrafik med utlandet går över Telegrafverkets sändare i Grimeton o. Karlsborg o. mottagare i Kungsbacka o. Enköping. Jfr Rundradio o. Trådradio.

'Radioterapi' (av lat. *rad'ius*, stråle, o. grek. *terapé'a*, vård), den del av radiologien, som sysslar med behandling av sjukdomarna. Jfr Strålbehandling.

AB. Radiotjänst, aktiebolag, som handhar den svenska rundradions programverksamhet, bildat 1924 o. verksamt sed. 1925. Aktiekap. 180,000 kr. (1948). Ledes av en styrelse, som vid sin sida har en av K. Mit utsedd radio-nämnd för granskning o. kritik av redan utsända program. Bolaget erhåller till sin verksamhet från Telegrafverket en viss del av licensavgifterna. Utger programtidningen Röstern i Radio. Verkst. dir. Y. Hugo (sed. 1942). Jfr Radiolicens o. Rundradio.

Radioto'rium, radioaktiv grundämne, kem. tecken *RdTh*, atomnr: 90 (alltså en toriumisotop), atomvikt 228 halveringstid 1.9 år Bildas under beta- o. gammastrålning ur mesotorium II o. övergår under alfastrålning till torium X.

Radtij iRadi<5> Silenani>?!—1028), kroatisk politiker, arbetade före Första världskr. för kroat. självstyrelse inom österrik-ung. monarkien. Efter Kroatiens förening med Serbien i det jugoslaviska kungariket framträdde R. som ledare för ett kroatiskt bondeparti med stort inflytande, samt stod i skarp opposition mot den av Pasjitz ledda centralistiska Belgrad-regeringen. Nedsköts under ett parlaments-sammanträde.

Ra'dium (av lat. *ra'dius*, stråle), 2-värd,

radioaktiv metall, kem. tecken *Ra*, atomnr: 88, atomvikt 226.08, halveringstid 1,580 år. Bildas ur jonium o. övergår under alfa- o. gammastrålning (o. sekundär betastrålning) till radon. Upp-täcktes 1898 av makarna Curie i pechblände, där det ingår i ringa mängd (0.15 g per ton), o. fram-ställdes därur som rena salter o. fri metall av M. Curie. Liknar i sina kem. egenskaper i hög grad barium. På grund av strålningens kraftiga fysiologiska verkningar ba radiumsälter fått stor användning vid behandling av vissa sjukdomar, särskilt kræfta (jfr Radiumhemmet o. Strålbehandling). — Radium A, B, C, C', D o. E, 7 radioelement som ingå i uran-radium-serien efter radon, äro isotoper till polonium, visumt, bly el. tallium. Längsta halverings-tiden, 16.5 år, har *Rad*, äv. kallad r a d i o b l y .

— Radium F är dets. som polonium. — Radium G är seriens beständiga slutprodukt, en blyisotop med masstalet 206 (uranbly). Jfr Radioaktiv beläggning. — Den num. viktigaste radiumfyndigheten finns vid Stora Björnsjön i Canada (produktion omkr. 100 g per år; jfr Pechblände). Priset på 1 g radium är ca 200,000 kr.

Radiumemanation, äldre benämning på radon.

Radiumhemmet, institution i Sthlm för behandling med radium- o. röntgenstrålning. Upprättat 1910 på initiativ av prof. J. Berg. Numera anslutet till Karolinska sjukhuset.

Radiumstandard, radiumpreparat, vars strålning användes som enhet vid mätning av strålningen från andra radioaktiva prep. Som internat. radiumstandard har antagits ett i Paris förvarat, av M. Curie framställt preparat.

Radiumterapi', behandling med radium-strålning. Jfr Strålbehandling.

Radiär (av lat. *ra'dius*, stråle), strål-.

Radja (sansk., konung), titel för inhemska indisk furste.

Radnorshire [rKdd'n's^o], grevskap i Wales, v. England, 1,219 kvkm, 21,000 inv. (1931). Bergland med naturköna dalar. Boskaps-skötsel. Huvudstad: Llandrindod Wells (1,800 inv.).

Ra'dom, stad i s.ö. Polen, vojvodskapet Kielce, 69,455 >^{inv} (1946). Järnbruk, maskin-, linne- och skofabriker. Under Första världskr. skådeplats för flera strider. Under kriget 1939 ägde i R:s omnejd förbittrade strider rum mellan tyskarna o. omringade polska styrkor — omkr. 65,000 man. Efter upprejade misslyckade försök att bryta sig genom de tyska linjerna i riktningen mot Warszawa tvingades slutligen polackerna att sträcka vapen ^{1/8}.

Radon [-'än], radioaktiv grundämne, kem. tecken *Rn*, atomnr: 86, atomvikt 222, halverings-tid 3.82 dygn. Kallades förr radiumemanation, *RaEm*, el. niton, *Nt*. Tillhör ädelgaserna, är 7.7 gånger tyngre än luft, har smältp. — 71°, kokp. — 65°. Bildas direkt ur radium o. övergår under alfastrålning till radium A. Har två isotoper, näml. aktinon el. aktiniumemanation, *AcEn*, o. toron el. toriumemanation, *ThEm*, med atomvikterna 219 resp. 220. Jfr Radioaktiv beläggning.

Radosla'vov, V a s i l i j (1854—1929), bulg. politiker, ministerpresident juli 1913—juni 1918, genomförde jämte konung Ferdinand Bulgariens anslutning till centralmakterna under Första världskr. Lämnade landet efter nederlaget.

J. von Ra'dowitz, Joseph Maria (1797—1853), preuss. general, statsman; politisk skriftställare av historisk-romantisk läggning. Som Fredrik Vilhelm IV:s intime vän äggade R. denne att tråda i spetsen för tysk enhetsrörelse med äsidosättande av Österrike o. blev på detta program för en kort tid preuss. utrikesminister (hösten 1850).

2. von Radowitz, Joseph Maria (1830—1912), son till den föreg., tysk diplomat, grundlade det tyska inflytandet i Turkiet.

Radziejowski [radje'jåfski], Hieronim (1612—67), polsk ämbetsman, underkansler 1650. R. stod i nära förbindelse med Kristina o. Karl X Gustav samt var en av dem, som ivrigt arbetade på ett svenskt krig mot Polen. Under Karl X Gustavs polska fälttåg vann han den polska adeln för de svenska planerna. Dennes son Michal Stefan R. (1641—1705), polska kyrkans kardinal o. primas, från 1687 polska senatens ordf. I striden mellan Karl XII o. August av Sachsen sökte R. driva en egen förmedlande politik, som ådrog honom bådas misstro. Efter brytning med August kom han på spänd fot med Karl XII genom att söka gynna en annan polsk tronkandidat än Stanislaw Leszczynski.

Radziviil [radji'vil], berömd adelsätt från Litauen, som spelat en stor roll i Polens historia o. varav en gren 1547 erhöi furstlig värdighet. Flera medlemmar voro ivriga förkämpar för kalvinismen i Litauen. En av dem, Janusz R. (1612—55), planerade en oavhängig litauisk stat i union med Sverige o. i det syftet avslöt han med Karl X Gustav fördraget i Kiejdany 1655, men han övergavs av sina styrkor o. dog samma år i det av polackerna belägrade Tykocin. Andra medlemmar kämpade på 1600-t. mot Sverige, såsom Gustav II Adolfs motståndare Kristoffer R. (d. 1640). Även märkes den bottenrike Karl II Stanislaw R. (1734—90), ledare för den ryssfientliga konfederationen i Bar (1768), vilken själv underhöll en armé på 10,000 man.

Rae [re¹], John (1796—1873), amerik. nationalekonom av skotsk börd. R:s arb. *New Principles of political economy* (1834, ny uppl. 1905) har utövat stort inflytande på modern nationalekonomi.

Raeburn [re''b'n], sir Henry (1756—1823), skotsk porträttmålare, mycket anlitad av sin tids främsta intellektuella. Bl. arb. *Självporträtt*, porträtt av lord Newton o. sir John Sinclair.

Raeder [rä'L. Erich, f. 1876, tysk storamiral (april 1939). R. deltog i Första världskr. som stabschef hos amiral von Hipper o. blev 1922 amiral, 1928 chef för marinledningen o. 1935—43 överbefälh. för krigsmarinen, därefter amiralinspektör. R. dömdes okt. 1946 till livstids fängelse av krigsforbrytelse-domstolen i Nürnberg. Bl. arb. *Der Krieg zur See igår—igår*.

RaEm, kem. tecken för en atom radium-emanation. Jfr Radon.

Raemaekers [ra'makärs], Louis, f. 1869, höll. tecknare, känd för polit. karikatyrer o. bitter antitysk propaganda i bild.

Raetia fre-', dets. som Rätien.

RAF förkortning för *Royd Air Force*.

RAf, kem. tecken för polonium.

Ra'fael, enl. Tob. 12: 15 en av de 7 ärkeänglarna, som stå inför Guds tron.

Ra'fael, egentl. Raffaello di Giovanni Santi (1483—1520), ital. målare, högenrännansens mest utpräglade representant. Född i Tjrbino gick han i lära hos fadern, senare i Perugia hos Perugino, vars madonnatyp han upptog o. förädlade (*Madonna del Granduca*, *Sixtina's madonnan*, se d. o.). Till Rom kallades han 1508, där han i stanzerna i Vatikanen utförde högenrännansens märkligaste fresker (*Skolan i Aten*, se bild å nästa spalt, *Disputa*, *Parnassen* etc). Loggiorna i Vatikanen pryddes med grotesker, inspirerade av nyupptäckta romerska väggdekorationer. Ypperliga porträtt (*Julius II*, *Leo X*, *Castiglione*). Kartonger för vävda tapeter. R. var äv. en betydande arkitekt (bl. a. *Villa Madama* utanför Rom). Han ledde från 1514

uppförandet av Peterskyrkan. Monografi av C. Gamba (1932).

Rafae'lisk, liknande Rafaels målningar.

Ralf, Joachim (1822—82), schweiz.-rysk tonsättare. R., som var högt skattad av sin samtid, skrev, påverkad av Liszt, 10 symfonier, operor, oratorier, sänger m. m.

Raffaell¹, Jean Francois (1850—1924), fransk målare o. grafiker. Av impressionismen påverkade motiv och arbetare o. bönder, porträtt o. landskap (Parisbilder). Han uppfann de efter honom uppkallade raffaellifärgerna (färger i stänger, användna som pastellkritor).

Raffel, ålderdomligt hasardspel med tärningar; äv. sensationellt o. uppskakande händelseförlopp i roman, teaterstycke el. film.—Adj.: rafflande.

Raffet [rafä'], Denis (1804—60), fransk målare, som skildrat Napoleonskrigen i små dukar o. litograferade teckningar (bl. a. *Garnisonens avdäg*, *Reveljen*, 1807).

Raffina'd (av raffinera), renat socker. — Raffinaderi', fabrik för rening av socker, metaller el. dyl. — Raffinadkoppar, ren koppar, framställd genom elektrolytisk raffinering.

Raffinemang' (av fr.), förfining, överförfining, utsköthet; sinrikhet.

Raffine'ra (av fr.), förfina; rena (socker, metaller m. m.). — Raffinera'd, förfinad, överförfinad, utskött, utstuderad.

Raffino's [-äs], Cia^{ass}'^{en}, sammansatt sockerart (trisackarid), som finns i sockerbeter o. därför ingår i melass. Sönderdelas vid lindrig hydrolys i fruktos o. en disackarid, melibi'os. Den senare spjälkas i sin tur till glykos o. galaktos.

Raffles [reffls], sir Stamford (1781—1826), eng. kolonialpolitiker; etnograf o. naturvetenskapsman; 1811—16 styresman på Java; grundade 1819 staden Singapore på en ö i Malackasundet, som blev stödjepunkt för det britt. väldet i Östern.

Rafflesia, växtsläkte (fam. *Rafflesiaceae*,

ansluten till fam. *Aristolochiaceae*), 7 arter parasiter på rötter av *Cissus*-arter, i vilka de växa som stränglika bildningar. Från dessa utvecklas direkt ett mycket kort blomskott, som genombruter rotbarken o. avslutas med en enda, enkönad, köttfärgad, asluktande blomma. *ArnoVdi* (Sumatra) har den största kända blomman i världen (1 m i diam.). (Se bild.)

Ra'fiabast, bast av palmsläktet *Raphia*. Rafn, Karl Kristian (1795—1864), dansk

fomforskare, biblioteksman; översättare av fornord. litteratur. Bl. arb. *Antiquitates Americanae* (1837) o. *Antiquités russes* (1850—58), som behandla nordbornas färder i Nordamerika o. Ryssland.

Rafrachisseur [-fräsjsöör] (av fr. *rafratchir*, uppriska), apparat för spridning av en vätska (parfym m. m.) i fina droppar. Jfr Spray.

Raga'd (av grek. *rhaga's*, spricka), självspricka, t. ex. i mungpan.

Ragaz [ra'gäs], badort i n.ö. Schweiz, kant. St. Gallen. 2,000 inv. Radioaktiva källor. Zanderinstitut.

Raggmunkar, plättar, huvudsakligen bestående av rävren potatis.

Raglan [rægg'lön], eng., överkort med vida ärmar, som i en kil fortsätta upp under kragen.

Raglan [rægg'lön], Henry Somerset, baron R. (1788—1855), eng. militär, general, överbefälhavare i Krimkriget.

Ragnar Lodbrok, dansk jarl, som under konung Karl den skalliges tid (800-t.) härjade Paris. R:s söner voro berömda vikingar, som hemsökte n. Frankrike o. England. Till dessa kämpar anknotös vitt skilda sagomotiv o. historiska berättelser. Skyddad av ludna byxor (däruv binamnet Lodbrok) dödade R. en lindorm o. vann därigenom en konungadotter. Han mördades av konung Ella i England, som lät kasta honom i en ormgröp, o. hämnades av sönerna.

Ragnarök. 1. I nord. myt. gudarnas o. den nuv. världsordningens undergång. Efter världsbranden skall enl. Voluspå jorden återuppstå i förklarad gestalt. Myten om Ragnarök anses ha påverkats av kristna föreställningar. — 2. (Ty. *Götterdämmerung*), musikdrama av R. Wagner; uppfört i a. gen i Sthlm 1907. Ingår som sista ledet i »Nibelungens ring».

Ragnhild, den heliga, *svensk drottning* från tiden 1075—1125, sannolikt gemål till Inge d. y. Lät bygga Tälje (Södertälje) kyrka o. blev dess skyddshelgon. En annan härd för Ragnhildskulten var under medeltiden Söderköping (»Ragnhilds källa»).

Ragnhild Alexandra, f. 1930, *norsk prinsessa*, äldsta dotter till kronprins Olav o. kronprinsessan Martha.

Ragnhildsholmen, ö i Ytterby kommun, belägen i Göta älv mittemot det gamla Kungahälla. Ruiner av Måklaborg, som anlades av Håkan Håkansson omkr. 1250. De utgrävdes 1881—82 o. konserverades 1931.

Ragnvald Knaphövde, d. omkr. n.30, efter Inge d. y:s död vald till konung av uppsvear o. östgotar; dödad av västgotarna, då han utan gisslan begav sig in i deras land, där enl. en hypotes den danske Magnus Nilsson förut valts till konung.

Ragnvald Mørejarl, d. omkr. 890, Harald Härfagers mest betrodda rådgivare.

Ragnvald Ulfsson, jarl i Västergötland, beakt från stridigheterna mellan Olof Skötkonung o. Olof den helige. R. säges på eget bevåg ha bortgift den förres ena dotter Astrid med den senare (1019 el. 1020) samt därefter följt den andra dottern, Ingegerd, till Ryssland, med vars furste, Jaroslav, hon blivit trolovad.

Ragtime [ægg'tajm], amerik., först av negrer improviserad synkoperad dansmusik av marsch- o. jiggtyp; en föregångare till jazz. På modet omkr. 1895—1910.

Ragu' (av fr. *ragouter*, reta aptiten), starkt kryddad, stuvad köttärt av blandat innehåll.

Ragunda, kommun i ö. Jämtland, Jämt. l. (past.adr. Pålgård); Ragunda landsf.distr., Jämtl. ö. doms. 5,164 inv. (1947).

Ragunda kontrakt, Härnösands stift, Jämtl. l., består av 8 församlingar. Kontraktsprestens adress: Pålgård.

Ragundasjön, en 1796 torrlagd sjö, bildad av Indalsälven. Jfr Huss 1 o. Döda fallet.

Ragusa [-gø-]. 1. Slov. Dubrovnik, stad i Dalmatien, Jugoslavien, vid Adriatiska havet. 19,000 inv. (1931). Likör- o. sidenindustri. Staden har ett utomordentligt vackert läge o. är härigenom samt genom sina många minnesmärken (ringmur m. m.) livligt besökt av turister. — Grundlagt av grekerna på 600-t.; under medeltiden fri republik; senare vasallstat till Turkiet, Venedig o. Ungern. Införilvades 1815 med Österrike, 1919 med Jugoslavien, erövrades april 1941 av italienarna o. införlivades maj s. å. med den nybildade kroatiska staten. — 2. Provins i s. Italien, Sicilien. 1,508 kvkm, 223,000 inv. (1936). — 3. Huvudstad i R. 2. 53,000 inv. (1947).

Ra'hab. 1. Enl. Jos. 2. 1 ff. en sköka i Jeriko, som dolde de av Josua utända spejarna o. därför skonades vid Jerikos intagande. — 2. Enl. Job 9: 13 m. fl. namn på vattenvidunder; i Ps. 87: 4 bildigt om Egypten.

Rahbeck, Knud Lyne (1760—1830), dansk författare, prof. i estetik i Köpenhamn. Skrev borgerliga skådespel, dryckesvisor o. noveller samt utgav veckobladet *Den danske Tilskuer* (1791—1808 o. 1815—22). G. m. K. Aren Margrete Heger, vanl. kallad Kamma R. (1775—1829), som i deras hem, Bakkehuset, samlade den nya tidens män.

Raiboli'ni, F. Francias egentliga namn. Raid [raid] (eng., egentl. ridning), försvenskat rå d; förtsligt väpnat anfall el. angrepp.

Raimond [rä'm³], greve av Toulouse, d. 1105, en av de första korstågsriddarna, grundade i Tripoli (n. om Jerusalem) ett grevskap, där hans ätt härskade till 1187.

Raimondi [räjmänn'di], Marcantonio (1480—före 1534), ital. kopparstickare från Bologna, utförde stick efter Michelangelos o. Rafaels kompositioner.

Raimund [räi'mont], Ferdinand (179°—1836), österrik. skådespelare o. författare, skrev sagospel (*Der Alpenköle und der Menschenfeind*, 1828, m. fl.).

Rainaldi, Carlo (1611—91), ital. arkitekt, son till arkitekten Girolamo R. (1570—1655), båda verkamma i Rom. Huvudverk: S. Agnese (fullb. av Borromini), *villingkyrkorna vid Piazza del Popolo* o. S. Maria in Campitelli.

Rainy Lake [re'änle¹], sjö på gränsen mellan staten Minnesota, n. För. Stat., o. prov. Ontario, Canada. 1,540 kvkm, varav 378 i För. Stat.

Rai'pur, stad i Centralprovinserna o. Berar, Indien. 63,000 inv. (1941). Universitet.

Raison d'être [rä'sä³ dä'tr], skal att vara till, existensberättigande.

Rais-uli, Mulli Ahmed el-R. (omkr. 1865—1925), hövding för en marockansk stam. R. blev världsberömd, då han 1903 o. 1904 bortrövade Times' korrespondent Harris o. amerikanen lon Perdicaris; tillkämpade sig en stark maktställning, som dock försvagades, då marock. sultanatet 1912 ställdes under fransk protektorat; under Första världskr. växte åter R:s makt. Ställde sig 1924 fientlig mot Abd el-Krim o. tillfångatogs.

Ra ja. 1. Eng. skrivform för radja. — 2. Benämning på Turkiets icke-muhammedanska undersåtar.

Rajagopalachari, Chakravarty, f. 1879, indisk politiker, en av kongressens ledande, industri- o. förrädsmin. 1946—47, guvernör i Väst-Bengalen r947—48, Indiska unionens generalguvernör sed. 1948.

Rajajoki, finska namnet på Systerbäck. 1. von Rajalin, Tomas (1673—174¹). vice amiral, svensk sjöhjälte, blev befälh. över

den flotta, som 1741 sändes mot ryssarna, men tvangs av regeringen till overbsamhet.

2. von Rajalin, Salomon Maurits (1757—1825), sonson till T. v. R., frih., amiral, landshövding i Gotl. l. 1787—1812, i Gävleb. l. 1812—13; förste svenske guvernören på St-Barthélemy, befälh. över skärgårdsflottan i sjökriget mot ryssarna 1789 o. 1808.

Rajamahend'ri el. Rajahmundry, stad i s.ö. Indien, prov. Madras, vid Godavari. 63.000 inv. (1931).

Raja Yoga [ra'dsja ja'-] (sansk., »kungliga föreningen»), urspr. uttryck för människans förening med gudomen; inom teosofien använt av mrs Tingley på ett visst uppfostringsystem, som tillämpas på Point Loma.

Rajev'skij, Nikolaj Nikolajevitj (1771—1829), rysk general, besegrade av Adlercreutz vid Lappo ¹⁷/7 1808.

Rajgräs, art av grässläktet *Lolium*.

Räjk, Laszlo, f. 1909, ungersk kommunistisk politiker. Som inrikesminister 1945—48 säkrade R. kommunistpartiets grepp om polis-kåren o. förvaltningen. Utrikesmin. sed. aug. 1948.

Rajole'ring el. rigole'ring (av ty.), djupplöjning, så att matjorden o. den underliggande älven vändas o. blandas med varandra. Avser att underlätta dräneringen o. rötternas nedträngande. Luckring av älven utan att den vändes upp är dock i regel lämpligare (jfr Älvinckrare).

Rajputana [rads'-], f. d. agentskap i n.v. Indien, omfattande 21 furstestater. Ömsluter prov. Ajmer-Merwara. 334,061 kvkm, T3,7 mill. inv. (1941).

Rajus (latinisering av *Ray*), John (1627—1705), eng. präst, naturforskare, utgav bl. a. många värdefulla bot. o. zool. arbeten.

Ra'kel (av fr.), kniv för avskrapande av överflödig färg från djuptrycksformar.

Ra'kel, Labans yngre dotter, Jakobs hustru, mor till Josef o. Benjamin. Jfr Ramaskri.

Raket (av it. *rochetta*, egentl. liten spinnerock), framdrivningsanordning för projektil, fyrverkeri- el. signalpjäs m. m., innehåller i regel i bakre delen framdrivningsmedlet. Detta består av fast el. flytande bränsle samt av syre för förbränningen. I mindre raketer äro bränslet o. syret i regel förenade i form av långsamt brinnande krut; i större raketer medföras flytande bränsle o. syre i olika kärl o. blandas först vid förbränningen. Vid krutdrift kan förbränningen o. därmed raketens hastighet ej regleras el. avbrytas, vid flytande bränsle är detta möjligt. Förbränningen o. därmed ökningen av raketens hastighet äger i regel rum endast i början av banan. Styrning i banan skder med vingar el. snedställda utströmningshål (rotationsstyrning) el. med en längre träribba, raketstång (fyrverkeripjäs). R. inrikts före avskjutningen i raketställ, vid krav på precision av korta gejdrar el. dyl., i övrigt anordningar av enkelt slag. R. framdrives av förbränningsgasernas reaktionskraft. För att vid start snabbt öka flygplans hastighet o. därmed minska startsträckan användas på flygplan fastsittande starttraketer. Jfr Fyrverkerikonst, Raketprojektil o. Reaktionsdrift.

Raketapparat, anordning för att medelst raket överföra livräddningslina från land till strandart fartyg.

Raketflygplan, raketdrivet flygplan. Har stor hastighet såväl i horisontell som vertikal led mm kort flygtid. Användes under Andra världskr. av tyskarna. Jfr Raket o. Reaktionsflygplan.

Raketprojektil, raketdriven projektil, tidigast i bruk i Kina på 1200-t., i Sverige 1813.

Dess största fördel är frånvaron av rekyl vid skottlossningen. Under Andra världskr. användes i huvudsak fyra olika typer: spränggranater, pansargranater, flarngranater (som spruta eld o. rök åt alla sidor) samt rökggranater (för rökbeläggning). Omfattande forskning pågå i ett flertal länder med raketprojektiler. Jfr V-vapen.

RakTtis el. raki't (av grek. *ta'ktis*, ryggrad), dets. som engelska sjukan.

Rakk'a, ruinstad vid övre Eufrat, rymde Samarra den förnämsta fyndorten för den mesopotamiska konsten från abassidernas tid.

Rakk'ejaur [i-ja'rl, fyndighet av svavelki3 o. zink i Mala kommun, Västerb. l. Ages av staten o. Bolidens Gruv AB.

Ra'knehaugen, Norges största gravhög, i Romerike, Akershus fylke. Basi diameter 95 m, höjd 19 m.

Räköczi [ra'kätsi], *siebenUrgisk dynasti*. 1. Georg R. I (1591—¹⁰48), vald furste av Siebenbürgen 1630. Ivrig kalvinist avslöt R. 1643 förbund med Sverige o. Frankrike mot kejsaren. Genom separatfred 1645 tillvann R. de ungerska protestanterna full religionsfrihet. — 2. Georg R. II (1621—60), son av G. R. I, deltog på Karl X Gustavs sida i kriget mot Polen; efter svenskarnas marsch mot Danmark besegrad av polackerna; invecklad i olyckliga krig mot tatarer o. turkar. — 3. Frans R. II (1676—1735), sonson av G. R. II, ställde sig i spetsen för ett ungerskt uppror 1703; vald till furste av Siebenbürgen 1704 o. av Ungern 1705. R. vägrade godkänna freden 1711 mellan Habsburg o. ungrarna o. gick i landsflykt.

Räkööziamarschen [ra'kätsi-], Ungerns nationalmarsch arrangerad av violinisten Ruzsitska efter melodi, komponerad för Frans Räköczi av en zigenare; världsberömd genom Berlioz' o. Liszts parafraiseringar.

Räkösalfält [ra'käsi-], slätt på Donaus v. sida runt Budapest, där fordom de ungerska riksdagarna höllos o. kröningar förrättades.

Räkosi, Matyas, f. 1892, ungersk politiker, ledare för kommunistpartiet o. vice konseljpresident sed. 1945. Utövar ett dominerande inflytande över Ungerns in- o. utrikespolitik.

Rak'vere, estniska namnet på staden Wendenberg.

Raleigh [rå'li el. raeli'i], sir Walter (omkr. 1552—1618), eng. sjöhälte o. hovman, drottning Elisabets gunstling. R. grundlade den första eng. kolonisationen i Nordamerika o. hans insats i försvaret mot spanska armadan (1588) var betydande. Undanträngd ur Elisabets gunst av rivalen Essex erövrade R. Trinidad, utforskade Guayana m. m. Under Jakob I misstänkt o. dödsdömd för förräderi (1603) benådades R. med livstids fängelse; frigiven 1616. Återkommen från ny expedition till Guayana anklagades R. o. avrättades för de konflikter, i vilka expeditionen utan R:s vetenskap invecklats med spanjorerna. R. utvecklade stor litterär verksamhet o. var en av Elisabetperiodens mest lysande renässansgestalter.

Raleigh [rå'li], huvudstad i Nord-Carolina, ö. För. Stat. 47.000 inv. (1940). Teknisk högskola o. lanbrukshögskola.

1. Ralf, Oscar, f. ⁷/10 1881, operasångare (tenor), 1918—40 vid Kungl. teatern i Stkfm.

2. Ralf, Einar, f. *¹/, 1888, broder till O. R., professor, 1921 kantor i Katarina kyrka,

Sthlin, ledare av Sthlms studentsångarförbund sed. 1917, direktör vid Kungl. Musikhögskolan sed. 1940.

3. Ralf, Torsten, f. */i 1901, broder till O. R., tenor. Waternsångare, under 1930-t. verksam i Tyskland. Gästspel vid Kungl. teatern. Vid Metropolitan i New York sed. 1945.

Raljant [—angf] (av fr.), gycklande, skämtande. — Ralje'ra, gyckla, skämta. — Ralje'ri, gyckel, skämt.

Rallare, arbetare vid järnvägsbyggnad. Rallant'an'do, it., musikterm: långsammare. Förk. rall.

Rally [ræl'li] (eng., av fr. *tallier*, återsamla), tävling, i vilken deltagarna starta från skilda håll mot samma mål. Mest känt det internat. automobilrallyt med Monte Carlo som mål.

Ralängen, sjö i Småland, bekant genom talrika flottholmar.

Rama, hinduisk gudomlighet, framställd som en inkarnation av Visjnu, kännetecknad av stark plikt känsla o. oegennyttia.

Ramada'n el. Ramasa'n, ge månaden i muhammedanernas år; sträng fastemånad.

Ramadier [-deJ', Paul, f. 1888, fransk advokat o. politiker (socialist). Deputerad 1928, understatssekr. i Blums folkfrontsreg. 1936, arbetsminister i Chautemps reg. 1938 o. i Daladiers reg. aug. 1939—mars 1940. R. höll sig under tyska ockupationen borta från politiken. Invaldes i konstituerande nationalförsamlingen okt. 1944 o. var nov. s.ä.—juni 1945 livsmedelsmin. i De Gaulles kabinett. Justitimin. i Blums expeditiönsreg. dec. 1946—jan. 1947 o. därefter till nov. s.ä. konseljpresident för en samlingsministär. R. sökte därvid häva den ekon. krisen o. intog en fast hållning både gentemot De Gaulle o. kommunisterna. Min. utan portfölj juli—aug. 1948. försyrsmin. sept. s.ä.

Ramakrishna, eg. Gadadhara Chatterji {1834—86), indisk mystiker, framlade efter en lång tids studier o. eremitliv tesen, att alla gudar äro uttryck för samma gudomliga kraft, varför alla religioner äro lika sanna.

Raman, sir Chandrasekhara Venkata, f. 1888, indisk fysiker, prof. i Calcutta 1917. Har utfört viktiga undersök. öv. ljusets diffusion o. därvid upptäckt en efter honom uppkallad effekt. Erhöll här för nobelpriset i fysik 1930. Jfr Raman-effekten.

Raman-effekten, uppkomsten av nya spektrallinjer (Ramanlinjer, Ramanspektrum) med i regel större våglängd, då (monokromatiskt) ljus går igenom vissa gaser, vätskor el. fasta kroppar o. därvid reflekteras av ämnets molekyler. Skillnaderna i svängningstal för den primära strålningen o. dessa Ramanlinjer äro lika med svängningstalen för de infraröda banden i samma ämnes absorptionspektrum. Raman-effekten, som kan förklaras med hjälp av kvantteorin, har stor betydelse för utforskning av vissa kemiska föreningsgr. Jfr C. V. Raman o. A. H. Compton.

Ramantenn', en vertikal tråställning, på vilken upplindats glesa varv av koppartråd. Anslutes till en kondensator o. bildar med denna en sluten o. därför skarpt avstämbar (selektiv) antennkrets i st. för den med luft- o. jordledning försedda vanliga öppna antenntypen. En radiomottagare med ramantenn kräver visserl. kraftigare förstärkning men har fördelen att lättare särskilja de olika stationerna genom vridning av ramen. Jfr Radiopejling.

Ramaskri, bitter klagan. Uttryck, hämtat från Jer. 31: 15, där Rakel framställes klagande i Rama över sina barn, som bortförts i fångenskap.

Ramavtal, avtal om dyrtidsregleringar mellan Svenska arbetsgivareföreningen o. Landsorganisationen. Det första träffades dec. 1939.

Rama'yana, indiskt nationalepos på sanskrit om guden Ramas öden, vid sidan av Makabharata Indiens mest berömda. Författat av skalden Valmiki (sannol. på 500-t. f.Kr.). En omdiktning på hindi utfördes på 1500-t. av Tulsi-Das.

Rambaud [raⁿ'bå], Alfred Nicolas (1842—1905), fransk historiker, prof. i Paris 1885, bekant för sina skildringar av östeuropeiska förhållanden (*Histoire de la Russie*); jämte E. Lavisse red. för *Histoire generals du IV:e siècle jusqu'à nos jours* (12 bd, 1894—1901).

Rambouillet [raⁿ'bojå], stad i n.v. mell. Frankrike, dep. Seine-et-Oise. Omkr. 7,000 inv. Renässanslott, sed. 1896 presidentens sommarbostad. Kapplöpningar. Fårskötsel (rambouilletfår, stora långhåriga merinofår).

de Rambouillet [d^o'raⁿ'bojå], Catherine d'Angennes, markisinna de R. (1588—1665), fransk salongsdam, var jämte sin dotter Julie medelpunkten i en litterär salong i deras hem, Hotel de R., i Paris under 1620—50-t. Jfr Précieuses.

Ramdala, kommun i ö. Blekinge, Blek. l.; Kristianopels landsf. distr., Östra o. Medelsta doms. 2,215 inv. (1947). Kyrka fr. omkr. 1200 med inredning fr. 1600-t.

Rameau [-mä], Jean Philippe (1683—1764), fransk musikteoretiker o. tonsättare, grundlade den moderna harmonikläran. Skrev operor (*Castor et Pollux*), pianostycken m. m.

de la Ramée [d^e'la ramé], Pierre, latiniserad Petrus Ramus (1515—72), fransk filosof o. humanist; ivrig motståndare till Aristoteles' läror, särsk. dennes logik, i vars ställe R. ville sätta en »naturlig» logik, grundad på iakttagelser av det verkliga tänkandet. R:s larva, ramism'e'n, vann talrika anhängare inom alla kulturländer (i Sverige J. Skytte).

1. Ram'el, Malte (1684—1752), en ide skånska lokaltraditionerna firad, stormriks godsägare, omtalad för sitt patriarkaliska husbondevälde.

2. Ramel, Malte (i747—1824), sonson till föreg., frih., en av Gustav III:s förtrogna rådgivare, minister i Madrid 1778—80, hovkansler 1782, riksråd 1786. Led. av Sv. akad. 1797. Hynnare av vitterhet o. vetenskap.

3. Ramel, Fredrik (1872—1947), frih., ämbetsman, diplomat, sändebud i Kristiania 1913, Berlin 1923, landshövding i Malmöhus län 1925—38, utrikesminister 1930—32.

Ramie [-mi'] el. kinagräs, arter av örtsläktet *Boehmeria*.

Ramifikatio'n (av lat. *ramus*, gren), förgrening.

Ramillies [-mij], by i mell. Belgien, prov. Brabant, där Marlborough år 1706 med eng. höll.-tyska trupper besegrade Ludvig XIV:s fransk-ungerska armé.

Ramis'ter, anhängare av filosofen P. de la Ramée.

Ramkvilla, kommun i mell. Småland, Jönk. l.; Sävssjö landsf. distr., Njudungs doms. 992 inv. (1947).

Ramlare, hane av hare. — Ramlingsslidd, harars parningstid.

Ramlösa, med Hälsingborg inkorporerad brunns- o. badort i Malmöh. l. Järnhaltigt o. alkaliskt vatten.

Ramm (av fnhty. *rammo*, bagge), under vattnet starkt framspringande, kraftigt byggd förstäv på krigsfartyg, avsedd till angrepp med stöt. Moderna fartyg sakna i allm. ramm.

Rammelsberg, bergsparti i Harz, mell. Tyskland, s. om Goslar. Silver-, koppar o. blygruvor bearbetade sed. 968.

Ram'nes, beteckning på en av de tre stammar, som utgjorde det romerska folket efter Roms grundläggning; de båda andra voro Tities o. Luceres.

Ram'ning (av ty. *rammen*, stöta), packning av formsand i gjutformar el. av eldfast massa i ugnar (se Stampmassa).

Ramnos [rås], $C_6H_{12}O_5$, sockerart (en metylpentos, jfr Pentoscr), som ingår i många växter i form av glykosider, ss. kvercitrin, solanin o. vissa antocyaner.

Ram'nus el. Rhamnus, antik grek. ort på Attikas nordkust med berömt tempel åt Nemesis. Betyd. lämningar av stadsmur, teater m. m.

Ramnäs, kommun i v. Västmanland, Västmanl. l. (past.adr. Ramnäs kyrkby); Ramnäs landsf.distr., Västmanl. v. doms. 2,686 inv. (1947). Järnbruk, anlagt på 1590-t.

Ramnäs Bruks AB., Ramnäs. Grundat på 1590-talet, bolag 1874. Aktiekap. 3,393,000 kr. (r.948). Järnverk o. sågverk. Verkst. dir. B. Tilländer (sed. 1929).

Ramol'i'no, ital. adelsätt, till vilken Napoleon I:s moder, Maria Laetitia Bonaparte, hörde.

Ramön y Cajal [mä'n i kachair], S antiago (1852—1934), spansk läkare, prof. i Barcelona 1887, i Madrid 1892; erhöill 1906 tills. m. Golgi medicinska nobelpriset för sina upptäckter rörande nervsystemets byggnad. (Se bild.)
Ra'mot, stad i det gamla Gilead. (1 Kon. 4, 22; 2 Kon. 9.)

Ramp (av fr., egentl. slutning; sluttande uppfartsväg till byggnad; på teatern en avsats mellan scenen o. salongen med lampor för scenens belysning. — Rampfeber, rädsla för att uppträda.

Rampoll'a, Mariano, markis del Tindaro (1843—'93) > kardinal, ledde som Leo XIII:s stassekreterare 1887—1903 den påvliga kurians politik i utpräglat franskvänlig riktning; majoritetskandidat till påvestolen sistn. år men utesluten genom Österrikes veto. R. var en framstående författare o. en högt bevärd k'srkofurste.

Rampone'ra (av it. *rampognare*, tillrättavisa), skada, sönderbryta.

Rampur [ra'mpo^o]. l. Furstestat i n. mell. Indien, Förenade Trovinscrna. 2,328 kvkm, 465,000 inv. (1931). — 2. Huvudstad i R. l. 74,000 inv. (1931). Berömd tillv. av schalar o. sidendamast.

Rams, arter av örtsläktet *Polygonatum*.

Ramsay [ra:mm'si], sir William (1852—1916), eng. kemist, prof. i Bristol 1880, i London 1887—1902; erhöill 1904 nobelpriset i kemi för upptäckten av ädelgaserna o. bestämmandet av deras platser i det periodiska systemet. (Se bild.) Jfr Rayleigh.

Ramsay [rfeim'si], sir B er tram (1883—1945) i eng. vice amiral (1938), marinbefälh. i Dover 1939—42, flottöverbefälh. under Eisenhower dec. 1943. R. organiserade evakueringen av Duquerque 1940, invasionen i Nordafrika 1942, på Sicilien 1943 o. i Frankrike 1944. Döddes vid en flygolycka.

1. Ramsay [ram'se], Anders Henrik (1707—82), generallöjtnant, landshövding, friherre 1766; under Frihetstiden omväxlande ansluten till hov- o. mösspartiet bisprang R. 1772 Gustav III vid statsvalningen; berömd för sin enorma kroppsstyrka.

2. Ramsay, Anders Vilhelm (1777—1808), dotterson till A. H. R., major, krigsvet. förf., stupade i slaget vid Lemo under Finska kriget. Har jämte brodern, brigadadjutanten Carl Gustaf R. (1783—1808), som stupade vid Lappo, besjungsits av Runeberg i »Främlingens syn».

3. Ramsay, Anders Gustaf (1832—1910), finländsk affärsman o. memoarförfattare (*Från barnår till silfverår*, 8 dir, 1904—07).

4. Ramsay, August (1859—1943) finl. matematiker, teoretisk o. praktisk försäkringsman, senator 1901, avgick s. å. i följd av sin vägran att medverka vid promulgeringen av de olagliga ryska värnpliktslagarna. Finansminister 1919; 1920 dir. i Finlands hypoteksförening. — R:s maka Julia (Julij) Maria R., f. Ekström (1865—1919), utgav det betyd. genealogiska verket *Frälsesläkter i Finland* (1909—16).

5. Ramsay, Wilhelm (1865—1928), broder till A. R., geolog, prof. i Helsingfors, skapare av det geol. begreppet Fennoscandia. Bl. arb. läroboken *Geologiens grunder* (1909, 3:e uppl. 1931).

6. Ramsay, Henrik, f. 1886, son till A. R., finl. industriman o. politiker. Tidigare verksam inom sockerindustrin blev R. 1918 chef för utrikesministeriets handelspolitiska avdeln. Medl. av Svenska folkpartiets centralstyrelse 1919—35, folkförsörjningsmin. okt. 1941—mars 1943, därefter utrikesmin. i Linköms ministär till aug. 1944. Dömdes febr. 1946 av krigsansvarighetsdomstolen till 2V2 års fängelse. Försattes på fri fot dec. 1947.

Ramsberg, kommun i mell. Västmanland, Örebro l.; Lindes landsf.distr., Lindes doms. 3,005 inv. (1947).

Ram'sele, kommun i v. Ångermanland, Västerorrnl. l.; Ramele landsf.distr., Ångermanl. v. doms. 4,237 inv. (1947).

Ramsele kontrakt, Härnösands stift, Västerorrnl. l., omfattar 7 församlingar. Kontraktsprestens adr.: Kyrktågö.

Ram'ses, 12 *egyptiska konungar*. — Ram'ses II, d. 1281 f.Kr., konung 1348 f.Kr., företog upprepade fälttåg mot hetiterna i Syrien; uppförde flera storartade byggnadsverk. I grek. sagor skildras R. under namnet Sesostris som en stor världserövrare. (Se bild.) — Ram'ses III, omkr. 1200 f.Kr., den förste konungen av 2:e dynastien, återupprättade Egypten ur det förfall, vari landet råkat under den närmast föregående tiden.

Ramsgate [raäms'g'e], hamnstad i s.ö. England, grevsk. Kent. 25,000 inv. (1945). Besökt badort. Stort fiske.

Ramsjö, kommun i n. Hälsingland, Gävleb. l.; Ljusdals landsf.distr., V. Hälsingl. doms. 1,627 inv. (1947).

Rams'kopf (ty., bagghuvud), huvudform hos hästen, då profilinjen är konvex (buktd utåt).

Ramsta, kommun i s. Uppland, Upps. l. (past.adr. Balingsta); Ulleråkers landsf.distr., Upps. l:s s. doms. 273 inv. (1947).

Ramstedt, Joh an (1852—1935) l. ämbetsman, politiker, Justitieråd 1898—1902, konsultativt statsråd i 2:a Boströmska ministären 1902, statsminister april—aug. 1905, avgick

på grund av unionsfrågan; åter justitieråd 1905—09, regeringsråd 1909—12, överståthållare i St. him 1912—20.

Ramsundsberget, klippan i Jäders kommun, Södermanland, med en bekant ristning från

1000-t:s början, föreställande scener ur Sigurd Fafnesbanes liv jämte en runinskrift. (Se bild.)

Ramsåg för utsågning av plank o. bräder ur stockar utgöres av en s. k. lösräm, vari ett antal sågblad äro inspända. Råmen hålles i rörelse med en vevaxel, medan stocken i jämn rörelse frammatas mot sågbladen.

Ramsåsa, kommun i s.ö. Skåne, Malmöh. 1. (past.adr. Eriksdal); Sjöbo landsf.distr., Färs doms. 463 inv. (1947).

Ramundeboda församling—omfattar Laxå köping fr. 1/1 1946.

Ramuz (ramy's), Charles (1878—1947). Schweiz, författare. Skrev dikter o. realistiska bonderomaner. Bl. de senare *La guérison des maladies* (1917; Kärlekens under, 1927), *Derbornence* (1936; Berget och kvinnan, s. å.) samt *Samuel Belet* (1944).

Ramvik, industrisambälle i s. Ångermanland, Högsjö kommun. 1289 inv. (1946). 2 sågverk, ägda av Torsviks Sågverks-AB.

Ran, i nord. myt. Ägirn9 maka, härskarinnan över havet; med sitt nät söker R. draga människor till sig ned i djupet. — Opera av W. I'eterson-Berger, uppf. på Kungl. teatern 1903.

Råna. 1. R. el. R. an(e)lven, alv i n. Norge, flyter genom Dunderlandsdalen o. faller ut i Ranenfjorden. 90 km. Många vattenfall. — 2. R. el. R. anen, landet kring Ranenfjorden, Nordland fylke. Järn-, koppar-, bly- o. zinkgruvor. Båtbyggeri.

de Ranoé [d° ra'«se], Armand (1626—1700), fransk munk, trappistordens grundare.

Ranch [ransj], eng., ranch o. [-tsjå], sp., lantgård för boskapsuppfödning i Sydamerika o. v. För. Stat.

Rancune [ra'«kynn], fr., agg. groll.
Randberg, bergskedja kring en högslett.
Randel, Andreas (1806—64), tonsättare, violinist vid hovkapellet o. lärare vid Mus. akad. Skrev bl. a. manskvartetter o. solosånger samt musiken till F. A. Dahlgrens *Värmlänningarne*.

Ran'ders. 1. Amt på ö. Jylland, Danmark. 2,460 kvkm, 163,000 inv. (1945)—Städer: Randers, Hobro, Mariager, Grenaa, Åjbeltoft. — 2. Huvudstad i R. l., vid Gudena, 11 km från utloppet i Randersfjorden. 36,000 inv. (1945). Gotisk kyrka från omkr. 1500 o. helgeandshus från omkr. 1450 samt flera korsvirkeshus (1500—1600-t.). Betyd. handel o. sjöfart. Bryggerier, brännerier, tillv. av järnvägs- o. sparragnar m. m. Stad sed. 1302.

Ran'ders, Ole Kristoffer (1851—1917), norsk författare, särsk. känd för sin erotiska lyrik (diktsaml. *En Karlighedsvaar*, r894).

Randgräs, art av grässläktet *Phalaris*.

Randhav, hav, som genom en rad av öar skiljes från ett världshav. Ex. Ohotska havet.

Randsfjord, sjö i s.ö. Norge, avflyter genom Randselven el. Randsfjordselven s. ut till sjön Tyrfjord. 136 kvkm, 75 km lång, 2 km bred.

Randstaterna, benämning på de stater vid

Rysslands v. gräns, särsk. Estland, Lettland o. Litauen, som blevo självständiga efter Första världskr. 1914—18.

Ranenfjord, fjord i n. Norge, s. om Svartisen. 70 km lång. Mynningsvik för Råna.
Ranft, Albert (1858—1938), teaterledare o. skådespelare, innehade teatrar i Göteborg o. Sthlm (Vasateatern 1895—1929, Svenska teatern 1898—1925); chef för Kungl. teatern 1909—ro.

Rang (fr. *rang*, urspr. avdelning, krets), värdighet, företrädesrätt.

Rangell', Johann Wilhelm, f. 1894, finl. bankman o. politiker. Medl. av Finlands banks direktion 1937—45, dess ordf. o. chef 1943—44, statsminister jan. 1941—mars 1943 (återupptagandet av kriget mot Sovjet juni 194r, anslutningen till Antikominternpakten nov. s. å.). Dömdes febr. 1946 av krigsansvarighetsdomstolen till 6 års fängelse.

Rangera [rangse'ra] (av fr.), ordna, reda ut. — Rangrad [rangse'je-], bärgad, stadgad.

Rangerbangård [rangse'je'r-], bangård, där järnvägståg sammansätts el. uppdelas (rangeras).

Rangers [reen'dsjo's], amerikanska stöttrupper, motsvarigheten till de engelska commandos.

Rangkronor kallas i Sverige kunglig, kronprinslig, hertiglig, grevlig, friherrlig o. adlig krona.
Rangoon el. Rangun [rsengo'n], huvudstad i repub. Burma, nära fl. Irawadis myning. 400,000 inv. (1931). Två katedraler, pagoden Shwe Dagon med berömt torn (112 m högt). Univ. (sed. 1920). Tjpräglad handelsstad; utförel av ris, teakträid o. råbomull m. m.

Rangordning, stadga angående olika ämbetens inbördes ordning med avseende på innehavarnas rang. Den äldsta svenska rangordningen härrör från 1672. Som vår senaste rangordning kan betraktas ett riksmarskalksambetets cirkulär 1885 ang. rang o. placering, som alltså i mindre utsträckning iakttagas, ehuru sed. 1909 föreskrifterna om civil rang o. ämbetsvärdighet upphört att gälla.

Rangrulla, beteckning för periodiskt utkommande förteckningar över personal, främst officerare o. jämlingar, inom krigsmakten. Den äldsta svenska rangrullan är *Svea rikets krigsmakts anciennitets- o. rangrulla*, 1793. För armén o. flottan utkomno särskilda rullor första gången 1873, för flygvapnet 1927. Nuv. *Svenska försvarsväsendets rulla* innefattar alla ^ försvarsgrenarnas rullor.

Rangström, Ture (1884—1947), tonsättare, sånglärare o. musikkritiker. R. intager som romanskomponist en särställning i nyare svensk musik. Han har tonsatt ett stort antal dikter av Bo Bergman, Levertin, Strindberg m. fl., Strindbergs drama *Kronbruden* (uppf. i Sthlm 1922), operorna *Medelinda* (uppf. i Sthlm 1921) samt *Gilgamesj* (1944), symfonier m. m.

von Ranke, Leopold (i795—1886), tysk historieskrivare, prof. i Berlin 1825; adlad 1865. Redan i sina ungdomsarbeten bröt R. nya vägar för den vetenskapliga uppfattningen av 1500- o. 1600-t:s historia. Måsterstyckena i hans ofantligt stora alstring äro *Die römischen Päpste* (3 dir, 1834—36) o. *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation* (6 bd, 1839—47).

R. hävdar i sina skrifter det historiskt givna samhället i dess organiska ut-

Sthlm 1921) samt

veckling under tidsidéernas inflytande. R:s historieskrivning har utövat ett oerhört inflytande.

Rankfotingar, *Cimpe'dia*, ordning av fastsittande, oftast samkönade, mycket ombildade kräftdjur, med otydligt ledad kropp, omgiven av skyddande kalkplattor. De äro försedda med 2-kluvna, långa, håriga s. k. rankfötter, vilka åstadkomma strömmar i vattnet, varigenom näringen föres till munnen, larverna mer kräftlika, frittsimmande. Förekomma i havet. Hit höra de skattade långhalsarna [*Lepa'didae*] de oskattade havstulpuerna (*Bala'nidae*) samt ett flertal underordningar, innefattande starkt ombildade parasitiska former, av vilka *Rhizocephala'didae* äro de vid vår västkust vanligaste.

Rankhyttan, gård vid s. ändan av sjön Runn, Vika kommun, s.ö. Dalarna, ägdes på 1500-t. av bergsmannen Anders Persson. Den lada, där Gustav Vasa under sina Dalaäventyr 1520 troskade åt Anders Persson, visas ännu.

Rannsakning (äfv. fornnord. *rann*, hus, *o.soka*, söka; »husundersökning»), benämning på rättegång i grövre brottmål. Termen användes ej i n>a rättegångsbalken.

Rannsakningsfängelse (h ä k t e), tidigare benämning på fängelse för förvaring av häktade personer.

Ranrike, äldre namn på Bohuslän, efter inbyggarna *re n e r*, möjl. identiska med ett hos Jordanes omkr. 550 e.Kr. omnämnt folk.

Ransberg, kommun i n.ö. Västergötland, Skarab. l. (past.adr. Fagersanna); Karlsborgs landsf.distr., Vadsbo doms. 1,079 inv. U947).

Ranso'n (förvrängning av *ration*), dagskost; andel — *R a n s o n e'r a*, utskifta, lika fördela.

Ransäter, kommun i mell. Värmland, Väml l.; Rausäters landsf.distr., Mellanssj-slets doms. 5,777 *av. (1947).

därv i Munkfors församling 4,388 inv., varav i del av Munkfors municipal-samhälle 4,035 o. i Ransäter s församling 1,389, varav i del "TM

av Munkfors municipalsamhälle 112. — R. är E. G. Geijers o. F. A. Dahlgrens födelseort. Geijersgården (se bil.) inrymmer nu Geijers- o. Dahlgrensmuseet.

1. Rantzau, Johan (1492—1565), dansk krigare, riksråd, kuvade (1533—36) de upproriska jutska bönderna, övergick med adelsären till Fyn o. vann en avgörande seger vid Oxnebjerg (1535), där bl. a. Gustav Trolle stupade. Efter en långvarig beläring intogs följ. år Köpenhamn.

2. Rantzau, Henrik (1526—98), son till J. R., dansk statsman, europ. ryktbar på grund av sin rike-dom o. sin bildning, deltog bl. a. i fredsunderhandl. i Stettin 1570 (Se bild.)

3. Rantzau, Daniel (1529—69), dansk krigare, var under Nord. sjuårskriget överbefälh. över den danska hären i Sverige, vann 1565 den ryktbara segern vid Axtorna o. inträngde 1567 härjande i Östergötland. R. stupade vid beläringen av Varberg. (Se bild.)

Ranula, dets. som grodsvult.

Ranunculaceae, växtfamilj, omfattande ca i,200 örter med ofta rikt delade blad. Blommor tvåkönade, vanl. regelbundna, blomdelar vanl. spiralställda, hylle fribladigt, enkelt el. dubbelt, ståndare talrika. Fruktblad många el. ett enda, frukten utgöres av smånötter el. baljkapslar el. ock ett bär. De flesta arter ha skarp smak, många innehålla starka giftämnen. Hit höra bl. a. släktena *Anemone*, *Ranunculus*, *Delphinium*, *Actaea*.

Ranun'culus, örtsläkte (fam. *Ranunculaceae*), ca 350 arter på n. halvklotet. Hylle femtaligt, dubbelt, kronblad vanl. gula, ståndare o. pistiller talrika, spiralställda på en mer el. mindre ansvalld blom-botten. *R. acris*, smörblomma, med handdelade blad, vanlig ängsväxt. *R. ficaria*, svalört, med hjärtlika blad, klubblika amrötter o. stora, glänsande blommor, lundväxt. *R. pelta'us*, grodnate, o. andra vitblommiga arter (släktet *Batrachium*) vanliga vattenväxter.

Rapa'lto, stad i n. Italien, provt. Genua, vid Genuabukten. 15,000 inv. Vinterkurort. I R. slöts april 1922 ett fördrag mellan Tyskland o. Sovjetryssland, varigenom den av de allierade i Versaillesfreden ej godtagna Brest-Litovskfreden ersattes o. bägge länderna avstodo från sina skadeståndsanspråk. Till Rapa'lto fördraget, som väckte stort uppseende, anses främst ha medverkat senare tyske ministern i Washington A. v. Malzhan (1877—1927).

Ra'phanus, örtsläkte (fam. *Cruciferae*), 10 arter (Europa, Asien, Medelhavsområdet). Blad pardelade, skida långsträckt, ledad, sönderfallande i enfriöga stycken el. endast insnörd mell. fröna o. hel. *R. raphanis'rum*, äker rättika, gulblommig; äkerogräs. *R. sa'wvitis*, rättika o. råd'sa.

Raphia, palmsläkte, 6 arter. Blad fjäderlikt delade, stundom ända till 20 långa. *R. vini'fera* (v. Afrika o. ö. Sydamerika), vimpalm, lämnar palmvin. *R. ruffia* (ö. Afrika, Madagaskar) o. övriga arter innehålla i sina bladsidor en piassavafiber; ur småbladens bastfibrer framställes rafiabast, använd till vävnader o. flätverk, till uppbindning av växter osv.

Rapidamen'te, ra'pido, it., musikterm: snabbt, plötsligt.

Rapidite't (av fr.), snabbhet. Rapid'panna, stående mindre ångpanna med en horisontell utbyggnad av vattenrummet med liggande tuber, genom vilka förbränningsgaserna från eldstaden passera. Jfr Ångpanna.

Rapp, ty., egentl. korpsvart; svart häst. Rapp'akalja (av fi. *rapakalja*, osilat spööl), strunt, smörja.

1. Rappe, Kristoffer (1719—76), frih., landshövding i Åbo o. Björneborgs l., var under Frihetstidens sista period en av hattpartiets ledare.

2. Rappe, Axel (rö3B—igrS), frih., general (1903) o. militärskriftställare, deltog i fransk tjänst med stor utmärkelse i 1870—71 års krig, chef för Generalstaben 1882—1905. Som krigsminister 1892—99 framlade R. förslag till 1892 års av riksdagen antagna härordning, genomförde förbättringar av arméns beväpning o. utrustning samt utvecklade det fasta försvaret, bl. a. Boden. (Se bild.)

3. Rappe, Signe, f. «/s» 1879, dotter till A. R., g. m. dir. H. Lunden-Welden, opera- o. konsertsångerska (sopran), vid Kungl. teatern 1912—13, hovsångerska 1909. R. har uppträtt som konsertsångerska i Europa o. Amerika.

4. Rappe, Axel (1884—1945), son till A. R., frih., generalmajor 1938, inspektör för artilleriet o. chef för artilleristabskåren 1941—43. Militärbefälhavare i V. militärområdet 1943. R. deltog i Finlands frihetskrig 1918 som stabchef vid östarmén o. har om dessa operationer utg. fl. skrifter.

Rappell' (fr. *rappel*), återkallelse, särsk. av diplomatiskt sändebud från hans post. Sker genom rappellbrev, som sändebudet högtidligen överlämnar till statschefen, hos vilken han är ackrediterad. Verb: rappelle r'a.

Rapp'erswil, stad i n. Schweiz, kantonen S:t Gallen, vid n. stranden av Zurichsjön. Omkr. 5,000 inv. Slott från 1300-t. Textilindustri.

Rappestad, kommun i mell. Östergötland. Östergötl. l. (past.adr. Vikingstad); Vålkebo landsf.distr., Linköpings doms. 593 inv. (1947)

Rapphöns, *Perdix*, ett släkte fasanfåglar. *P. perdix*, rapphönan (se bild), är övervägande gråbrunn med rostbruna tvärbånd o. svarta våglinjer. Större delen av Europa; har med odlingen spritt sig ända upp till Norrbotten. Lever av frön, grönråg, insekter m. m. Ivrigt jagad fått-fågel. Flyttar ej.

Rapping, tunt lager murbruk (puts) med grov yta utanpå murar el. trä. Erhålles då murbruk med kraft slås mot underlaget.

Rapport' (fr. *rapport*), berättelse, ämbetsutlåtande; gemenskap (stå i rapport). — *Konst.* Ett mönster med ständigt återkommande motiv. — *Rapporter*a, inberätta, anmäla. — *Rapporterör*, anmälare, referent.

Raps, gemensamt namn för former (var. *oleifera*) av *Brassica rapa* o. *B. napus*, vilka ha smal, trågt rot o. odlas för fröskörd; den förra kallas äv. rybs. Ur fröna erhålles rovolja, av återstoden framställas rapskakor, ett värdefullt kreatursfoder.

Rapsbagge, *Meligethes aeneus*, liten, allmän, svartglänsande skalbagge, vilken både som larv o. fullvuxen lever i de korsblommiga växternas blomställningar o. där stundom gör stor skada.

Rapsfjäril, *Pieris napi*, en av våra vanligaste dagfjärilar, 43—47 mm, vingar vita med hos hanen en o. hos honan två svarta fläckar. Larven, ljusgrön med små svarta punkter, lever på skidväxter.

Rapsod' (grek. *rapsodo's*), förgrek. kringvandrande sångare, som ur minnet föredrog episka dikter, såväl egna som andras. Rapsoderna anses väsentligen ha bidragit till uppkomsten o. utbildandet av de homeriska dikterna.

Rapsodi' (av grek., jfr Rapsod), instrumental fantasi, vanl. över folkvisor. — *Rapsodiska*, osammanhängande, lösräckt.

Rap'tus (lat., rov), våldsamt känsloutbrott.

Rar (av lat. *ra'rus*), sällsynt, ovanlig.

Ra'ra a'vis, lat., sällsynt fågel; sällsynthet.

Rarite't (av fr.), sällsynthet, sällsynt o. där-

för dyrbart föremål.

Rarking, renskiljning (se d. o.).

Rarotonga, naturskön ö bland Cooköarna, Polynesien («Söderhavets pärla»). 81 kvkm, 5,000 inv. (1936).

Ras, en till samma art hörande samling organismer, med lika morfologiska o. fysiologiska egenskaper, vilka överföres på avkomman.

Ras (arab., »spets»), furstetitel i Abessinien. Rasans [-ängs'], fr., en kulbanas egenskap

att vara bestrykande, vilket den är, om dess största banhöjd icke är större än målhöjden.

Rasbiologi, vetenskapen om betingelserna (ärfiliga, sociala osv.) för människorasernas utveckling. — I syfte att erhålla en vetenskaplig grund för rashygieniska åtgärder arbetar sed. 1922 Statens rasbiologiska institut i Uppsala.

Rasbo, kommun i mell. Uppland, Upps. l.; Vaksala landsf.distr., Upps. l:s s. doms. 1,435 inv. (1947). Kyrkan, urspr. från 1200-t. tillbyggdes med korsarmar omkr. 1500; kalkmålningar från 1453.

Rasbo härad, Upps. l., omfattar kommunerna Funbo, Rasbo o. Rasbokil. 2,913 inv. (1947). Upps. l:s s. domsaga.

Rasbokil, kommun i mell. Uppland, Upps. l.; Vaksala landsf.distr., Upps. l:s s. doms. 582 inv. (1947). Senmedeltida kyrka med kalkmålningar fr. omkr. 1500.

Raseborg, ruin av ett slott i s. Finland, Nylands l., byggt på 1370-t., möjl. av Bo Jonsson Grip. R. var länge medelpunkt i särskilt lan.

Rase'ra (av lat. *radere*, bortskrapa), riva, jämna med marken.

Ras Hafun, Afrikas östligaste udde.

Rashygie'n, läran om rasens hälsa. Genom studier av ärflighetens lagar o. deras tillämpning söker rashygiener förhindra, att dåliga egenskaper överföres på kommande generationer.

Ra'sin, Stepan (Stenja) Timofejevitj, d. 1671, rysk upprorsman, som 1667 igångsatte en omfattande resning bland de donska kosackerna o. till en tid hade stora framgångar; slutl. tillfångatagen o. avrättad i Moskva. I Sovjetryssland betraktas R. som den förste ryske frihetskämpen.

Rask, Rasmus (1787—1832), Danmarks främste språkforskare, univ. bibliotekarie 1829 o. prof. i orientalska språk 1831 i Köpenhamn. Utförde viktiga forskningar rörande släktskapen mellan de europ. språken, läran om ljudskridningen, de pers. kilnskrifterna o. de finsk-ugriska språken. — En del av hans omfattande brevväxling har publicerats i *Breve fra og til Rasmus Rask* (2 bd. 1941).

Raskolniker [-kall'] (av ry., kättare), gemensamt namn på ryska sekterister; bilda 3 grupper: 1) starovjertser el. gammaltroende, som motsätta sig liturgiska ändringar (omkr. 10 mill.), 2) en grupp sekter (duhobortser, molokaner, skoptser m. fl.), som förkasta allt yttre kyrkoväsen, o. 3) stundis'ter, sedan 1865 en pietistisk sekt bland Sydrysslands bönder.

Raskolnikov, huvudpersonen i Dostojevskijs roman »Brott och straff».

Rasmus Ludvigsson, d. 1594, sekreterare på kansliet, samlare o. krönikör, kallad »Sveriges förste genealog», skrev en tordigt fortsättning till Peder Svarts historia (tryckt 1905).

Ras'mussen, Georg Anton (1842—1914), norsk målare av Diisseldorfskolan. Målade norska fjord- o. fjällbilder: *Utsikt vid Hardatigerfjorden* i Nat.mus.

Ras'mussen, Lauritz (1862—1941), dansk socialdemokratisk politiker, framlade o. genomförde som försvarsminister i Staunings ministärer 1924—26 o. 1929—32 ett radikalt avrustningsprogram.

Ras'mussen, V i l h e l m, f. 187g, norsk bildhuggare, avlöst 1908 Vigeland som skulptör

vid Trondheims domkyrkorestaurering, professor vid konstakademien i Oslo 1921—45-1947 dömd till straffarbete på grund av samarbete med tyskarna under okkupationen.

Ras'mussen, Knud (1879—1933), dansk polarforskare, född på Grönland, där han företog flera resor i etnografiskt syfte samt grundade handelsstationen Thule i n.v. Framstående kännare av eskimäernas historia, sagor o. språk. 1943 utgavs en biografi, *Bogen om Knud*, av hans vänner.

Ras'mussen, Gustav, f. 1895, dansk politiker (venstre), utrikesminister i Kristensens reg. nov. 1945—nov. 1947 o. sed. nov. 1947 i Hedtofts ministär.

Rasp. *Tekn.* Grov fil för trä o. dyl. löst material. — *V eter.* En form av sjukdomen mugg. Förekommer mest hos yngre hästraser.

Rasp- och spinnhus, fordom namn på ett kvinnofängelse på Långholmen vid Sthlm, upprättat i början av 1700-t.

Rasputin [raspo'-], Grigorij Jefimovitch (1872—1916), sibirisk bonde, religiös charlatan o. hovungstling. Genom hypnotisk förmåga o. sensuellt-religiöst patos uppnådde R. under åren 1907—16 starkt inflytande inom vissa ryska hov- o. societetskretsar, äv. över kejsarfamiljen. Något egentligt politiskt inflytande torde R. knappast ha utövat, men hans råa sinnlighet o. på korruptionens väg anlitade personalinflytande väckte i vida kretsar ovilja samt bidrog väsentligt att kompromettera den tsaristiska regimen. R. mördades dec. 1916 genom en sammansvärjning inom den ryska högaristokratien.

Rassemblement des gauches [rasa'sbl'mang' de gäs], fransk politisk sammanslutning, bildad april 1946 i valtekniskt syfte mellan radikalsocialister o. kommunistfientliga grupper ur motståndsrörelsen.

Rassemblement du peuple franeais [rasa¹¹*-bl'ma'e dy pöpl framsa'], förk. *RPF*, Franska folkets samling, en av general De Gaulle i april 1947 grundad rörelse, vars främsta politiska mål är en revision av Fjärde republikens författning. Presidenten bör enl. De Gaulle få större befogenheter gentemot nationalförsamlingen. Rörelsen, som är nationell o. antikommunistisk o. inom utrikespolitiken förordar intimt samarbete med För. Stat. o. England, kunde vid kommunalvalen okt. 1947 notera stora framgångar.

Ras Shamra, ort i n. Syrien, på kuststräckan mitt emot Cypern, knutpunkt för flera viktiga förhistoriska handelsvägar. Berömd fyndort. Utgrävningarna under ledning av C. Schaeffer (sed. 1929) ha bragt i dagen en syrisk motsvarighet till den kretisk-mykenska kulturen från omkr. 1500—1100 f.Kr. med rik konstindustri o. viktiga kilskriftstexter.

Rasstambok, stambok över avelsdjur; föres i Sverige beträffande får-, svin- o. nötkreatursraser hos Lantbruksstyrelsen, beträffande varmblodiga hästar hos jockeyklubben (fullblod), Skånes stuteribokstyrelse o. Föreningen för den ädla hästavelns befrämjande.

Ras Taffarl Makonen, den abessinske kejsaren Haile Selassielns namn som tronföljare.

Ra'statt [-s'tatt], stad i delstaten Süd-Baden, s. Tyskland, nära franska gränsen. 14,000 inv. (1933). Gammalt slott o. fästning. Spetsindustri. I R. slöts 1714 fred mell. Frankrike o. Österrike efter Spanska tronföljningskriget. 1797—99 hölls i R. en kongress för att ordna

Tyska rikets angelägenheter, vid vars upplösning två franska sändebud mördades.

Ras'ter, en inom reproduktionstekniken använd spegelglaskiva, på vilken uppstreckats ett fint rutnät, antingen blott med mörka streck till framställning av autotypier el. också med rutorna färgade i tre olika färger till färgfotografering. Genom att vid framställning av den fotografiska bilden täcka plåten med rastret kommer bilden att uppdelas i smårutor, varigenom den gradvisa förtoningen i halvtoner resp. färgskiftningar uppdelas i små fält av ensartad karaktär, vilka sedermera lättare kunna återgivras i tryck. För att helhetsbilden vid återgivandet skall ge föreställning om finare skiftningar måste rastrets rutor vara så små, att de för ögat smälta samman.

Rastra'l (av lat. *rasfrum*, räfsa), stift, varmed notsystemets 5 linjer på en gång kunna uppdragas.

Rastrel'iti, Bartolomeo (1700—71), greve, rysk arkitekt, som till en av Peter den store inkallad ital. arkitekt. Var det ryska 1700-t:s främste arkitekt (*Vinterpalatset*, *Anitjokvopalatset* o. *Smolnyjkolostret* i Leningrad).

1. Rasumovskij, Aleksej Grigorjevitch (1709—71), greve, rysk statsman av enkel ukrainsk börd, kejsarinnan Elisabets gunstling o. morganatiske gemål.

a. Rasumovskij, Andrej Kirillovitch (1752—1836), brorson till A. G. R., furste, rysk diplomat, knöt som envoyé i Sthlm 1787—88 förbindelse med det mot Gustav III fientliga partiet o. uppmuntrade sedermera oppositionen mot Reuterholm.

Rasu'r (lat. *rasu'ra*, stavning), bortradering. Rasvinkel, den vinkel, som ytan av löst material (t. ex. sand) bildar mot horisontalplanet vid fritt ras (t. ex. tipping på hög).

Ratan, hamnplats vid Bottniska viken, Bygdeå kommun, Västerb. l. Ett slag stod vid R. i aug. 1809, vari en svensk armé under G. Wachtmeister tillfogade ryssarna svåra förluster.

Rata'nariat erhålles av *Krame'ria triandra* (fam. *Leguminosae*), en rödblommig buske i Anderna i Peru o. Bolivia. Av den garvsyrerika barken göres ett extrakt, som bl. a. användes som läkemedel (mot diarré m. m.).

Räte (re't), eng., andel; fraktsats.

Ra'thenau, Walter (1867—1922), tysk politiker o. författare av judisk börd, industriledare i elektricitetsbranschen, organiserade Tysklands råvaruanskaffning m. m. under Första världskr. Som återuppbyggnadsminister maj—okt. ig2r o. utrikesminister från jan. 1922 sökte R. åstadkomma en uppgörelse med Frankrike under samtidigt närmande till Ryssland (Rapallofördraget). Attackerades från nationalistiskt håll o. mördades maj 1922 av medlemmar av en reaktionär organisation. — R. sökte åstadkomma en syntes mellan kapitalism o. socialism samt utvecklade i flera idérika arbeten (*Von kommenden Dingen*, 1917, m. fl.) sin polit. åskådning.

Ra'thenow, stad i delstaten Brandenburg, mell. Tyskland, vid fl. Havel. 33,000 inv. (1939). Industri (lantbruksmaskiner o. optiska instrument.)

Rath'ke, Martin Heinrich (1793—1860), tysk zoolog, prof. i Dorpat 1829, i Königsberg 1835, framstående embryolog, utgav grundläggande arbeten över ryggradsdjurens utveckling.

Rat'ibor, po. R a c i b e r z, stad i s. Polen, vojvodsk. Katowice (prov. Ober-Schlesien, Preussen), vid fl. Oder, 19,000 inv. (1946). Ansienlig järn- o. stålindustri. Dövstumskola.

Ratifice'ra (av lat. *ra'tus*, fast, o. *iacere*, göra), bekräfta, stadfästa. — R a t i f i k a t i o n, stadfästelse; högtidlig bekräftelse från

statschefens sida av överenskommelse med främmande makt. Ratifikationsinstrumenten, som innehålla avtalets text o. förklaring om dess ratificering, utväxlas el. deponeeras hos en av de fördragslutande parterna el. hos internationell institution, t. ex. FN. Ofta betecknar man med ratifikation även det godkännande av överenskommelsen från folkrepresentationens sida, som kan vara erforderligt enligt ett visst lands författning.

Ratihabition' n (av lat.), godkännande; förklaring, varigenom en av obehörig person vidtagen åtgärd gives rättslig giltighet, t. ex. förmyndares godkännande av omyndigs betalningsutfästelse.

Rati' n el. ratioé (av fr.), ett tjockt, noppigt ylletyg.

Ratio', lat., uträkning; förnuft; skäl.

Ratio' n (av lat. *ratio*, uträkning), den fodermängd per dygn, som anslås för en häst vid armén. I fred gäller en normalratiosstat (5,5 kg havre, 3 kg hö o. 3,4 kg halm), med stöd av vilken utfodringsstater uppgöres. För mobilisering o. krig gäller en särskild krigsrationsstat.

Rationalisering (av lat. *ratio*, förnuft), förnuftsmässig organisering av ett arbete, en produktion etc.

Rationalism' (av lat. *ratio*, förnuft). *Kunskapsteor.* Åsikten att förnuftet o. tänkandet, icke sinnena, äro den sanna kunskapskällan. Repr.: Platon m. fl. Motsats: empirism — *Metajys.* Åsikten att tillyrkan till sitt väsen är förnuftig. — *Etik.* Åsikten att det sedliga handlandet alltid bestämmas av den riktiga insikten. Repr.: Sokrates. — *Teol.* Åskådning från gränsskedet mellan 1700- o. 1800-t., som under inflytande av upplysningsidéer förkastade det mysteriösa i kristendomen o. ansåg förnuftet vara högsta domare el. värde-mätare i religiösa frågor. — *Rationalist'*, anhängare av rationalismen. — *Rationalistisk*, förståndsmässig; förnuftstroende.

Rationell' (av lat. *ratio*, förnuft), förnufts-enlig; väl planlagd. — *Rationella* tal, sammanfattande benämning på hela tal o. bråk, som kunna uttryckas som ett förhållande mellan två hela tal. Motsats: *irrationella* tal.

Ratt (av ty. *Rad*, hjul), hjul, varmed styrin-rättning, ventiler, maskiner m. m. manövreras.

Rattfylleri, förande av motorfordon i onyk-tert tillstånd. Straffas enl. bestämmelser i lagen $\frac{1}{6}$ '934 om straff för vissa brott vid förande av motorfordon, avsevärt skärpta genom lagändring av $\frac{1}{6}$ 1941.

Rau' i, *Achille*, påven Pius XI:s familje-namn.

Rattigan [reettig'ig'n], *Terence*, f. 1911, eng. dramatiker. Bl. lustspel *French without tears* (1936); *Diana* går på jakt, uppf. i Sthlm 1943) o. *Flare path* (1942); *Raid* i natt, uppf. i Sthlm 1943).

Rattrape'ra (av fr.), åter fånga; upphinna. *Ratz'eburg*, stad i delstaten Schleswig-Holstein, n.v. Tyskland, på en ö i Ratzeburg-sjön, 5,400 inv. (1933). Romansk domkyrka från slutet av noo-t.

Ratz'el, *Friedrich* (1844—1904), tysk geograf, prof. i Leipzig 1886, en av geopolitikens grundläggare. Bl. arb.: *Anthropogeographie* (2 bd, 1882—91) samt *Politische Geographie* (1891; 3-e uppl. 1923).

Rauch [ra'ch], *Christian* (1777—1857), tysk bildhuggare, influerad av Thorvaldsen. Bl. arb.: *Minnesvärd över drottning Lovisa, Fredrik II:s rittarstaty* vid Unter den Linden (Berlin). Repr. i Nat.mus. med byst av *Nikolaus I* av Ryssland. R:s modeller o. skisser funnos samlade i Rauchmuseet i Berlin, upprättat 1865.

Raudiska fälten [ra'ød-], i forntiden en slätt s.ö. om nuv. Vercelli, Italien. Där besegrade Marius kimbrierna 101 f.Kr.

Rauhe *Alp* [ra'ø'e-], annat namn på Skwbawiska alperna, s.v. delen av Tyska Jura.

Rauhes *Haus* [ra'ø'es ba's] (ty., »vilda huset»), berömd uppfostringsanstalt för fattiga o. värnlösa barn, belägen utanför Hamburg. Grundläggare *Johann Wichern* (1808—81). Har tagits till mönster för liknande anläggningar i många andra länder.

Raukar, fristående, ofta fantastiskt formade stenstoder, stundom avväldiga mått, uppkomna genom havets avnötning av mindre hårda klippor, såsom Gotlands kalkstensklippor. Rauk vid Suder Vagnhus, Lilla Karlsö.

Rauma, älv i v. Norge, Möre fylke. Mynnar i Romsdalsf jorden. 60 km.

von Raumer [ra'm-], *Friedrich* (1781—1873), tysk historieskri-vare, prof. i Berlin 1819. Huvudarbete: *Geschichte der Hohenstaufen* (6 bd, 1823—25).

Raumo [ra'må], fi. *Rauma*, stad i s.v. Finland, Åbo o. Björneborgs l., vid Bottniska viken. 9,513 inv. (1942). Utmärkt hamn. Spetsknyppling. Stad sedan medeltiden.

Rauschning [ra'sj-], *Hermann* f. 1877, tysk politiker. Anslöt sig 1931 till nationalsocialistiska partiet o. blev 1933 scnatpresident i Danzig. Följ. år avgick han emellertid från sin post o. bröt med partiet. Kort därpå flydde han till utlandet (från 1935 i England, sed. maj 1942 amerik. medborgare). R., som står på konservativ grund, angrep med stor skärpa Hitler o. nationalsocialismen i arb. *Die Revolution des Nihilismus* (1939; Nihilismens revolution, s.ä.) o. *Gespräche mit Hitler* (1940; Samtal med Hitler, s.ä.). Bl. övr. arb. *The redemption of democracy* (1941; Vilddjuret och den stora freden, s.ä.) o. *The conservative revolution* (1941).

Raus församling, församling i Hälsingborg. 12,240 inv. (1947).

Rav, bärnsten.

Ravaillao [ravajak'k']. Fr an 50 is (1578—1610), fransk katolsk fanatiker, Henrik IV:s av Frankrike mördare (1610). Avrättad. — I svenskan begagnas uttrycket »gammal ravaillac» i betydelser skämtare, vivör o. dvl.

Rawalpin'di [ra'ol-], stad i n. ö. Pakistan, prov. Väst-Punjab. 181,000 inv. (1941). Militärstation.

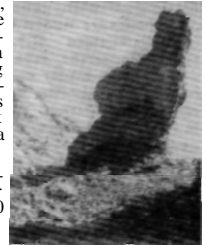
Ravel', *Maurice* (1875—'937), fransk tonsättare,

modernist av förnind, spirituellt läggning. Bl. R:s verk märkas: för piano *Jeux d'eau*, *Gaspard de la nuit* m. fl., för orkester *Rhapsodie espagnole*, *Daphnis et Cloé*, *Le tombeau de Couperin*, *Bolero*, *La valse*, *Ma mère l'oye* m. fl., en stråkkvartett, den komiska operan *Veure espagnole* (1907; Sefiorans visitimite, uppf. i Sthlm 1925) m. m.

Ravelin' n (av fr.), utanverk i fästningar, särsk. vid bastionsystem.

Ravell'o, stad i s. Italien, prov. Salerno. 3,000 inv. Biskopssäte 1086—1818. I domen finns en praktfull predikstol från noo-t.

Ravenala, växtsläkte (fam. *Musaceae*), 2 arter. *R. madagascariensis* (Madagaskar, Réunion), »de resandes träd», palmliknande, med

intill 10 m hög stam, som avslutas med en solfjäderlik samling tväradigt ställda, långskafade blad. I dessas vidgade slidor uppsamlas vatten, som vid behov kan utnyttjas.

Raverm'a. t. Provins i n. Italien (Emilien), vid Adriatiska havet. 1,861 kvkm, 279,000 inv. (1936). — 2. Huvudstad i R. 1. 86,000 inv. (1947). Ärkebiskopsäte. Berömda byggnadsverk från tiden 300—700 e.Kr., där sambandet mellan den romanska o. bysantiska konsten kommer starkt till uttryck: S. Vitale, åttioårig kupolbyggnad (526—547), basilikorna S. Apollinare nuovo o. S. Apollinare in Classe (strax utanför R.). Se märkl. mosaiker, samt Teoderiks mausoleum (se bild till d. o.). — R. var under rom. kejsartiden betydande o. under Honorius (400-t.) de Västromerska rikets huvudstad. Av de talrika fornminnesmärkena skadades svårt under Andra världskr., endast den år 424 grundade San Giovanni Evangelista, som återuppfördes 1947-

Ravensbrück, nazistiskt koncentrationsläger för kvinnor i n. Tyskland.

van Ra'vesteijn [fann -stejn]. Jan Antonisz. (omkr. 1572—1657), höll. porträttmålare, verksam i Haag. Repr. i de flesta europ. museer. Bröstdbild av Carl von Cracow i Nat.mus.

Ravi'n (av fr.), klyfta, hålväg.

Ravioli [-äl'i], it., klippar av makaroner el. deg, fyllda med färs.

Rawlinson [rå'lins'n], sir Henry Creswick (1810—95), eng. arkeolog, en av kilskriftsforskningens grundläggare. Huvudarbete: *The cuneiform inscriptions of Western Asia* (5 band, 1861—84).

Rawlinson [rå'lins'n], Henry Seymour, baron R. of Trent (1864—1925), eng. general, armékar- o. arméchef i Frankrike under Första världskr., befälh. för de eng. trupperna i n. Ryssland 1919 o. för ind. armén från 1920.

Ravlund, kommun i Sö. Skåne, Kristianstads l. (past.adr. Ravlundabro); Brösarps landsf.distr., Gälds O. Albodoms. 582 inv. (1947).

Rayleigh [re'Hi], John William Strutt t. lord R. (1842—1919), eng. fysiker, prof. i Cambridge 1879 o. i London 1887—1905. R. upptäckte 1894 tills. m. W. Ramsay grundämnet argon o. erhöll därför 1904 nobelpriset i fysik. (Se bild.)

Raymond [re'm'ond], Ernest, f. 1888, eng. författare. Av. präst 1914—23. R. behandlar ofta psykologiska konflikter i sina romaner, bl. vilka märkas *We the accused* (1935; Fräs oss från ondo, 1936), *The marsh* (1937; Staden där nere, 1938), *The miracle of Breat* (r939; Miraklet i Bredon, 1940), *The Kilburn tale* (1947; Lyckligare än de flesta, 1948). Bl. övriga arb. *In the steps of St. Francis* (1938; Den helige Franciscus från Assisi, 1939) o. *The autobiography of David* (1946; Vår vän D., 1947).

Raynal [ränall'], Paul, f. 1885, fransk dramatiker, förf. till skådespelet *Le tombeau sous l'Arc de Triomphe* (1924; Graven under triumf bågen, uppf. i Sthlm s.ä.). Bl. senare dramer de i Sverige 1937 uppförda *Khaki o. Människor*. Raynouard [rånoar'], Fran cois (1761—1836), fransk författare, Fr. akad:s sekreterare 1817—26, bröt väg för en närmare kännedom om provensalska språket o. trubadurpoesien.

Rayon [räj^{ap} «], fr., stråle; räckvidd, område, räckomg.

Rayon [räj^{ap} «* el. re^{1/0}n], internationell benämning på konstsilke.

Rayon AB., Svenska, 1941—47 AB. Cellul., Norrköping. Aktiekap. 2,236,000 kr. (1948). Fab. för tillv. av rayonarn o. rayonfiber. Ages av Kooperativa förb. o. sv. textilindustrien. Verkst. dir. A. Hemmar (sed. 1947). Razz'ia (fr.), råfst, skallgång. Rb, kem. tecken för en atom rubidium. RdAo, kem. tecken för en atom radioaktium.

Rdr, förkortning för riksdaler. RdTh, kem. tecken för en atom radioradium. Re, kem. tecken för en atom renium. Re, it., musikern, ton (d) i solmisationen. Re-, lat. o. romersk förstavelse med betydelsen åter-, tillbaka, om-; rekonstruera. Ré, lle de R é [il d'° re], ö vid franska Atlantkusten utanför La Rochelle. 74 kvkm. Omkr. 10,000 inv. Havsbad.

Re'a, i grek. myt. dotter av Uranos o. Gaia, maka till Kronos, moder till Zevs.

Reader's Digest [ri:d'rs daj'dz]äst], amerikansk månadstidskrift, som presenterar ett populärt hållet koncentrat av artiklar ur andra tidningar. Utkommer i 14 uppl. på 12 språk, med en sammanlagd uppl. av z^{1/8} mill. ex., i Sverige sed. 1943 under titeln *Det bästa*.

Reading [redd'-]. 1. Huvudstad (eget grevskap) i grevsk. Berks, s.ö. England, vid fl. Thames. 113,000 inv. (1946). Maskin- o. käfttillverkning. Univ. (till 1926 college under Oxford). Elementarskola (grundad 1485). Kloster-ruin. — 2. Stad i s.ö. Pennsylvania, n.ö. För. Stat., vid fl. Schuylkill. 111,000 inv. (1940). Järnindustri, trähandel.

Reading [redd'-], Rufus Daniel Isaacs, markis R. (1860—1935), britt. liberal politiker av judisk börd, tidigare verksam som jurist o. finansman, lordskap 1914, vicekung i Indien 1921—26, britt. utrikesminister aug.—nov. 1931. Fullföljde arbetet på den indiska självstyrelsens genomförande o. lyckades i viss mån förnä de nationalistiska elementen till samverkan med de britt. myndigheterna.

Reagens' (av lat. *rea'gere*, återföra, verka), ämne el. lösning, som användes för att påvisa ett annat ämne. Jfr Indikator o. Reaktion.

Reagens'papper, papper, indränkt med något ämne, vars färg förändras av vissa andra ämnen, ex. lackmuspapper.

Reage'ra (av lat.), återverka; motverka; deltaga i en kemisk reaktion.

Reaktans' (av lat. *re, åter, o. a'gere, verka*), växelströmsmotståndet i en strömrets, som har induktans, L (t. ex. spolar), o. kapacitans, C (t. ex. kondensatorer), men saknar resistans (ohmskt motstånd). R. utgör skillnaden mellan en i n d u k t i v reaktans = 2 jfl. o. en k a p a c i t i v reaktans = V₂/C, där / är växelströmmens frekvens (periodalt). I verkligheten finns alltid äv. resistans, som tills, med reaktans-ägen ger ett totalmotstånd, impedans (se d. o.). Vid en viss frekvens blir z:ifL = V₂/C o. således reaktansen = 0; kretsen säges då vara i resonans.

Reaktio'n (av *rea'gere*), återverkan; återgång till något äldre; bakslag. — *Fysiol.* Den förändring ett organ el. en hel organism visar som en följd av en yttre retning. Tiden, som förflyter mellan retningen o. reaktionen, kallas reaktions-tid; den är för ett givet sinnesrgan (t. ex. ögat) olika hos olika individer. — *Kem.* En process, varvid ett el. flera nya imnen bildas av andra ämnen, som härvid helt el. delvis förbrukas; samtidigt frigöres el. biudes

en viss värmemängd (reaktionsvärme). En del reaktioner försiggå blixtnabbt, andra däremot med en mätbar hastighet (reaktionshastighet), som beror på temperaturen o. de reagerande ämnenas koncentrationer. — Ett ämnes förekomst i en blandning kan påvisas med för dets. karakteristiska reaktioner (jfr Reagens). Ofta avses särskilt halten av väte- (egentligen hydronium-) o. hydroxyljoner: reaktionen är sur resp. alkalisk, beroende på om väte- el. hydroxyljonerna överväga, samt neutral, om de finnas i samma koncentration. Jfr Vätejonexponent. — *Mek.* Uppkomsten av en reaktionskraft, lika stor som den urspr. kraften men riktad åt motsatt håll (jfr Aktions- och reaktionsprincipen). Utnyttjats vid raket- o. reaktionsdrift samt i turbiner av reaktionstyp (ex. se Vattenturbin).

Reaktionarism', reaktionär åskådning.

Reaktionsdrift, framdrivning av flygplan m. m. med tillhjälp av reaktionsmotor. I reaktionsmotorern förbrännes drivmedlet (såväl högvärdigt som lågvärdigt flytande bränsle) med tillhjälp av luftens syre. I princip består reaktionsmotorn av förgasare för ångbildning av bränslet, enkla ventiler till förbränningskammaren o. ett till storleken reglerbart utströmningshål. På mindre motorer finnes kompressor före förbränningskammaren. Sådana motorer kunna starta med flygplanet stillastående. Vid motorer utan kompressor måste flygplanet först erhålla viss minimihastighet, innan motorn erhåller tillräckligt med luft o. kan starta. Tandningen av bränslegaserna sker vid starten på elektrisk väg, där- efter sker tandning automatiskt. Framdrivningen av flygplanet orsakas av reaktionskraften hos de expanderande gaserna, som är riktad åt motsatt håll mot utströmningshålet. Kraftens storlek o. därmed flygplanets hastighet regleras genom utströmningshålets storlek.

Reaktionsflygplan, medelst reaktionsdrift (se d. o.) framdrivet flygplan. Dess hastighet (1948 över 1,000 km/tim.) överstiger avsevärt de propellerdrivnas. Det första (ty. Heinkel 178) flögs 1939. Se vidare plansch sid. 497.

Reaktionsprincipen, dets. som aktions- och reaktionsprincipen.

Reaktionstal, dets. som vätejonexponent.

Reaktionär, som innebär reaktion, tillbakasträvande; »baksträvare».

Reakti'v (av fr.), återverkande, motverkande.

Reaktiv effekt', icke verksam effekt vid växelström. Beror på strömkretsens reaktans o. angives i enheten var el. VAR (förk. för *voltampere, reaktiv*). Jfr Skenbar effekt.

Reakt'or. 1. Elektrisk apparat med induktivt motstånd (induktiv reaktans). Består av en spole av koppartråd, i regel lindad på en kärna av mjukt järn. Användes dels som dämpspole (drosselspole) för att begränsa strömstyrkan i t. ex. fluorescenslampor o. dels för att kompensera den kapacitiva strömmen i vissa ledningsnät. — 2. Dets. som uranstapl.

Rea'l (av lat. *res*, sak), som angår sak el. väsen; saklig, verklig.

Realexamen, före 1928 realskolexamen, avgångsexamen vid realskola o. kommunal mellanskola. Kan äv. påläggas vid vissa ensk. läroanstalter. Sed. 1934 anordnas äv. s. k. praktisk realexamen (med för yrkesutbildn. särskilt lämpade ämnen).

Realexekutio'n, exekutiv åtgärd, som riktar sig mot en persons förmögenhet. Riktat sig åtgärden mot honom själv, kallas den personalexekution.

Reala'r, en av arseniks svavelföreningar, As₂S₃. Förekommer som röda kristaller, arsenikrubin, i vulkaniska trakter; framställes på

kemisk väg o. males till tegelrött pulver. Användes till akvarellfärg o. i fyrverkeripjäser.

Realg'e'nus, i språkläran den-genus, den-kön. Realgymnasium, gymnasium med enbart reallinje.

Rea'lia, nlat., verkliga föremål. — R. el. realvetenskaper, vetenskaper om konkreta (påtagliga) ting.

Realin'dex, sakregister.

Realisa'bel, möjlig att förverkliga; säljbar. Realisatio'n (av *realisera*), förverkligande; försäljning till nedsatt pris, slutförsäljning. Jfr Myntrealisation.

Realisationsvinst, förtjänst på icke yrkesmässig avyttring av fast el. lös egendom, som förvärvats genom köp, byte el. därmed jämförligt fäng samt varit i avyttrarens ägo under mindre än ro är i fråga om fastighet o. eljest under mindre än 5 år. Förlust under motsvarande förhållanden kallas realisationsförlust. Realisationsvinst o. -förlust räknas i beskattningshänseende som intäkt av resp. förlust på tillfällig förvärvsverksamhet. Enl. förordn. 2°/s 1947 medges skattefrihet i vissa fall vid expropriation m. in.

Realise'ra (av lat. *res*, sak), förverkliga, utföra; förvandla i pengar, försälja till nedsatt pris, slutförsälja.

Realism' (av lat. *res*, sak), verklighetssinne. — *Ester.* Åsikten att konstens uppgift är ett troget återgivande av den givna verkligheten. Motsats: idealism'. Jfr Naturalism. — *Fik* 1. Åsikten att det gives en av vårt medvetande oberoende verklighet. Motsats: idealism. — 2. Den riktning inom medeltidens filosofi, som ansåg allmänbegreppen äga verklighet i långt högre grad än de sinnliga tingen. Motsats: nominalism'.

Realist', anhängare av realismen; verklighetsmänniska; lärjunge på reallinjen. — Realist'isk, naturtrogen, verklighetstrogen.

Real'iter, nlat., i verkligheten, i själva verket. Realite't (av lat. *res*, sak), verklighet.

Realkapital, alla hjälpmedel vid produktionen utom naturkrafterna i deras ursprungliga form o. det omedelbara mänskliga arbetet. Realkatalog, bokförteckning, som ordnats efter vetenskapsgrenar.

Realkontrakt, avtal, som blir giltigt först genom viss prestations fullgörande. Löfte om prestationen så således ev. bindande. Ex.: försträckning. Jfr Formalkontrakt o. Konsensualkontrakt.

Realkredit, kredit mot garanti av en pant- rätt, ev. i förening med personalkredit.

Reallexikon, ordbok med huvudvikten lagd på sakförklaringar.

Reallinje, inom gymnasiet den linje, där huvudvikten är lagd på undervisning i matematik, fysik o. kemi.

Reallön, de förnödenheter, arbetstagaren kan köpa för de pengar, som han får i lön (penning- el. nominallönen).

Realpolitik, politik, vars riktning bestämes av utsikten till framgång, i nödfall med undanskjutande av ideella synpunkter.

Realskola, allmänt läroverk utan gymnasium, iv. benämning på de lägre klasserna i högre illmänt läroverk. Tillkom 1905. Jfr Realexamen.

Realsäkerhet, panträtt i fast el. lös egendom som säkerhet för penninglån m. m.

Reaunion, politisk enhet av stater, där icke blott statschefen är gemensam (perso- lalunion) utan äv. vissa institutioner. Ex.: svensk-norska unionen 1814—1905.

Realvärde, värdepappers verkliga värde, mynts metallvärde. Jfr Nominell.

Reassurans [-ängs'] (av fr.), återförsäkring. — Reassuradör, den som beviljar återförsäkring. — Reassurera, återförsäkra.

de Réaumur [d° reämy'r], René Autine (1683—1757), fransk naturforskare, uppfinnare av aduceringsmetoden. Konstruerade en termometer med 80-gradig skala. Jfr Réaumurgrader.

Réaumurgrader [reämy'r-] tecknas °R o. ligga till grund för en bl. a. i Danmark använd temperaturskala, vid vilken vattnets fryspunkt betecknas 0° R o. dess kokpunkt 80° R. Man erhåller alltså celsiusgrader genom multiplikation med $\frac{5}{4}$, ex. 12° R är $\frac{5}{4} \times 12 = 15^\circ$ C.

Rebbelberga, kommun i n.v. Skåne, Kristianst. l. (past.adr. Vejbyslätt); Angelholms landsf.distr., S. Åsbo o. Bjäre doms. 1,240 inv. (1947).

Rebeck'a, Isaks hustru, syster till I^caban, moder till Esau o. Jakob (1 Mos. 24—25).

Rebell' (av lat. *re*, åter, o. *beWium*, krig), upprorsman. — Rebe l l i o'n, uppror. — Re b e l l i s k, upprorisk.

Re'b'us (lat., »medelst saker»), bildgåta.

Rebus sic stan'tibus-klausulen, folkrättslig grundsats, enligt vilken ett fördrag inte längre är bindande, när de omständigheter, under vilka det tillkommit, väsentligen förändrats. Mycket omstridd princip.

Rec, förkortning av *recept*.

Recam'bioväxel (av lat. *re*, åter, o. *cam-bire*, växla), dets. som återväxel.

Récami'er [-je:], Juliette (1777—1849), fransk salongsdam, som genom sin skönhet o. begåvning gjorde sitt hem till samlingspunkt för Paris' litterära o. polit. kretsar. (Se bild.)

Reoiver [r°siv°], utjämningsmagasin för ångan vid övergång från en cylinder till nästa på multipelångmaskiner.

Recensent' (av lat. *recen-se're*, mönstra), teater-, litteratur-, konst- el. musikkritiker, anmeldare, granskare. — Re cen-s'e'r a, skriva resension om. — Re cen-s'i'o'n, granskning, kritik, anmälan.

Recent' (lat. *re'cens*, färsk), nutida; modern; i geol. o. paleontologien motsats till f o s s i' l.

Recentior [-sjar] (komparativ av lat. *re'cens*, färsk), i Uppsala, Sthlm o. Göteborg benämning på student under hans första studieår; kallas i l, und n o v i t i e. Jfr Junior o. Senior.

Recept' (av lat. *reci'pere*, mottaga), av läkare skriftligt avfattad föreskrift om ett läkemedels tillagning o. sättet för dess användning. Av om sätt för matlagning.

Receptio'n (av lat. *recVpere*, mottaga), intagande av ny medlem (*reci'piend'*) i ordenssällskap el. medlems upplyftande i högre grad. Verb: r e c i p i e'r a.

Receptionsstyoke, konstverk, som en konstnär framvisar el. avlämnar för att bli medl. av en konstakademi.

Reoep'ti'v (av lat. *recVpere*, mottaga), mottaglig; som har lätt att lära. — Re ce p t i v i t'e't, mottaglighet, lätthet att lära.

Recess' (av lat., tillbakaträdande), under r400—1600-t. namn på vissa överenskommelser o. fördrag samt på herredags- el. riksdagsbeslut. Jfr Malmö, Västerås recess.

Recessi'v (av lat. *rece'dere*, vika) säges inom ärfvlighetsläran en egenskap vara, som vid korsning ej kommer fram utan förkvävas av en annan, som härvid säges vara d o m i n a n t'.

Rece'tt' (av lat. *recVpere*, mottaga), inkomst av föreställning, särsk. då den tillfaller någon av de uppträdande.

von Rechberg und Rothenlöwen [rä'J'bärk ont rä't-], Bernard (1806—99), greve, österrik, statsman, utrikesminister 1859—64,

sökte uppnå samförstånd mellan Österrike o. Preussen inom Tyska förbundet.

Reoidi'v (av lat. *recVdere*, återfalla), ett återfall i en sjukdom efter det den fullständigt el. nästan fullständigt övervunnits. Verb: r e c i d i v e'r a.

Reoi'fe, officiella namnet på staden Pernambuco, ö. Brasilien.

Recipiend' (av lat. *recVpere*, intaga), person, som skall upptagas i en orden. — Re ci p i e'n't', kärl för uppsamlande av flyktiga ämnen; gasklocka i luftpump. — Re ci p i e'r a, upptaga någon till medlem av en orden; uppflytta till högre ordensgrad.

Reciprocite't (av lat. *recVprocus*, ömsesidig), ömsesidighet.

Reoi'pro'ka pronomen (av lat. *recVprocus*, ömsesidig) uttrycka en inbördes växelverkan, t. ex. *varandra*.

Recitatio'n (av lat. *recita're*, berätta), uppläsning, framställning. — Re ci t a't'o'r, uppläsare; fem.: r e c i t a't'i's.

Recitativ (av lat. *recita're*, berätta), den sångform, som mest liknar talet. — Re ci t e'r a, berätta, återgiva.

von der Reck'e, Ernst (1848—1933), dansk författare, utg. lyrik, skådespel på vers (*Bertrand de Bom*, 1873) o. avh. i metrik o. folkvisor (*Danmarks Fornviser*, 4 bd, 1927—20).

Recklinghausen [-ha'sen], stad i delstaten Nordrhein-Westfalen, v. Tyskland (prov. Westfalen, Preussen), 86,000 inv. (1939). Metall- o. textilindustri. Kolgruvor.

Reclus [r°kly'J, Elisée (1830—1905), fransk geograf o. politisk skriftställare, bosatt i Schweiz o. från 1892 i Bryssel, där han föreläste vid en fri högskola. Rs: främsta geogr. arbete är *Nouvelle géographie universelle* (19 bd, 1875—94). Vän till Kropotkin hade R. en ideell anarkistisk åskådning, som han framlade i arbetet *V evolution, la revolution et l'idéal anarchique* (1898).

Reconstruction financee corporation [rik°nstrakk'sj°n finsen's' káp're'sj°n], förkortat R. F. C, statlig låneorganisation, grundad 1932, i För. Stat. för att genom krediter lindra följderna av 1929 års ekonomiska kris. Erhöll ett grundkapital på 500 millioner dollar samt rätt att utge obligationer. Hade fram till 1940 utlånat 11 miljarder dollar. Jfr New Deal.

Reoorde [rekk'åd], Robert (1510—58), eng. läkare o. matematiker, den förste, som använde de nu brukade plus-, minus- o. likhetstecknen.

Reo'te (lat.), rätt, riktigt.

Reo'to', »på framsidan» (av en papyrusrulle); högersidan i en handskrift (motsats: v e r's'o).

Reo'tor, lat., styresman, rektor. — Rec'tor m a g n i'f'i'c'u's, universitetsrektor.

Reo'tum, lat., ändtarmen.

Redaktio'n (av lat. *redVgere*, leda), avfattning; utgivning av skrift; fast medarbetarstab vid tidning, tidskrift o. dyl. — Re d a k t i o'n e l l', som rör redaktionen. — Re d a k t ö'r, kvinnlig redaktör. — Re d a k t ö'r, utgivare av el. medarbetare vid tidning el. tidskrift; utgivare av större verk med flera medarbetare.

Redare, person el. företag, som utrustar o. bemannar fartyg för att därmed driva sjöfart. Jfr Huvudredare.

Redbergslied, stadsdel i ö. Göteborg.

Redd (av mlt), mer el. mindre öppen ankarplats utanför hamn el. kustort.

Redemptoris'ter (av lat. *redemp'tor*, återlösare), medlemmar av ett jesuiterna närstående rom-kat. ordenssamfund, stiftat 1732 av A. M. di Uguali.

Rederi', företag för drivande av sjöfart. Redgarn, ett slags stråvt, glansigt bomulls-

garn; redgarnssnören användas som gradbeteckningar m. m. på manskapuniformer.

Redgrave [redd'gre'v], Richard (1804—88), eng. målare o. konstorganisationsör. Grundade tills. m. H. Cole Museet för ornamentalt konst i London, sedermera South Kensington Museum.

Redigera [-sje'ra] (av lat. *redigere*, leda), avfatta, utarbete (tidning, tidskrift, samlingsverk m. m.).

Rediky'l (av lat. *reWulum*, litet nät) el. r i d i k y l, sypåse, arbetsvätska.

Redingote [r'dä'kä'gätt] (fr., av eng. *riding coat*, ridrock), långrock.

Re'diskonte'ring (av lat. *re*, åter, o. *diskontering*), transaktion, varigenom en bank överlåter växlar, som den övertagit, till en annan bank, vanligen Riksbanken. Jfr Returdiskonto.

Redivi'vus (fem. -v i'v a), lat., återuppstånden.

Redmond [redd'm'nd], John Edward (1851—1918), irl. politiker, ledare för det irl. nationalistpartiet i eng. underhuset 1900—18. Som sådan utnyttjade R. sin parlamentariska maktställning till att genom stöd åt liberala partiet framvinga en home rule-lagstiftning för Irland. Under Första världskr. minskades R:s inflytande, då ledningen av den irl. oavhängighetsrörelsen mer o. mer övergick till det radikalar Sinn-Fein-partiet.

Redon [r'dän*1], Odilon (1840—1916), fransk målare o. grafiker med bisarra, visionära, symboliska motiv, som föregripa surrealismen. Under 1900-t. utförde han blomstermålningar i pastell.

Redovisningsmedel, medel, som någon motagit för annans räkning med skyldighet att redovisa för dem. R. få ej tagas i anspråk för den redovisningskyldighets skulder, om de hållas avskilda enl. närmare bestämmelser i lag av h 1944.

Redox'potentia'l, ursprungl. förk. av reduktion s - o x i d a t i o n s - p o t e n t i a l, mått på ett ämnes förmåga att verka som reduktions- el. oxidationsmedel. Angives i volt o. mätes med potentiometer o. elektroder, som innehålla ämnet i dess såväl reducerade som oxiderade form.

Red River (-rivv'o). 1. R. of the South, biflod fr. h. till Mississippi, från Uano estacado i n.v. Texas, s. För. Stat. Längd 2,050 km. Bryter sig ständigt ny väg. — 2. R. of the North, avlopp för Elbowsjön i Minnesota, n. För. Stat., till Winniepegsjön. Längd 875 km.

Redslared, kommun i ö. Västergötland, Älvsb. l. (past.adr. Svenljunga); Svenljunga landsf.distr., Kinds o. Redvägs doms. 234 inv. (1947).

Reduce'ra (av lat. *reducere*, återföra), minska, nedbringa, avkorta; utföra reduktion.

Reduo'tio in absurdum (lat., återförande till orimlighet), ett indirekt bevis för ett påståendes falskhet genom att visa, att dess antagande skulle leda till en orimlig slutsats.

Redukta'sprovet, metod att bedöma mjölks bakteriehalt med ledning av de reducerande ämnen, som bildas av bakterierna. En ringa mängd metylenblått tillsättes, o. provet förvaras vid 38—40°. Ju fortare den blå färgen försvinner, desto större är bakteriehalten.

Reduk'tio'n (av lat.) indragning, minskning. — *Fys.* Omräkning av en storhet till annan enhet el. till vissa standardbetingelser, ex. en gasvolym reduceras till normaltill-

ståndet 0° o. 760 mm kvicksilvertryck; vid noggranna vägningar reduceras vikten till lufttomt rum genom att korrigeras för luftens uppträck. — *Kem.* Reduktion av ett ämne betyder, att det avger syre el. tar upp elektroner. Utföres medelst reduktionsmedel el. genom elektrolys, varvid reduktion inträffar vid katoden. Ex. reduceras kopparoxid till metallisk koppar vid upphettning i vägasamt kopparjonerna i kopparsulfatlösning, också till fri koppar vid elektrolys el. vid beröring med järn (som avger elektroner o. övergår till järnjoner). Jfr Hydrogen, Oxidation o. Redoxpotential.

Keduko'o'nen, sammanfattande benämning på de statsatgarder, varigenom under Karl X Gustav, Karl XI o. Karl XII från kronan avsåvdrade jordegendomar o. räntor återbördades till denna.

Reduktionscirkel, passarlignande instrument, vars ben utdragits på båda sidor om gångjärnet, så att de bildat två olika långa benpar. Genom att avpassa benparens längder i förhållande till varandra kommer det ena mått att av det andra anges förstorat (resp. förminskat) i en viss proportion. Anv. bl. a. av skulptörer vid förstoring el. förminskning av originalmodell.

Reduktionsdelning el. m e i o's kallas den form av cellkärnors delning, där antalet kromosomer reduceras till hälften. Se vidare Kärndelning.

Reduktionskollegium, ett av Karl X Gustav efter 1655 års riksdag tillsatt ämbetsverk, som hade till uppgift att verkställa den vid samma riksdag beslutna reduktionen. Kollegiet upplöstes först 1687.

Reduktionskommissionen kallas den av adeln utsedd kommission, som inrättades 1680 för att verkställa den då beslutade reduktionen. Upplöstes 1687, då den ersattes av »deputerade för reduktionens fullbordans».

Reduktionsmedel kallas sådana kem. ämnen, som lätt upptaga syre från el. avgiva elektroner till andra föreningar, o. som härvid själva oxideras. Vanl. reduktionsmedel äro väte o. kol.

Reduplikatio'n (av lat., fördubbling), i språkläran fördubbling av ord el. del av ord, t. es. nånå, hoppopp, mischmasch.

Redutt' (fr. *redoute*, samlingsställe), förr benämning på mindre ått alla sidor slutten permanent befästning el. fältkans. — Av tidigare beteckning för offentlig bal, maskeradbal.

Redvägs härad, Älvsb. l., omfattar kommunerna Strängsered, Gullered, Hössna, Timmele, Böne, Knatte, Liared, Kölingared, Fivlered, Dalum, Blidsberg, Humla, Kölaberg, Solberga, N. Åsarps o. Smula. 7,757 inv. (1947). Kinds o. Redvägs domsaga.

Redvägs kontrakt, Skara stift, Älvsb. l., omfattar 32 församlingar. Kontraktsprestens adr.: Ulricehamn.

Reed [ri'd], Walter (1851—1902), amerik. militärkirurg, påvisade, att gula febern överföres genom stick av en mygga.

Reed [ri'd], Douglas, f. 1895, eng. utrikeskorrespondent, för Times 1927—38; har utgivit uppmärksammade skildringar av den intemat. politiska utvecklingen, bl. a. *Insanity fair* (1938; Vanvettets marknad, 1939), *Disgrace abounding* (1939), *A prophet at home* (1941), *All our tomorrows* (1942) samt romanen *The next horizon* (1945).

Reell (av lat. *res*, sak). 1. Verklig, väsentlig. — 2. [Uttalas rejäl], grundlig, pålitlig.

Reell'a tal kallas till åtskillnad från de komplexa talen alla rationella el. irrationella, positiva el. negativa tal.

Reell' bild kallas en genom lins el. buktig spegel uppkommen bild, om den kan uppfångas på en skärm, t. ex. i en kamera. Motsats: virtuell'.

Reengagera [-anggas]e'ra] (av fr.), ånyo anställa. — Reengagemang', förnyad anställning.

1. Reenstierna [-en-]. Abraham M. Momma, d. 1690, adlad R. 1669, bruksidkare o. affärsman av holländsk börd, grundade bruk för bearbetning av nypptäckta malmfyndigheter i Torne lappmark (Kengis o. Svappavaata).

2. Reenstierna, Jakob Momma, d. 1678, adlad R. 1669, broder o. kompanjon till A. M. R., affärsman, drev åtskilliga industri-företag i Norrköping, på Gotland o. ösel.

3. Reenstierna, John, f. ¹⁰/in 1882, bakteriolog, prof. namn 1924, prof. i Uppsala 1933 —47. R. har framställt ett viktigt serum mot mjuk schanker o. ett antigonokockserum samt utfört internationellt uppmärksammade undersökningar över spejtalskan.

Reesen [re's-]. Emil, f. 1887, dansk kompositör. Dirigent vid olika teatrar från 1919, vid danska radion 1927—36, i Köpenhamns konsertförening sed. 1937. Har bl. a. komponerat musik till Oehlenschlägers *Set. Hans Aftenspil* (1921), baletten *Guldarnes Strid* (1933) o. operan *Historien om en Moder* (1941).

Reexport' (av lat. *re*, åter, o. *exporta're*, utföra), utförelse av förut införda varor.

Refanup, i sjömanhistorier ett jättestort fabelskepp. Motivet har behandlats av Topelius.

Refekto'rium (av lat. *reficere*, vederklicka), matsalen i ett kloster.

Referat' (av lat. *referr'e*, återföra), berättelse, redogörelse.

Reforen'dum (lat., det som bör hänskjutas), statsrättsligt uttryck för folkomröstning.

Referen'ser (av lat. *referr'e*, återföra), personer, till vilka hänvisas för erhållande av upplysningar ang. platsökande person. — Referensbibliotek, bibliotek, innehållande uppslagsverk o. dyl. ofta använda bokverk.

Referent' (av lat. *referr'e*, återföra), föredragande, person som gör referat. — Referera, hänvisa, åberga, föredraga.

Reflatio'n, begränsad o. kontrollerad höjning av den allmänna prisnivån. Uttrycket infördes under kampen mot 1930-talets ekonomiska kris för att undvika den för allmänna opinionen förhatliga termen inflation. Jfr Deflation o. Inflation.

Reflektera (av lat. *reflec'tere*, tillbakaböja), återspegla; överväga, tänka (på). — Reflektant', den som reflekterar på ett anbud.

Reflek'tor (av lat. *reflec'tere*, återkasta). Fys. Anordning för återkastande av ljus. Jfr Reflexion. — Astr. R. el. spegell Eskop, teleskop, där bilden alstras efter spegling (reflexion) mot en konkav spegel. Huvudtyperna äro tre: Herschel's teleskop, vars spegel lutar så, att bilden faller vid mynningskant, Cassegrain's, där bilden medelst en konvex hjälpspegel återkastas mot en öppning i huvudspegelns mitt, o. Sewtons, där den kastas i 45° vinkel åt sidan av en plan spegel.

Reflektorantenn' el. strålantenn, antenn för riktad radiosändning. Kan bestå av en huvudantenn jämte en därmed parallell tråd, vars avstånd o. längd rättas efter våglängden.

Refle.f (av lat. *reflec'tere*, återkasta), åter-spegling; återken; återverkan. — Fysiol. En oberoend* av viljan uppkommen muskelsammandragning (ofta i skyddande syfte) el. kör-telandsöndring (t. ex. matsaftens av-söndring i samband med måltid). Uppkommer som svar på att en inåtleddande retning via centra i ryggmärgen o. hjärnstammen direkt föras över på en utåtleddande nerv.

Reflexio'n (av lat. *reflec'tere*, återkasta). Psyk. Eftertanke, överläggande; i tysthet gjord anmärkning. — Fys. En vågrörelses återstudsning el. spegling mot en yta. Är ytan

ojämn, sprides vågen åt alla håll, diffus reflexion, eljest följer den som helhet reflexionslagen, enl. vilken vågens in- o. utgående fortskridningsriktningar ligga symmetriskt i förhållande till en mot ytan vinkelrät linje (dess normal). Ytans reflexionsförmåga är den bräddel av en infallande strålning, som sammanlagt reflekteras i alla riktningar (jfr Albedo).

Reflexionslyrik, tankelyrik.

Reflexionsprisma, glaskropp i form av en diagonal avskuren tärning, användes som spegel, varvid speglingen sker inuti glaset mot den i 45° snett ställda ytan. Användes i prisma-kikare m. m.

Reflexiv (av lat.), återverkande, tillbaksyftande. — Sprdkv. Ord, som syftar på satsens subjekt, vanl. reflexivt pronomen (*sig*).

Reflexsikte, riktmedel för flygplanvapen, består av en upplyst fast siktbild, som genom speglar projiceras på en glasskiva, genom vilken skytten samtidigt ser siktbildens o. målet. Rikt-punktens avvikelse från siktbildens mitt, beroende på projektilbanans krökning, flygplanets o. målets rörelse, bedömes av skytten el. utmärkes av rörliga, gyrostyrda siktmarken.

Reform' (av lat. *re*, åter, o. *forma're*, dana), ombildning, nydaning, förbättring.

Reformationen (av lat. *reforma'tio*, förbättring), sammanfattande beteckning för de mot romerska kyrkan riktade rörelser under förra hälften av 1500-t., som företrädesvis utgingo från »reformatorerna» Luther, Zwingli o. Calvin.

Reformationens jubileumsgåva, en på initiativ av komminister Axel Svanberg, Sthlm, till reformationsminnet 1917 insamlad summa av 4,260,700 kr. för kärleksverksamhet inom sv. kyrkan.

Reformationsdag, kyrklig högtid till minne av reformationen, firas i Sverige sed. 1889 på 2:a böndagen.

Reforma'tor (av *reformera*), nydanare, omskapare, samhällsförbättrare. — Reforma'tor'isk, nydanande, omskapande.

Reforma'torn, Sveriges ledande nykterhetstidning (veckotidn.), organ för godtemplarna. Grundad 1887.

Reformbanketter, politiska möten, som under form av festliga samkväm höllös av oppositionsmännen i Frankrike 1847—48.

Reformdräkt, kvinno-dräkt, som man under senare delen av 1800-t. sökte införas som mer hygienisk än det rådande modet.

Reforme'ra (av lat. *re*, åter, o. *forma're*, dana), omdana, ombilda, förbättra.

Reformer'ta kyrkan, gemensam beteckning för de genom Calvin, Zwingli m. fl. organiserade evangeliska kyrkosamfundet. Skiljer sig från luth. kyrkan huvudsakl. genom framhävande av bibelordet vid gudstjänsten, förutbestämme-läran (jfr Predestination), avstående från rikare liturgi o. kyrkoutsmyckning osv. Ca 130 mill. bekvännare i England, Nordamerika, Holland, Schweiz, Tyskland, Frankrike o. a. länder.

Reformism', benämning på de riktningar inom arbetarrörelsen, som icke driva omstörtningspolitik utan eftersträva reformer inom det bestående samhällets ram.

Reformkon'silier, kyrkomötena i Pisa, Konstanz o. Basel, som under 1400-t. sammankallades i syfte att reformera missförhållanden inom kyrkan o. påvedömet.

Reformpedagogik, nyare riktningar inom pedagogiken, som hävda att skolans främsta uppgift inte är att ge kunskaper utan att skapa livsdugliga människor. Skolan bör därför i första hand söka utveckla elevernas karaktär, fostra deras vilja o. uppmuntra till självverksamhet. Dessa grundsatser har man sökt förverkliga i 9. k. reformskolor.

De tillämpas också i viss utsträckning i de allmänna skolorna.

Refrakt' dos (av lat. *refrac'tus*, bruten), läkemedelsdos, som dagligen kan givas åt en person utan att förgiftningssymtom inträda äv. vid långvarigt bruk.

Refraktio'n (av lat. *refrigrigere*, bryta). Fys. Den riktningförändring el. brytning, som ljus el. annan strålade energi undergår vid passerandet av gränssytan mellan två ämnen med olika brytningsförmåga. Jfr Brytning. — Astr. Ljusets brytning i jordens atmosfär, varigenom en himlakroppsskenbara höjd blir större än den sanna. Refraktionen, i horisonten ca 35', i zenit noll, beror av ändringen i luftens täthet o. växlar med temperatur o. tryck. — Med. ögats inställning i avseende på dess ljusbrytande förmåga. Är denna förmåga icke normal, talar man om refraktionsanomalier, vilka orsaka när-synthet, långsynthet m. m.

Refraktome'ter, instrument för uppmätning av genomskinliga ämnens ljusbrytande egenskaper. Vid moderna instrument såsom Abbes refraktometer kan man på en skala direkt avläsa ämnets brytningsindex.

Refrakt'or (av lat. *refrac'tus*, bruten), astron. kikare, där den av en lins (objektivet) alstrade bilden betraktas genom en annan lins el. ett system av linser (okularet) el. upptages på en fotograf. plåt (jfr Astrograf). Refraktorn har vanl. sådan uppställning, att den med ett urverk kan bringas att följa himlens dagliga rörelse.

Refrigerator, dets. som kylmaskin.

Refräng' (av fr.), omväde.

Refsnes, nordvästligaste halvön av Själland, Danmark.

Reftele, kommun i v. Småland, Jönk. li; Reftele landsf.distr., Östbo o. Västbo doms. 2,017 inv. (1947).

Refuge [refy'sj el. -fug] (fr.), skyddstrottoar, väntplats vid spårvagnslinje o. dyd.

Refuse'ra (av fr.), förkasta, avslå, avböja.

Rega'I (lat. *regalis*, av rex, konung), kunglig.

Rega'l (av medeltidslat. *rega*, rad). 1. Gam-maldags, liten, bärbar orgel med endast tung-stämmor. — 2. Boktr. Pulptliknande ställ för sättkasterna.

Rega'la pastora't (av lat. *regalis*, kunglig), större pastorat, till vilka konungen enl. 1686 års kyrkolag hade utnämningssrätt. Upphävdes genom prästvalsagen av 1910. Enligt 1934 års prästvalsag tillsattes kyrkoherdetjänst var tredje gång den är ledig av K. M:t.

Rega'le (lat. *jus regale*, kunglig rätt), kronan tillkommande inkomstgivande rättighet, t. ex. postregalet. Viktiga voro i äldre tider grundregalet (rätten till allmänning, större vattendrag o. malmstreck), jaktregalet, saltregalet o. tobaksregalet.

Regale'ra (av fr.), undfåna.

Rega'lia (lat. »kungl. utmärkelseecken»), benämning på de sv. nykterhetsordnarnas insignier. Jfr Riksregalier.

Rega'lrätt, dets. som regale.

Rega'lskepp kallades på 1600-t. sv. flottans största fartyg, oftast med namn efter riksregalierna: Applet, Riksynckeln osv.

Regatfa. 1. (Av it. *regata*, gondoltävling), större motorbåtstävling, kappsegling, kapprodd el. planmässig samling av fartyg. — 2. Bomullstyng med smala ränder på botten av annan färg.

Regel (av lat.), rättesnöre, föreskrift; grund-sats; vanliga förhållandet.

Regelatio'n (av fr. *regeler*, åter frysa till), dets. som återfrysning.

Regelyta el. linjerbar yta kallas en yta, som kan bildas vid kontinuerlig rörelse av rät linje. Jfr Generatris.

Regemen'te (av lat. *regimeWtum*, styrelse), den viktigaste enheten vid huvudtruppern. Infanteriregementet indelas i regel i 3 bataljoner m. m., kavalleriregementet i 4—5 skvadroner o. fältartilleriregementet i 2—4 divisioner.

Regementets dotter, komisk opera med musik av G. Donizetti till libretto av Saint-Georges o. Bayard; uppf. i Sthlm i:a ggn 1845.

Regementsadjutant', i svenska armén löjtnant, tjänstgörande som adjutant i regementsstaben som regementsstabschefens närmaste biträde. I utländska arméer ofta regementsstabschefens närmaste biträde (jfr Regementsstabschef).

Regementsintendent', som intendent vid regemente tjänstgörande officer, i regel kapten vid intendenturkåren.

Regementskvartermästare, befattningshavare, i regel kapten el. ryttmästare, som handhar regementets underhållstjänst. R. ingår i regementsstaben.

Regementsläkare, tjänsteklass vid Fältläkarkåren, motsv. majors tjänstegrad.

Regementsmöte, tidigare benämning på regementsövningar.

Regementsoffice'r, gemensam benämning på tjänstegraderna överste, överstelöjtnant o. major vid armén, kustartilleriet o. flygvapnet samt kommandö'r o. kommandörkapten vid flottan.

Regementspastor, en vid varje regemente tjänstgörande prästman. Genom 1925 års härordning indrogos dessa befattningar, som sedan 1600-t. funnits vid alla sv. truppförband (förut äv. vid mindre avd.). Inrättades åter 1939. I samband härmed infördes benämningen militärpastor (jfr d. o.).

Regementsstabschef, regementschefs adjutant o. närmaste biträde, i regel regementsofficer. R. för befälet över regementsstaben.

Regementstrumslagare (fr. *tambourmajor*), musikunderofficer, tillika befälh. för musikpersonalen vid de sv. infanteriregementena. Han bär framför trupp stav o. skärp.

Regementsveterinär', tjänsteklass vid Fältveterinärkåren, motsv. kapstens tjänstegrad.

Regementsväbel, vid regementsstab placerad underofficer, vilken särsk. åligger polisuppsikten inom regementet.

Regementsövningar ägde rum en gång årl. (sept.—okt.); därvid sammandrogos all tjänstgöringsskyldig stampersonal o. de årsklasser värnpliktiga, som skulle fullgöra repetitionsövningar. Regimentena (kåreerna) erhöilo härigenom en sådan styrka, att övningar i högre förband kunde äga rum.

Re'gen, biflod fr. v. till Donau i Bayern, förenar sig med Donau mitt emot Regensburg. 165 km.

Régenoe-stil [resja^h*s'-] betecknar formutvecklingen inom huvudsakl. rumsinteriörer o. konstslöjd åren närmast efter Ludvig XIV:s epok. R. har fått sitt namn efter hertig Filipus av Orleans regering (*la régence*, 1715—23) o. efterträdades av Ludvig XV-stilen el. rokokon. Se bild till Möbelkonst.

Regeneratio'n (av lat.), ett organs el. en vävnads förmåga att ersätta lidna förluster genom återbildning. — R e g e n e r ' a , återbilda, återvinna, ersätta.

Regenerativ koppling, dets. som återkoppling.

Regenerativ ugn, ugn med regenerator. Regenerator, anordning vid ugnar m. m. för att återvinna det värme, som avloppsgaserna medföra. Består av två el. flera murade rum med gallerverk av eldhärdigt material, vilka omväxlande passeras av avlopps- o. tillloppsgaser (generatorgas, luft m. m.) o. härvid upptaga resp. avgiva värme. Jfr Luftförmåre o. Martinprocessen.

Re'gensburg, stad i delstaten Bayern, s.v. Tyskland, mitt emot fl. Regens utflöde i Donau. 118,000 inv. (1947). Industri (socker, stål, blyerts, tobak, öl). Handel. Steinerne Brücke, antagl. fr. noo-t., leder över Donau. Ett flertal äldre byggnader, ss. kyrkorna S:t Emmerams (700—noo-t.), Obermünster (1000-t.), S:t Jakobs (noo-t.) o. domen (grundad 1275, se bild). Rådhus fr. 1300-t. Fordom rom. koloni, Cast'ra Regi'na. Fri riksstad 1245. Belägrad ⁷7 SS^t under Tretioåriga kriget. 1663—1806 samlingsplats för tyska riksdagen. Bombskadad under Andra världskr.

Regensen, stiftelse vid Köpenhamns universitet för beredande av fri bostad åt 100 studenter, tillkommen omkr. 1620.

Regent' (av lat. *regere*, styra), statsöverhuvud, härskare, landsherre; enligt § 39 Regeringsformen furste (tronföljaren el. hans närmaste bröstarvinge), som i konungens ställe utövar riksstyrelsen.

Regents Park [ri:ds5°nts pa:k], park i London, n. om Hyde Park, innehåller Zoologiska o. Botaniska sällskapens trädgårdar. 190 har. Regenfstycke (höll. *regenstuck*, av *regent*, föreståndare), porträttgrupp av styrelsemed-

lemmar i en korporation. Särsk. vanliga i det höll. måleriet; utfördes bl. a. av Frans Hals o. Rembrandt (*Klädesmäklarskråets kontrollråd*, se bild).

Re'ger, Max (1873—1916), tysk tonsättare, 1908 prof. i Leipzig. En mästare i kontrapunktiskt skrivsätt har R. blivit mycket uppmärksamman genom sina orkesterverk, orgelkompositioner, violinsonater, pianoverk, sänger m. m. (Se bild.)

Rege'ra (av lat.), styra, härska; väsnas.

Rege'ring (av lat. *rex*, konung), högsta ledningen av en stats angelägenheter. I vårt lands gällande grundlagar förekommer regering allena som benämning på verksamheten att styra riket. I dagligt tal betecknar r. vanl. statsrådet, ministären; äv. den tid en konung regerat.

Regeringsformen, förk. *R. F.*, den av grundlagarna, som innehåller principerna för det sv. statsväsendet. Alltjämt gäller regeringsformen av ⁹1809, ehuru med många ändringar.

Regeringsråd, ledamot av Regeringsrätten. Deras antal är 7 (dlfälligt ökat till 10 enl. lag

²⁹/s 1946), av vilka en tjänstgör i Lagrådet. Minst ²/s skola inneha domarkompetens.

Regeringsrätten, Konungens regeringsrätt, den domstol, som utgör högsta instans i vissa administrativa besvärsmål. Regeringsrätten, som inrättades 1909, handlägger bl. a. mål om riksdagsmannaval o. andra medborgerliga val, fattigvårdsmål, mål om avlöningsförmåner, jordeboksmål, mål om meddelande av patent, hälsovårds- o. byggnadsmål, beskattnings- o. räkningskapsmål, handräkningsmål m. fl. Föredragningen av målen ombesörjes av tjänstemän i statsdepartementen. § 17 o. f. R.F. samt lag ²⁶/s 1909 med sen. ändr.

Regeringsrättens årsbok innehåller dels referat av mål, som äro av sådan beskaffenhet, att de böra komma till myndigheternas o. allmänhetens kännedom, dels ock kortfattade notiser ur samtliga avgjorda mål. Årsboken redigeras av en delegation av Regeringsrätten.

Rege'riverk, de delar av orgeln, vilka till dess inre överföras alla för orgelns behandling avsedda rörelser. Hit höra spel- o. ventilregering (traktur), register- el. andragsregering (registratur), koppel o. svällmekanismer.

Rege's'ter (av lat. *regere*, förteckna), i tidsföljd ordnad förteckning över o. sammandrag av urkunder.

Reggio di Calabria [redsja'ä-]. 1. Provins i s. Italien (Kalabrien). 3,194 kvkm, 578,000 inv. (1936). — 2. Huvudstad i R. 1, vid Messinasundet. 138,000 inv. (1947). Förstodes nästan fullständig genom jordbävningen 1908.

Reggio nell' Emilia [redsja'ä-]. 1. Provin3 i n. Italien (Emilien), s. om mell. Po. 2,291 kvkm, 375,000 inv. (1936). — 2. Huvudstad i R. 1. 106,000 inv. (1947). Napoleon gav marskalk Oudinot titeln hertig av Reggio.

Regi [-sji'] (av fr.), ledning; iscensättning.

Regia, lat., kungaboning, pontifex maximus' ännu delvis bevarade ämbetslokal invid Forum Romanum. Här förvarades bl. a. pontifexkollegiets årskrönikor samt guden Mars' heliga lans.

Regim [-iji'm] (av lat.), styrelse, förvaltning, styrelsesätt; levnadsordning.

Re'gin, i nord. myt. broder till Fafner, förmodade Sigurd att döda Fafner men blev sedan själv dödad av Sigurd.

Regina, lat., drottning.

Regina [ridslaj'n], huvudstad i prov. Saskatchewan, Canada. 57,000 inv. (1941). Kvarnar.

Regiomontanus, Johannes (1436—76), tysk astronom o. matematiker från Königsberg, grundade 1471 i Nurnberg ett observatorium med utmärkta instrument, mek. verkstad o. boktryckeri. R. utgav viktiga trigonometriska arb. samt utförde för sin tid ovanligt noggranna astronom. beräkningar.

Region el. Rhegion, antika namnet på Reggio di Calabria, ursprungl. en grekisk koloni av jonisk stam.

Regio'n (av lat.), område; luftlager.

Reeionalism' (av fr.), lokalpatriotism.

Regionkommun, föreslagen kommunal nybildning; en sekundärkommun, vars område skall sammanfalla med två el. flera städer, köpingar el. landskommuner o. som skall ha till huvudsakl. uppgift att upprätta o. genomföra regionplan (se d. o.) för bebyggelsen inom detta område. Beslutanderätten i r., som skall äga rätt att uttaga regionskatt, avses tillkomma valda regionfullmäktige (Stat. off. utredn. 1947 nr: 30).

Regionplan, "gemensam plan för två el. flera städer, köpingar, tätorter el. landskommuner beträffande grunddragen för markens användning, ss. i fråga om viktigare trafikleder, flygplats, områden för tätbebyggelse o. områden för friluftsliv samt anläggningar för vattenförsörjning o. avlopp. K. M:t bestämmer, om r. skall finnas för visst område o. fastställer planen. Kommuner o. samhällen, som beröras av r., skola för handläggning av hithörande frågor bilda ett slags kommunalförbund, regionplaneförbund. Best. i byggnadslagen o. byggnadsstadgan av 30/6 1947. Förslag föreligger, att för handhavande av r. äv. skall kunna bildas sekundärkommuner, s. k. regionkommuner (se d. o.).

Regissör [-sjäss-] (av fr.), person, som har iscensättningen av ett skådespel om hand.

Regist'et (av lat. *regere*, införa), förteckning, innehållsförteckning. — *Mus.* 1. Röstens olika tonlägen. — 2. I orgeln benämning på skjutbara ribbor (älv kallade slejfer el. paralleller), vilka dragas ut el. skjutas in för att släppa upp el. utestänga luften från orgelpiporna.

Regist'regering, andragsregering el. registratur, en orgels dragmekanism, varigenom registren dragas ut el. skjutas in.

Registerton [-tänn], mått för angivande av fartygs storlek (tonnage el. dräktighet). I registerton = 100 eng. kubikfot = 2,83 kbm.

Registra'tor, tjänsteman inom statsdep. o. flertalet centrala ämbetsverk med uppgift att mottaga handlingar o. ombesörja deras diarieföring (registrering).

Registrat'u'r, ordnad samling koncept till el. avskrifter av in- o. utgående ämbetskrivelser. — *Mus.* Dets. som registerregering i en orgel.

Registre'ra, upprätta register över, införa i förteckning, bokföra, anteckna. — *Mus.* Vid orgeln andra el. insjucka de olika registren, varigenom olika stämmor bringas att ljuda.

Regist'reringsappara't, anordning, som uppripar en kurva över en mätbar storhets förändring med tiden. Innehåller en remsa av vanligt el. fotogr. papper el. en film, som frammatas med konstant hastighet av urverk el. motor. Ett mätinstruments utslag överföres till remsan ant. medelst hävstänger, som påverka ett ritstift, el. med en ljustråle, som reflekteras mot mätorganets spegel. Bland olika registreringsapparater märkas baro- o. termograf, registrerande nederbördsräknare m. fl. Jfr Ljudfilm o. Oscillograf.

Re'gis volun'tas supre'ma lex, lat., »konungens vilja högsta lag», absolutismens grund-sats.

Regleme'n'te (av lat. *re'gula*, rättesnöre), stadga, föreskrift. — *Regleme'n'te'ra*, ordna medelst föreskrifter. — *Regleme'n'ta'ri s k.*, i överensstämmelse med föreskrifter.

Regle'ra (av lat. *re'gula*, regel), ordna, bringa ordning i, stadga, bestämma.

Regle'ring, *Med.* Dets. som menstruation el. månadsrening.

Reglet'er (av lat. *re'gula*, rättesnöre). *Boktr.* Metallstycken, som användas för att åstadkomma s. k. mellanslag.

Regna, kommun i n. Östergötland, Östergöt. l.; Finspångs landsf. distr., Bråbygdens o. Finspångs l:s doms. 1,244 'nv. (1947).

Regnard [ränjä'r], Jean Francois (1655—1709), fransk lustspelsförfattare, lärjunge till Molière. Bl. arbeten *Le joueur* (1696; Spelaren, 1793); *Le distraît* (1697; Den tankfulle, 1740) o. *Le Utgataire universel* (1708; Universalarvingen, 1825). R. skildrade äv. en resa genom Sverige till kappland, som han företog 1681.

i. Regnault [ränjä'], Henri Victor (1810—78), fransk fysiker o. kemist, prof. 1847, dir. för porlinsfabr. i Sévres 1854. R. lade grunden till ängmaskiners exakta beräkning genom sina med utomordentlig noggrannhet utförda experimentella bestämmelser av gasers egenskaper, framför allt mättad vattenånga? tryck vid olika temperaturer.

2. Regnault, Alexandre Georges Henri (1843—71), son till H. V. R., fransk målare, romantiker. Bl. arb. *General Prim till häst* (Louvre: se bild).

Regnbroms el. bli'ning, *Chrysozoina* (*Haemato'pota*) *pluvialis*, en liten, allmänt förekommande, mörk broms, vilken särsk. under regniga cl. fuktiga dagar anfäller kreatur o. äv. människor. I arverna leva i jorden.

Regnbåg uppkommer genom solljusets brytning, böjning o. spegling i regndropparna. Dess medelpunkt befinner sig alltid på förlängningen av sammanbindningslinjen mellan observatörens öga o. solen. I den vanliga enkla regnbågen befinner sig rött ytterst, därefter komma orange, gult, grönt, blått, indigo o. violett i nämnd ordning. Stundom förekomma utanför huvudbågen en svagare bibåge med färgerna i motsatt ordning, o. ibland äv. sekundära bågar innanför huvudbågen. Stundom saknas vissa färger.

Regnbågshinnan el. iris, den till färgen blå el. bruna, främre delen av ögats äderhinna, som begränsar pupillen.

Regnell', Anders Fredrik (1807—84), läkare, från 1840 verksam i Brasilien. Intresserad botanist o. växtsamlare. Sina stora samlingar skänkte han bl. a. till Riksmuseet i Sthlm (Regnelliska herbariet) samt gjorde stort- artade penningdonationer, främst till Uppsala univ. (Regnelleanium) o. Vet.akad. för olika naturvetenskapliga ändamål.

de Régnier [d° renje'], Mathurin (i573—1613), fransk skald, skrev efter romerskt mönster realistiska sedesatirer, vilkas okonstlade o. föga korrekta skrivsätt förde honom i opposition mot Malherbes reformsträvanden.

de Régnier [d° renje'], Henri (1864—1936) fransk författare, en av den symbolistiska riktningens främsta lyriker (*Jeux rustiques et divins*, 1897; *Médailles d'argiles*, 1900; *La cité des eaux*, 1902, m. fl. diktsamlingar); skrev äv. romaner, bl. a. *Le mariage de minute* (1903; Midnattsbröllopet, 1921) o. *Les vacances d'un jeune homme sage* (1903; En snäll gosses ferier, 1919). I. ed. av Fr. akad. 1911.

Re'gnitz, biflod fr. v. till Main, Tyskland, uppstår genom floderna Rednitz' o. Pegnitz' förening vid Fiirth, Bayern.

Regnkanon, maskin för konstbevattning, med vilken täml. stora ytor kunna bevattnas.

Regnskog, ständigt grön skog i nederbördsrika tropiska o. subtropiska trakter. Bildas av höga, bredbladiga träd o. utmärkes f. ö. av en rikedom på epifyter o. lianer.

Regntider kallas de årstider i tropiska o. subtropiska trakter, då största delen av årets nederbörd fallen inträffar närmast ekvatorn (mellan io° n. br. o. io° s. br.) höst o. vår, eljest en gång årligen (vid västkuster sommarregn, vid östkuster vinterregn).

Reg'num, lat., konungadöme, rike.

Regress' (av lat.), återgång till något, som varit förut. I växelrätten betecknar regress-talan växel innehavarens rätt till återgångs-talan mot någon sin föregångare för bristande el. otillräcklig accept el. betalning. Den, som kräver, kallas *regredient'* o. den, som vilken kravet riktas, *regressat*. Motsats: *progress'*. — Regressrätt, befogenheten för en gäldenär att vända sig till medgäldenär för erhållande av betalning för vad han fått utgiva för dennes andel i skulden.

Regressio'n (av lat.), tillbakagång. — Geol. Havets tillbakagång (vid landhöjning).

Regressiv, som innebär regress; återgående, tillbaka verkande.

Re'gula de tri (lat. *re'gula de tri'bus*, regel om tre), metod att av tre kända måtetal (på storheter) beräkna ett obekant fjärde måtetal. Ex. Om 7 m band kosta 21 kr., så erhåller man priset på 5 m genom att först teckna priset på 1 m (21 : 7 kr.) o. så multiplicera med 5. Priset blir således^{5 x} kr. = 15 kr.

Regularite't (av lat. *re'gula*, rättnörelse), regelbundenhet. — *Kegulativ*, angivande regel. — *Regulativ princip*. *Filos.* Enl. Kant en grundsats, som utan att äga objektiva verklighet anger, i vilken riktning tänkandet har att förtgå vid dess strävan efter öändligt vidgad erfarenhet. Motsats: *konstitutiv princip*. — *Regulator*, något som verkar reglerande.

Reguljä'r (av lat. *re'gula*, rättnörelse), regelbunden, regelrätt. — *Reguljära trupper*, trupper, som äro organiserade o. utbildade enl. härordning.

Re'gulus el. Alfa Le'onis, vit stjärna av 1:a storleken, i stjärnbilden Lejonet.

Re'gulus, Marcus Atilius, d. omkr. 251 f.Kr., rom. fältherre, blev enl. sägen tillfångtagen av kartagerna o. sändes till Rom med ett fredsandud mot edslofte att återvända, om han misslyckades. R. uppmnade självarnarna att avvisa andudet o. återvände sedan till Kartago, där han avlivades.

Reha'beam, Salomos son, *Juda rikets förste konung*, omkr. 934—917 f.Kr.

Rehabilitatio'n (av lat. *re*, åter, o. *habilitas*, lämplighet), upprättelse, återsättande av någon i hans förra ställning o. värdighet el. i rättigheter, som han gått förlustig. Verb: *rehabilitera*.

Rehbin'der, Robert Henrik (1777—1841), greve, finl. statsman, från 1809 kejsar Alexanders rådgivare i ärenden rörande Finland o. 1821 storfurstendömet's främste representant vid tsarhovet. R. strävade efter föreningen med Ryssland att bevara så mycket som möjligt av Finlands gamla sv. samhällsskick.

Rehn, Jean Erik (1717—93), arkitekt, gravör, prof. vid Konstakad. 1757, den ledande konstnären inom sin tids sv. konstslöjd (textilier, fajans, silver, möbler osv.). Utförde ett flertal rumsinredningar (Sthlns slott, Drottningholm, Kina, Sturefors, Ovedskloster; interiör, detalj, se bild). Uppförde bl. a. Stora Väsby, Stora Ek, Erstavik, Gimö, Forsmark o. Ljung.

Rebnsköld, Carl Gustaf (1651—1722), greve, fältherre, den kanske mest framstående av Karl XII:s underbefälhavare, vann slaget vid Fraustadt 1706 o. förde överbefäl

vid Poltava 1709, där han tillfångatogs för att först 1718 utväxlas. (Se bild.)

Reiohenau [rait'ena^o], ö i Bodensjön, s. Tyskland. 4 kvkm, 2,600 inv. (rg39). Uppkallad efter ett 724 anlagt, r803 sekulariserat benediktnerkloster, som under 800—1000-t. var ett vetenskapligt o. konstnärligt centrum.

von Reichenau [raj-t'ena^a], Walter (1884—1942), tysk militär, generalfältmarskalk (1940). Efter att ha innehaft ansvarsfulla poster i riksvärnsministeriet blev R- 1935 general o. befälhavare över 7:e armékåren i Breslau. Organiserade inmarschen i Sudetlandet 1938 o. i Tjeckoslovakien 1939, var en av de mest framgångsrika härledningarna mot Polen s. å. o. mot Frankrike 1940, 1941 befälh. på sydfronten i fälttåget mot Ryssland.

Reichenbach [rajt'-] im Vogtland, stad i ö. mell. Tyskland, delstaten Sachsen. 32,000 inv. (1939). Textil- o. maskinindustri.

Reichenbach Lth Jth Lth Heinrich Gottlieb Ludwig (1793—1879), tysk läkare, prof. S naturhistoria i Dresden. Utgav flera värdefulla, omfattande, bot. planschverk.

Reichenbach [rajt'-], ty. namnet på Liberec. Reichenhall [rajt'-], stad o. kurort i 9. Tyskland, delstaten Bayern, vid fl. Saale, 8,000 inv. (1933). Gammalt slott. Saltverk.

Reichsackerkopf [rajt3'sakkerkäpf], bergsparti i mell. Vogeserna, 2,5 km v. om Münster. Spärrar vägen genom Fechtasset till Elsassslätten.

Reichsbanner Schwarz-Rot-Gold [rajtjs-sjvarts-rät gällt'], ty. »Riksbaneret Svart-Rött-Gulds», en efter den tyska republikens färger uppkallad tysk politisk förening av anhängare till 1919 års Weimarförfattning. Grundades 1924, räknade 3V2 mill. medl. 1932. Upplöstes mars 1933 av Hitler.

Reichsgericht [rajtjs'gerijt'], Tyska rikets högsta domstol, inrättad 187Q, belägen i Leipzig.

Reichsmark [rajts-], tidigare myntenhet i Tyskland <= 100 pennig. Jfr Reichsmark.

Reichsrat [rajtjs-], enligt Weimarförfattningen 1919 namn på den gemensamma representationen för delstaterna inom Tyska riket. Kallades tidigare Bundesrat.

Reichstadt [rajt5'ijtatt], hertig av, titel buren från 1818 av Napoleon I:s son Napoleon (jfr d. o.).

Reid [rid], Thomas (1710—96), skotsk filosof; grundare av den s. k. skotska skolan; predikade det sunda människoförnufts (*common sense*) filosofi.

Reid [rid], sir George (1845—1918), austral. statsman, premiärminister 1894—99 o. 1904—05; australiska regeringens representant i London 1910—15. R. tog livlig del i genomförandet av de australiska koloniernas sammanslutning till iCommonwealth.

Reidgoter, forngerm. benämning på östgoterna. — Reidgotaland, i Snorres Edda namn på Jylland.

Reidmar, i nord. myt. fader till Fafner o. Regin, dödades av Fafner.

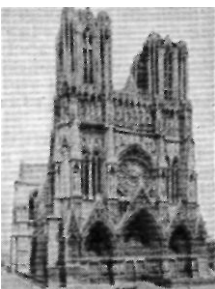
Reijmyre (postadress Reijmyra), industriort i Östergöt., Skedevi kommun. 7ro inv. (r94i). Berömt glasbruk, grundat 1808.

Reimarur [raj-], Hermann Samuel (1694—1768), tysk filosof o. bibelkritiker, gymnasielärfare i Hamburg. R:s *Apologie öder Schutzbrief iUr die vernünftigen Verehrer Gottes* (1767), som han av rädså för de ortodoxa prästerna ej offentliggjorde, utgavs delvis efter

hans död av Lessing (de berömda s. k. »Wolfenbuttelfragmenten»).

Reymersholme, jfr Reymersholm.
Reims [rä'«s], stad i n. Frankrike, dep. Marne (Champagne), 111.000 inv. (1946). Den berömda gotiska domkyrkan, med märkliga skulpturer, uppfördes huvudsakl. på 1200-t. o. var franska konungarnas kröningskyrka från 1223. Vidare märkas kyrkan S:t Remi (1049), ärkebiskops-palats (nu museum) o. romersk triumfbåge. Ylleindustri. Största nederlagsort f. champagneviner. Starkt befäst. Stad sed. 100 f.Kr. Konung Klodvig döptes där 496. Intogs $\frac{2}{3}$, 1870 o. $\frac{1}{3}$ 1914 av tyskarna. Svårt skadat under Första o. Andra världskr. Intogs åter $\frac{1}{6}$ 1940 av tyskarna o. befriades av amerikanerna $\frac{3}{8}$ 1944. I R. undertecknades $\frac{1}{3}$ 1945 den tyska kapitulationen.

Rein [rajn], Wilhelm (1847—1929), tysk pedagog, prof. i Jena 1886—1922. R., som äv. föreläst i Sverige, har utg. bl. a. *Encyclopädisches Handbuch der Pädagogik* (10 bd, 3:e uppl., 1927 ff.).

1. Reinach [ränakk'], Joseph (1856—1921), fransk politiker o. publicist av tysk-jud. börd, urspr. advokat, i ungdomen en av Gambettas närmaste medarbetare o. senare skarp motståndare till Boulanger; deputerad under flera valperioder. Hans artiklar i Figaro under Första världskr. utgavos 1915—19 under titeln *Commentaires de Polybe* (19 bd).

s. Reinach, Salomon (1858—1932), broder till J. R., arkeolog o. konsthistoriker, företog på klassisk mark flera utgrävningar samt utövade ett mångsidigt författarskap, även på religionshist. område (*Orpkeus*, 1909, många uppl.).

Reinecke [raj'ne], Karl (1824—1910), tysk musiker, pianovirtuos o. tonsättare, 1860—95 ledare av Gewandhauskonserterna i Leipzig, prof. o. direktör vid Leipzigs konservatorium. Hans ca 250 kompositioner omfattar operor, körverk, kammarmusik, sånger m. m.

Reine-Claude [ränkkVd], fr., »drottning Claude», plommonsört, på sv. förvrängt »renklor».

Reineke Fuchs [raj'neke foks], ty., Mickel Räv, titeln på en berömd djursaga, som fick sin mest konstnärliga gestaltning i Flandern (omkr. 1250). En plattysk bearb. o. övers., *Reineke de Vos*, trycktes 1498 o. övers. senare översatts till flera kulturspråk, till svenska 1621 o. 1827.

Reinhardt [rajn'-], Max (1873—1943), tysk regissör o. teaterledare av jud. börd, ledde i Tyskland o. Österrike ett flertal teatrar samt en berömd teaterskola. Han verkade även som gästregissör i olika länder, sina sista år i New York; *915. 1917 o. 1920 gästspelade han i Sthlm med egen trupp samt iscensatte Sfrindbergs »Ett drömspel» på Dram. teat. o. »Orfeus i underjorden» på Kungl. teat. Hans inflytande på samtida teaterkonst var mycket stort.

Reinhold [rajn'hält], Karl (1758—1823), tysk filosof. Sökte härleda Kants filosofi ur en enda princip. Räknas därför till Fichtes föregångare.

Reinicke [raj'-], René (1860—1926), tysk målare, känd för utmärkta teckningar i »Fliegende Blätter», skildrande storstadslivet.

Reiniokendorf [raj'-] el. Berlin-R., nordvästlig förstad till Berlin, ligger i den av fransmännen besatta delen av Berlin. Automobilfabriker m. m.

Reinkarnatio'n (av lat.), återfödelse till ett nytt jordeliv.

Reinstallera, åter installera, återinsätta.

Reis [re'is], till 1942 brasilianskt mynt. Jfr Milreis o. Cruzeiro.

Reiss-Andersen, Gunnar, f. 1896, norsk författare, under tyska ockupationen 1940—45 bosatt i Sverige, där han utg. tidsdikterna *Kampdikt fra Norge 1040—1943* (1943). *Samlede dikt* utkom 1946.

Reissiger [rajs'-], Fredrik August (1809—83), tysk-norsk tonsättare, 1840—50 dirigent vid Kristiania teater, framför allt känd för sina manskvatletter, såsom *Olav Tryggvason* o. *En sangers bön*.

Reitere'ra (av lat.), återupprepa, förnya.

Rejäl, försvenskad skrivform av reell; red-bar, grundlig.

Rek., förkortning av rekommenderat (brev). Rekalescens' (av lat. *recalescere*, åter bli varm), värmefenomen, visande sig däri att järn, då det från ljus rödglödning (ca 800°) långsamt avsvälner till mörk rödglödning plötsligt åter lysar upp på grund av den värmeutveckling, som uppstår då perlit vid ca 700° bildas i järnmassan. Jfr Perlit.

Rekapitulatio'n (av lat. *re*, åter, o. *capitulum*, huvudpunkt), upprepning av huvudinnehållet i en förut gjord utredning; förnyad anställning som krigsman. — Verb: rekapitulera.

Rekarne, n.v. delen av Södermanland, indelas i Väster- o. Österrekarne härad.

Rekla'm (av lat. *reclama're*, ideligen ropa), kungörelse (annons, tidsningsanmälan el. dyl.) el. åtgärd, som avser att rikta allmänhetens uppmärksamhet på en vara, ett företag osv.

Reklamatio'n (av lat. *reclama'tio*, protest). 1. *Jur.* Meddelande, varigenom en person gör anspråk gällande på grund av fel el. försummelse vid fullgörandet av eit avtal. — 2. Begäran om undersökning av sätt, varpå postförsändelse befordrats el. förkommit.

Reklamera (av lat. *reclama're*, ideligen ropa), återfordra, efterlysa; göra reklam för.

Rekognitio'n (av lat.), igenkännande.

Rekognitionsavgift, årlig avgift, som av vederbörande bruk erlägges för att begagna till bergshanteringen anslagen skog, s. k. rekognitions-skog. Namnet härledes sig däruv, att avgiften erlägges under erkännande av kronans äganderätt till skogen (*in recognitio'nem domini*). De första bestämmelserna härom utfärdades 1689. 1823 beslöts, att vissa rekognitions-skogar skulle få försäljas, varvid vederbörande bergverk fingo inlösa vad de behövde, medan resten indelades i hemman, s. k. rekognitions-hemman.

Rekognoscera (av lat. *recognoscere*, undersöka), undersöka, spana, utforska fiendens förhåvanden (spaning) el. undersöka terräng- o. förlägningsförhållanden.

Rekommendabel, värd att rekommendera, att förorda.

Rekommendatio'n (av rekommendera), förordande, anbefallning, vitsord.

Rekommendera (av lat. *re*, åter, o. *commen-*

da're, anförtro), förorda, anbefalla, lägga ett gott ord för. — **R e k o m m e n d e r a t** Brev, värdebrev, för vilket postverket mot en avgift av 25 öre utöver ordinarie portot ikläder sig ersättningsplikt intill ett belopp av 36 kr.

Rekompense'ra, gottgöra, hålla skadeslös. Rekconciliation (av lat.), försoning.

Rekonstituera, åter konstituera, ånyo grunda.

Rekonstrue'ra (av lat. *re*, åter, o. *construere*, hopfoga), återuppbygga, återställa någonting i dess ursprungliga form; ombilda (ministrar, företag). — **k e k o n s t r u k t i o'n**, återuppbyggande, återställande; ombildande.

Rekonvalescens' (av lat.), tillfrisknandets tid efter lyckligt genomgången sjukdom.

Rekonventionstalan (av lat. *re*, åter, o. *conventio* stämning), yrkande om straff c. l. skadestånd för obefogat åtal el. falsk angivelse. **R e k o r d** l-kärd] (av eng. *record*, egentl. protokoll), bästa uppnådda resultat.

Rekreatio'n (av lat. *recreare*, åter skapa), vederkvickelse, förströelse.

Rekrediti'v (fr. *lettres de reconiance*), skrivelse, vilken av statschef överlämnas till hos honom akkrediterat sändebud, som återkallats. Utgör svar på rappellbrevet.

Rekreera (av lat. *recreare*, åter skapa), vederkvicka, stärka; förströ, roa.

Rekry't (av fr. *recruter*, återväxa), fast anställt manskap, från anställningsdagen tills utbildningen i **r e k r y t e r i n g** (vid beridna truppslag något längre än vid infanteriet) är avslutad. — **R e k r y t e r i n g**, anskaffning av rekryter vid krigsmakten.

Rekryte'ra, anskaffa rekryter; skaffa anhängare el. medlemmar till.

Rektangel (av lat. *rectus*, rät, o. *angulus*, vinkel), fyrsidig figur, vars alla vinklar äro rätta; rätvinklig parallelogram. — Adj.: **r e k t a n g u l ä r**.

Rektascensio'n, lat. *ascensio recta*, storleken (i bågmaß: grader, bågmin. o. bågsek.) av den längs himmelsekvatorn fallande bågen från vädrgjänningspunkten till en (stjärnas) deklinationscirkel. Räknas positivt åt öster. Rektascensionen räknas äfva. öf. i timmar, minuter o. sek. Om en stjärnas rektascension är ex. 45°, dvs. s_{45} av ett varv (360°), är rektascensionen sålunda 3 tim.; stjärnan kulminerar då 3 tim. efter det vädrgjänningspunkten kulminerat.

Rektaväxel, växel, som genom s. k. **r e k t a k l a u s u'l** (»icke till order») angivits icke få överlätas till annan med växelrätt.

Rektifikatio'n (av lat. *rectus*, rat, o. *facere*, göra). **Mat.** Beräkning av en kurvas längd mellan två punkter, utföres vanl. medelst integralkalkyl. — **Kem.** Upprepad destillation. Genomföres i kontinuerlig följd i en kolonnapparat.

Rektio'n (av lat. *rectio*, styrning). Med ett verbs rektion menas dettas förmåga att »styra» en viss kasus.

Rek'tor (av lat., styresman), föreståndare för läroanstalt. — **R e k t o r a't**, rektorsbefattning. Jfr Rector.

Rektoskop [-skåp] (av lat. *rectum*, ändtarm, o. grek. *skopéin*, se), ett rörformigt instrument, som användes för undersökning av ändtarmen o. nedre delen av grovtarmen. Jfr Endoskopi.

Rekuperat'or, större luftförvärmare (se d. o.) använd inom järnhanteringen.

Rekurrent' feber (av lat. *recurere*, återkomma), dets. som återfallsfeber.

Re'kviem (av lat. *requies*, vila), katolsk döds- el. själsmässa, uppkallad efter begyn-

nelseorden: *Requiem aeternam dona eis, Domine* (Giv dem, o Herre, din eviga ro). Tonsatt av Palestrina, Cherubini, Verdi m. fl.

Rekvire'ra av lat. *requirere*, begära), beställa, tinga; utskriwa leveranser till trupper. — **R e k v i s i't**, förutsättningar för att ett förhållande skall anses föreligga i rättsligt avseende. — **R e k v i s i't a**, tillbehör, förnödenheter. — **R e k v i s i't i'o'n**, beställning; begäran om handräkning. Rekvision för krigsmaktens behov regleras av § 74 regeringsformen o. **r e k v i s i't i'o'n s'lagen** av $\frac{30}{4}$ 1942.

Reky'l (av fr.), ett eldvapens återstudsning vid skottlossningen på grund av gasterstrycket på vapnets stötbotten. Hela vapnet är rekylerrande, då dess delar äro stelt förbundna (t. ex. gevär, karbin); vid automatvapen (t. ex. kulspurtor) o. artillerijpjäser deltaga endast vissa delar i rekylen. De senare äro ofta försedda med rekylhämmande hydrauliska el. pneumatiska bromsanordningar.

Rekylbana, den glidbana, varpå ett eldrör rekylerar o. åter framföres.

Relander, **Lauri Kristian** (1883—1942), Finlands president 1925—31. Tidigare riksdagsman (finska agrarpartiet) o. landshövdning i Viborg. Från 1931 vrkst. dir. i Ömsesidiga Finska Brandförsäkringsbolaget för Landet.

Relä'ta re'fero, lat., »jag berättar endast det för mig berättade» (utan att ansvara för sanningen däruv). Orden återgå på ett uttryck av Herodotos.

Relatera (av fr.), berätta, återgiva, skildra. Relatio'n (av lat.), förhållande, gemenskap, bekantskap; berättelse.

Rel'ativ (av lat.), som är el. gäller endast i förh. till något annat. Motsats: **a b s o'l u't**.

Relativa pronomen, pronomen, som hänföra sig till ett annat ord, t. ex. *som*, *vilken*, *vars*.

Relativism', förnekandet av alla absoluta, i o. genom sig själva bestående värden: allt gäller blott under vissa betingelser, något absolut sant, gott el. skönt gives ej. — Adj.: **r e l a t i v i's t i's k**.

Relativite't, egenskapen att vara relativ.

Relativitetsteori'en, en av **A. Einstein** uppställd fysikalisk teori, som i fråga om mycket snabba rörelser avviker från den klassiska mekaniken. Av **A. Michelson** o. medarb. anställda försök hade visat, att ljusets hastighet på jordytan var densamma i jordens rörelseriktning som vinkelrätt däremot. Detta resultat var oförenligt med den äldre teorien, som fordrade att hast. i förra fallet skulle vara ljusets hast. i »eter», ökad med jordens hast. Med utgångspunkt från ljushast:s konstans uppställde **Einstein** 1905 den speciella **r e l a t i v i't e't s't e'o'r i'e'n**, som bl. a. medförr, att vår uppfattning av tid o. rum måste förändras. Ex. synas två kroppar, som röra sig i förhållande till varandra, förkortade i rörelsens riktning, då de betraktas från den andra kroppen, o. två händelser, som på den ena kroppen synas vara samtidiga, behöva icke vara detta, då de iakttagas från den andra. För en kropp, vars hast. närmar sig ljusets, ökas massan med hast. (ex. snabba elektroner). **Einstein** utvidgade sedan teorien, så att den äf. omfattar gravitationen (allmänna **r e l a t i v i't e't s't e'o'r i'e'n**). Enl. denna bör en ljusstråle, som passerar förbi en massa, ex. solen, avböjas, vilket bekräftats av astronomiska mätningar.

Relaxatio'n (av lat. *relaxatio*, lösgörande),

REMBRANDT, Kökspiggen, 1651. Nationalmuseum

intecknings dödande i en del av den pantförskrivna fastigheten. — *Relaxera*, utföra relaxation.

Religatio'n (av lat.), förvisning från skola el. dyl. — *Religera*, förvisa.

Relevant' (av lat. *relevare*, höja), betydelsefull. Motsats: *irrelevant'*. — *Relevans*, vikt, betydelse.

Relief [-ljaff] (av lat. *relevare*, höja), upphöjda figurer el. ornament, skulpterade ur en gemensam yta. Man skiljer på *låg* o. *plån* relief (bas-relief) o. *hög* relief (haut-relief). Se *plansch* på *Skulptur*.

Religio'n (av lat. *religere*, övertänka, el. *religare*, sammanbinda), människans känsla av beroende av o. gemenskap med en övermänsklig el. gudomlig makt samt sammanfattningen av de sätt, på vilka denna tar sig uttryck i läror, riter m. m.

Religionsfilosofi, det tänkande, som har religionen till föremål.

Religionsfrihet, den enskildes rätt att offentlig öva den religion, han bekänner sig till. I princip blev religionsfrihetsiden erkänd mot slutet av 1700-t. för att först under 1800-t. vinna en praktiskt genomförd seger.

Religionshistoria, vetenskaplig framställning av jordens olika religioner o. deras utveckling. *Religiositet* (av lat. *religiosus*, from), fromhet, gudfruktighet.

Religioso [-ã'så], it., musikterm: andaktsfullt. *Religiös* (av lat. *religiosus*, from), from, gudfruktig; andlig, religions-.

Reli'ker (av lat. *reliquiae*, egentl. rester, lämningar), sedan urkristendomen benämning på verkliga el. förmenta kvarlevor av heliga personers kroppar el. tillhörigheter (ex. den hel. rocken i Trier, Jesu osömmade mantel, Erik den heliges ben). Dyrkan av dylika föremål förekom tidigt o. påbjöds uttryckligen av Tridentinska mötet (1545—63). Protestantismen bröt med all relikdyrkan.

Relikgömma el. *relikva'rium*, förvaringskärl för relikier. Vanliga former äro relikvskrin, ofta arkitektoniskt utformade, o. monstranser. *Relikgömma* för armben, som tillh. Heliga Birgitta (Stat. hist. mus. se bild).

Relikt' (av lat. *relic'tum*, kvarlämnat), kvarleva, återstod.

Reliktformer sägas sådana växt- o. djurformer vara, som trots att levnadsförhållandena inom området förändrats kunnat hålla sig kvar. Så finnas alltså isiden en del normalt i salt vatten levande fiskar, maskar osv. inestängda i Östersjön, Vättern, Vänern m. fl. sötvattenssjöar.

Reliktisjö, sjö, som bildats genom att vatten vid landhöjning kvarstannat i djupare partier av jordytan.

Relikva'rium (av lat.), dets. som *relikgömma*. *Reling*, ledstång; fartygsidas övre kant. *Relingspistol*, förr bruklig mindre kanon i klyka på relingen.

Reluktans' el. magnetiskt motstånd hos en sluten magnetisk krets är det inverterade värdet av kretsens permeans (se d. o.).

Relä' (av fr.), anordning, medelst vilken en svag verkan (gastrick, elektrisk ström o. dyl.) utlöser en starkare sådan. Vid *elektromagnetiska* reläer får den svagare strömmen driva en elektromagnetisk anordning, som sluter huvudströmkretsen (jfr *Kontaktor*). Vid *pneumatiska* reläer får en luftström med svagt tryck öppna ventiler för påsläppning av luft med högre tryck.

Remagen, ort på v. Rhenstranden, 20 km s. om Bonn, där de allierade genom en kupp 7 mars 1945 lyckades storma bron över Rhen o. upprätta ett brohuvud på andra sidan. Händelsen fick stor betydelse för den fortsatta offensiven mot Tyskland.

Remanens' (av lat. *remanere*, bli kvar), den magnetism, som återstår hos en elektromagnet, seåan strömmen avbrutits. Jfr *lysternings 2*.

Remanent' (av lat. *remanere*, bli kvar), kvarblivande, återstående.

Remark' (av fr.), anmärkning, klander.

Remarka/bel (av fr.), märklig, anmärkningsvärd.

Remarque [-mark'], Erich Maria, egentl. Erich Paul Remark, f. 1898, tysk författare. Blev världsberömd genom sin roman *Im Westen nichts Neues* (1929; På västfronten intet nytt, s.å.), i vilken han med pacifistisk tendens skildrar soldatlivet under Första världskr. Bl. andra arb. *Der Weg zurück* (1931; Vägen tillbaka, s.å.) samt *Flotsam* (1941; Vrakgods, s.å.) o. *Arch of triumph* (1946; Triumfbågen, s.å.), som behandla flyktingslivet. R. frånges 1936 sitt tyska medborgarskap, amerik. medb. sed. 1947. *Rembang*, hamnstad på n.ö. Java. Ca 14,000 inv. Skeppsvarv.

Rembours frangbors' (av fr.), dets. som *rembours*. *Rembrandt Harmensz van Ryn* [rejn] (1606—69), Hollands störste målare o. etsare, en av alla tiders märkligaste konstnärer, från 1631 verksam i Amsterdam. Hans tidigaste arb. äro detaljrika med starka motsättningar i kalla färger mellan ljus o. skugga. Ofta framställas personer i kraftig rörelse. I motsats till tidigare målares regentstycken ger R. i *Professor Tulps anatomi* (1632) en enhetlig, psykologiskt betingad komposition. Touchen blir med åren bredare o. färgen varmare (*Köks-pigan*, Hendrickje Stoffels, 1651, Nat. mus., se färgplansch), det plastiska glider över i det måleriska. I den figurrika *Nattvaken* (1642) får hans barockideal ett av sina mest suggestiva uttryck. Allehanda yttre o. inre motgångar komma hans konst att få en allt djupare glöd o. ett mera fulltonigt andligt innehåll. Kristna motiv omväxla med mytologiska o. historiska; porträtt (bl. a. talrika självporträtt) o. regentstycken (*Klädesmåkarskråets kontrollråd*, 1661—62, se bild sid. 1440). En märklig slupunkt utgör *Claudius Civhis* (se bild sid. 290), av vilken komposition endast mittpartiet är bevarat (Nat. mus.). Eugn o. resignation präglä i allt högre grad hans sista verk. Bl. etsningarna märkas *De tre träden* o. *Jesus botar sjuka* (Hundertguldenblatt). R., vars inflytande på de kommande generationerna ej nog kan understrykas, hade talrika lärjungar. Nat. mus. äger en betydande saml. av R:s målningar, teckningar o. etsningar. Se *plansch* på *Grafik* o. *Målarkonst*. Monografi av C. Neumann (1—2, 1922), A. Bredius, *The Painting of R.* (1935), A. M. Hind, *R:s Etchings* (1—2, 1912).

Remburs [rangburs'] el. *rembours* (av fr.), återbetalning för utlägg. Betecknar i varuhandeln, att köparen öppnar kredit hos en uppgiven bank el. bankir, som utbetalar köpesumman kontant el. accepterar växel av säljaren på det belopp, som affären rör sig om. — Verb: *rembursera*.

Remedell'okulturen, förhistorisk kulturtyp i n. o. mellersta Italien, tillhörande kopparstenåldern (eneolitisk tid), uppkallad efter orten Remedello i prov. Brescia, där talrika för R. typiska gravar påträffats.

Remedium, plur. *remedia* a. lat., medel, läkemedel. — *Myntv*. Den vid växling av mynt tilltåna avvikelser från myntets lagstadda vikt o. finhet. Viktmedium är i Sverige för 20-kronestycken 0.0015, för 10-

kronestycken 0.0020, för 5-kronestycken 0.0030 0. för skiljemynnen högre i förhållande till deras litenhet. Finhetsremedium är för guldmünt 0.0015, för silvremynt 0.003c. — *Jur.* Dets. som rättsmedel.

Rem'er, folkstam i det forna Gallien, bodde i trakten av nuv. Reims.

Remi' (fr. *remis*, av lat. *remiWere*, återskicka), oavgjort spelparti, särsk. i schack.

Rem'ingtongevä'r, uppkallat efter konstruktören, amerikanen Ph. Remington (1816—89); antaget vid sv. armén 1867; utbytt mot mausegeväret 1896.

Reminiscens [-sjäns'] (av lat.), erinring, hägkomst.

Remi's, skyddsplats för jaktvilt, naturlig el. konstgjord (busksnår, rishögar m. m.).

Remi'sov, Aleksej Mihailovitj, f. 1877, rysk författare, har utgivit noveller med motiv ur rysk folklidit. o. legendlitteratur.

Remiss' (av lat. *remiWere*, sända tillbaka). 1. Försändelse av pengar o. dyl. (remissa). — 2. Riksdagsärendes hänvisande till utskott för förberedande behandling. — 3. Skriftlig befallning el. anmodan från K. M:t el. myndighet till annan myndighet att avgiva utlåtande el. verkställa utredning i ett ärende. — Remissdebatt, den förberedande överläggning inom riksdagens kamrar, som stundom äger rum vid ett ärendes remitterande till utskott. I inskränkt bemärkelse: debatten vid statsverkspropositionens remitterande.

Remissio'n (av lat. *remiWere*, släppa efter), eftergift, lindring, minskning.

Remittent' (av lat. *remiWere*, släppa efter). 1. *Med.* Sägdes om en feber, som tidtals minskas utan att helt upphöra. — 2. *Jur.* Den person, till vilken enligt en växels lydelse växelsumman skall betalas.

Remitte'ra (av lat. *remiWere*, släppa efter), översända (pengar, växlar o. dyl.); hänvisa en sjuk till specialist el. sjukhus.

Remledning el. remtransmission, slutet (ändlös) rem, som löper över två hjul, remskivor, o. därvid överför rotationsrörelse från en arbetsaxel till en maskinaxel.

Remmare, 1. Vinglas i pokalform. — 2. Flytande sjömärke, bestående av en stång med större topptecken (ballonger).

Remmarlöv, kommun i v. Skåne, Malmöh. l. (past.adr. Eslöv); Kävlinge landsf.distr., Rönnebergs, Onsjö o. Harjagers doms. 178 inv. (1947).

Remmene, kommun i mell. Västereötland, Älvsb. l. (past.adr. Herrljunga); Kullings landsf.distr., Vättele, Ale o. Kullings doms. 334 inv. (1947).

Remonstran'ter (av lat. *re-*, tillbaka, o. *monstra're*, visa), desamma som arminianer.

Remonstratio'n (av lat. *re-*, åter, o. *mönstra're*, visa), invändning, gensaga.

Remont [-mängt'] (av fr. *remonter*, återbestiga), till krigsmakten inköpt häst, som ännu ej genomgått utbildning i remontskolan. — Remontering, anskaffning av remonter för krigsmaktens behov; verkställas av Remonteringsnämnden. — Remont'depå', anstalt för mottagande av remonter, finnes vid Herrevadskloster o. Gudhem. — Remonteringsnämnden o. remontdepåerna utgöra tillsammans Remonteringssväsen det under inspektören för infanteriet o. kavalleriet som chef.

Remontant'a el. remonte'r'ande sägas sådana varieteter av växter vara, som ha förlåagd blomningstid el. ock blomma på nytt efter en tids uppehåll under samma år. Ex. en del rosor, jordgubbar m. fl.

Remontoa'r (av fr.), uppdragningsmekanismen i ett fickurs bygel.

Remoulade [r'moladd'], fr., kryddsås av senap, salt, peppar, olja o. vinättika.

Remplacera [ra'p*:] (av fr.), ersätta, träda i stället för, omplacera (penningar). Subst.: remplacement [-mang].

Rem'scheid [-sjaht], stad i delstaten Nordrhein-Westfalen, v. Tyskland (Rhenprovinsen, Preussen), 104,000 inv. (1939). Betyd. järn- o. stålindustri, grundad på 1500-t. av franska o. belg. protestantiska flyktingar.

Remskiva, trä- el. järnhjul med platt hjulring, avsedd att uppbära remledning. För att underlätta fastsättningen på axeln är den vanl. delad i två kopskrubbara hälfter.

Remtransmissio'n, dets. som remledning.

Remtransportö'r, transportanordning för mindre styckegods inom fabriker o. dyl., består av en sluten (ändlös) rem, löpande över en rad valsar, vilka vanl. göras tjockare mot ändarna, så att remmen buktar o. bildar en ränna.

Remuneratio'n (av lat.), ersättning, vederlag.

Remunerato'risk gåva (av lat. *remunerari*, vedergälla), gåva, som givits »för arbete, el. gjord tjänst». Bestämmelsen i K. F. 2¹/₂ 1857, att gåva av fast egendom i visst fall kan återkallas el. medför underhållsskyldighet, gäller icke, om den är remuneratorisk.

Re'mus, i rom. sagor broder till Romulus, jämte denne Roms grundläggare.

Re'na, vänsterbiflod till Glommen, ö. Norge. 146 km.

Renaix [r'nä'], flaml. Ronse, stad i n.v. Belgien, s.v. prov. Ost-Flandern. 25,000 inv. (1946). Textilindustri.

Renan [r'nang], Ernest (1823—92), fransk språkforskare o. religionsvetenskaplig författare. Urspr. uppfostrad till präst blev R. 1862 prof. i orientalska språk vid Collège de France. 1863 utkom hans världsberömda arb. *Vie de Jesus* («Jesus levnad», 1863, flera uppl.), vari han sökte på ett naturligt o. vetenskapl. sätt förklara Jesu liv ur den tid o. den miljö, under vilka han levat. Den glänsande men vetenskapligt anfäktbara skildringen, som översatts till alla kulturspråk, väckte särsk. ovilja bland det kat. prästerskapet. R. avstattes från professuren men återfick den efter 2:a kejsardömet fall. Hans vetenskapliga huvudverk under senare år är *Histoire du peuple d'Israël* (5 dir., 1887—94). R. var en utomordentligt produktiv förf. o. en av franska litteraturens största stilister; berömda är hans *Souvenirs d'enfance et de jeunesse* (1884; Barndoms- o. ungdomsminnen,

1915).

Renar, *Ran'gifer*, släkte bland hjortdjuren, nordligaste Europas o. nordligaste Asiens viktigaste tamdjur. Dessutom många vilda arter el. raser av tre typer: skogs-, fjäll- o. tundrarenar från de nordligaste fastlanderna i Europa, Asien o. Amerika samt de små, förkrympta polarrenarna från Ishavets öar. En rest av Europas vilda fjällren, som finns i Norge men utrotades hos oss i mitten av 1800-t., är stamform för vår tamren, som bibehållit dennas vandrarvanor. Skogslapparnas ej vandrande

renar anses härstamma från de mer stationära skogsrenarna. Vår tamren är huvudsakl. kött- o. mjölkdjur, Asiens dessutom allmänt dragdjur. I n. Amerika, där renen ej blivit tämjd, har man infört europeiska tamrenar.

Renard [r^ona'r], Joseph Charles (1847—1905), fransk officer, utförde tills, med A. C. Krebs 1884 de första lyckade färderna med motordrivet luftskepp.

Renard [r^ona'r], Jules (1864—1910), fransk författare. Mest känd är hans roman *Poil de carotte* (1894; Rödtott, 1923), en fin skildring av en ynglings brytningsår, som äv. med framgång dramatiserats. Postumt har utgivits R:s intressanta dagbok *Journal 188 y—igio* (1928).

Renaudel [r^onådäll'], Pierre (1871—1935), fransk socialdemokratisk politiker av moderat läggning. En tid utgivare av *VHumanile*, därefter medarbetare i *Le Quotidien*.

Renault [r^onå'], T. ouis (1843—1918), fransk rättsvetenskapsman, prof. i internationell rätt i Paris 1874, folkrättsakkunnig i franska utrikesdepartementet 1890 o. president i Institut de France 1896. Ivrig fredsvän erhöll han jämte Moneta 1907 Nobels fredspris. (Se bild.)

Renbetesfrågan, tvistefråga mellan Sverige o. Norge om rätt för sv. flyttlappar att vissa årstider beta sina renar på norskt område. Efter långvariga förhandlingar undertecknades 1919 en konvention rörande tvistens reglering, gällande t. o. m. 1952, vilken i detalj bestämmer antalet renar, betesplatserna o. de tider, då betning får äga rum.

Rendement [raⁿ«dmaⁿ*], fr., avkastning, behållning, det procentuella utbytet i fabrikan, som man erhåller av en råvara, t. ex. mängden raffinerat socker ur råsocker.

Rende'ra [rang-] (av fr.), inbringa, avkasta. Rendez-vous [raⁿ*devo'], fr., egentl. »finn er!«, avtalat möte.

Rends'burg, stad i delstaten Schleswig-Holstein, n.v. Tyskland, vid Nord-Öster-sjökanalen. 20,000 inv. (1933). Handel. Erövrades av svenskarna under Wrangel 1643. I R. slöts 1813 ett svenskt-danskt stillestånd.

René [r^one'] a v A n j o u, kallad den gode (1409—80), titulärkonung av Neapel, greve av Provence, erhöll Iyotrningen genom sin gemål Isabella men tillfångatogs av Filip av Burgund 1431 o. måste, sedan han frigivits 1437, avstå Neapel till konung Alfons av Aragonien (u42) Stor vän av de sköna konsterna.

René, författarnamn för Anna B r a n t i n g . Renega't (av lat. re-, åter, o. nega're, förneka), avfälling, överlöpare.

Renement', grundämne, som i naturen blott förekommer i form av en enda stabil isotop, t. ex. cesium, fluor, fosfor, guld, natrium, visnint. Jfr Isotoper o. Masstal.

Renetter (av fr. reine, drottning), äppelsorter med fast fruktkött o. tjockt, ofta rostigt skal.

Renfana, art av örtsläktet *Tanacetum*. Renfjället, fjäll s.v. om Åresjön i Jämtland. 985 m ö.h.

Renfluga, *Cephenomyia trom'pe*, en starkt hårig, humleliknande parasitisk fluga, vars över tre cm långa larver leva i renarnas näshåligheter o. svalg, åstadkommande stark inflammation.

Ren'frew [-fro]. 1. Grevskap i v. mell. Skottland. 634 kvkm, 323,000 inv. (1946). Rikt

på järnmalm o. stenkol. Industri. Huvudstad: Paisley. — 2. Stad i R. 1, nära Glasgow. 15,000 inv. (1931). Siden- o. muslintillv.

Rengsjö, kommun i ö Hälsingland, Gävleb. l.; Norråla landsf.distr., S.ö. Hälsingl. doms. 1,904 inv. (1947).

Re'ni, Guido (1575—1642), ital. målare. Övervägande bibl. o. symboliska motiv. Huvudverk: *Aurora*, plafond i Palazzo Rospi-gliosi, Rom. *Samtal mellan den helige Antonius o. den helige Paulus* (Berlin, se bild).

Reningskista, lådförmig behållare, fylld med en reningsmassa av järnoxidhydrat (t. ex. myrmalm). Användes i gasverk för att rena stadsgas från svavelväte o. cyanväte. Jfr Blodlutsalt.

Reningsriter, religiösa handlingar, som avse att rena en helgad plats el. levande varelse, som på något sätt befäktats. Inom de flesta primitiva religioner tillämpas reningsriter på barnsängskvinnor.

Ren'ium (av Rhen), tillflytt grundämne, 3-till 7-värd metall, som tillhör mangangruppen, kem. tecken Re, atomnr 75, atomvikt 186.31 (stabila isotoper 185 o. 187), spec. vikt 20.53, smältp. ca 3,170°. Upptäcktes 1925 av det tyska forskarparet Ida o. Walter Noddack. Användes som katalysator o. som tillsats till platina för laboratoriebruk. Bland föreningarna märkas perreniumsyra, HReO₃, o. dess salter, pperrenat.

Renklor (förvanskning av fr. *Reine-Claude*, drottning Claude, Frans Is av Frankrike gemål), ett namn på plommonsorтер med runda, gulgröna el. gula frukter med trubbig sten.

Renkonterstrid [rangkäng'ter-] (av fr. *rencontre*, möte) uppstår, då motståndarna före o. vid sammanstötten äro i frammarsch.

Renkultur, bakterieodling med endast en bakterieart närvarande. Jfr Råkultur.

Renlav, arter av lavsläktet *Cladonia*. Renn, I u d w i g, f. 1889, pseudonym för Arnold Vieth von Golssena u, tysk författare. Utg. *Krieg* (1928; Krig, 1929) o. *Nachkrieg* (1930; Efterkrig, 1931). Först socialdemokrat, därefter kommunist, dömdes R. jan. 1934 för högförräderi, lämnade sedermera Tyskland o. delfog i Spanska inbördeskriget. Fråntogs 1937 sitt tyska medborgarskap.

Renn'ell, James (1742—1830), eng. geograf, 1762—77 i Ostindiska kompaniets tjänst. R. kartlade bl. a. Bengalen samt utg. värdefulla geografiska arb. om Hindustan o. v. Asien.

Renn'enkampf, Paul Georg Karlovitj (1854—1918), rysk general, utmärkte sig som kavalleribefälh. i Rvsk-jap. kriget, arméchef vid Första världskrs utbrott, besegrad i slaget vid Masuriska sjöarna sept. 1914, militär-guvernör i Petrograd 1915. (Se bild.)

Renn'er, Karl, f. 1870, österrik. socialdemokratisk politiker, statskansler o. utrikesminister efter revolutionen 1918—20, Österrikes ombud vid fredsförhandlingarna i Paris 1919. Talman i nationalrådet 1931—33. Efter februarirevolten

1934 anklagad för högförräderi o. fängslad men frigiven juni s. å. R. bildade 8/4 1945 en prov. regering o. valdes dec s.å. till republikens president. Socialistisk skriftställare.

Rennerfeltugn, av ingenjör Ivar Rennerfelt (f. i/5 1874) konstruerad ljusbågsugn för tillverkning av elektrostål. Ljusbågar mellan en lodrät o. två vägrata elektroder böjas av sitt eget magnetiska fält ned mot järnmältan.

Rennes [rännj], fordom huvudstad i Bretagne, nu i dep. Ille-et-Vilaine, n.v. Frankrike. 114,000 inv. (1946). Årkebiskopssäte, univ. (gr. 1735), målarskola. Justitiepalatset uppfördes 1618—54 av J. de Brosse. Svårt bombat av tyskarna 1940. Krigshärjat.

Re'no, flod i n. Italien, rinner åt n.ö. o. mynnar i Adriatiska havet, s. om Po. 180 km.

Reno [ri'nä'], stad i Nevada, ö. För. Stat. 21,000 inv. (1940). R. är särsk. bekant som »skilsmässostaden», enär enl. lag av 1931 skilsmässor där kan beviljas efter 6 veckors uppehåll.

i. Renoir re'noar'l, Auguste (1841—1919) fransk, till viss grad impressionistisk, målare. Med sensuell livsbejakelse återgav han, med fin känsla för färg o. ljus, kvinnor, barn o. blommor. Under hans högerperiod ställdt djupt blå o. blågröna toner mot rött, rosa, gult o. svart. Bl. arb. *Le Cabaret de la mère Anthony* (1866, Natmus.), *Le Moulin de la Galette* (1876, se bild), *Le Moulin de la Galette* (1876) samt utsökta kvinnliga aktstudier. Av. pasteller, etsningar o. litografier i färg. Monografier av bl. a. Jens Thiis (1940) o. Ole Vinding (1942).

2. Renoir, Jean, f. 1894, son till föreg., fransk filmregissör o. skådespelare, sed. 1941 i Hollywood. Bl. filmer *Natharbärgen* (1936), *Den stora illusionen* (1937) o. *Människans lägre jag* (1939).

Renommé (av fr.), anseende, rykte. — Par renommé, ryktesvis. — Renomme'ra a. d. ansead, ryktbar, välkänd.

Renons [-nängs'] (av fr.), blottad, läns, alldeles utan; (i kortspel) utan viss färg. — Renons'e'ra, avstå, avsäga sig.

Renouvier [r'novj'e'], Charles (1815—'93), fransk filosof; påverkad av Kant o. den tyska transcendentalfilosofien, betecknade själv sin ståndpunkt som neokriticism.

Renovatio'n (av lat. re-, åter, o. no'vus, ny), förnyande, förbättring. Avskrift av vissa domstolsprotokoll, som skall insändas till hovrätten. — Renove'ra, förnya, förbättra.

Renpest, smittosam, vanl. dödlig sjukdom hos renar, förlöper hastigt (10—12 timmar) o. förorsakas av en bacill, som trö. intränger genom sår på sleminnor el. hud.

Ren-skiljning el. r a r k n i n g, fördelning av djuren i en renhörd på deras ägare, sed. de av någon orsak sammanblandats.

Renström, Sven (1794—1869), köpman i Göteborg, medlem av borgarståndet; donator. En av R. till hemstaden donerad fond på i¹/₂ mill. kr. har under årens lopp kommit en mångfald allmännyttiga ändamål till godo.

Renstyg, *Oedemage'na taran'di*, en svart- o. gulhårig parasitfluga, vars larv lever i renarnas hud, där förorsakande svåra »bromsbulor».

Rentes [ra't], franska statsobligationer, för vilka ingen återbetalning av kapitalet sker utan endast ränta erlägges.

Rentiden, benämning för den senare delen av Europas kvartärtid, motsvarande den yngre

paleolitiska tiden. Under rentiden, som var en köldtid, levde ren, lammel o. ullhårig noshörning i Mellaneuropa.

Rentier [ra'm'tje'], fr., person, som lever på ränor; ränetagare.

Rentoale'ra [rang-] (av fr. *rentoiler*), överflytta en mätning från en duk till en annan; ett konserveringssätt, som företaget, då väven är på väg att förstöras.

Renvall, Gustaf (1781—1841), finsk språkforskare, docent i finska språket i Åbo 1811, kyrkoherde 1819. Erhöll 1827 professors titel efter fullbordandet av sitt verk *Suomalainen sanakirja, Lexicon linguae fennicae*, länge huvudkällan för kännedomen om finska språket.

Renässans [-sangs'] (av fr.), pånyttfödelse, kallas den rörelse, huvudsakl. inom vetenskap o. konst, som, till stor del grundad på antikens kultur, uppstod i Italien under början av 1400-t. o. därifrån spreds till det övriga Europa. Den itali. renässansen indelas i ungrenässansen (quattrocento), högrenässansen (cinquecento) från omkr. 1500 o. senrenässansen. Se planschur på Byggnadskonst, Målarkonst o. Möbelkonst.

Reorganise'ra, omorganisera, ombilda.

Reosta't (av grek. re'os, ström, o. stato's, Ståld, Stående), reglerbart elmotstånd med en serie fasta kontakter, vilka antingen kunna kortslutas medels* lösa metallproppar (proppeostat), varigenom motsvarande delar av motståndet urkopplas, eller successivt inkopplas med en vridbar kontaktarm, som utgör reostatens ena pol (vridreostat).

Reparation (av lat.), lagning. — Reparation'er, äv. krigsskadestånd. — Repara'ti'ona, möjlig att laga. — Repare'ra, laga, iståndsätta; ersätta, gottgöra.

Repartisera (av fr.), dela kostnaderna i lika delar sinsemellan.

Repartiti'o'nsskatt (av fr. *répartir*, dela) el. kontingente'ringsskatt, skatt med fixerat totalbelopp, som fördelas efter bestämda grunder mellan de skattskyldiga.

Repatri'e'ring (av lat. re-, åter, o. pa'tria, fädernesland), återvändande till hemlandet av flyktingar o. tvångsförflyttade.

Repelle'ra (av lat.), bortstota.

Repertoar (av fr.), spellista för en teater; samling inövade roller, sänger ra. m.

Reperto'rium, lat., förteckning, uppslagsbok.

Repete'ra (av lat.), upprepa, förnya, omtaga, göra om, gå igenom på nytt; inöva.

Repete'rgevär, gevär, som är försedd med magasin o. omladdas genom handgrepp av skytten. Jfr Automatvapen.

Repetitio'n (av *repetere*), upprepning, omtagning; inövning.

Repetitionsövning. För underhållandet av de värnpliktigas kunskaper o. färdigheter in-kallas dessa till ett antal repetitionsövningar.

Repetit'o'rium, sammanfattande lärobok.

Repetit'o'r, biträdande lärare, särsk. vid vissa militära läroverk o. skolor samt vid teatrar o. operor.

Re'pin, Ilja Jefimovitj (1844—1930), rysk målare. I arb. såsom *Bådragare på Volga*, *Ivan den förskräcklige mördar sin son* (se bild å nästa sida) har han givit uttryck åt en nationell o. realistisk uppfattning. Porträtt: *Tolstoj*, *Liszt* o. a. Monografi av T. Colliander (1942).

Repington [repp'ingt'n], Charles A'Court (1858—1925), eng. militärskriftställare, tog 1902 avsked som överstelöjtnant o. medarbetade sedan i Times till 1918, därefter i Morning Post o. Daily Telegraph. Stor uppmärksamhet väckte hans artiklar om Rysk-jap. kriget ävensom hans memoarer.

Repli'k (av fr.), svar, genmäle. — Jur. Kärän-

dens svar med anl. av svarandens försvar. Jfr Duplicera o. Libell. — *Konst*. Av konstnären själv utförd kopia av ett konstverk. — Repliker a, svara, gemmåla.

Replipunkt (av fr. *se replier*, dra sig tillbaka), stödjepunkt (att dra sig tillbaka till).

Repin, Nikolaj Vasiljevitch (1734—1801), furste, rysk politiker, 1764—69 minister i Polen. Efter att ha gynnat Stanislaw Poniatowskis val till konung blev R. dennes ledande rådgivare o. förberedde Polens underkuvande.

Reponera (av lat. *reponere*, lägga tillbaka), återföra en kroppsd. i dess rätta läge.

Report' (av lat. *reportare*, återbära) kallas vid terminshandel med värdepapper den gottgörelse en haussespekulant erlagger till mellankommande part för övertagande tills vidare av papperen i fråga. Gottgörelsen utgår i form av förhöjt återköpspris för spekulanten.

Reportage [-ta'sj], uyhetsankaffning el. referat för tidning, notisjakt.

Reporter [-på-] (av eng.), tidningsreferent, notisjägare.

Repositio'n (av lat. *reponere*, lägga tillbaka), återförande av en kroppsd. i dess rätta läge, t. ex. vid benbrott.

Representant' (av *representera*), ställföreträdare; ombud, fullmäktig, målsman.

Representatio'n (av *representera*), ställföreträdarskap; samling av ombud för ett folk, teaterföreställning.

Representationsfrågan, benämning på frågan om den sv. ständsriksdagens ersättande med ett annat folkrepresentationssystem. Inötes genom tillkomsten av 1866 års riksdagsordning.

Representativ, ställföreträdande; förebildlig; som kan representera på ett värdigt sätt.

Represente'ra (av lat. *repraesentare*, förete, ge en bild av), företråda, vara ställföreträdare el. ombud för; utöva värdskap med anledning av samhälls- el. yrkesställning.

Repressalier lav lat. *reprehendere*, gripa, fasthålla), vedergällning, hämnd. I folkrätten betecknar repressalier sådana normalt otillåtna åtgärder, vilka en stat är berättigad tillgripa mot en annan stat som vedergällning för ett av denna begånget rättsbrott. Jfr Retorsion.

Repressio'n (av lat. *reprimere*, undertrycka), motåtgärd mot något redan inträffat ont el. brottsligt. — Adj.: Repressiv.

Reprimand [-mängd'] (av fr.), tillrättavisning. Reprim's (av fr.), återupptagning, t. ex. av ett teaterstycke; omtagning av ett musikstycke el. en del därav.

Reproducerä (av lat. *re-*, åter, o. *producere*, alstra), återge; mångfaldiga, avtrycka.

Reproduktion (av lat. *re-*, åter, o. *producere*,

framalstra), mångfaldigande, återgivande av konstnär, bilder i form av tryckalster; avtryck. Jfr Replik.

Repslagning, urgammal metod för tillverkning av grova rep ur finare garn genom att sno detta i långa längder, vilka hoplåggs o. sedan sno ihop sig. Sker inom maskinnässigt.

Repstav, i ornamentiken en repformad list. Reptiler (av lat. *reptilis*, krypande), kråldjur.

Republi'k (av lat. *res publica*, det allmänna, staten), beteckning för en icke-monarkisk statsform resp. stat. Den moderna formen av republik, med folkrepresentationen som centrum o. demokratin som ledande princip, kan sägas ha uppstått i o. med Förnta Staternas självständighetsförklaring. — Adj.: republikan'sk. — Republikan' n, anhängare av republikansk statsform.

Republikaner, politiskt parti i För. Stat., har sitt egentliga ursprung från 1850-t:s strider i slavfrågan samt sitt historiska fäste i de n. staterna. Tidigare var unionens upprätthållande, senare en imperialistisk utrikespolitik iramträdande punkter i partiets program. Under de sista årtiondena ha inom detsamma livliga brytningar mellan moderata o. mer radikala riktningar ägt rum. Republikanska presidenter ha sed. sekelskiftet varit McKinley (1897—1901), Th. Roosevelt (1901—09), Taft (1909—13), Harding (rg21—23), Coolidge (1923—29) o. Hoover (1929—33). Jfr Demokrater.

Repulse [ripalls'], eng. släckryssare, 32.000 ton, byggd 1916, ombyggd 1932—36, sänktes 19'u '94' tills, med Prince of Wales (se d. o.).

Repulsion (av lat. *repelere*, stöta tillbaka), rörelse bort ifrån ett föremål. Jfr Attraktion. — Repulsiv, tillbakastötande.

Reputatio'n (av fr.), anseende, rykte. — Reputerlig, aktningvärd.

Requesens [-kesens'], Luis de Zuniga (1526—76), spansk fältherre, storamiral, efterträdde 1573 Alba som stathållare i de uppriska Nederländerna men förmådde ej vinna någon avgörande framgång.

Requiem [-kvi-], lat., rekviem. Reduys'cat in pace [-kvi], förk. i?, i. p., lat., »vile i frid», slutorden i den kat. självmässan.

Resa. Jaktv. Köra upp villebrådet från dess tryckningsplats el. lega i avsikt att jaga detsamma. — Jur. Gång i ordningen, som någon begått ett brott, t. ex. stöld. Numera utsattes ej antalet resor i domen.

Resande av livsfarligt vapen, brott, som består i att med avsikt att göra skada el. i vredesmod göra sig redo att använda livsfarligt vapen el. tillhugge (t. ex. draga kniv) mot någon. Straffas enl. r4 kap. 15 § strafflagen.

Resår, dets. som jättar. Resare-Bengt, binamn på Bengt Bengtsson Oxenstierna till följd av hans vidsträckt resor till Palestina, Egypten, Mindre Asien osv.

Resårö, ö i Stihlms skärgård utanför Vaxholm med fiskläge o. sommarvillor.

Resebyrå, företag, som anordnar el. planlägger turistresor, försäljer biljetter, anskaffar sovplatser o. hotellrum, ombesörjer resekreditiv o. reseförsäkring m. m.

Resecheck (eng. *travellers' checks*), av bank el. resebyrå utställda penninganvisningar, som vid resor i utlandet kunna användas som betalningsmedel el. omsättas i kontanter.

Resedä, örtsläkte (fam. *Resedaceae*), c:a 50 arter, de flesta i Medelhavsområdet. Blommor i klase, tvåknapade, oregelbundna, hylle fri-bladigt med flikade kronblad, ståndare talrika, fruktämne redan från början med vidöppen topp. Blad strödda, hela el. parflikade. R. *luteola*, vau, gulblommig, sedan gammalt odlad färgväxt, nu förvildad. Innehåller ett be-

ständigt gult färgämne. *R. odorata*, en ettårig, vålluktande, allm. odlad trädgårdsväxt.

Reseförbud, av myndighet meddelat förbud för galdenär el. för den, som är misstänkt för brott, att lämna en honom anvisad vistelseort. Regler härom i 15 o. 25 kap. rättegångsbalken samt 8 kap. utsökningslagen. Jfr Ävflyttningsförbud.

Hesekreditiiv, av bank utfärdad öppet brev, ställt till dess utländska korrespondenter, varigenom viss i kreditbrevet namngivnen person berättigas att lyfta penningar intill visst i brevet bestämt belopp. I särskild bilaga (korrespondentlistan) finnas uppräknade bankens korrespondenter på olika platser. — 1938 började postanstalterna i de nordiska länderna utfärda särskilda postresekreditiv.

Resektio'n (av lat. *resicare*, avskära), operativt borttagande av ett organ el. en del därav.

Resele, kommun i s.v. Ångermanland⁴ Västerorr. l. (past.adr. Resele kyrkby); Ådalslidens landsf.distr., Ångermani. v. doms. 2,008 inv. (1947).

Resereglemente, stadga med bestämmelser rörande beräkning av reskostnads- o. trakta- mentsersättning vid resa inom riket för förättning i statens tjänst. Gällande allmänna reglemente är av 1929 med senare ändringar o. tilläggsbestämmelser av 1912 1946 med sen. ändr.

Reserv' (av lat. *reservare*, spara), förråd för användning i nödfall. — *Krigsv.* 1. Taktiskt förstas med reserv ett truppförband, som ställes till förfogande för att framkalla ett avgörande el. möta oförutsedda händelser (reserv vid bataljon benämnes bataljonsreserv, vid regemente regementsreserv osv.). — 2. Organisationskt förstas med reserv truppförband, sammansatt av äldre årsklasser värnpliktiga (reservbataljon, reservregemente osv.). — 3. Reserv av befäl inom krigsmakten utgöres av personal, som vid el. före pensionsålderns inträdande övergått till reserven, samt personal, som utbildats till reservofficerare. Dessutom finnes en reservstat, bestående av officerare, underofficerare o. civilmilitära personer, avgångna ur aktiv tjänst före pensionsålderns inträdande o. med längre tjänstgöring än personal i reserven, samt en övergångsstat av samma personal, uppkommen på grund av minskningen av kadraner enl. 1925 års härdordning. I vissa utländska arméer förstas med reservister allt manskap, som icke är i aktiv tjänstgöring.

Reservant' (av lat.), person, som reserverar sig mot ett beslut.

Reservarbeten, av stat el. kommun igångsatta arbeten för arbetslösa. Kallas populärt nödhjälpsarbeten.

Reservat' (av lat. *reservare*, skona), naturskyddsområde.

Reservatio ecclesias'tica, lat., dets. som andliga förbehållet.

Reservatio menta'lis, lat., tyst förbehåll. Reservatio'n (av lat. *reservare*, undantaga). 1. Gensaga, avvikande mening; förbehåll, villkor. — 2. *Teol.* Av påven Clemens IV tidigast 1265 gjorda o. av andra påvar alltm. vidgade förbehåll för påven att utnämna vissa andliga ämbetsmän, huvudsakl. av biskops grad. — 3. I Nordamerika landområde, som regeringen upplåtit åt indianer.

Reservationsanslag kallas sådana anslag i statsbudgeten, som (liksom de fasta anslagen) ej få överskridas, men å vilka uppkommen besparing reserveras till kommande års behov dock end. för samma ändamål. Jfr Fast anslag o. Förslagsanslag.

Ferslagsdeplacement', skillnaden mellan ubåts deplacement i över- o. undervattensläge.

Reserve'ra (lat. *reservare*), lägga undan, förvara, spara för kommande behov; förbehålla. — Reservera sig, förklara sig hysa en avvikande mening. — Reserverad, tillbakadragen, förbehållsamt. försiktigt.

Reservfond, kapital, som vissa företag (t. ex. aktiebolag) enl. lag skola avsätta av årsvinsten.

Reservoar' (av fr.), behållare, förvaringskärl. Reservoarpenna, penna, innehållande bläck, som vid skrivning kontinuerligt rinner ned till spetsen. En behållare i skafvet fyller med bläck medelst en inbyggd rörlig kolv el. gummiblåsa. Pennans nedre del liknar ofta en vanlig stålpenna, men spetsen består av iridium, osiiridium el. dyl. Andra typer ha spets av glas el. nälförmigt metallrör.

Reservofficersstandert, blå, kluvan standert med ankare o. tre kronor. Må föras av reservofficer vid tjänstgöring på handelsfartyg, på vilket han är befälhavare.

Resjdens' (av lat. *residēn*, sitta kvar), bo- stad för regent, landshövding, biskop el. minister. — Residensstad, huvudstad, säte för regent el. landshövding. — Resident', a) dets. som ministerresident, b) styresmannen i vissa britt., nederl. o. franska koloniområden (residentskap). — Residēra, bo, ha sitt säte.

Residua'luft (av lat. *residuum*, återstod), den luft, som även vid en maximal utandning finnes kvar i lungorna.

Residium, lat., återstod, rest.

Resignatio'n (av lat. *resignare*, egentl. bryta en förseljing), försakelse, undergivenhet. — Resignēra, foga sig; avstå.

Resina, stad i s.v. Italien, prov. Neapel, vid foten av Vesuvius. 24,000 inv. Vinodling (Lacrima Christi) o. sidenindustri. — R. är delvis uppbyggt på ask- o. lavatäckat över det forna Herculaneum.

Resina't (av lat. *resina*, harts), hartssyrornas salter. Alkalimetallernas resinat bilda hartstvälv (se d. o.). Resinat av en del metaller, ss. bly, mangan o. kobolt, användas som tillsats (sickativ) till linolja för att påskynda dennas torkning.

Resi'ner (av lat. *resina*, harts) el. hartsestrar, i hartser ingående estrar av komplicerade alkoholer (resinoler) med fettsyror o. hartssyror. Jfr Hartstvälv.

Resistans' (av lat. *resistere*, göra motstånd), elektriskt ledningsmotstånd (se Motstånd 1). Hos en ledning, som saknar induktans (t. ex. spolar) o. kapacitans (t. ex. kondensatorer), är resistansen för lågfrekvent växelström lika stor som för likström. Vid högre frekvens är resistansen större, emedan strömmen tränges ut till ledarens ytskikt (skineffekt) o. den effektiva genomsnittsningsarean sålunda blir mindre. Jfr Impedans o. Reaktans.

Resistens' (av lat. *resistere*, göra motstånd), motstånd, motståndskraft.

Resistivite't (av lat. *resistere*, göra motstånd), dets. som specifikt motstånd. Jfr Motstånd 1.

Resjt, Rescht, stad i n.v. Iran, nära Kaspiska havet. 122,000 inv. (1940). Betyd. handel (silke, ris, boskap) på Ryssland. Hamn: Pehlevi (förr E n s e l i).

Res judica'ta, lat., avdömd sak genom dom, som vunnit laga kraft.

Reskontra (it. *riscontro*, granskning), kontokurantbok, handelsbok som innehåller konti för de personer, med vilka affärsmanen står i affärsförbindelse (s. k. levande konti).

Reskript' (av lat. *rescriptum*), från statschefen el. högre myndighet utgången befallning.

Reslöv, kommun i v. Skåne, Malmöh. l. (past.adr. Marieholm); Röstånga landsf.distr.,

Rönnebergs, Onsjö o. Harjagers doms. 1985 inv. (1947), därav i Mariehofnis municipalsamhälle 1,041. — Romansk kyrka med rester av ålderdomliga målningar; starkt restaurerad.

Resmila, kolmila, där veden ställes.

Resmo, kommun på mell. Oland, Kalm. 1. (past.adr. Mörbylånga); Mörbylånga landsf.distr., Ölands doms. 489 inv. (1947).

Resning. *Jur.* Återupptagande av mål, som vunnit laga kraft. Ansökan om resning göres hos Högsta domstolen. Regler i 58 kap. rättegångsbalken. — *Sjöv.* Fartygsriggens höjd över vattentytan. — *Skeppsb.* I å träfartyg timmer, som utfylla vinkeln mellan köl o. stävar.

Res [rassj nuilius, lat., herrelöst gods.

Reso. förkortning för *Folkkrövelsernas rese- och semesterorganisation*, en 1937 bildad andelsförening för främjande av semester- o. studieresor. Medlemmar äro bl. a. Arbetarnas bildningsförbund, Landsorganisationen, Socialdemokratiska arbetarepartiet, Kooperativa förbundet o. Sv. turistföreningen. Över hela landet finnas lokalavdeln. o. 1943 bildades s. k. Resoklubbar för direkt ensk. medlemskap, vilka äv. organisera lokalt betonad fritidsverksamhet. R. driver äv. semesteranläggningar, bl. a. på Örenäs slott i Skåne, på Nordkoster i Bohuslän, i Mölle (hotell Elversson), i Famnarp i Halland, i Sthlms skärgård (Fjärdång vid Ornö), samt resebyråverksamhet i Sthlm, Malmö o. Göteborg. Utger tidskr. *Fritiden* samt en årsbok.

Resoler [-sål-], fenolhartser, konsthartser av fenoler o. formaldehyd. Jfr Konsthartser.

Resolu't, beslutsam. Jfr Resolvera.

Resolutio'n (av lat. *resoVvere*, lösa), beslut, utslag, dom.

Resolvent' (av lat. *resoVvere*, lösa), hjälpekvation för beräkning av vissa algebraiska ekvationers rötter.

Resolve'ra (av lat. *resoVvere*, upplösa), avsluta, avgöra. — Resol'verad el. resolu't, beslutsam, tilltagssn.

Reson' (fr. *raison*, av lat. *ratio*), förnuft, skäl, grund, rimlighet. — Resonabel el. reson'lig, motlaglig för skäl, förständig, medgörlig.

Resonans [-nangs'] (av lat. *resona're*, genljuda), genklang; förståelse. — *Fys.* Då ett system, som självt kan utföra svängningar med ett bestämt svängningstal, t. ex. en sträng el. en svängningskrets, påverkas av en våg el. annan svängningsalstrande verkan, så bli de i systemet alstrade svängningarna kraftigast, om vågens svängningstal så nära som möjligt överensstämmer med systemets eget bestämda svängningstal. Därvid uppstår resonans. Så ljuda kan man genom att intill ett tunt vinglas åstadkomma just den ton, som glaset självt kan utsända, få detta att vibuera så starkt, att det splittras. Resonansen utnyttjas till förstärkning av tonerna från strängar genom anbringande av resonanslådor, i radiomottagare genom nogranna avstämningsanordningar osv. (jfr Reaktans). I andra fall, särsk. inom maskin- o. byggnadstekniken, söker man undvika resonans. — *Sjöv.* Överensstämmelse mellan en vågperiod o. ett fartygs rullningsperiod, så att fartyget vid slutet av en dubbel rullningsperiod träffas av följande vågtopp, som ökar den föregående verkan.

Resonansbotten, på sträng- o. stråkinstrument en tunn träskiva, som upptar o. i brukbar ton omsätter strängarnas vibrationer.

Resonemang' (jfr Reson), slutledning, tankegång; samtal. — Resonemangsparti, äktenskap, som ingås av förnuftsskäl. — Reson'er a, draga slutsatser; samtala. — Reson'ör, person, som gärna resonerar; i skåde-

spel person, som utan att ha huvudroll uttalar författarens åsikter.

Resorbera (av lat.), insuga, uppsuga.

Resorci'n, meta-dioxibensol, $C_6H_4(OH)_2$, en tvåvärd fenol, som fränställes ur bensoldisulfonsyra genom smältning med natriumhydroxid. Färglösa kristaller, smältp. no° . Utgångsmaterial vid framställning av många färgämnen, t. ex. fluoreseen, eosin o. vissa azofärgämncn. Användes i vattenlösning el. salvor mot eksem o. a. hudsjukdomar. Jfr Orcin.

Resorptio'n (av lat. *resorbe're*, uppsuga), uppsugning av gas el. vätska genom blod- o. lymfkärn.

resp., förkortning för *respektive*.

Respekt' (av lat. *respectus*, egentl. återblick), aktning, vördnad; fruktan. — Respektabel, aktningssvärd. — Respektera, höga, taga hänsyn till. — Respektiv, som tillkommer var o. en särskilt, ifrågasärande, vederbörlig. — Respektiv'e, förk. resp., med avseende på var o. en särskilt, i nämnd ordning.

Respi'ghi, Ottorino (1879—*936), ital. tonsättare, bl. vars verk märkas operor, orkestermusik (*Sinfonia drammatica*, *Roms fontäner* m. m.), balletmusik (*Den förtrollade butiken*, uppf. i Sthlm 1933) o. kammarmusik.

Respiratio'n (av lat. *respira're*, andas), andning. — Respirera, andas.

Respirator (av lat. *respira're*, andas), äldre beteckning för andningsmask till skydd mot inandning av kvävande el. giftiga gaser, damm o. dyl.; apparat för konstgjord andning. Jfr Gasmask o. Barospirator.

Respi't (av lat. *respec'tus*, hänsyn), anstånd, uppskov (t. ex. med inlösen av skuldförbindelse); vid kappseglingar avdrag på seglad tid tilldelat båt som handikap.

Respondent' (av lat. *responde're*, svara), förvarare av en vetenskaplig avhandling vid disputation.

Responsa, lat., svar; auktoritativa uttalanden i rättsfrågor, om handelsbruk m. m.

Responsorium (av lat. *responde're*, svara), liturgisk välsång mellan försångare o. kör.

Restan'tier (av lat. *resta're*, återstå), den del av allm. utskylder, som icke inflyter vid upp-bördsstämman.

Restaurang' (av lat. *restaure're*, återställa), värds hus, matsverving.

Restauratio'o (av lat. *restaure're*, återställa), återställande av något i dess ursprungliga skick; en störtad regentäts återuppsättande på tronen; det politiska skede, som inledes härigenom; matsverving (särsk. på båt). — Restauratör, person, som restaurerar konstverk; värds husvärd, innehavare av restaurang. Fem restauratri's användes särsk. om föreståndarinnan för mathållningen på fartyg.

Restau're'ra (av lat.), återställa i ursprungligt skick. Subst.: restaurer'ing.

Reste'ra (av lat.), återstå.

Resteröd, kommun i mell. Bohuslän, Göteborg. 1. (past.adr. Grohed); Ijungskile landsf.distr., Inlands doms. 437 inv. (1947).

Restitue'ra (av lat.), återställa, återlämna, återinsätta. — Subst.: restituti'o'n.

Restitutio'nsedik'tet, ett av tysk-romerske kejsaren Ferdinand II 1629 utfärdat edikt, enl. vilket alla av protestanterna sedan Passaufördraget (1552) indragna stift o. kyrkogods skulle återgivras. Från religionsfreden uteslöts dessutom de protestanter, som ej anslutit sig till Augsburgska bekännelsen. Genom Gustav II Adolfs uppträdande i Tyskland hindrades ediktets verkställande.

Restitutionsnämnden, tillfällig statligt organ, som prövar frågor om återställande av viss från ockuperat land härrörande egendom,

om kvarstad på viss utländsk egendom samt om administration av vissa »v utländska in tressen kontrollerade bolag m. m. Inrättades 1945. Instr. av¹⁵/, 1945 med ändr. av¹²/12 1945-

Kestlängd, av vederb. myndighet upprättad förteckning på dem, som icke erlagt utdebiterade allm. utskylder. De på restlängden upptagna utskylderna bliva sedermera drivriva genom utmättningsman.

Restriktio'n (av lat. *restrin'gere*, draga åt), inskränkning, förbehåll; »restriktionerna», den i Sverige gällande begränsningen i rusdricksförsäljningen. — Restriktiv, inskränkande.

Reststrålar, en långvägig, infraröd strålning, som återstår efter upprepade reflexioner av infraröda strålar mot ytor av ett o. samma ämne. För en del kristaller innehålla reststrålarna endast vissa bestämda våglängder, som tillåta slutsatser om kristallernas byggnad.

Resultant', kraft, som har sådan storlek o. riktning, att den kan ersätta flera på samma kropp verkande krafter (komposanter). Jfr Kraftparallelogrammen.

Resultat (av lat. *resulta're*, studsa tillbaka), följd, verkan. — Resultera, bli följden, ha till verkan.

Resumé (av lat. *resumere*, återtaga), sammanfattning. — Resumera, sammanfatta.

Resurs' (av fr.), hjälpmedel, utväg, tillgång. Resa/er (av fr.), spiralfjädrar i möbler el. madrasser; kautschukband.

Retabel (av lat.), dekorativ uppbyggnad på bakre delen av ett altare, bakom vilken ett helgonskrin var uppställt. Retabeln gav upphov till altarskåpet.

Retabiera (av fr.), återställa, återinsätta. Retard [r'o'ta'r] (fr., dröjsmål), förk. R., betecknar i ur den riktning, i vilken uret skall ruckas för att gå långsammare. Motsats: vance (A.).

Retardation (av lat. *retarda'tio*, dröjsmål), hastighetsminskning, äldre benämning på acceleration, när denna är motsatt riktad mot rörelsen.

Retardatorer, dets. som ihibitorer.

Retardera, fördröja.

Reten', metyl-isopropyl-fenantrén, C₁₅H₁₈, ett kolväte i trätjärna.

Retentio'n (av lat. *reten'tio*, kvarhållning), rubbad tömning av ett hålorgan el. en körtel med abnorm ansamling av innehåll, t. ex. av urin i urinblåsan. Jfr Retentionscysta.

Retentionscysta (av lat. *reten'tio*, kvarhållning), blåsförmig bildning i körtlar. Uppkommer genom att det av körteln avskräddade sekretet stagnerar o. utspänner en del av körteln.

Retentionsrätt (av lat. *reten'tio*, kvarhållning), rätt för borgenär, som innehar något av gäldenärens gods, att i vissa fall kvarhålla detta, tills skulden gäldats. Sålunda ha hyresvärd o. jordägare rätt att kvarhålla hyresgästs resp. arrendators lösören, tills hyran resp. arrendet betalats.

Reter, dets. som rater.

Rethel [-tall'], stad i n. Frankrike, dep. Ardennes, vid fl. Aisne. Ylleindustri. 4.800 in v. Intogs i början av Första världskr. av tyska trupper o. förstördes därvid till stor del genom beskjutning; sedan viktig etappstation. Åter förstörd under fransk-tyska striderna 1940.

Re'thel, Alfred (1816—59), tysk målare. Bl. arb. de monumental, under Andra världskr. förstörda. *freskerna* i Aachens rådhus, skildrande Karl den stores historia, samt *dödsdanskpositioner* i träsnitt.

Rethymnon [rä'bimnån], stad på Kretas n. kust. 8.6:JO inv. (1938). tigger på platsen för det antika Rethymna.

Reticell'a, ital. spetsöm, i bruk redan under renässansen.

Retikulatur, antik rom. murtyp, huvudsakligen från Augustus' tid, bestående av en brukstenskärna med fasad av små, fyrkantigt tillhuggna tuffstenar, vilka bilda ett regelbundet nätmönster.

Retikulär vävnad, retikulum (av lat. *rete*, nät), nätförmig stödjevävnad, t. ex. i mjälte o. lymfkörtlar.

Retina (av lat. *rete*, nät), dets. som näthinna. — Retinit, inflammation i näthinna; ofta i samband med njursjukdomar.

Retine'n, gult färgämne i ögats näthinna. Jfr Synpurpur.

Retinospora, gemensamt namn för former av *Chamaecypris*- o. *Titwa*-arter, vilka för beständigt äga barrlika, utstående blad. Uppdrags som sticklingar av unglantor, vilka utmärkas av denna bladform. Ofta odlade prydnadsväxter.

Retirera (av fr.), draga sig tillbaka.

Retor, grek., talare. — Retorik, talar-konst. — Retorisk, som hör till retoriken; svulstig. — Retorisk figur, bildigt uttrycks sätt i den högre prosastilen. — Retorisk fråga, utrop i frågans form, fråga, på vilken man ej väntar något svar.

Retorsio'n (av lat.), folkräktsligt tilläten men föga vänlig åtgärd, vidtagen av en stat mot en annan som svar på en liknande handling från den senares sida. Jfr Repressalier.

Retort' (av lat. *retortus*, tillbakaböjd), en apparat för destination, bestående av en behållare med omböjt gasavledningsrör.

Retortkol, ett hårt kol, som avsetts sig i gasverkets retorter vid torrdestillationen av stenkol.

Retortkolning el. ugnskolning kallas kolning av ved i retorter till skillnad från milkolning.

Retraktio'n (av lat. *retra'here*, tillbakadraga), sammandragning el. skrupning av ett ärr el. en särskorpa (blodkaka).

Retributio'n (av lat. *re-*, tillbaka, o. *tribu'ere*, ^iva), vdergällning.

Retriever [retri'ver], eng., hund som användes vid fågeljakt för uppsökande o. apportering av skjuten fågel. I speciell betydelse en hundras, uppkommen genom korsning mellan engelsk setter o. labradorhund.

Re'tro, lat., tillbaka, bakåt.

Retroaktiv (av lat. *re'tro*, tillbaka, o. *a'gere*, driva), tillbakaverkande (om lag, som har tillämplighet på tilldragelse, som inträffat, innan den trädde i kraft).

Retrograd' (av lat. *retro'gradus*, tillbakagående) el. tillbakagående såges en himlakroppens rörelse vara, om den sker i motsatt led mot solens rörelse i djurkretsen.

Retrospektiv (av lat. *retrospi'cere*, se tillbaka på), tillbakablickande, översiktlig tillbakablick i tiden.

Reträtt' (fr. *retraite*, av lat. *retra'ctio*, tillbakadragning), återtag.

von Rettig, Per Fredrik (1843—1914), före adlandet (1898) Rettig, finl. industriidkare o. mecenat, bördig från Gävle, innehavare av tobaksfirman P. C. Rettig & Co. i Abo. R. skänkte stora summor till folk- o. barnbibliotek, hist. museum m. m. i Abo.

Retu'r (av fr.), återresa; återsändning. — Returbiljet, biljet för återresa. — Returera, sända tillbaka.

Returdiskonto, nedsättning i det officiella diskontot, som Riksbanken tidvis beviljar vid rediskontering av privata bankers växlar.

Returräkning, kvitterad räkning, som växelgäldenär äger utfå, när han betalar återgångsfordran (se d. o.).

Returvåxel, dets. som återväxel.

Retusch' (av fr. *retoucher*, egentl. åter vidröra), borttagande av fläckar o. ojämnheter i en fotografisk avbildning genom ipensling av lämpligt färgstoff antingen i negativet (negativretusch) el. på den kopierade bilden (positivretusch). Vid porträttfotografering med icke sensibiliserade plåtar framtråda fräckar n. o. dyl. med onaturlig skärpa o. nödvändiggör retusch. Vid filmpptagning undviktes detta medelst ansiktssmink. Verb: retuschera.

Retusohör (femininum: retusch ös), den som sysslar med fotografisk retusch.

Retz [rass], Jean François Paul de Gondi, kallad kardinalen av R. (1613—79), fransk politiker, kardinal (1651), var jämte Condé en av Frondens ledare. Inressanta memoarer (3 bd, 1717).

1. Retzius, Anders Johan (1742—1821), naturforskare, Linnés lärjunge, 1795—1812 prof. i naturalhistoria o. ekonomi i Lund. Mångsidig lärd. (Se bild.)

2. Retzius, Anders Adolf (1796—1860), son till A. J. R., läkare, prof. i anatomi samt inspektor vid Karol. inst. (1840), vars utveckling R. kraftigt befrämjade. R. är ett av de stora namnen inom modern antropologi.

3. Retzius, Gustaf (1842—1919), son till A. A. R., läkare, prof. i histologi r877 o. i anatomi (1889—90) vid Karol. inst. Gjorde viktiga rön angående ryggradsdjurens hörselorgan, nervsystemet, människohjärnan m. m. samt utgav histologiska studier. Red. för *Åltonbladet* 1884—87 samt led. av Sv. akad. 1901. Jfr Anna Retzius.

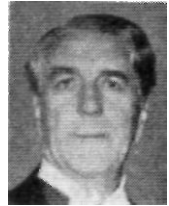
4. Retzius, Anna (1841—1924), dotter till L. J. Ilicrta, 1876 g. m. G. R., verksam för kvinnoförörelsen o. för sociala reformer, stiftade r870 Sveriges första kvinnoförening o. grundade 1886 den första arbetsstugan. Jämte sin man gjorde R. betydande donationer (Hierta-Retzziusstiftelsen).

Reuohlin [räjtj-], Johann (r455—r522), tysk humanist, en av vägrörarna för reformationen. Utgav 1494 det märkliga arb. *De verbo mirifico*, frukten av studier i Kabbala, samt ägnade sig därefter huvudsakl. åt studiet av hebreiskan (*De rudimentis linguae hebraicae*, 1506). Vid sidan av Erasmus framstår R. som humanismens främste representant.

Reumatism' (av grek. *revma*, ström), sammanfattande benämning på en del olika sjukdomstillstånd med smärtor i leder (ledgångsreumatism) el. muskler (muskulreumatism). Akuta former med feber liksom kroniska finnas. De förra börja som en allmän infektion (reumatisk feber), som kan leda till hjärtfel och njursjukdomar. Rena nervsmärtor, neuralgier, betecknas även ofta som reumatiska.

Reumatologi' (av grek. *revma*, ström, o. *logos*, lära), läran om de reumatiska sjukdomarna.

Reumert [röj-], Poul, f. 1883, dansk skådespelare, son till skådespelaren o. författaren Eli t b R. (1855—1934). Framstående karaktärsskådespelare har R. tillhört olika teatrar, bl. a. Det kongelige Teater 1922—30 o. från 1932; gästspel bl. a. på Théâtre français i Paris o. i Sthlm. Utg. minnen: *Masker og Mennesker* (1940).

Réunion [reynjã^{11*}], ö i v. Indiska oceanen, den största av Maskarenerna, från 1946 fransk departement. 2,400 kykm, 240,000 inv. (1946), huvudsakl. fransmän. Ön är vulkanisk o. bördig; socker o. vanilj odlas. — B. upptäcktes på 1500-t. av portugiserna, fr. koloni från 1643, urspr. kallad *lic de Bourbon*. Huvudstad: Saint-Denis.

Réunionsdomstolar [reynjãⁿ«-'] (fr. *Chambres de réunion*, av *réunion*, återförening), kommissioner, som Ludvig XIV av Frankrike 1679—80 tillsatte i Metz, Breisach, Tournai o. Besancon för att fastställa, vilka områden som tillhört de till Frankrike 1648 o. 1679 avträdde distrikten. Dessa (bl. a. Zweibrucken) besattes av Ludvig o. tillerkändes honom 1684 på 20 år av tyske kejsaren o. Spanien men förlorades åter under Pfälziska kriget.

Re us [-os], stad i n.ö. Spanien, prov. Tarragona (Katalouien). 32,000 inv. (1940). Berömt vin. Textil- o. maskinindustri.

Reuss [räjs]. 1. Biflod fr. h. till Aar, Schweiz, kommer från St Gotthard, genomflyter Vierwaldstättersjön, från vilken den är segelbar. Längd 159 km. — 2. Före revolutionen 1918 två suveräna furstendömen i mell. Tyskland, Reuss-Greiz o. Reuss-Schleiz-Gera, därefter förenade till en folkstat, som 1920 uppgick i fristaten Thüringen.

Reuss [räjs], Édouard (1804—91), fransk protestantisk teolog, prof. i Strassburg 1834—88, utg. (på franska o. tyska) banbrytande arb. om den hist. uppfattningen av Bibeln.

Reuter [räj-], Fritz (1810—74), tysk författare, den plattyska litteraturens moderne mästare, utgav 1857 den gripande dikten *Kein Häsung*, som bl. a. följdes av romanen *Uti mine Siromtid* (r802; *Livet på landet*, 1872), den tyska gemytlighetens klassiska verk. (Se bild.)

1. Reuter [röj-], Odo Moranell (1850—i9r3), finl. zoolog o. skald, skrev ett mycket stort antal entomologiska o. populärvetenskapliga skrifter (*Djurens själ*, 1907; *Insekternas lefnadsvanor o. instinkter*, 1910). Diktsaml.

2. Reuter, Enzo Rafael, f. 1867, broder till O. M., finl. zoolog, prof. i Helsingfors 1910—35. Arb. om fjärilar o. kvalsterdjur.

Reuterdahl [röj-], Henrik (r795—1870), teolog, konservativ statsman, biskop i Lund, ärkebiskop 1856. Bl. arb. den banbrytande *Svenska kyrkans historia* (4 bd, 1838—66). R:s karaktärsfulla memoarer utgavs 1920.

1. Reuterholm, Esbjörn Christian (1710—73), friherre, riksråd, en av mössornas ivrigaste o. mest fanatiska ledare under frihetstidens senare skede.

2. Reuterholm, Gustaf Adolf (1856—1813), son av K. C. R., frih., statsman, hängav sig åt samtidens mystisk-religiösa strömningar o. vann, sedan han 1782 upptagits i Frimurarorden, ett oinskränkt inflytande över her-

tig Karl. Skjuten åt sidan av Gustav III o. misstänkt för revolutionära förbindelser blev R. efter konungens död förmyndarstyrelsens egentlige ledare. Härsklysten, fäfläng, misstänksam o. hämndgirig övergav R. snart sina liberala idéer o. begagnade sig hänsynslöst av sin maktsällning. Vid Gustav IV Adolfs tillträde till regeringen (1796) föll också R. i onåd o. levde sedan större delen av sitt liv i landsflykt.

1. Reuterskiöld, Carl-Axel (1870—1944), rättslärd o. politiker, professor i statsrätt m. m. i Uppsala 1909—34, led. av FK 1919—38, där han var en av Bondeförbundets ledare. Konstitutionsutskottets ordf. från 1930.

2. Reuterskiöld, Edgar (1872—1932), religionshistoriker o. teolog. Prof. i Uppsala 1916, biskop i Växjö 1928. Bl. arb. *Kristendomen och religionerna* (1924).

Reuters telegrambyrå, Europas största nyhetsbyrå, grundad 1849 > Aachen av tysken Paul Julius von Reuter (1816—99) o. 1851 flyttad till London.

1. Reuterswärd, Pattic (1820—1907), bruksidkare, konservativ politiker, under 1880-t. en av protektionismens ivrigaste förkämpar.

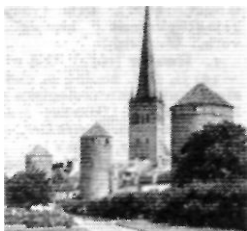
2. Reuterswärd, Gustaf, f. ³¹/₈ 1882, tidningsman, major, Chefred. för Stockholms Dagblad 1919—21, verkst. dir. i TT 1922—46 o. i AB. Radiotjänst 1924—35.

Reutlingen [rätj'-], stad i delstaten Württemberg-Baden, s.v. Tyskland (Württemberg), vid Neckars bifl. Echaz, 39,000 inv. (1939). Alderdomlig prägel (gotisk kyrka från 1200-t.). Tekn. skola. Svavelbad. Vin. Fri riksstad 1240.—1802.

Rev. 1. Grund, beläget tätt under vattenytan. — 2. Del av ett segel, varmed dess yta vid behov kan minskas. Sista revet kallas bottenrev. — 3. Fiskredskap. — 4. Stycket kring revbenen på slaktad oxe. — 5. Längdmått i Sverige 1855—78 = 10 stänger = 100 fot = 29,690 m.

Rev., förkortning av *Reverend*.

Re'val, estn. Tallinn, huvudstad i sovjetrepublikens Estland, vid Finska viken. 147,000 inv. (1938), därav omkr. 10,000 tyskar. Befäst hamn. Flygstation. Betyd. handel. Skeppsbyggeri. Textil- o. pappersindustri. Flera medeltidsminnen; rådhuset (1300-t.), Nikolai- o. Helgeandskyrkorna, slottet (fr. 1200-t., ombyggt 1772) m. fl. R. grundlades 1219, var danskt 1238—1346, varefter det försålles till Tyska orden. Svenskt

1561—1710, ryskt 1710—1918, huvudstad i republiken Estland 1918—40. — R. besattes ¹⁷/₄ 1940 av ryssarna, ⁸⁵/₈ 1941—²²/₁ 1944 ockuperat av tyskarna. Krigshärjat.

Revensch' (av fr.), hämnd, upprättelse.

Reva segel, minskat ett segels yta genom intagande av rev, som fasthålls av revsejningarna (små repstumpar, som sitta på tvärs över seglet gående revband el. på rån). Vissa segel revas efter samma princip som en rullgardin upprullas (ru l l r e v). Jfr Rev.

Revben, 12 par platta, bågformade ben, som

utgå från ryggraden o. tills, med bröstbenet bilda bröstkorgens skelett. De 10 övre paren äro genom revbens brosk direkt el. indirekt fastade vid bröstbenet, de n:e o. 12:e paren, de s. k. falska revbenen, sluta blint i bukväggen.

Revelatio'n (av lat.), uppenbarelse.

Revelj' (av fr. *reveil*, uppvaknande), signal på jägarhorn, trumpet el. trumma el. utförd av musikkåren; användes, då manskapet om morgonen skall stiga upp.

i. Reventlow, Christian Ditlev (1748—1827), dansk statsman, statsminister 1797—1813, var som ordförande i den »Stora

landbokkommissionen» en av ledarna i kampen för de danska böndernas frigörelse (Stavnbaandets upphäv. 1788).

Ch. D. R. L. R.

2. Reventlow, Ludvig (1751—1801), broder

till C. D. R., dansk statsman, ivrade för de danska böndernas frigörelse samt för en förbättrad folkundervisning.

von Reventlow [ref-], Ernst (1869—1943), greve, tvsk politiker, skriftställare, under Första världskr. talesman för alltsyka annexionsplaner, anslöt sig först till tysk folkliga partiet, övergick 1927 till nationalsocialisterna; riksdagsman från 1924. Utg. från 1920 veckotidskriften Reichswart.

Reveny' (av fr.), inkomst, avkastning, vinst. Revere [rivj-], stad i Massachusetts, v. för Stat., n.ö. om Boston. 36,000 inv. (1930). Badort.

Reverend [revv'r'nd], eng., högvördig. Titel (förk. *Rev.*) framfört namnet på eng. präster, för biskop Right Rev. [rajt-], för ärkebiskop Most Rev. [mä'st-], för domprost Very Rev. [värr'i-] o. för övriga enbart Rev.

Reverendiss'imus, lat., »högvördigaste», gammal biskopstitel.

Reverens' (av lat.), vördnad; vördnadsbetygelse, aktningfull hälsning; förr biskopstitel. Réverie Ira'vrjij, fr., drömmeri.

Revers' (av lat. *reversus*, omvärd), skuldebrev. Baksida på mynt o. medaljer.

Reversa'l (av *revers*), meddelande om avsända penningar, handlingar o. dyl.

Reversi'bel (av fr.), omvändbar.

Revesjö, kommun i s. Västergötland, Älvsb. l. (past.adr. Sveuljunga); Sveuljunga landsf. distr., Kinds o. Redvägs doms. 316 inv. (1947).

Revete'ra (av fr.), överdrags tråhus med puts, rappa.

Revide'ra (av lat. *re-*, åter, o. *vide're*, se), granska, genomse.

Revie'ring, fågelhunds sökande i sicksack. Review [rivjo'], eng., revy, vetenskaplig el. litteraturkritisk tidskrift.

Review of Reviews [rivjo' ävv rivjo's], eng. månatlig tidskrift av blandat innehåll, grundad av W. T. Stead 1890.

Revindiee'ra (av lat. *re-*, åter, o. *vindica're*, göra anspråk på), återfordra frånhånt gods. Subst.: revindikati'o'n.

Revinge, kommun i mell. Skåne. Malmöh. l. (past.adr. Silvåkra); Dalby landsf. distr., Torna o. Bara doms. 547 inv. (1947). — I R. ligger Revinge hed, övningsplats för Södra skånska infanteriregementet.

Revir' (av it. *riviera*, strandområde), jägmästares verksamhetsområde, jaktområde. Jfr Skogsförvaltning.

Revisio'n (av lat. *re.*, åter, o. *vide're*, se). 1. Granskning genom revisor av räkenskaper el. förvaltning. — 2. Prövning ?v hovrättsdom i Högsta domstolen. Närmare hest, härom i 54 o. 55 kap. rättegångsbalken. Av laga myndighet företagen ändring i författning el. fördrag.

Revisionism (av lat. *re.*, om igen, o. *vide're*, se). 1. En riktning inom den tyska socialdemokratien, som framträdde på 1890-t. o. uppbars främst av E. Bernstein. Den går ut på en kritik mot kulturen av marxismen såsom ofelbar o. betonar, att utvecklingen blivit väsentl. en annan än den av Marx angivna. Revisionisterna arbeta för en demokratisk reformpolitik inom det bestående samhället o. omhulda särsk. det fria ekonomiska föreningslivet. Ehuru formellt vidhållande marxismen, har Tysklands socialdemokrati, liksom flerstades utlandets, i stor omfattning uttagit den revisionistiska åskådningen. — 2. De i världskriget besegrade staternas krav på en revision av fredsfördragen.

Revisionsberättelse, redogörelse för resultatet av den granskning av ett företags räkenskaper o. förvaltning, som utförts av därtill utsedda revisorer.

Revisionsinlägga, handling, som ingives i hovrätt med begäran om revision i Högsta domstolen av hovrättsens dom.

Revisionskommisarie, titel för vis«a tjänstemän i Försvarets civilförvaltning o. Riksräkenskapsverket.

Revisionssekreterare, tjänsteman i Nedre justitierevisionen med åliggande att bereda o. föredraga mål i Högsta domstolen.

Revisionssekskillning kallades före 1915 den penningssumma, som part skulle erlägga för rätten att fullfölja talan genom revisionsansökning. Numerä ersatt av fullföljdsavgift.

Revisor (av *revidera*), person, som i följd av sin tjänstbefattning el. genom särskilt uppdrag har att granska (*revidera*) räkenskaper.

Revokatio'n (av lat. *revocare*, återkalla), återkallelse.

Revolaks, kapellförsamling i Uleåborgs l., Finland. Vid R:s kyrkby segrade svenskarna över rvsama $\frac{2}{4}$ 1808.

Revolv [-vall], Axel, f. 1887, norsk modernistisk målare. Prof. vid Konstakademien i Oslo 1925—40, dess direktör 1935—40. Har utfört fresker i Bergens börs (1921—23) o. i flera byggnader i Oslo, bl. a. univ.bibl. (1933).

Revolt' (av lat. *revolvere*, rulla om), upplopp, folkresning. — Revoluer, förleda till el. göra uppror; resa sig.

Revolutio'n (av lat. *revolvere*, omvälv), omvälvning, omstörtning av rådande förhållanden. — Revolutioner, göra revolution; innebära omvälvning.

Revolutionskalendern el. republikanska kalendern, dets. som Franska revolutionskalendern.

Revolutionstribunalet (fr. *tribunal révolutionnaire*) kallas en under Franska revolutionen av nationalkonventet $\frac{10}{5}$ 1793 inrättad utomordentlig domstol, som hade till uppgift att uppstå o. bestraffa alla anslag mot revolutionen. Den blev inom kort skräckväldets förnämsta verktyg mot polit. motståndare; först efter Robespierres fall ($\frac{10}{5}$, 1794) sjönk så småningom dödsdomarnas antal. Tribunallet upphävdes $\frac{10}{5}$ 1795.

Revolutionär, som sammanhänger med el. innebär revolution; revolutionsman.

RevoTver (av eng. *revolver*, vrida omkring), enhandseldvapen med ett vridbart kammartycke för patronerna bakom pipan.

Re'vorm, ringar av små kliande blåsor, vanl. av svamp innehåll, på huden, förorsakas av arter av svampsläktet *Trichophyton*.

Revsund, kommun i s. Jämtland, Jämtl. l.; Bräcke tandsf.distr., Jämtl. ö. doms. 2,610 inv. (1947).

Revsunden el. Revsundsön, insjö i Jämtland, s.ö. om Storsjön. Avrinner genom Gimån. 72 kvkm.

Revue [rø'vy], fr., revy, vetenskaplig el. litteraturkritisk tidskrift.

Revue des deux Mondes [rø'vy de dø må'ed'], fransk tidskrift, grundad 1829. Urspr. rent litterär behandlade den av konst, historia, politik m. m. Num. nedlagd.

Revy' (fr. *revue*, egentl. granskning), möns-tring; tidskrift; översikt. Teaterpjäs, skämtsam behandling dagshändelserna o. med inslag av sång, dans o. rik utstyrel.

Revår (av fr. *revers*, rockuppslag, av lat. *reversus*, omvärd), längs yttre byxsömmen fastsytt band, ex. på frack- o. uniformbyxor; bröststycke till äldre uniformer.

Rex, lat., konung. — Rex sacro'rum, »offerkonung», i rom. republiken präst, som utförde de offerhandlingar, som förut verkstälts av konungen.

Rexis'ter, medlemmar av det belgiska fascistiska, antiparlamentariska Rexpartiet, grundat 1935 av L. Degrelle (se d. o.). Partiets valspråk var *Christus Rex*, därav namnet. Vid valen 1936 vann R. en stor seger i samverkan med de flamländska nationalisterna men gick tillbaka 1937 efter nederlag i kommunalvalen. Samarbetade under ockupationen 1940—44 med tyskar, därefter upplöst.

Rex re'gi rebel'is, lat., »konungen är upprorisk mot konungen»; människan är sin egen fiende.

Rey [rej], Mikolaj (1505—69), polsk författare, »den polska litteraturens fader», skapare av det polska litterära språket. R. var en ivrig förkämpe för protestantismen i Polen (*Postylla*, 1566). Huvudverk *Zywot człowieka poczciwego* (1567; En rättsskaffens människas liv). Dessutom satiriska o. andliga dikter.

ReykJanes [rej-], halvö på S.v. Island. Vulkanisk (omkr. 30 vulkaner med 700 kratrar). Fyrtoarn.

ReyKjavik [rej-], »Rökvik», Islands huvudstad, på v. kusten. 38,000 inv. (1940). Univ., navigationsskola, bibliotek o. museer. God hämn. Fiske, hantverk o. handel. Flygplats Keflavik.

Reymersholm, ö i Mälaren mellan Södermalm, Liljeholmen o. Långholmen, Sthlm, utgör en stadsdel i Brännkyrka förs. Spritförädlingsfabrik, yllefabrik.

Reymersholms Gamla Industri AB., Hålsingborg. Grundat 1900. Aktiekap. 12 mill. kr. (1948). Svavelsyre- o. kemikaliefabriker samt kopparverk i Hålsingborg o. Oskarshamn. Verkt. dir. H. Francke (sed. 1947).

van Reymerswale [fann raj-], M. Marinus (omkr. 1497—efter 1567), nederl. genremålare. Bl. arb. *Växlaren o. hans hustru* o. *Hieronimus i kardinalsdräkt* i olika variationer.

Reymont [rej-], Władysław (1868—1925), polsk författare, nobelpristagare 1924. R:s förnämsta verk är *Chłopi* (1904—09; Bönderna, 1920—24), en i fyra delar efter de olika årstiderna uppdelad realistisk skildring av böndernas liv i mellersta Polen (Lowicz-trakten). (Se bild.)

Reynaud [ränä], Paul, f. 1878, fransk politiker o. advokat. Deltog som officer i Första världskr., deputerad 1919 (höger), Tardieus finansminister 1930, Laval's kolonialminister 1931—32

justitieminister i ministärerna Tardieu o. Chaumets 1932—34. Från apr. 1938 var R. justitie- o. senare finansminister i Daladiers regering till ¹⁹⁴⁰ 1940, då han själv bildade regering (rekonstruerad 14 o. 19 maj samt 6 juni, varvid R. äv. var utrikes- o. krigsminister). Som kabinettsmedlem framträdde R. med stor energi, ogillade 1935 Laval's inställning i den abessinska frågan, framlade som Daladiers finansminister en 3-årsplan, som återställde Frankrikes ekonomi, samt genomdrev 40-timmarsveckans avskaffande. R:s försök att rädda Frankrike genom införandet av en mera energisk krigsföring strandade helt på snabbheten i den tyska invasionen, o. 16 juni 1940 trädde R. tillbaka för marskalk Pétain. Arresterades 1940, överfördes 1943 till Tyskland, befriades av de allierade maj 1945. Efter Andra världskr. åter politiskt verksam har R. i nationalsömsamlingen framträtt som ledare för högerpartiet P.R.I.. Finansminister juli—aug. 1948. Utg. 1947 *La France a sauvé l'Europe*, en skildring av de polit. intrigena kring det franska sammanbrottet 1940.

Reynolds [rä'n'lds], sir Joshua (1723—92), eng. porträttmålare o. konsttekniker. Bl. hans arb., utmärkta genom sin karaktärsbildning o. färggivning, märkas många porträtt ur eng. aristokratien: *A. K. Keppel*, *Nelly O'Brien* (se bild), *Sam. Johnson* m. fl. Talrika självporträtt. Repr. i Nat. mus. Genom Brede fick R. betydelse för svenskt måleri.

Rez-de-ohaussée [rets'jåse'], fr., »i höjd med vägen», bottenvåning.

R. F., förkortning för *Regeringsformen*. Rh, kem. tecken för en atom rodium. Rhada'mes, annan namnform för Ghadames. Rhages el. Ra i, ruinstad inv. i Teheran, n. Iran. Harun ar-Rasids födelsestad, förstörd av mongolerna 1221. Var en av den pers. fajanstillverkningens huvudorter.

RhanVnus, växtsläkte (fam. *Rhamnaceae*, ansluten till fam. *Vitaceae*), ca 100 arter buskar o. små träd. Blad strödda el. motsatta. Blommor små, 4- el. 5-taliga. Frukten en klotrund, bärlik stenfrukt. Inhemsk hos oss *Rh. från'gula*, brakved, o. *Rh. cathar'tica*, getapel el. vägtörn. Flera arter äro färg- o. läkewäxter. Jfr Cascara sagraða o. Frangula.

Rha'zes (860—932), arab. läkare, förf. till flera medicinska arb., bl. a. den äldsta kända beskrivningen av smittkoppor.

Rhe'a, Saturnus' femte måne med 4/a dygns omloppstid.

Rhe'a Sil'via, enl. rom. s. g. moder till Romulus o. Remus.

Rhein [rajn], Der, ty., floden Rhen. Rheinfels [rajn-], ruin av en 1245 anlagd fästning vid Rhen nära S:t Goar. Fästningen förstördes 1797 av fransmännen.

Rheingau [rajn'ga'], 22 km lång o. 10 km bred sträcka av högra Rhenstranden från Biebrich till Lorch, s.v. Tyskland. Berömda viner (Rudesheimer m. fl.).

Rheinhausen [rajn'ha'sen], stad i delstaten Nordrhein-Westfalen, v. Tyskland (Rhenprovinns, Preussen), mitt emot Duisburg, vid Rhen. 41,000 inv. (1939). Järnindustri.

Rheinländer [rajn-], folklig pardans i % takt, bestående av 3 turer: 3 steg till v., 3 till h. samt runddans. Uppstod vid mitten av 1800-t.

Rhein-Pfalz, en 1945 upprättad delstat i v. Tyskland, omfattande delar av f. d. Rhenprovinns, Bayern (Palz) o. Hessen. 19,782 kvkm, 27,111 inv. (1948). Huvudstad: Koblenz.

Rheinstein Lrajn'stajn], en 1825—29 återuppbyggd borg vid Rhen, mitt emot Assmannshausen. En medeltida borg på samma plats förstördes 1282.

Rheinwaldhorn [rajn'valthörn], högsta toppen i Adula-alperna. 3,398 m.

Rhen, ty. Der Rhein, flod, upprinner genom flera jökelfälvar nära S:t Gotthard, s. Schweiz. Strömmar med hastigt lopp genom Schweiz åt n.ö. och n., genomflyter Bodensjön, varifrån den avrinner åt v., bildar stora Rhenfallet vid Schaffhausen, kröker tvärt mot n. vid Basel, bildar gräns mot Frankrike o. flyter med lugnt lopp mellan Schwarzwald o. Vogeserna, genomtränger Rhenska skifferbergen med en djup, vacker dal med vingårdar o. gamla borgar. Fortsätter genom nordtyska slättlandet o. Nederländerna o. utmynnar med delta i Nordsjön. Längd 1,320 km. Bl. bifloder: fr. v. Aar, Mosel, fr. h. Neckar, Main, Ruhr. Utomordentligt viktig för samfärdseln. Trafiken på R. reglerades av Mannheimsfördraget ¹⁷¹⁰ 1868, något modifierat genom Versaillefördraget, bl. a. beträffande sammansättningen av den centrala kommission, som skulle övervaka skeppsfarten. ¹⁹¹¹ 1930 förklarade sig emellertid Tyskland obundet av Versaillefördragets bestämmelser om de tyska vattenvägar. Under slutanfallet mot Tyskland under Andra världskr. övergick de allierade R. vid Remagen (se d. o.) 7 mars 1945. Huvudanfallet insattes 23—24 mars s. å. n. om Ruhr på båda sidor om Wesel på en 40 km bred front, varvid, under fältmarskalk Montgomerys befäl, 7 arméer i specialbyggda farkoster övergick floden. General Patton's styrkor överfördes samtidigt mellan Mainz o. Ludwigshafen o. 35,000 man luftlandsattes i det tyska försvarets rygg.

Rhenförbundet (ty. R h e i n b u n d) avslöts 1806 i Paris under Napoleons protektorat mellan 16 syd- o. västtyska furstar, vilka förklarade sig lösta från varje förbindelse med Tyska riket. Följden härav var, att Frans II nedlade den tyska kejsarkronan (¹⁸⁰⁶ 1806). Förbundet, som sedermera biträdades även av nordtyska furstar, upplöstes 1813.

Rhengreve, fordom titel för härskarna över vissa gods o. borgar kring mcll. Rhen.

Rhenguldet, musikdrama av R. Wagner; uppfört i:a gången i Sthlm 1901. Ingår som förspel i »Nibelungens ring».

Rhenium, dets. som renium.

Rhenlandsckupationen. I. I Versaillestraktaten föreskrivet tidsbegränsat besättande av de tyska områdena v. om Rhen, jämte brohuvuden. Ockupationen skulle upprätthållas gemensamt av de allierade makterna samt tjäna som garanti för Tysklands uppfyllande av fredstraktatens bestämmelser. Ockupationen avsågs att räcka under femton år men kunde avslutas dessförinnan ävensom förlängas utöver denna tidrymd, om den av de allierade ansågs behöfvig för sitt ändamål. Vart femte år skulle en av tre zoner utrymmas. Den nordligaste av dessa (Kölnzonen) utrymdes i början av 1926, varefter ockupationen definitivt avvecklades med utgången av juni 1930. Jfr Ruhrckupationen o. Saarområdet. — 2. Stundom brukad benäm-

ning på inmarschen av tyska trupper i Rhenzonen 1936, efter det att Tyskland uppsagt Versailles- o. Locarnotraktaternas bestämmelser om dennas demilitarisering.

Rhen-Marnekanalen, dets. som Marne-Rhenkanalen.

Rhen-Pfalz el. Palatina'tet, bayersk landsdel, belägen v. om Rhen, skild från det övriga Bayern. 5,928 kvkm, 984,000 inv. (1933)-Jfr Pfalz.

Rhenprovinsen (ty. Die Rheiuprovinz), till 1945 preuss. provins i v. Tyskland, kring Rhen. 24,477 kvkm, 7,914,000 inv. (1939). N. delen ingår nu i britt. ockupationszonen (delstaten Nordrhein-Westfalen), s. delen i den franska (delstaten Rhein-Pfalz). Vinodling (mosel) o. skogsbruk. Stenkol (Ruhr, Saar o. Wurni). Järn-, salt- o. kaligruvor. Omfattande industri: järn- o. stålvaror (Solingen), maskiner (Krupp i Essen), tyger (Aachen), siden (Krefeld). Mineralkällor. Huvudstad: Koblenz. 1940—44 var Eupen-Malmédy (se d. o.) införlivat med R.

Rhen-Rhônekanalen [-rån-], kanal i n.ö. Frankrike, från Strassburg vid Rhens bifl. Ill, över Mulhausen till Saint-Symphosien vid Rhônes bifl. Saône. Längd 324 km.

Rhenska skifferbergen, bergen kring Rhen i v. Tyskland. Åro i allm. låga (400—900 m) o. utgöras huvudsakl. av skiffer. Till R. hör Taunus, Westerwald, Sauerland o. Siebengebirge ö. samt Hunsrück o. Eifel v. om Rhen.

Rhenska stadsförbundet avslöts 1254 mellan städerna Mainz, Worms, Oppenheim o. Bingen för landsfredens upprätthållande o. bidrädde inom kort av de flesta städerna vid Rhen. Förbundet upplöstes vid i400-t:s mitt.

Rhenviner, lätta, vita viner från de tyska Rhenländerna (Hessen, Rheingau, Pfalz m. fl.), vanl. uppkallade efter växtplatsen (Johannisberg, Steinberger). Alkoholhalt 9—10 %. De bora serveras vid 10 à 12°.

Rhe'um, rabarbersläktet (fam. *Polygonaceae*), ca 20 arter fleråriga örter (Sibirien till Palestina o. Balkanhalvön). Blad långskaftade med stor, ofta flikad skiva. Stjälkar manshöga, avslutade med en rik samling små, vita el. gulaktiga blommor med 6-bladigt hylle o. 9 ståndare. Stjälkarna av *Rh. rhaponticum* o. *Rh. undulatum* ätas. *Rh. palmatum* o. *officinale* lämna rabarbenot. Jfr Rabarber.

Rheydt [rajt], stad i delstaten Nordrhein-Westfalen, v. Tyskland (Rhenprovinsen, Preussen). 77,000 inv. (1939). Järn-, textil- o. pappersindustri, kabelverk.

Rhin, he [l^o räⁿ«], franska namnet på Rhen. — Jfr äv. Bas-Rhin, Haut-Rhin.

Rhinan'thus, örtsläkte (fam. *Scrophulariaceae*), 9 europeiska arter. Blad långsträckt med tandad kant, blommor i toppställd, axlik samling med plattat, fyrklivet foder o. hjälmlik krona. Kapsel plattad, *Rh. major* (se bild) o. *Rh. minor*, höskallra, allm. ängsväxter.

Rhinologi' (av grek. *ri's*, näsa, o. *logos*, lära) el. rhiniatri'k, läran om nässjukdomar.

Rhizo'id (av grek. *ri'za*, rot, o. *ēidos*, gestalt), härlika celltrådar, som tjänstgöra som rötter. Förekomma t. ex. hos mossor.

Rhizo'm (av grek. *ri'za*, rot), rotstock.

Rhizo'phora, trädsläkte (fam. *Rhizophoraceae*), 3 arter. Blad motsatta, hela, läderartade, stam med bägformigt utväxande styltrötter. Blommor regelbundna, tvåkönade. Fröna gro inom den ännu fastsittande frukten. Grodd-

plantan låter sin kraftiga stam framträda, fritt nedhängande, lossnar slutligen o. nedbroras vid fallet i slambotten. *Rh. mang'le* bildar huvuddelen av Amerikas o. v. Afrikas mangrove, *RA. mucronata* o. *conjuga'ta* huvuddelen av ö. Afrikas o. Asiens.

Rhizo'poda, vetenskapligt namn för rotfotingar.

Rhode Island [rå'd ajl<önd], förk. *R. I.*, en av Amerikas Förenta Stater i n.ö., vid Atlanten. 3,144 kvkm, 779,000 inv. (1044). Stenkol. Ylle- o. bomullsindustri, juvelrarbeten. Huvudstad: Providence.

Rhodes [rå'dsij, Cecil (1853—1902), britt. (sydafrikansk) finansman o. kolonialpolitiker, utvandrade vid unga år till Sydafrika, där han snart uppnådde en ledande ställning inom den finansiella o. politiska världen. Grundlade British South Africa Company, påbörjade byggandet av Kap-Kairojärnvägen o. bidrog väsentligt till det eng. väldets utbredande över Bechuanaland o. det efter R. uppkallade Rhodesia. Som Kapkoloniens premierminister 1890—96 o. senare fullföljde R. en politik, som slutl. ledde till Boerkriget 1899—1902 o. de båda boerrepublikernas införlivande med det britt. Sydafrika. R. var en viljestark o. hänsynslöst energisk personlighet samt en av den britt. kolonialimperialismens främsta män.

Rhodesia [eng. uttal: rä'di'sj^o], britt. besittning i n. Sydafrika, delad av fl. Sambei i Nord-R. (752,000 kvkm, 1,384,000 inv., 1941, varav 15,000 europeer) o. Syd-R. (389,000 kvkm, 1,448,000 inv., 1941, varav 68,000 europeer). För europeer lämpligt klimat. Åkerbruk (spannmål, sydfrukter o. tobak). Rikt på guld o. mineraler. Huvudstäder: Lusaka i Nord-B. o. Salisbury i Syd-R. — R. förvaltdes förr av ett kompani, stiftat 1889 av Cecil Rhodes, varav namnet.

Rhodiola, örtsläkte (fam. *Crassulaceae*), skilt från det närstående *Saxi'w*-släktet genom lyrtaligt hylle. *Rh. ro'sea*, rosenrot, skildkönad, med rosendofantade jordstam, tätt ställda, blågröna blad o. gulaktiga blommor. Fjällväxt.

Rhododendron, växtsläkte (fam. *Ericaceae*), ca 200 arter buskar o. träd, utbreda från arktiska till tropiska trakter (ej Afrika), många ständigt gröna. Blad hela, blommor röda, violetta, vita, med femflikat, mer el. mindre trattlikt bräm, ståndare 5 el. 10. Frukten en mångfröig kapsel. *Rh. indicum*, azalea, vanlig krukväxt. Flera arter från Himalaya o. N. Amerika samt deras hybrider prydnadsväxter på fritt land. *Rh. lapponicum*, fjällros, dvärgbuske med violetta blommor, enda art hos oss; sällsynt i fjällen.

Rhodophyceae, r ö d a l g e r, avdelning av kryptogamerna. Rosenröda el. violetta alger, vilkas kloroplaster jämte klorofyll innehålla ett rött färgämne (fykoerytrin). Bestå av celltrådar el. flerskiktade, mer el. mindre rikt uppdelade, trinda el. bandlika cellkroppar. Könlös fortplantning genom orörliga sporer. Könsgorgan: karponog (honliga) o. antheridier (hanliga), hankroppar orörliga. De flesta rödalger leva i havet, ofta på djupare vatten, spridda över hela världen.

Rhondda [rån'da], stad i v. England, grevsk. Glamorganshire, vid floden R. 115,000 inv. (1946). Medelpunkt i ett stort kol- o. järndistrikt.

Rhondda [rån'dal, Margaret, f. 1883, viscountess R. of Llanwern (1918), eng.

Industriledare o. författarinnan. Red. för den radikala tidskriften *Time and tide*. Bl. arb. *This was my world* (1933) o. *Notes on the way* (1937).

Rhône [ranj]. 1. Fr. Le R., flod, kommer från Rhône-glaciären (23 kvkm) i Bernalperna, s. Schweiz, flyter genom Genèvejön in i Frankrike, efter förening med Saône vid Lyon söderut o. utmynnar med delta i Lyonbukten, Medelhavet. Längd 812 km. Föga segelbar. Rhen-Rhônekanalen till Rhen, Burgundiska kanalen till Seine, Centralkanalen till Loire o. Marseille-Rhônekanalen från Arles till Marseille. R:s dal är berömd för sin skönhet o. gamla minnesrika städer. — 2. Departement i s.ö. mell. Frankrike, v. om Rhône o. Saône. 2,859 kvkm, 918,000 inv. (1946). Vinodling. Textil-, järn- o. kemisk industri. Huvudstad: Lyon.

Rhône-Rhenkanalen, dets. som Rhen-Rhônekanalen (jfr d. o.).

RhudFn, Fridolf (1895—1935), skådespelare. Vann stor popularitet genom sina med originell humor genomförda rollskapelser på scenen o. vid filmen.

Rims, växtsläkte (fam. *Anacardiaceae*), 130 arter små träd o. buskar i tempererade o. subtropiska trakter. Blad hela, parbladiga el. fingrade. Blommor små, två- o. enkönade, i rika vippor. *Rh. coriaria* (Medelhavsområdet) lämnar sumak (garvmedel), *Rh. verniciifera* o. *Rh. succedanea* (Ostasien) lämna japanskt lack o. japanax, *Rh. toxicodendron* (Nordamerika) o. andra arter innehålla en saft, som framkallar svåra hudinflammationer.

Rhynchocephalia, ordning av sedan triasperioden bekanta, på land el. i vatten levande kräldjur, varav bryggödlan är den enda nu kvarlevande representanten.

Rhyzelius, Andreas (1677—1761), teolog o. historiker, Karl XII:s hov- o. drabantpredikant, biskop i Linköping 1743; utg. samlingsverk i lokalhistoria o. biografi.

Rhön, ödslig o. skogfattig bergstrakt i mell. Tyskland, mellan Fulda o. Werra. Högsta höjden 930 m.

R. I., förkortning för *Rkode Island*.

Ri. 1. Böjlig träribba för uppdragning av kroklinjer. — 2. Jap. längdmått = 3,927 cm.

Ri'a, plur. ri'a's, sp., egentl. flodmyrning, namn på kilformiga vikar med branta sidor o. utåt tilltagande djup.

Ri'a, torkhus för säd.

Ri'a'd, e r- Ri'a'd huvudstad i Nedjd o. i Saudi-Arabien, vid en oas i det inre av Arabien. 30,000 inv.

Ri'a'li, myntenhet i Iran = 100 dinars. Jfr Pehlevi.

Riala, kommun i s.ö. Uppland, Sthms l.; österåkers landsf.distr., S. Roslags doms. 852 inv. (1947).

Rial'to, Po'n'te di, »Rialtobron», Venedigs äldsta bro, byggd 1588—92, 48 m lång o. 22 m bred med butiksängor på båda sidor.

Ribalta [ri'vairta], Francisco (1551 el. 55—1628), spansk målare, den förste betydande representanten för Spaniens nationella måleri under barocken.

Ribb, avfall, som uppkommer vid kantning av så^at virke.

von Ribb'entrop, Joachim (1893—1946), tysk nationalsocialistisk politiker. Deltog i Första världskr., var sedermera repr. för en champagnefirma, började 1930 verka för Hitler o. ingick 1932 i det nationalsocialistiska partiet. R. spelade en viktig roll vid de förhandlingar, som ledde till Hitlers regeringsbild-

ning ³¹/j 1933 o. blev medl. av riksdagen o. Hitlers utrikespolitiska radgivare. Ambassadör för särskilda uppgifter 1935 av-slöt han s. å. flottavtalet med England o. utnämndes 1936 till ambassadör i London. R. blev 1938 utrikesminister o. tog livlig del i de händelser, som medförde Österrikes Anschluss o. Tjeckoslovakien undergång. Aug. 1939 undertecknade han i Moskva det tysk-ryska vänskapsfördraget. Ställdes av. 1945 inför krigsförbrytelsesdomstolen i Nürnberg o. förklarades okt. 1946 skyldig till alla fyra anklagelsepunkterna (brott mot freden, krigsförbrytelser, brott mot mänskligheten o. sammansvärjning för anfällskrig) samt avrättades.

Ribbing, svensk adlig ätt, känd sedan 1400-t. 1. Ribbing, Seved (1552—1613), riksråd, riksskattmästare (1607), stod högt i gunst hos Johan III men slöt sig under striderna mot Sigismund till hertig Karl o. anlätades av denne flitigt i statsytelsen.

2. Ribbing, Per (1670—1719), friherre, statsman, landshövding i Uppsala l. (1714), uppjorde mot slutet av Karl XII:s regering jämte sina förtroga ett förslag till ny regeringsform, som lades till grund för den, som antogs vid 1719 års riksdag. R. var ordf. i kommissionen över von Görtz.

3. Ribbing, Fredrik (r72i—83), greve, riksråd, var under Frihetstidens senare skede en av mössornas främsta ledare.

4. Ribbing, Adolf Ludvig U7&5—1843), son av F. R., politiker, en av Gustav III:s ivrigaste motståndare, tog en verksam del i revolutionsplanerna mot denne o. dömdes efter mordet på konungen till döden, vilken dom mildrades till ständigt landsflykt.

5. Ribbing, Sigurd (1816—99), filosof, prof. i Uppsala 1850—85. R. var en skarp-sinnig o. självständig tänkare, starkast påverkad av Platon o. Leibniz. Led. av prästeståndet 1863—66, av AK 1867—72, av FK 1875—79. Huvudarbete: *Genetisk framställning af Platons idélära* (1858; äv. i ty. övers. 1863—64).

6. Ribbing, Seved (1845—1921), läkare, prof. i Lund 1879—1910, univ.rekto. 1904—07. Äv. skrifter i nykterhets- o. etiska frågor. R. var en betydande kulturpersonlighet.

Ribbla [ribl'], flod i n.v. England, mynnar i Irländska sjön nedanför Preston. 120 km.

Ribbstol, gymnastikredskap, bestående av vid väggarna fastsatt anordning med lodrätt över varandra löpande horisontala ribbor.

Ri'be. 1. Amt i Danmark, omfattar s.v. Jylland, Fanø o. Manø. 3.062 kvkm, is6.000

inv. (1945). Städer =

Ribe, Esbjerg, Varde,

— 2. Huvudstad i

R. I, vid R i b e a a,

6 km från Nordsjön,

6.000 inv. (1940).

Biskopssäte sedan

948. Den romanska

domkyrkan, Vor Frue

kirke, är en av Dan-

marks största o.

vackraste, uppförd

efter förebilder från

rhenländerna omkr.

1122—70, restaurerad

r883—1904. (Se bild.)

R. är en av Danmarks äldsta städer, var under medeltiden en betyd. handelsstad.

Ribeirão Pre'to [rivei'õö*], stad i staten São Paulo, Brasilien. 91,000 inv. (1940). Biskopssäte. Stor industri. I omnejden världens största kaffeplantager.

1. Ri'ben, Karl Axel (1867—1934), vice häradshövding, 1898—1919 ombudsman för Sthlms Enskilda Bank, 1919—23 chef för Kungl. teatern.

2. Ribben, Carl Fredrik, f. »s/» 1868, broder till K. A. R., sjömilitär, konteramiral 1923, s. å. högste befälhavare över kustflottan; stationsbefälhavare i Sthlm 1926—33, vice-amiral 1930.

de Ribera [de rive'ra], Juscepe (ornkr. 1588—1652), spansk målare. Övervägande religiösa motiv. Bl. hans arb., utmärkt av djupa skuggor o. glödande färggivning o. stundom av rent ljusmåleri med bred faktur, märkas: *Nedtagningen från korset*, *Apostlarnas kommunion* (S. Martino, Neapel) o. *Bartolomeus' martyrium* (bästa ex. i Madrid, se bild; av. i Nat. mus. ett ex., som. 1940 restaurerats o. befunnits vara original), R. utförde äv. raderingar. Monografi av G. Pillement (1929).

Ri'bes, busksläkte (fam. *Saxitragaceae*), ca 130 arter i tempererade trakter av n. halvklotet o. i Anderna. Blad strödda, hela. Blommor i klase med undersittande fruktämne o. 5 ståndare. Bärfrukt. *R. vulgare* (v. Europa) o. *R. rubrum* (n.ö. Europa, Sibirien) äro stamarter till våra odlade röda vinbär. *R. nigrum* (Europa, Sibirien, Himalaya), svarta vinbär. *R. grossulata* (Europa, Asien, n. Afrika), krusbär.

Riboflavin', dets. som laktoflavin.

Ribos [-ä's], enkel sockerart (en av pentoserna), som ingår kemiskt bunden i laktoflavin (— riboflavin) o. de gula enzymen samt i många nukleinsyror o. nukleosider. — Dcosi-ribos ingår i andra nukleinsyror (t. ex. från bräs).

Ribot [-bä'], Augustin Théodule (1823—91), fransk målare med motiv ur vardagslivet o. den religiösa historien.

Ribot [-bä'], Théodule (1839—1916), fransk filosof o. psykolog, prof. vid Collège de France 1888, grundade den moderna experimentella psykologien i Frankrike.

Ribot f-bä'), Alexandre (1842—1923), fransk politiker, urspr. moderat vänsterman, senare borgerligt konservativ, konseljpresident 1892—93, 1895, 1914 o. 1917, flera gånger utrikes- o. finansminister. Sommaren 1917 motsatte sig R. energiskt Rysslands o. centralmakternas fredssträvanden.

Ricardo [rika'dä'], David (1772—1823), eng. köpman o. nationalekonom av judisk börd. Hans huvudverk *Principles of political economy and taxation* (1817; omarb. uppl. 1823) är den klassiska nationalekonomiens teoretiska mästerverk. Stor praktisk betydelse hade han som auktoritet i den britt. penningpolitiken. Hans teorier upptogs senare bl. a. av Marx o. Lassalle.

Riooi [rits'i'], Matteo (1552—1610), ital. jesuit, fullföljde Frans Xaviers mission i Kina.

Riociarelli [rits'jareiri], Daniele, kallad Daniele da Volterra (1509—66), ital. målare. Huvudverk: *Det heliga korssets legend* o. *K or snedtagningen* i S. Trinitä di Monti i Rom

Riccio [ritij'ä'], David, dens. som D. Rizzio. Rice [rajs], Elmer, f. 1892, amerik. författare o. dramatiker. Bl. skådespel *On trial* (1914), *Street scene* (1929; Trettiosjunde gatan, 1930), *Judgment day* (1934) o. *Flight to the west* (1940; Med clippen västerut, 1944), bl. romaner

Imperial City (1938; Världsstad, s. å.), en New York-skildring.

Rich [rits], Charles (1869—1940), eng. salvationist, chef för Frälsningsarmén i Sverige 1929—35 o. i Storbritannien från 1935.

Richards [rits]'dsj, Theodore William (1868—1928), amerik. kemist, prof. vid Harvard University (Cambridge, Mass.) 1901. Erhöll 1915 föregående års nobelpris i kemi för noggranna bestämmningar av ett stort antal grundämnenes atomvikter. (Se bild.)

Richardson [rits]'ds'n], Samuel (1689—1761), eng. författare, den moderna familjeromanens skapare. R:s känslosamma, sedelärande romaner (*Pamela or virtue rewarded*, 1740, *Clarissa, or the history of a young lady*, vanl. kallad *Clarissa Harlow*, 7 bd, 1748, *Sir Charles Grandison*, 7 bd, 1754) beundrades livligt i hela Europa o. hade inflytande på bl. a. Rousseau o. Goethe. (Se bild.)

Richardson [ritij]'ds'n], Henry Hobson (1838—86), amerik. arkitekt, huvudsakl. verksam i Boston. Han reagerade mot tidens opersonliga eklekticism o. införde en saklig enkelhet, som fick betydelse äv. för Europa.

Richardson [ritij]'ds'n], Henry Handel (pseud. för Henrietta R.), f. 1878, austral. författarinna. Trilogien *The fortunes of Richard Mahony: Australia Felix* (1917; En man bland guldfältens lycköskare, 1931), *The way home* (1925; Vägen hem, 1932) o. *Ultima Thule* (1929; sv. övers. 1933) är en skildring av en austral. släkts öden

Richardson [rits]'ds'n], sir Owen, f. 1879, eng. fysiker, prof. i Princeton 1906—13 o. i London sed. 1914. Har undersökt elektronavgivandet från glödande metaller o. oxider o. erhöll härför 1929 föregående års nobelpris i fysik.

Richardson, sir Ralph, f. 1902, engelsk karaktärsskådespelare, meddirektör för The Old Vic theatre sed. 1944. Äv. filmroller, bl. a. i *De fyra fjädrarna* (1939).

Richardt [rikk-], Ernst Christian (1831—92), dansk skald. R:s diktning präglas av fin humor, djup religiositet, musikalsk form.

1. Richelieu [rits]'ljo'], Armand Jean du Plessis (1585—1642), hertig, kardinal, en av Frankrikes största statsmän, stod sedan 1624 i spetsen för regeringen o. sökte i strid mot högadeln hävda konungadömetts maktställning. Hugonoterna besegrades (intagandet av La Rochelle 1628) o. berövades sina polit. företrädesrättigheter, medan det spanska överväldet bekämpades i Italien o. Tyskland. De protestantiska makterna understöddes, med Gustav II Adolf avslöts ett subsidiefördrag (i Bärwald 1631) o. efter det svenska nederlaget vid Nördlingen inträdde Frankrike öppet som Sveriges bundsförvant i kriget (1635). Genom sin mälmedvetna o. försiktiga utrikespolitik la de R. grunden till Frankrikes senare maktställning i Europa,

2. Richelieu, Armand du Plessis (1696—1788), hertig, fransk marskalk, ambasadör i Wien 1725—29, befälh. för den franska armén i Tyskland 1756—58, en av de mest utpräglade representanterna för det franska hovlivet under 1700-t., särsk. beryktad för sina kärleksäventyr.

3. Richelieu, Armand du Plessis (1766—1822), sonson till föreg., hertig, fransk statsman, emigrerade efter revolutionens utbrott till Ryssland, där R. vann Alexander I:s gunst o. utnämndes till generalguvernör över Odessa (1803). Efter Napoleons Fall återvände han till Frankrike o. lyckades som utrikes- o. statsminister (1815—18) genom sitt inflytande hos Alexander utverka en firding i fredsvillkoren.

Richepin [ris'pɛ̃n], Jean (1849—1926), fransk författare. Inom hans omfattande produktion märkas diktsaml. *La chanson des gueux* (1876), *Les caresses* (1877), *La mer* (1886) samt romanen *Madame André* (1878).

1. Richert [rikk'ɪ], Johan Gabriel (1784—1864), rättslärd, liberal politiker, häradshövding i Västergötland, var själen i 1811 års lagkommitté (till 1832), vars förslag till ny strafflag till stor del var hans verk (antagen 1864), samt i senare lagberedningar (till 185r). I besittning av Oskar I:s förtroende övade R. stort inflytande på tidens reformarbete. Han ivrade nitiskt för representationsförändringen. Hans ryktbara angrepp (1822) på universitetens jurisdiktion föranledde motskrifter av Geijer. R. betraktas som den sv. 1800-talsliberalismens främste målsman.

2. Richert, Johan Gustaf (1857—1934), sonson till föreg., ingenjör, prof. i väg- o. vattenbyggnadskonst vid Tekn. högskolan 1903—09, utarbetade viktiga metoder för framställning av s. k. konstgjort grundvatten. Led. av FK 1907—09, kommunalman.

3. Richert, Arvid, f. 1/2 1887, son till föreg., diplomat. Utrikesråd 1930, chef för U. D:s handelsavdeln. 1931—33, statssekr. o. expediteschef i handelsdep. 1934—37, sändebud i Berlin 1937—45, sed. V. 7 s. å. t. f. generaldir. för Kommerskollegium.

Richesse oblige [rii'jäss'obl'i'sj], fr., rikedom förpliktat.

Richet [-sjä], Charles (1850—1935), fransk fysiolog, prof. i Paris 1887, erhöi 1913 nobelpriset i fysiologi o. medicin för undersökningar över anafylaxi. R. gjorde av betydelsefulla rön angående magsaftavsöndringens reflex, kroppens värmerglereglering, serumterapi m. m. samt utg. skönlitterära o. filosofiska arbeten.

Richland [rits]l'ud], stad i staten Washington, För. Stat., invad Pasco, 17.000 inv. Fabriker för tillv. av atombomber.

Richmond [rits]m'nd]. 1. Stad i sö. England, grevsk. Surrey, nära London. 34.000 inv. (1945). Observatorium. Vackra parker. Kungl. residens 1400—1600. — 2. Huvudstad i Virginia, ö. För. Stat. 193.000 inv. (1940). Betyd. tobaksindustri o. livlig handel. — R. var under inbördeskriget sydstaternas stödjevunkt, intogs efter en blodig belägring 1/2 1865. — 3. Stadsdel i New York. 174.000 inv. (1940). — 4. Stad i Indiana, För. Stat. 32.000 inv. (1930). Industri.

Richter [rirj']-, Jakob, kallad Jakob Byggmestere, d. 157*, arkitekt o. fästningsbyggare. Inkom trol. från Sachsen. Verksam vid ombyggnader, befästningar o. inredningar å Sthlms. o. Kalmar slott.

Richter [ritj']-, konstnärssläkt av tyskt ursprung, av vilken ett tiotal medlemmar varit guldsmeder i Sthlm under 1600- o. 1700-t. Bl. släktens övriga medl. märkas: David R. d. ä. (1662—1735), målare, elev hos Ehrenstrahl, huvudsakl. verksam i Wien som porträttmålare. — David R. d. y., kusin till D. R. d. ä. (omkr. 1664—1741), guldsmed, målare, hovminiatyrist 1719. — Johan R., broder till D. R. d. y. (1665—1745) målare. Han var medhjälpare hos J. Sylvius på Drottningholm o. utbildade sig senare i Venedig till en uppskattad vedutamålare. Repr. i Nat. mus. — Bengt R., den föreg:s broder (1670—1737), medaljgravör, verkade både i Sverige o. Österrike, där han blev kejsarlig gravör. — Christian R., den föreg:s broder (1678—1732), målare, verksam huvudsakl. i England som miniatyrmålare.

Richter [rii]j']-, Jeremias Benjamin (1762—1807), tysk kemist, anses som upptäckaren av de kem. proportionerna.

Richter [rirj']-, Johann Paul (1763—1825), tysk författare under författarnamnet Jean Paul. R:s romaner, som i känslsam, humanistisk ton skildra typiska Sturm- und Drang-hjältars utveckling, voro på sin tid utomordentligt uppskattade men äro för en nutida läsare föga njutbara på grund av den bildöverlastade o. omständliga berättarstilen. Bl. arb. *Titan* (1800—03), *Die Flegeljahre* (1804) samt den estetiska studien *Vorschule der Aesthetik* (1804).

Richter [ritj']-, Ludwig (1803—84), tysk landskapsmålare o. illustratör. På ett älskvärdt o. stilla humoristiskt sätt har han återgivit tyskt vardags- och hemliv o. såsom få förstätt att leva sig i barnens föreställningsvärld. Högst när han som illustratör (*Kinderleben, Der Sonntag, Volksmärchen*).

Richter (rikk'l. Ole (Iörgen«en) (1829—88), norsk politiker o. jurist, stortingsman från 1862, tillhörde urspr. den sverdrupska oppositionen, sökte 1884 förgäves bilda övergångsministär o. åtog sig efter stark påtryckning posten som norsk statsminister i Sthlm, där en politisk-personlig kris framkallade hans självmord. R:s tragedi anses liggä till grund för Björnsons drama »Paul Lange och Tora Parsberg».

Richter [ritj']-, Eugen (1838—1906), tysk politiker, mångårig medl. av tyska riksdagen (från 1871), ledare för framstegspartiet o. en ivrig motståndare till Bismarcks sociala reformlagstiftning samt skyddstullpolitik. R. bekämpade jämväl socialdemokratien, bl. a. i den mycket spridda agitationsskriften *Sozialdemokratische Zukunfts bilder* (1891; Socialdemokratiske framtidsbilder, 1907).

Richter [ri:ri*], Carl (1885—1940), operasångare (baryton), från 1915 vid Kungl. teatern i Sthlra.

von Richthofen [ritjfhå-], Ferdinand (1833—1905), frih. tysk geograf o. geolog, prof. i geografi i Bonn 1875, i Leipzig 1883 o. i Berlin 1886. R., som 1869—72 vistades i Kina, där han studerade lössbildningarna, har haft det största inflytande på geografins vetenskapliga utveckling. Bl. arb.: *China* (1877—83).

1. von Richthofen [ritjfhå-], Manfred (1892—1918), frih., framstående tysk arméflygare under Första världskr., nedskjuten på västfronten.

2. von Richthofen, Wolfram, f. 1895, tysk flygare, fältmarskalk (1943), under Spanska inbördeskriget bl. a. chef för tyska Condorlegionen, under Andra världskr. bl. a. för 2:a luftflottan vid offensiven mot Stalingrad 1942.

Ri'cimer, d. 472 e.Kr., rom. fältherre av germansk börd. R. var från 456 Västromerska rikets verkliga härskare samt till- o. avsätte flera kejsare.

Rici'nojla cl. ka'storolja, erhålles genom pressning av *Ricinus-växtens* frön. Den kallpressade oljan är nästan smak- o. luktlös. Användes som avförande medel, vid tvåttillverkning o. på grund av hög viskositet som smörjolja. Behandlas ricinolja med svavelsyra, erhålles ricinoljesulfonsyra, som under namnet »turkiskt-röt-olja» användes i färgeriketen o. på grund av kraftigt emulgerande verkan även vid beredning av borrlor, finare tvättmedel o. dyl.

Ricinus, växtsläkte (fam. *Euphorbiaceae*). Enda art *R. communis* (Afrika), spridd överallt i tropikerna o. där ett intill 12 m högt träd; i kallare trakter odlad (ex. hos oss), uppträder den som ettårig ört. Blad stora, långskaftade, djupt handflikade. Blommor enkönade i upprätta, rika ställningar. De stora fröna hålla 40 % olja, som utvinnes genom kallpressning.

Riok'ert, Heinrich (1863—1936), tysk filosof, prof. i Heidelberg, utförde värdefulla undersökningar över den naturvetenskapliga o. historiska begreppsbyggnaden (*Die Grenzen der naturwissenschaflichen Begriffsbildung*, 1896—1902, m. fl.).

Ricksha [-sja], förkortning för kin. *jin-fiki-sja*, »man-kraft-vagn», lätt, gummihjulsförsedd passagerarvagn, dragen av kuli, i Kina o. Japan.

Rickson, I. evi, f. $\frac{3}{8}$ 1868, författare under namnet Jeremias i Tröstlösa; folkviserartad lyrik (de bästa på närkiskt folk-mål) samt folklivsskildringar, *Jeremias bok* (3 bd. 1898—1928).

Riddare (fr. *chevalier*, ty. Ritter, eng. knight), urspr. dets. som ryttare, blev på 1000-t. en hederstitel för vissa medlemmar av det till häst tjänande adliga krigarståndet. Världigheten, som hör nära samman med länsväsendet, erhöles genom *dubning* (iförande av rustning), vari även inbegreps *riddarslag* (med flatsidan av ett svärd över nacken) o. *riddared*. Närmaste steget till riddare var vapnare: vanl. gavs titeln endast åt medlemmar av högadeln. Riddarväsendet var under medeltiden gemensamt för hela Västerlandet. Även särskilda *riddarordnar* funno3; egenomliga voro de *andliga* riddarordnarna, vilkas medlemmar skulle fylla både riddarens o. munkens plikter (korstågen). Riddarväsendet påverkade mäktigt den medeltida kulturen (riddardikten, tornerspelet) men förföll mot periodens slut (»rovriddare»). — Hos oss utdelades riddarvärdigheten av konungen o. synnerligen sparsamt.

Riddaren av den sorgliga skepnaden, benämning på Don Quijote o. efter honom på sorglustiga figurer.

Riddare utan fruktan och tadel (fr. *chevalier sans peur et sans reproche*), hederstitel för flera medeltida riddare, särsk. Bayard.

Riddarfjärden, fjärd av Mälaren vid Sthlm, bildar genom Norrström o. Söderström avlopp för Mälaren till Östersjön.

Riddarholmen, holme i Mälaren, belägen i Sthlm. R. benämnes i Erikskrönikan Kithäskär, dvs. Killingholmen, erhöles sedermera namnet Gråmunkeholmen efter det omkr. 1268 där uppförda gråbrödraklostret, tills det på 1600-t. fick namnet R. till följd av ridderskapets o. adelns talrika bostäder där.

Riddarholmskyrkan, anlagd på Riddarholmen i Sthlm av Magnus Ladulås omkr. 1280—1310, såsom gråmunkenas klosterkyrka, num. sv. kungahusets gravkyrka, är en kryssvälvd, urspr. två-, nu treskeppig tegelstenskyrka med rester av korsäng. Gotiska målningar. Fr. o. m. 1600-t. uppfördes ett antal gravkör, bl. a. det Gustavianska (påbörjat 1632 efter ritn. av Chr.

Blume) o. det Karolinska (påbörjat omkr. 1675 av Nic. Tesin d. ä., slutfört av C. Hårleman 1743). Västtornets gamla spira ersattes omkr. 1840 med den nuv. i gjutjärn av Göthe. R. restaurerades 1914—20. I koret Magnu3 Ladulås' o. Karl Knutssons cenotafier. Monografi av M. Olsson (I—2, 1928—37). (Se bild.)

Riddarhus, dels benämning på den byggnad, där adeln sammanträdde, dels sammanfattande benämning på adeln.— Svenska riddarhuset i Sthlm påbörjades av den franske arkitekten Simon De la Vallée 1641 o. fortsattes av tysken Heinrich Wilhelm 1646. Holländaren Joest Vingboons

gav huvudbyggnaden dess form 1653—56, o. Jean De la Vallée konstruerade taket o. avslutade verket omkr. 1675. Flyglarna äro från 1870-t. R. utgör en förnämlig representant för den höll. klassicistiska arkitekturriktningen. Riddarhussalen prydes med en plafond av Ehrenstrahl o. har väggarna täckta med de introducerade ätternas vapensköldar. Monografi av C. Hallendorff m. fl. (1926).

Riddarhusavgift, kapitationsavgift, som erlågges av varje till myndig ålder kommen adelsman, som är mantalsskriven i riket o. erlågges statlig inkomst- o. förmögenhetsskatt. Avgiftens storlek bestämmes av adelsmötet. Den användes till Riddarhusets underhåll o. sammanhängande ändamål.

Riddarhusdirektionen, Riddarhusets verkställande organ. Den inrättades 1638 på Axel Oxenstiernas initiativ o. består numera av

ordf. samt 6 led., som jämte suppleanter utses vid varje lagtima adelsmöte.

Riddarhusordningen, den författning, som bestämmer »hur ridderskapet o. adeln må sammanträda för att om sina gemensamma angelägenheter besluta». Den äldsta riddarhusordningen utfärdades av Gustav II Adolf 6 juni 1626 o. blev grundläggande för adelnns uppträdande som stånd vid riksdagarna. Gällande riddarhusordning, som är fastställd av konungen samt ridderskapet o. adeln gemensamt, är utfärdad 22/8 1866 i samband med upphörandet av adelnns roll som särskilt riksstånd.

Riddarhussekreteraren, Riddarhusets främste tjänsteman. Under ständsrepresentationens tid förde han protokoll vid adelns förhandlingar o. (äv. efter adelsmötets inrättande 1866 dess protokoll. Numera är han äv. Riddarhusets ombudsman.

Riddarhusstipendier, ur Riddarhusets fonder utgående stipendier till vid högre skolor (äv. militära) studerande adliga personer.

Riddarbyttan, bruksegendom i n. Västmanland, Skinnska t. beborgs kommun. Ag.: Riddarvutte AB.

Riddarhytte AB., Riddarhyttan. Grundat 1877. Aktiekap. 6 mill. kr. (1948). Järn- o. koppargruvor m. m. vid Riddarhytte malmfält, järnverk vid Ijenshyttan, sågverk vid Riddarhyttan o. (äv. småtmedja) vid Gisslarbo Kraftstationer. Skogsbruk. Verkst. dir. O. Akerström.

Riddarklassen, den andra i ordningen av de tre klasser i vilka adeln indelades genom 1626 års riddarhusordning. Den bestod av sådana ätter, vilkas förfäder innehaft riksrådsvärdigheten, men var alltid fåtalig o. förstärktes därför av Gustav III (1778) med de 300 äldsta ätterna ur tredje klassen samt med alla kommandörer av svärds- o. nordstjärneordnarna. Klassindelningen, avskaffad under Frihetstiden, upphävdes definitivt 1809.

Riddarna av runda bordet, en i Artursagan förekommande samling namngivna riddare, som under ledning av konung Artur kämpa för att återvinna den heliga Graal.

Riddarsporre, arter av örtsläktet *Delphinium*. (Se färgplansch.)

Riddarvisor, folkvisor med motiv ur riddarlivet, vilka uppstod i Danmark o. Sverige under medeltiden. Vanligen försedda med omväxlad sjönges de till dansen vid riddarbörarna o. spredos senare bland allmoget. Jfr Folkvisor.

Ridderskap, under medeltiden benämning på ett lands riddare, senare på hela det tjänstskyldiga adelsståndet; i Sverige såväl adeln som riddarklassen.

Ridderskapet och adeln, sedan mitten av 1500-t. i Sverige o. Finland benämning på frälseståndet.

Ridderstad, Carl Fredrik (1807—86), författare, tidsningsman, från 1843 ensam red för Östgöta Correspondenten. Utgav skådespel (*Karl XI*, 1847, m. fl.) o. romaner (*Svarta handen*, 1848, *Fader och son*, 1852—53, m. fl.).

Ridderstolpe, Carl Johan (1719—85), frh., riksråd, politiker. Under Frihetstidens senare skede en av mössornas främsta ledare. Ridikyl [-ky'l]. 1. (Av fr.), löjlig. — 2. Dets. som redikyl.

Ridskola, utbildningsanstalt för arméns personal i ridning, körning m. m. i Sverige, upprättad 1868 på Strömsholms slott i Västmanland. — De förnämsta utländska ridskolorna har varit Spanska hovridskolan i Wien, tyska arméns i Hannover, franska i Saumur, italienska i Pinerolo o. amerikanska i Fort Riley.

Ridå (av fr. *rid*, rycka), förhänge; på teatern förhänge, som mellan akterna skiljer scenen från salongen.

Ridåslutare på kameror, se Slutare.

Riefenstahl (ri'fens'tal), i, e, n, i. 1907, tysk filmskådespelerska o. filmregissör, bl. a. bekant för sina filmupptagningar från rikspartidagarna i Nürnberg (1933 ff.) o. från Olympiska spelen i Berlin 1936.

Riegel [ri'gell], Alois (1858—1905), österik. konsthistoriker, prof. i Wien 1897. Bl. ar. *Stilfragen* (1893).

Riemann [ri'm-], Bernhard (1826—66), tysk matematiker, prof. i Göttingen 1857. Utarbetade en icke-euklideisk geometri o. lämnade viktiga bidrag till funktionsteori, talteori m. m.

Riemann [ri'm-], Hugo (1849—1919), tysk musikskriftställare, prof. i Leipzig 1909. Utgav teoretiska verk (bl. a. i harmonilära), *Musiklexikon* (1882, r. i: e uppi, 1929), *Handbuch der Musikgeschichte* (5 dir, rgor—13), samt redigerade äldre musik.

Riemenschneider [ri'mens'naj'der], Tilmann (omkr. 1460—1531), tysk bildhuggare, verksam i Wiirzburg, en av sin tids främsta träsnidare o. stenhuggare. Bl. ar. *friskulpturer* för Vårfrukyrkan i Wiirzburg samt *gravmonument* i domkyrkan i Wiirzburg.

Rien'zi, Niccolò di, kallad Cola di R., (omkr. 1313—54), rom. folkledare, sökte upprätta Rom ur dess förfall, kuvade den övermodiga adeln (1347) o. trädde själv som folktribun i spetsen för styrelsen men tvingades på grund av sina övergrepp att fly redan följ. år samt mördades under ett folkupplopp, sedan han av påven Innocentius VI återkallats till staden (1354). — R:s liv har behandlats av Bulwer i en roman, av Wagner i en opera.

Riesa [ri'sa], industristad i s. Tyskland, delstaten Sachsen, vid Elbe. 30.000 inv. (1939). Gammalt slott, nu rådhus.

Riesener [ry. utt. ri's-; fr. utt. ris'när], Jean Henry (1734—1806), tysk-fransk möbelkonstnär o. ebenist. Utförde tills. m. Jean Francois Oeben (d. 1763) ett berömt skrivbord för Ludvig XV (Louvre; se bild). lians möbler stå på höjden av fransk möbelkonst.

Riesengebirge [ri's-], tjeck. Krkonoše, »jätteberget», högsta delen av Sudeterna. Längd 37 km. Högsta topp: Schneekoppe (tjeck. Sněh. k. a, 1.603 m). Många sjöar. Kurorter.

Rie'ti. 1. Provins i mell. Italien (Latium). 2.749 kvkm, 175.000 inv. (1936). — 2. Huvudstad i R. 1, 35.000 inv. (1936).

Rietschei [rit'-], Ernst (1804—6r), tysk bildhuggare. Utförde bl. a. en staty över *Lesving* (Braunschweig 1848) o. en dubbelstaty av *Goethe o. Schiller* (Weimar 1857).

Rietz [rit's], Johan Ernst (1815—68), språkforskare, kyrkoherde i Tygelsjö 1851, kontraktsprost 1860. Bl. skrifter *Ordbok of versvenska allmogemålet* (1862—67), en viktig källa för dialektforskningen.

Rif, er-Rif, »kustberg», svårtillgänglig bergskedja på Marockos Medelhavskust, från Gibraltarstrund 300 km åt S.ö. Bebyggd av oavhängiga bergstammar (riffkabyler), förr sjöförörare (riffpirater).

Rig. 1. Annat namn på Heimdal. Jfr RigSihula. — 2. Tidskrift, utgiven av Föreningen för sv. kulturhistoria. Gr. 1918. Red. sed. 1933 S. Kraft.

Ri'ga, huvudstad i sovjetrepubliken Lettland (fordom huvudst. för svenska Livland, se-

Dåre för guvern. Livland), vid floden Dimas mynning i Östersjön. 393,000 inv. (1939). Textil-, läder-, gummi-, metall- o. maskinfabriker. R är en viktig exporthamn (trå, spannmål, hudar m. m.), som tillfrysar under omkr. 50 dagar årl. Universitet, konstakademi, konservatorium, många museer o. vetenskapliga institutioner. Bl. äldre byggnader: den märkliga domen (gr. 12 ix, senare ombyggd i gotik); slottet, anlagt av Tyska orden 1330, ombyggt vid början av 1500-t.; Svarthuvudenas hus fr. 1300-t. (se bild), l'eterskyrkan (1401—91) med torn fr. 1700-t. — *Hist. K.* grundades 1201 av biskop Albert I som huvudstad för Svärdsriddarorden, 1561—1621 var R. under Polens väld, sedan till 1710 under Sveriges, därefter t. o. m. 1917 under Rysslands, då staden besattes av tyskarna o. 1918 av bolsjevikerna; 1919—40 var R. det fria Lettlands huvudstad. 1/6 1940 besattes R. av ryssarna, sed. Lettland accepterat dess ultimatum. 1/7 1941—12/10 1944 ockuperat av tyskarna, intogs då ånyo av ryssarna. Krigshärjart.

Rigabukten, vik av Östersjön vid kusten av Lettland. 210 km lång, 185 km bred. Riga Strand, lett. Rigas Jūrmala, stad o. badort vid Rigabukten, Lettland. 8,000 inv. (1935).

Rigaud [-gã], Hyacinthe (1659—1743), fransk målare, återgav Ludvig XIV o. hans samtid i pompösa, ypperligt karakteriserande porträtt: Ludvig XIV (se bild), biskop Bossuet (i Louvre), kardinal Fleury (ateljé-replik i Nat.mus.).

Rigel, en av de ljusstärkaste stjärnorna i Orion.

Rigg, sammantfattande namn på ett fartygs master, rundhult, segel o. de rep, varmed dessa stöttas el. manövreras.

Right or wrong, my country [rajt år rang maj kann'tri], eng., »vare sig det här rätt eller orätt, står jag på mitt lands sida», ett av den amerik. amiralen Stephen Decatur (1779—1820) fällt yttrande, som blivit slagord för okritisk patriotism.

Rigi, bergsgrupp i Schwyzalperna, mell. Schweiz, mellan Vierwaldstätter-, Zuger- o. Lowzerzsjöarna. Storslagen utsikt från högsta toppen Rigi-Kulm (1,800 m). Bergbanor. Kurorter.

Rigidite't (av lat. *rig'ere*, vara stel), stelhet, styvhet hos elastiska fasta kroppar; äv. i musklerna (vid rubbningar i centrala nervsystemet, t. ex. efter hjärnblödning). Jfr Rigor mortis.

Rigole't ring, dets. som rajolering.

Rigoletto, opera av G. Verdi med text av Piave efter V. Hugos »Le roi s'amuse»; uppförd i a. gången i Sthlm 1861.

Rigorism' (av lat. *ri'gor* hårdhet), överdriven stränghet. — Rigorist', sträng sedelärare. — Adj.: rigoristisk, rigorös.

Ri'gor mort'is, lat., likstelhet.

Rigsthula, en dikt i Snorres Edda, skildrar de olika ståndens upphov från Heimdal (Rig).

Rigveda (»hymnernas veda»), den äldsta av Indiens religiösa urkunder, utgöres av en samling hymner, av vilka de tidigaste trol. härstamma från indo-irauk. (förindisk) tid, dvs. från omkr. 3,000 f.Kr. el. tidigare, o. de yngsta uppstått senast under 1500—1200-t. f.Kr. — Som källa för språkforskning är R. av stor betydelse, då dess språk är en mycket älderdomlig sanskrit o. den äldsta bevarade formen av indoeuropeiska språk.

Riihimäki [ri'hi-], köping i s. Finland, Tavastehus l. 11,300 inv. (1933). Järnvägsknutpunkt för linjerna från Helsingfors till Tammerfors o. Leningrad. Glasbruk, eldhjärjades 1947.

Riiser Larsen [ri's-J, Hjalmar, f. 1090, norsk flygare, sjöofficer, amiral (1941) o. polarforskarer. Deltog i R. Amundsens polarflygningar 1925 o. 1926 samt var 1928 ledare för Boydexpeditionen för efterforskanget av Amundsen. Företog 1929—31 expeditioner till Antarktis med rika resultat. Chef för flygväpnet 1945—46, verkst. dir. i DNL sed. 1948. Har bl. a. utg. *Mot ukjent land* (1930).

Rijksmuseum [rcjs'-], konst- o. kulturhistoriskt mus. i Amsterdam, grundat 1808. Världens märkligaste samlingar av nederländskt måleri.

Rijswijk el. Ryswyk [rcjs'vejk], torrt till Haag, Nederländerna. 19,000 inv. (1943). Genom freden i R. 1697 (som då var en by) avslutades Pfalziska kriget.

Rikard, *konungar av England*. — Rikard I Lejonhjärta (1157—99)^{son} till Henrik II, dennes efterträdare 1189, företog n90 ett korståg tills, med Filip II August av Frankrike (som dock snart återvändde). Efter tappra strider i Det heliga landet anträdde R. hemfärden 1192 men tillfångatogs på hertig Leopolds av Österrike befallning o. utlämnades till kejsar Henrik VI, som frigav honom mot en hög lösesumma 1194. Aterkommen förde han sedan ett långvarigt o. gagnlöst krig mot Frankrike. R. skildras i riddarposien som en romantisk idealgestalt o. har i England länge firats som en nationalhjälte. Han var i verkligheten visserligen tapper men framför allt tyggelös o. trolös. — Rikard II (1367—1400), son till prins Edvard av Wales, sonson till Edvard III, dennes efterträdare 1377, störtades på grund av sin godtyckliga regering av sin kusin Henrik av Lancaster (sedermera Henrik IV) o. avled kort efter sin tronavsägelse. — Rikard III (1452—85), son till Rikard av York, lät efter brodern Edvard IV:s död utropa sig till konung (1483) men väckte allmänt missnöje genom att insätta den omyndige konungen Edvard V samt dennes bröder Rikard i Tower, där de s. å. mördades. Uppror utbröt, o. R. besegrades av Henrik Tudor (sedermera Henrik VII) i slaget vid Bosworth (1485) samt stupade.

Rikard (1209—72), tysk *honung*, son till Johan utan land, valdes 1257 av några kurfurstar till tysk konung men blev erkänd endast i Rhenländerna o. vistades mest i England.

Rikard av York (141;—60), eng. tronpretendent, en av ledarna för oppositionen mot Henrik VI, övertog under dennes sjukdom regeringen i egenskap av »protector» (1454—56) o. genomdrev sedermera, att överhuset tilldömde honom o. hans son tronföljden (1460). R., som s. å. stupade vid Wakefield under striden mot drottning Margareta, inledde det S. k. Rosornas krig (1455—85).

Rikets allmänna kartverk, under jordbruksdep. lydande ämbetsverk, bildat 1894 genom sammanslagning av Generalstabens topografiska avdelning o. Ekonomiska kartverket, med uppgift att upprätta o. utge geodetiskt grundade ekonomiska o. topografiska kartor, fotokartor o.

översiktskartor öfver Sverige. Chef: överdirektör. Instruktion av ²¹/₁₆ 1946. Kartverket biträdes av ett rådgivande organ, k art verks kommissionen.

Rikets allmänna ärenders beredning (urspr. Rikets ärenders allmänna beredning) inrättades 1789 i st. f. det då avskaffade riksrådet för prövning av ärenden, vilka förut föredragits i rådet, o. bibehölls genom 1809 års regeringsform som fristående myndighet för avgivande av utlåtanden till statsrådet; avskaffades 1840.

Rikets herrar, En av rikets herrar, värdighet, som utdelades 1773—1868 o. medförde riksråds rang.

Rikissa, *svenska furstinnor*. 1. Rikissa, t. 1106, dotter till Boleslav III av Polen, förmäld med en dansk, sedan med en rysk prins o. i slutet av 1140-t. med Sverker d. ä. — 2. Rikissa, dotterdotter till R. 1 o. dotter till Valdemar I av Danmark, 1210 förmäld med konung Erik Knutsson.

Rikoschett' (fr. *ricochet*, gräsning), en kulas studsning vid anslaget mot marken.

Riksdadvoka't, chefen för åklagarväsendet i Norge. Har under sig ett antal statsadvokater.

Riksakten. 1. En skrift, som ständernas Stora sekrets deputation 175G avlät till konung Adolf Fredrik med anledning av ett revolutionsförsök s. å. till konungamaktens förmån. Den innehöll en uppräknin g av de brott mot konungaförsäkr an o. regeringsform, som konungen ansågs ha begått från början av sin regering. Akten förstördes 1762. — 2. En lag, som under svensk-norska unionen bestämde konstitutionella förhållanden mellan Sverige o. NoTge. Den gällde åren 1815—1905.

Riksamira'l, högsta amiralsvärdigheten i Sverige 1602—83.

Riksantikvarie, titel på den ämbetsman, som handhar högsta värden av Sveriges forminnen o. byggnadsminnesmärken. Instruktion av ²⁷/₁₀ 1938 med ändring ^{*/} 1940. Denne är chef för Riksantikvarieämbetet o. Stat. hist. mus. samt äv. sekr. i Vitt-, hist.- o. ant.akad. Den förste riksantikvarien var Johan Bureus, utnämnd av Gustav II Adolf.

Riksarkivarie, sed. 1835 titel på chefen för Riksarkivet.

Riksarkiv'vet, den förnämsta offentliga arkivdepån i vårt land (på Riddarholmen i Sthlm), numera tillika centralmyndighet för hela arkivväsendet; organiserat under Gustav II Adolf; sedan 1878 självständigt ämbetsverk med riksarkivarier som chef (under honom arkivråd samt förste arkivarier o. arkivarier). Stommen i dess samlingar utgöres av regeringskansliets o. de stora centrala ämbetsverkens arkiv. Under riksarkivet, som utövar tillsyn öfver alla landets offentliga arkiv, lyda landsarkiven (samt länsarkiven i Östersund o. Visby) o. därmed har på senare tid även förenats kammararkivet. Instruktion av ⁸/₁₀ 1924 med sen. ändr.

Riksbane'r, kungl. värdighetstecken i form av en fana på en lansformig stång. Sveriges nuv. baner förfärdigades till Adolf Fredriks kröning o. förvaras i Riddarholmsskyrkan. Aldre baner finnas i Livrustkammaren.

Riksbanken (Sveriges riksbank), Sveriges centralbank, den äldsta av nu existerande banker i världen. Inrättades 1668 som Statsbank i st. f. den 1656 grundade s. k. Palm-

struchska banken, som kommit på obestånd. Benämndes urspr. Rikssens ständers bank. Den står under riksdagens värd o. garanti o. förvaltas av 7 riksbanksfullmäktige (6 utsedda af riksdagen o. den sjunde, ordföranden, av K. Mt.). Banken har huvudkontor i Sthlm o. minst 1 avd.kontor i varje län utom Sthlms. Riksbankens sedlar äro lagligt betalningsmedel. Bankens inlåningsrörelse är av ringa betydelse. Dess utlåning bedrivs huvudsakl. i form av växeldiskontering (i allm. rediskontering från enskilda banker), men äv. utlåning med revers bedrivs. Lag av ³⁰/₁₆ ^{*/} 934 med senare ändringar. Reglementet för Riksbankens styrelse o. förvaltning (bankreglementet) ⁵/₁₂ 1943. Jfr äv. Clearing.—Riksbanken inrymdes 1680—1906 i en av Nic. Tessin d. ä. uppförd, ännu bevarad byggnad vid Järntorget. Det nya riksbankshuset på Helgeandsholmen byggdes i samband med riksdagshuset.

Riksbibliotekarie, sed. 1910 titel på chefen för Kungl. biblioteket.

Riksbrandinspektör, ämbetsman, som utövar tillsynen öfver landets brandförsvär. Direkt ansvarig inför K. Mt. Befattningen inrättades 1944.

Riksby, stadsdel i Stockholms v. ytterområden. 8.177 ^{*/} (1947).

Riksdag, benämning på folkrepresentationen i Sverige (o. Finland). Liknande namn förekomma i Danmark (Rsdag) o. i Tyskland (Reichstag). Den sv. riksdagen är fördelad på 2 kamrar: Första kammaren (150 led., valda för 8 år av landstingens ledamöter o. stadsfullmäktige i de städer, som ej deltaga i landsting; för val till FK är riket indelat i 19 valkretsar; valkretsarna indelas i 8 grupper o. varje år i september förrättas val i en sådan grupp) samt Andra kammaren (230 led., valda för 4 år genom direkta folkval). För val till AK är riket indelat i 28 valkretsar. Valbar till FK är på vissa villkor varje svensk man el. kvinna, som uppnått 35 års ålder. Valbar till AK är på vissa villkor varje svensk man el. kvinna, som fyllt 25 år (vilande förslag 1945 om sänkning till 23 år). Till båda kamrarna ske valen med proportionellt valsätt. Riksdagen är antingen *lagtima* (ordinarie med början den 10 jan. varje år) el. *urtima* (för behandling av särskilda frågor). Riksdagsärendena beredas i särskilda delegationer (jfr Utskott). De frågor, som föreläggas riksdagen från Kungl. Maj:t, benämnas *propositioner*, o. de, som väckas av enskilda riksdagsmän, *motioner*. Vardera kamraren utser inom sig en talman o. a vice talmän, vilka föra ordet vid kammarens sammanträden (plena). 1948 antogs som vilande ett förslag med åtskilliga ändringar i riksdagens arbetsformer. — *Hist.* Som den första sv. riksdagen räknas det möte i Arboga 1435, vartill Engelbrekt inkallat andliga o. världsliga stormän samt ombud för borgerskapet o. allmogeen. Den första riksdagsordningen tillkom 1617 o. bekräftade indelingen i fyra stånd: adel, prästerskap, borgare o. bönder, vilken ägde bestånd till 1866, då nuv. tvåkammerssystemet infördes. Jfr Röst-rättsfrågan. — Nuv. riksdagshuset, uppfört se bild.

I.—1905 av Aron Johansson.

Riksdagens interparlamentariska grupp, sammanslutning bildad ¹⁸/₆ 1892 för att främja internationell skiljedom o. fredliga förhållanden mellan folken. Ledamöter äro endast nuvarande

o. f. d. riksdagsmän. Sekretariat o. bibliotek i riksdagshuset. Gruppen är ansluten till Interparlamentariska Unionen.

Riksdagens revisorer (i dagl. tal benämnda statsrevisorer), 12 av lagtima riksdag valda revisorer (jämte 12 suppleanter) för granskning av Statsverkets, Riksbankens o. Riksgäldskontorets tillstånd, styrelse o. förvaltning. Resultatet av revisionen publiceras i form av särskilda berättelser över granskningen, vilka behandlas av riksdagen sedan vederbörande myndigheters yttrande över framtillda anmärkningar inhämtats. Instr. av z⁷/₆ 1925 med sen. ändr.

Riksdagens verk äro Riksbanken, Riksgäldskontoret, Riksdagens ekonomibyrå, Riksdagsbiblioteket samt Justitie- o. Militieombudsmansexpeditioner.

Riksdagsbeslutet, tryckt sammanfattning av vad riksdagen beslutat under sammanträdesperiod. En dylik sammanfattning är efter grundlagsändring 1933 ej längre obligatorisk men uppställs fortfarande enligt beslut av kamrarna 1934.

Riksdagsbiblioteket, ett 1847—48 grundat, centralt förvaltningsbibliotek, avsett för riksdagen, kyrkomötet, K. M:s kansli, de centrala verken o. kommittéer. Det förvaltar äv. riksdagens arkiv.

Riksdagshus branden i Berlin 27 febr. 1933, för vilken fölldes en höll. lösdrivare M. van der Lubbe — medan andra åtalade, bl. a. kommunisterna Dimitrov o. Torgler, frikändes efter 3 mån. lång process — tilldrog sig hela världens intresse. Branden var i själva verket anlagd av nazisterna i syfte att misstänkliggöra kommunisterna.

Riksdagsordningen, förk. R.O., den andra av Sveriges grundlagar, är av ⁷/₆ 1866 o. innehåller utförliga föreskrifter om riksdagens sammansättning, arbetssätt m. m.

Riksdagspredikan, gudstjänst, som enl. gammal sed hålles (num. i Slottskyrkan, förr i Sthlms Storkyrka) vid riksdagens början o. slut.

Riksdaler, förk. rdr, från börj. av 1600-t. benämning på det svenska dalermyntet av silver, från 1776 = 48 skilling. 1 rdr riksgäld (riksgäldsedel) = ²/₃ av 1 rdr banko (banksedel) = ⁸/₆ av 1 rdr specie (silvermynt). 1855 delades 1 rdr riksmünt i 100 öre, o. 1873 infördes benämningen krona.

Riksens ständer, gammal form för Rikets ständer (= de fyra stånden: adel, präster, borgare o. bönder).

Riksens ständers kontor, tidigare benämning på Riksgäldskontoret.

Riksfurste (ty. Reichsfürst), 1 det Tysk.-rom. riket benämning på person, som mottagit ett rikslän direkt av kejsaren; senare av kejsaren utdelad adelstitel.

Riksförbundet för bildande konst, grundat i Sthlm 1930, är en sammanslutning av museer, konstföreningar o. skilda institutioner med det gemensamma målet att fördjupa konstbildningen (vandringstutställn., demonstrationer, föredrag).

Riksförbundet för Sveriges försvar, en i juni 1925 med anledning av riksdagsbeslutet s. å. om nedrustning bildad förening, som oberoende av partiintressen vill verka för främjande av Sveriges försvar o. väcka intresse för det samma genom föredrag samt spridande av skrifter o. broschyrer.

Riksförbundet landsbygdens folk, förk. R. L. F., en mars 1929 bildad politiskt sammanslutning med ändamål att tillvarata de ekonomiska o. sociala intressena hos den jordbrukande befolkningen. Till förste ordf. valdes riksdagsm. Pehrsson-Bramstorp. Det är delat i lokalavdelningar, som äro sammanslutna i orts- el. länsförbund. R. L. F. är representerat

i det 1935 bildade Jordbrukets föreningsråd. Det har genom slutande av kollektiva arbets- o. löneavtal tillvaratagit jordbrukarnas intressen på arbetsmarknaden med avseende å biförtjänster såsom skogskorslor, vägarbeten m. m. Anordnar sed. »935 »Bondens dag», vilken årligen hålles i Sthlm i slutet av juli el. början av aug.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet stiftades 1908 av prof. Vilhelm Rundström, Göteborg, ad. R:s öfverstyrelse har sitt säte med en av kungl. Maj:t utsedd ordf. R. har ekonom. understött svenska skolor i utlandet samt tagit initiativet till o. delvis bekostat upprättandet av svenska lektorat vid utländska universitet. Sed. 1914 utger den veckotidningen *Allsvensk Samling*.

Riksförståndare, person som handlar regeringen under konungens frånvaro, omtydighet el. sjukdom el. då ingen konung finnes. Riksförståndare voro bl. a. Karl Knutsson o. Sturarna. senast var hertig Karl det 1809.

Riksförsäkringsanstalten, ett under socialdep. lydande ämbetsverk, som omhänderhar en del av socialförsäkringen. Inrättades 1902 o. utbetalat ersättning enl. 1916 års lag om försäkring för olycksfall i arbete. Vidare handhar verket bl. a. en av staten anordnad försäkring av fiskare, utgiver ersättning enl. 1927 års militärsättningsförordn., enl. kungl. förordn. 1941 ang. ersättning för kroppsskada under tjänstgöring i civilförsvaret resp. hemvärnet, enl. kungl. förordn. 1943 ang. skada under fullgörande av tjänsteplikt samt enl. lag om statlig krigsförsäkring 1939; utgiver livräntor inköpta enl. lagen om barn utom äktenskap samt enl. lagen om trafikförsäkring å motorfordon. Verket lyder under en generaldirektör o. kommer efter yrkesinspektionens utbrytande 1949 att bestå av 7 byråer. Instr. av ²³/_{ij} 1937 med sen. ändr.

Riksgränsbanan el. Malmbanan, elektrifierad statsbana, omfattande linjerna Svartön—Luleå—Gällivare (205 km) o. Gällivare—Kiruna—Riksgränsen (229 km). Fortsattes vid Riksgränsen av den norska Ofotbanan till Narvik.

Riksgränsen, hållplats på järnvägen Luleå—Narvik vid norska gränsen. Turiststation.

Riksgäld, jfr Riksdaler.

Riksgäldsdirektör, titel för Riksgäldskontorets chef.

Riksgäldsfullmäktige, av riksdagen genom valmän utsedda 7 fullmäktige för förvaltande av Riksgäldskontorets medel o. tillhörigheter.

Riksgäldskontoret, riksdagens ämbetsverk för statsskuldens förvaltning. Detta ämbetsverk, som inrättades 1789, har en föregångare i Riksens ständers kontor (1719—65). I spetsen för detsamma stå 7 av riksdagen utsedda riksgäldsfullmäktige, vilka (sed. 1935) för tre år i sänder utse en riksgäldsdirektör att vara chie för verket. Riksdagen fastställer särskilt reglemente för verket (det senaste av ²⁸/₆ 1941 med sen. ändr.).

Riksheraldiker, ämbetsman med åliggande att uppgöra förslag till vapen (städers, adliga, friherrl. o. grevl.) samt sigill o. stämplar även som att granska vapen, som skola anbringas på offentliga byggnader, fanor, mynt m. m. Instruktion av ⁷/₈ 1813 med tillägg enl. kungl. br. ¹⁷/₈ 1885 o. 203 1936.

Rikshistoriograf, titel för ämbetsman med uppgift att skriva landets historia. Fanns i Sverige från 1620-t. till 1835.

Rikshovmästare, i Norden fordom bruklig titel på en medlem av riksrådet, som hade en viss uppsikt över hovhållning o. finanser. Ämbetet infördes i Sverige på 1430-t.; siste sv. rikshovmästare var Per Brahe d. ä.

Rikshuvudbok, den av Riksräkenskapsverket uppgjordade huvudboken över Statsverkets samtliga tillgångar, inkomster o. utgifter.

Rikshärold, ordensofficiant i Serafimerorden. Befattningen inrättades av Gustav III o. finnes ännu.

Rikshövitman, egentl. dets. som riksföreståndare, bars som titel av Engelbrekt o. jan. —aug. 1521 av Gustav Vasa samt, jämte titeln riksföreståndare, av Kettil Karlsson m. fl.

Rikskansler, hög riksbämbetsman, chef för kungligt el. furstligt kansli. I Sverige framträder under medeltiden biskopen i Strängnäs som rikskansler o. förvarare av statshandlingarna å rådets vägnar. Ambetet försvann hos oss vid nya tidens inbrott men återinfördes av Erik XIV. Med Axel Oxenstierna fick det karaktären av verkligt statsämbete, varmed särsk. följde chefskapet för utrikesärendena. Det tillstattes efter 1680 ej längre; i stället tillkom då kanslipresidentens syssla. Som en ren titel upplivades värdigheten senare för kort tid (1792—99). Jfr Kansler.

Riksklämman, benämning på stora rikssigillet («Erik den heliges sigill») i äldre tid. (Se bild.)

Rikslikare, två normaler för längdmåttet fot o. vikten skålpund, som användes i Sverige före 1878. Jfr Riksprototypen.

Riksmark, ty. Reichsmark, tysk valuta. Den infördes genom riksmyntlagen av 1873 o. Indelades i 100 Reichspfennig. Parikursen var före Första världskr. 89 öre. Efter kriget sjönk riksmarken katastrofalt. November 1923 infördes Rentenmark, varvid 4...0 röntemark motsvarade 1 dollar. De transferrestriktioner, som från 1933 infördes i Tyskland, gävo upphov till flera olika kategorier deprecierade mark, Registermark, som före Andra världskr. användes till att subsidiera den tyska exporten. — Genom en förordning av 27/6 1948 upphävdes i den av västmakterna administrerade delen av Tyskland såväl riksmarken, röntemarken som den 1945 införda allierade militärmarken. I stället infördes den s. k. »tyska marken» i inflationsbekämpande syfte. En liknande reform företogs kort därefter äv. i den ryska zonen av Tyskland.

Riksmarschen, en 1940 införd gångtävlan som propaganda för fysisk spänst (1 mil på 90 min. för män o. 100 min. för kvinnor).

Riksmarsk, 1634—76 benämning på presidenten för krigsskollegiet i Sverige, d. v. s. chefen för krigsmakten till lands. Jfr Marsk.

Riksmarskalk, högsta chefen för sv. hovstaterna. Föredrager inför konungen alla frågor ang. hovet. Han bär titeln excellens. Det ämbetsverk, vars chef han är, kallas Riksmarskalks ämbete.

Riksmusei' väänner, en 1925 stiftad sammanlutning med uppgift att ekonomiskt stödja Naturhistoriska riksmuseet.

Riksmuse'um, dets. som Naturhistoriska riksmuseet.

Riksmålet, i motsats till Landsmålet (målet) det ena av Norges två officiella språk.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, ett under folkkushållningsdepartementet lydande centralt ämbetsverk med uppgift att leda, övervaka o. samordna rikets för-

svarsförberedelser på det ekon. området. Består av en generaldirektör som chef o. 4 led., samtliga förordnade av K. Mt. Instr. av 26/6 1948. Efterträdde fr. i/2 1947 Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap.

Riksomdelbar el. i m r a e d i a' t kallades i Tysk-rom. riket sådan besittning, vilken betraktades som län direkt under kejsaren, samt äv. härskaren däröver.

Riksprototyp'er, två i Stockholm förvarade normaler för metern o. kilogrammet, mycket nära överensstämmande med motsvarande internationella prototyper i Paris. Jfr Metersystemet o. Rikslikare.

Riksregalier (av lat. *regalis*, kunglig), föremål som symbolisera den kungliga makten, äro i Sverige: kronan, spiran, äpplet, svärdet o. nyckeln. Ägas av staten o. förvaras i Riksbanken under Kammarkollegiums vård. De användas nutn. ej men framläggas vid större statsceremonier inför tronen. — R. Cedcrström utg. 1942 *De svenska riksregalierna o. kungliga värdighetstecken*.

Riksriddare, riksomdelbara riddare i det forna Tysk-rom. riket.

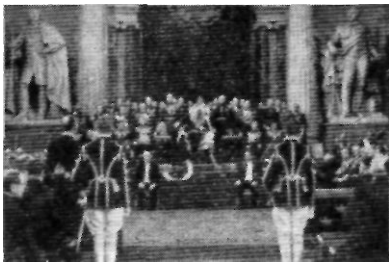
Riksråd, i de nord. länderna fordom benämning på dels samlingen av konungens rådgivare, dels dennas ledamöter var för sig, den enskilde råds herren. R. framträdde i Sverige på 1200-t. o. bekräftades som fast statsinstitution genom landslagen (1350-1). Till det medeltida riksrådet hörde biskoparna o. ett antal världsliga stormän; dess maktställning gentemot konungen befann sig i stigande under unionstiden, för att från 1520-t. starkt förlora i betydelse (då endast världsliga medlemmar). Under Johan III o. särsk. Sigismund blev det änyo ett organ för den aristokratiska maktviljan. Till ständig »rådkammare» med säte i Sthlm ombildades riksrådet av Gustav II Adolf o. blev nu centralorgan för förvaltningen men uteslöts från denna av den enväldige Karl XI; dess medlemmar kallades då kungliga råd. Värdigheten återinfördes 1719, o. under Frihetstiden spelade rådet åter en stor roll, som regeringskanselj utgången ur det maktägande partiet vid riksdagen. Riksrådets makt i förhållande till konungens minskades starkt genom 1772 års statsvälning o. 1789 avskaffades institutionen.

Riksräkenskapsverket, ett under finansdep. lydande centralt ämbetsverk med uppgift att utöva den centrala kontrollen å statens inkomster o. utgifter samt å förvaltningen av statsförmögenheten, handha den centrala riksbokföringen m. m. Motsv. uppgifter voro tidigare delade mellan Kammarrättens revsiorisavdelning o. Statskontorets riksbokslutbyrå. Verket tillkom 1920. Instruktion av 26/9 1047.

Riksrätt, domstol för mål om ämbetsbrott av statsrådets, Högsta domstolens o. Regeringsrättens ledamöter. Består enl. § 102 regeringsformen av presidenten i Svea hovrätt ss. ordf. samt vissa höga domare o. ämbetsmän. Atal inför r., som utföres av J. O., M. O. el. J. K., har förekommit 5 ggr (senast 1854) o. gällt statsrådsled. De åtalade frikändes i samtliga fall. K. finnes äv. i Danmark, Finland o. Norge.

Riksrös, gränsmärke mellan två länder.

Rikssalen i Sthlms slotts s. långa har allegoriska skulpturer av I/Archevêque, Sergel o. Qvarnström samt statyer över Gustav II Adolf o. Karl XIV Johan, utförda av Byström. I rikssalen försiggå bl. a. de ceremonier, varmed riksdagen högtidligen öppnas o. avslutas. Se bild å nästa sida. — Även Uppsala slott har en »rikssal».

Rikssamtal, avgiftsbelagda telefonsamtal mellan olika orter inom landet. Varje samtal får pågå högst 3 perioder — 9 min. (el. då många samtal vänta högst 1 el. 2 per.). Jfr II-samtal o. Blixtsamtal.

Riks-Sara, benämning på Sveriges centrala restaurang, AB.

Riksskattmästare, den femte i ordningen av riksåmbetsmännen under 1500- o. 1600-t.

Riksskogstaxeringen, en statlig inventering 1923—29 av Sveriges skogstillgångar.

Riksstat, tablå över statens inkomster o. utgifter, vilken riksdagen uppgjör för viss statsregleringsperiod (budgetår).

Riksståthållare. 1. Den svenske el. norske ämbetsman, som under unionskonungens frävarar skulle vara norska regeringens chef. Ambetet upphävdes av stortinget 1859 o. av Oskar II 1873. — 2. Ty, Reichsstatthalter, den genom lag av 7 april 1933 högsta riksmyndigheten i de tyska riksdelen (ty. Land). Dessa riksståthållare voro underställda riksinrikesministern.

Riksstäder, ty. Reichsstädte, kallades i det gamla Tyska riket de riksommedelbara, dvs. blott under kejsaren o. riket lydande städerna. De äldsta riksstäderna växte upp inom Sydtysskland, främst Pfalz. Urspr. styrdes de av kejsarliga ämbetsmän men vunno vid mitten av 1200-t. full självständighet. På 1200- o. 1300-talen sammanslöto sig riksstäderna i mäktiga förbund (Rhenska o. Schwabiska stadsförbunden, Hansan m. fl.). Från 1489 deltog de regelbundet i riksdagarna o. fingo formell sanktion härpå i Westfaliska freden 1648. På riksdagarna bildade riksstäderna ett särskilt kollegium. Under Napoleon-tidens omvälvningar miste de alla sin självständighet. Vid Tyska förbundets bildande 1815 blevo Hamburg, Iyibeck, Bremen o. Frankfurt a. M. fria städer. Det sistnämnda införlivades 1866 med Preussen, under det de 3 övriga fortlevde som fria riksstäder (jfr Fri riksstad).

Riksständer, sammanfattande namn på avdelningarna i de från medeltiden stammande, på ständsprincipen grundade riksförsamlingarna. — I Tyskland skilde man mellan andliga riksständer (andliga kurfurstar, ärkebiskopar, biskopar osv.) o. världsliga (världsliga kurfurstar, hertigar, furstar, olika slag av grevar samt riksstäder). Riksständerna voro representerade på riksdagen. Genom Napoleon-tidens omvälvningar blevo åtskilliga riksständer mediatiserade, dvs. underkastade en större statsveranitet. De bibehöllo dock sina privilegier med avseende å polit. ställning o. personlig rang (kallades *Standesherrn*) till revolutionen 1918. — I Frankrike kallades riksständerna États généraux o. bestodo urspr. blott av de andliga o. världsliga storvasallerna, som sammankallades av konungen. 1302 kallades även städernas ombud till ett möte i Paris, vilket

gav upphov till att vid sidan av adeln o. prästeståndet det tredje ståndet bildades. Efter 1614 sammanträdde Les états généraux ej förrän 1789, då deras möte blev inledningen till den stora revolutionen.

Riksteaterns publikorganisation, förk. R. P. O., en 1934 bildad centralorganisation för att tillgodose landsortens teaterbehov. Ledes av en centralstyrelse i Sthlm, i landsorten av lokalföreningar.

Rikstelefon, Telegrafverkets telefonavdelning.

Riksvakanslista f-kangs-], av Arbetsmarknadsstyrelsen i tabellform varje vecka uppgjörd lista bl. a. över lediga platser, vartill lämplig arbetskraft ej finnes anmäld vid de olika arbetsförmedlingarna.

Riksvapen, vapensköld med rikets heraldiska sinnebilder, stundom försedd med *sköldhållare* på sidorna — hos oss två krönta lejon i upprest ställning — o. omgiven av ett *vapentält* i formen av en hermélinsfodrad purpurmantel, som upptill sammanhålles av en krona. Riksvapnen ha i regel framgått ur härskarätternas vapen. Svenska lilla riksvapnet utgöres av en blå sköld med tre kronor (under en kunglig krona); de tre kronorna återfinnas tidigast kring Magnus Ladulås' vapensköld. Stora riksvapnet företer å sin fyrdelta huvudsköld växelvis de tre kronorna o. det från folkungavapnet upptagna lejonet över tre strömmar (urspr. snedbjälkar), allt i överensstämmelse med det under Karl Knutsson införda rikssigillet. Hjärtskölden i mitten är kluven i två fält, varav det

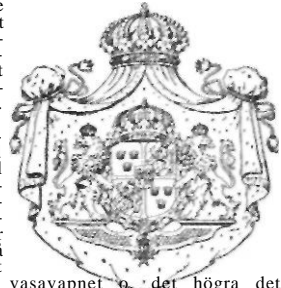
vänstra visar vasavapnet o. det högra det bernadotiska vapnet; nedtill en bro i tre spann (Ponte Corvo) o. upptill en gyllene örn (det franska kejsardömet) med Karlavagnens silverstjärnor. Huvudskölden krönes av en kunglig krona o. omramas av Serafimerordens kedja; därtill sköldhållare o. vapentält.

Riksvärderingsnämnden, en för hela riket gemensam nämnd med uppgift att upprätta taxor på varor o. tjänster, som genom rekvisition tagits i anspråk för militära ändamål, samt att pröva o. bestämma fordringsbeloppen för sådana utgjorda rekvisitioner, som icke ersätas efter vederbörligen fastställda taxor. R. består av ordf., utsedd av K. Mt. samt 4 led., para v 2 utsedda av K. Mt. samt en av Kommerskollegium o. en av Lantriksstyrelsen. Nu gällande lag om R. är av $\frac{7}{16}$ 1942.

Riksvärnet, ty. Reichswehr, namn på de begränsade försvarskrafter, som Tyskland tilläts behålla enl. Versaillesfreden 1919, näml. en värdv armé om 100,000 man o. en flotta med en värdv personal om 15,000 man.

Riksåklagare, under K. Mt rikets högste åklagare, som har ansvaret för o. ledningen av åklagarväsendet. Ambetet inrättades $\frac{7}{1}$ 1948 i samband med rättegångsreformen. Instr. av $\frac{30}{16}$ iä 1947.

Riksåmbetsmän, under 1500- o. 1600-t. benämning på rikets högsta ämbetsmän, främst de fem höga riksåmbetsmännen: riksdrotsen, rikskanslern, riksmarsken, riksamiralen o. riksskattmästaren. Andra voro

riksmarskalken, rikstygmästaren, riksstallmästaren o. riksjägmästaren.

Riksäpple, ett korsfrönt klot, värdignets-tecken för krönt härskare; tillhör riksregalierna (jfr d. o.). Riksäpplet bildar landskapet Upplands vapen.

Brikta, att räta ut axlar, balkar, plåt etc. Kan ske med hamning el. i riktmaskiner av olika slag, t. ex. riktpress för grova balkar.

Biktavdelning, den avdelning inom en bataljon, på vilken rättning äger rum; befälh. har riktflagga på geväret. Riktavdelningen utgöres av bataljonsstabens personal. — Riktbaljon, -kompani osv., truppförband, efter vilket vid framryckning övriga rätta sin rörelse. — Riktkarl, det manskap, på vilket rättningen inom en avdelning sker.

Biktmedel, de delar på ett eldvapen, varmed detta bibringas en sådan ställning, att målet träffas. Vid eldhandvapen utgöres de i regel av sikte o. korn; vid kulsprut användes äv. kikarsikte. Vid rörliga artilleripjäser utgöres de av ett bägriktinstrument med kikarsikte (panoramakikare) o. vid artilleripjäser med fast uppställningsplats av höjd- o. sidskalor. I flygplan användas reflexsikten.

Riktspunkt, punkt, varemot inriktning sker, då målet icke alls el. endast ottydligt synes (indirekt sidriktning).

Ril'a el. R. Planina, den nordvästligaste delen av Rhodopebergen i s.v. Bulgarien. På R:s s. sida ligger Ril'a-klostret, bulgarisk nationalhelgedom.

Ril'ke, Rainer Maria (1875—1926), österrik. skald. R:s diktning präglas av stämningsfull ordkonst o. mystisk romantisk pan-teism [*Neue Gedichte*, 1907—08, *Duineser Elegien* o. *Sonette an Orpheus*, 1933].

Rim, en inom poesien efter bestämde regler använd konstnäslig upprepning av samma ljudgrupp. I vidsträckt mening räknas hit äv. alliteration o. assonans, men termen avser i egentlig mening blott det s. k. slutrimmet, då de identiska ljudgrupperna förekomma vid versradens slut. Enstaviga rim kallas manliga (ex. *man-sann*), tvåstaviga kvinnliga (ex. *kinna-brinna*), trestaviga löpande (ex. *markerna-parkerna*). I många diktarer är avståndet mellan rimmen bestämt av ett s. k. rimschema v. a. rimmen för äskädighetens skull betecknas med bokstäver, ex. rimflätningen i ottave-rime tecknas *abab-abc*. — Slutrimmet uppträdde först i medeltidens kyrkliga latinska diktning.

Rimbaud [rän«båJ, Arthur (1854—91), fransk skald av den symbolistiska riktningen; har haft stort inflytande på senare franska diktargenerationer (*Poesies complètes*, 1895).

Rimbert, d. 888, Ansgars följeslagare o. efterträdare på Bremens ärkebiskopsstol (865). Förf. av en för Sveriges äldsta historia viktig levnadsteckning över Ansgar, *Vita Ansgarii* (utg. av G. Waitz 1884; sv. övers. av G. Rudberg; Ansgars levnad, 1926; 2:a uppl. 1930).

Rimbo, kommun i ö. Uppland, Sthlms l.; Frötuna landsf.distr., Mell. Roslags doms. 2,258 inv. (1947), därav i Rimbo municipalsamhälle 826. — Kyrka från senare delen av 1400-t. med samtida kalkmålningar. Triumfkruucifix från 1200-t. Klockstapeln utgör port i kyrkogårdsmuren.

Rimestad, Christian (1878—1943), dansk författare o. publicist. Bl. diktsaml. *A/nerne* (1905), *De høstlige Hymner* (1910). Postumt utgavs 1943 *Fransk litteratur igoo—1940*.

Rimfaxe, »med rimfrost i manen», i nord. myt. en häst, som drar nattens vagn över himlen. R:s fragda är daggen.

Rimfrost, lager av iskristaller, som, då dagg-

punkten ligger under 0°, utfällas på föremål, vilka avkyllts genom värmeutstrålning, ex. trädgrenar.

Rimini, stad i mell. Italien, prov. Forlì, i km från Adriatiska havet. 73,000 inv. (1947). Havsbad. — R., fordom *Ariminum*, var under romartiden en betydande hamnstad. Från denna tid finnas bevarade en 72 m lång bro av vit marmor (Ponte

d'Augusto) samt en triumfbåge (Arco d'Augusto). Det märkliga Tempio Malatestiano (San Francesco, se bild), vars exteriör ombyggs efter ritningar av L. J. Alberti (1447—56), skadades under Andra världskr.

Rimkrönikor, historiska framställningar på knittelvers från medeltiden. Jfr Erikskrönikan, Karlskrönikan, Sturekrönikorna.

Rimlexikon» förteckning på möjliga rim. Ett svenskt (ofullb.) rimlexikon har utg. av A. Hammarlöw 1920—24.

Rimma el. rimsalla, lätt salta kött för kortare tids förvaring.

Rim'skij-Kor'sakov, Nikolaj Andrejevitj (1844—1908), rysk tonsättare, den främste representanten för den ungriska skolan, prof. o. dir. vid Konservatoriet i Petersburg. R., som var en mästare i orkesterbehandlingen o. på ett ypperligt sätt utnyttjade de ryska folkvisemelodierna, skrev ca 20 operor, symfonier, symfoniska sviten *Scheherazade* (uppf. som balett i: egen i Sthlm 1924) m. m.

Rimtorsar, »frostjättar», i nord. myt. benämning på jättar.

Rimur, isl. diktart, som från 1300-t. bibehållit sig i nuv. tid. Utmärkes av flera såväl slutrimmade som allitererade strofiska sånger, av vilka var o. en kallas en rima.

RinaTdo Rinaldi'ni, hjälten i en rövarroman av Chr. A. Vulpius; därav beteckning på romanesk rövare i allmänhet.

Rindön, ö i Sthlms skärgård, ö. om Vaxholm, till vilket den hör. 446 ha. På ön Oskar-Fredriksborgs fästning. Bro till Skarpö.

Rinforzan'do, it., »med ökad styrka», musikterm, som betecknar ett starkt crescendo. Förk. *rf. rfss*. — R i n f o r z a ' t o, kraftigt forte.

Ring, 1. Enl. Adam av Bremen en sv. konung omkr. 935. — 2. Flera norska småkonungar. Ring av Ringerike i »Frithjofs saga» är ohistorisk.

Ring, *Handelst.* En urspr. eng. beteckning för grupp av samverkande företag, kartell. — *Skolv.* Klass i gymnasiet. — *Sportv.* Den rep-ihägnade boxningsarenan.

Ring, Lauritz Andersen (1854—933), dansk målare, utförde landskap o. genrebilder ur allmogens liv.

Ringamåla, kommun i n.v. Blekinge, Leks. l.; Asarums landsf.distr., Bråne o. Bisters doms. 1,290 inv. (1947).

Ringankare el. Grammes ring, ankaret i den första praktiskt användbara likströmsmaskinen. Num, ersatt av andra typer. Jfr Gramme.

Ringarum, kommun i ö. Östergötland, Östergöt. l.; Valdemarsviks landsf.distr., Hammarkinds, Stegeborgs o. Skårkinds doms. 4,815 inv. (1947), därav i Gusutns kyrkoböföringsdistrikt 2,738.

Ringbarkning består i att bark o. bast avskalats intill veden runt trädstammens nedre del, varigenom trädet dödas o. rotskott undvikas.

Ringberg, stora, cirkelformiga bergformationer på mänen.

Ringblomma, art av örtsläktet *Calendula*.

Ringbom, sammankedjade stockar omkring en större mängd timmer. Användes för att föra timret över lugnt vatten.

Ringbrosket, det undre brosket i strup-
huvudet på övergången till den egentliga luft-
strupen.

Ringbrynja, det äldsta slaget av pansarskjorta med påsatta järnringar.

Ringdomare, domare, som inom ringen följer en "uoxöingskamp.

Ringduva, *Columba palumbus*, liknar den vanliga skogsduvan men är större o. har en ringformig teckning av a vita sidofläckar på Halsens sidor. Europa, s.v. Asien o. n. Afrika hos oss till Jämtland. (Se bild.)

Ring'erike, jordbruks-, skogs- o. industriområde i s.ö. Norge, Buskerud fylke, mellan Randsfjord o. Tyrifjord.

Ringers lösning, vattenlösning, innehållande natrium-, kalium- o. kalciumklorid samt natriumbikarbonat i ung, samma koncentrationer som i blodserum. Användes i klin. fysiol. försök. Jfr Fysiologisk koksaltlösning.

Ringf'asa'n, *Phaeta'nus torquatus*, en från Östasien härstammande fasanart, som införts hos oss. Hanen har vit halsring. Vår jaktfasan anses vara en korsning mellan ringfasan o. ädelfasan.

Ring'ius, Henrik Florus (1847—rc-25), kyrkoherde i Solberga, bekant som sträng schartauan, psalmdiktare. Sv. ps. 249, 250.

Ringj'ärn, verktyg för montering av däck på fälg.

Ringkors, ett grekiskt el. latinskt kors, försett med en el. flera ringar, förekom utom medeltiden mest i isländsk o. engelsk konst o. på Gotland (jfr Oja). En variant utgöres av kyrkornas invigningskors. R:s tidigaste ursprung äro solsymbolens hjul o. Kristusmonogrammet.

Ringkota, en kronisk inflammation i hästens krön-, kot- el. hovled, försakande svår halta.

Ringkrage, dets. som vaktbricka.

Ringköbing [-køb-]. 1. Amt i Danmark, omfattar mell. delen av v. Jylland. 4.662 kvkm, 177.000 inv. (1945). Städer: Ringköbing, Herning, Holstebro, Eemvig, Struer. — 2. Huvudstad i R. 1, vid Ringköbing fjorde n. 4.000 inv. (1940). Fiske, lantbruk.

Ringrnaskar, *Annel'ida*, klass av högt organiserade maskar med yttre o. inre segmentering. De olika segmenten, utom första o. andra, nästan likformigt byggda. Klassen indelas vanl. i 2 ordningar: börstmaskar o. blodiglar.

Ringrum, medeltida befästingsanläggning omkr. städer, sedermera benämning på beklädnadsmur i fästning.

Ringrev, dets. som atoll.

Ringränning, tävlingsspel, varvid de deltagande ryttarna sökte med lansar sticka igenom en upphängd ring. Omtyckt spel vid hovfester under 1500—1700-t.

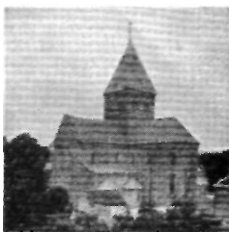
Ringröta, en i tvärsnitt ringformad o. till sin utbredning vanl. begränsad röta i kärnveden av gamla tallar. Rötan är brun o. full av håligheter med vitfärgade vägar. Försakas av en rösvamp, *Poly'porus pini*, som intränger genom grenstumpar el. i stamskador. Vanlig i överåriga tallbestånd.

Ringsjön, sjö i mell. Skåne. 43 kvkm. Avflyter genom Rönneån till Kattegatt.

Ringsko, hästsko, vars skänklar äro för-
enade; an v. som sjukbeslag, ex. vid hovspricker.

Ringstad, herrgård 5 km n.v. om Norrköping, inom stadens område. Vid R. har 1916—25 framgrävt en gårdsanläggning från tiden före 600 till 1300; dessutom ha påträffats forngravar m. m.

Ringsted, gammal stad i mell. Själland, Sorø Amt, Danmark. 7.000 inv. (1940). St Bendts kyrka från n 63 är en 3-skeppig romansk korskyrka (se bild). Där skrinlades Knut Eavard ir70 o. begravdes Valdemar I o. II, Erik Plogpenning, Erik Menved, svenske konungen Birger Magnusson o. hans gemål, Märta, samt svenska drottningen Rikissa.

Ringtrast, *Tur'dus torquatus*, en trastfägel. Hanen brunsvart med en stor vit, skärformig fläck på bröstet, honan ljusare. Europa o. Asien, hos oss i fjälltrakterna samt i Hallands o. Bohuslans skärgårdar.

Ringvall, Axel (r860—1927), operettskådespelare. Efter engagemang vid olika scener tillhörde R. från 1898 Ranfts teatrar i Sthlm (1906—26 Oscarsteatern) o. utförde med stor bravur en mängd komiska operettroller.

Rinkaby. 1. Kommun i ö. Skåne, Kristianst. 1. (past.adr. Viby); Fjällinge landsf.distr., Villands doms. 941 inv. (1947). I R. skjutfält för Vendes artilleriregemente o. militärt flygfält. — 2. Kommun i n. Närke, Örebro l. (past.adr. Glanshammar); Glanshammars landsf.distr., Östernärkes doms. 589 inv. (1947).

Rinkart, Martin (rs86—1649), tysk luthersk präst o. skald, skrev skådespel med ämnen från reformationstiden, andliga sånger (bl. a. Sv. ps. 12) m. m.

Rinkesta, gods i Arla kommun, Södermani. l. känt sed. 1300-t. Huvudbyggn. från början av 1600-t. restaurerad 1775.

1. Rinman, Sven (1720—92), bergsvetenskapsman, en av de främsta främjarna av bergs- o. järnhanteringen i Sverige, Överasmästare i Västra Bergslaget r75r, direktör för rikets grov- o. svartsmide 1760, assessor i Bergskollegium r775, bergsråd 1782. R. införde förbättrade metoder för stältillverkningen o. järnförädlingen samt var en av initiativtagarna till Eskilstuna fristad. Hans *Bergwerks lexicon* (1788—89) är av stor betydelse för kändedomen om äldre tiders bergshantier. R. bidrog äv. till blåsörskemiens utarbetande.

2. Rinman, Erik Benjamin (1870—*93z)» tidningsman, 1906—ri polit. red. i Stockholms-Tidningen, igrr—30 dess huvudredaktör. Eed. av stadsfullm. från 1924-Socialpolit. för.

Rinnmanns grönt, dets. som koboltgrönt. Rinna, kommun i v. Östergötland, Östergöt. l. (past.adr. Väderstad); Boxholms landsf.distr., Folkungabygdens doms. 853 inv. (1947).

Ri'o, it., port. o. sp., bäck, ström, flod. Ingår i geogr. namn, ss. Rio grande del Norte.

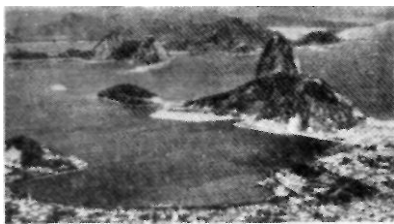
Ri'o Bran'eo. r. Territorium i n. Brasilien. 13.700 inv. (1947). — 2. Huvudstad i territoriet Acre, Brasilien.

Ri'o Can'to, Cubas största flod. 3^{oo} km. Ri'o Colorado, annat namn på Canadian River.

Ri'o Cuarto [koarr'tå], stad i mell. Argentina. rr2.000 inv. (1942). Jordbrukscentrum.

Ri'o de Janeiro [-d^o ajane'-]. 1. Stat i s.ö. Brasilien, vid Atlanten. 68,964 kvkm, 2,07r,000

inv. (1946). Kaffeodling. Petroleumkällor. Industri. Huvudstad: Nicheroy. — 2. Huvudstad i Brasilien, vid Rio de Janeirobukten. 1,897,000 inv. (1940). Staden är berömd för sitt

natursköna läge (se bild) på en 16 km lång, av höga berg omgiven strandremsa. Den är synnerligen vackert o. modernt byggt med breda, palmkantade avenyer, talrika parker o. praktfulla offentliga byggnader o. privatpalats. Arkebiskopssäte. Univ., gr. 1920. Världsberömd botanisk trädgård. Livlig industri (särsk. textilier). Sydamerikas största stapelstad vid Atlanten med utmärkt, starkt befäst naturlig hamn. Flygplatser Galeo, Santos Dumont.

Bl'o de Oro [ã'ɔ] > spansk besittning på Afrikas västkust, mellan Kap Bojador o. Kap Blanco. 285,000 kvkm, 50,000 inv. (1930). Delvis öken; gles befolkning av araber o. berber. Fiske vid kusten (mest torsk). Huvudstad: Villa Cisneros (ca 300 inv.), vid R.-bukten.

Ri'ofördraget, benämning på den vid panamerik. konferensen i Rio de Janeiro 1914 undertecknade försvarspakten för västra halvklotet. Enl. fördraget skall i händelse av anfall mot en amerik. stat den panamerik. unionens styrelse sammankallas o. med enkel majoritet besluta, om situationen kräver ett möte mellan de amerik. republikernas utrikesministrar. Utrikesministrarnas beslut fattas med 2/3 majoritet o. är bindande för alla signatarakter. Ingen republik skall mot sin vilja nödgas ställa stridskrafter till förfogande. Pakten, som äv. innehåller bestämmelser om de aktioner, som skola företagas, o. en amerik. stat anfaller en annan amerik. stat, är en utbyggnad av Chalupce-akten (se d. o.). Jfr Panamerikanska konferenser.

Ri'o Gila [chi'la], vänsterbiflod till Rio Colorado del Occidente, Arizona, s.v. För. Stat. 950 km.

Ri'o Gran'de del Nor'te, flod i s. Nordamerika, på gränsen mellan Texas o. Mexico, från Klippiga bergen, Colorado, till Mexikanska bukten. Trängd 2,500 km.

Ri'o Grande de Santia'go, flod i mell. Mexico, från Anahuac till Stilla havet. 800 km. Kallas i sitt övre lopp Rio de Letina.

Ri'o Gran'de do Norte, stat i n. Brasilien, vid Atlanten. 57,470 kvkm, 861,000 inv. (1946). Bergig, torr o. ofruktbar utom ö. delen, där bomull, socker o. tobak odlas. Huvudstad: Natal.

Ri'o Gran'de do Sul. 1. Sydligaste staten i Brasilien, vid Atlanten. 290,800 kvkm, 3,724,000 inv. (1946), varav omkr. 500,000 europceer. Huvudnärings: boskapsskötsel o. åkerbruk. Huvudstad: Porto Alegre. — 2. Hamnstad i s.ö. R. 1, på en halvö i Atlanten. 45,000 inv. (1930). Ylle- o. tobaksfabriker. Livlig handel.

Riom [riã's], stad i dep. Puy-de-Dôme, Frankrike, nära Clermont. 11,000 inv. R., som var hertigdömet Auvergne3 huvudstad, har flera märkliga byggnader från gotiken o. renässansen. Hertigtiget slott från 1300-t., stads-hus från 1500-t. I R. förde Vichyregeringen febr.—april 1942 en process mot flera av Tredje republikens ledande män, bl. a. Blum, Daladier,

Reynaud o. Mandel, vilka anklagades som huvudansvariga för det franska nederlaget 1940. De anklagade försvarade sig på ett lysande sätt o. påvisade skickligt den dryga andel i skulden för nederlaget, som bars av Pétaius anhängare, vilkas militära konservatism o. profascistiska inställning förhindrat armens modernisering o. spritt defaitismens anda bland folket. Processen blev ett fiasko för Vichy. Den uppsköts i april men återupptogs aldrig.

Ri'o Muni Imo'-j, taustlandsdelen av Spanska Guinea på Ekvatorialafrikas västkust. 26,000 kvkm, 89,000 inv. Huvudstad: Bata.

Rion, flod i Transkaukasus. Utfaller i Svarta havet. 315 km.

Ri'o Ne'gro, »svarta floden». 1. Största bifloden fr. v. till Amasonfloden, från s.ö. Colombia, utfaller nedanför Manaus. Längd 2,150 km. Förbunden med fl. Orinoco genom bifloden Casiquiare. — 2. Flod i mell. Argentina, från Anderna till Atlanten. Längd 575 km. — 3. Territorium i mell. Argentina. 201,010 kvkm, 66,000 inv. (1940). Slättland. Boskapsskötsel. Huvudort: Viedma.

R. i. p., förkortning för lat. *requiescat in pace*, må han (bon) vila i frid.

Ripa, militärt flygfält inom Ahus kommun, Kristianstads län.

Ripon [ɪpp'ɔnj, markis av, dens. som G. F. S. Robinson.

Ripor, *Lago'pus*, släkte medelstora hönsfåglar med ben o. fötter helt fjäderklädda. Leva i fjällen, på hedar o. i buskmark, ibland även i skog. Omkr. 20 former i Gamla o. Nya världen. Vinterdräkten oftast vit. I Sverige: fjällripan, dalripan o. moripan (inplanterad).

Riporre, bastard mellan dalriputt o. orrhöna, känd från Sverige, Norge, Finland o. n. Ryssland.

Ripost' (av lat. *respondere*, svara), snabbt funnet, kvickt svar; stöt efter parerat anfall vid fäkting.

Rips (eng. *ribs*, plur. av *rib*, revben), tvåskaf-tad vävnad av olika material med upphöjda ränder på längden (väft-el. långripps), på tvären (varp-el. tvärrips) el. på snedden (diagonalrips).

Ripsa, kommun i mell. Södermanland, Södermani. l.; Rönö landsf.distr., Nyköpings doms. 374 inv. (1947).

Riptjäder, bastard mellan dalripa o. tjäder med övervägande vit fjäderdräkt. Känd från Sverige, Norge o. Finland.

Ripua'rier, under folkvandringstiden de vid mellersta Rhen bosatta frankerna.

Ripört, art av örtsläktet *Chamaerichis*.
Ris, *Oryza saWva*, ett ettårigt, mer än meterhögt gräs med enblommiga småax i tät vippa. Blomman har 6 ståndare. Hårstammar trol. från Indo-Kina. Sedan 2,800 år f.Kr. odlad som sädeslag i Ostindien, num. i största utsträckning o. i många olika former i alla varmare länder. Världens mähända viktigaste kulturväxt.

Ris (av arab. *rizma*, packe, bunt), ett antal av 20 böcker = 20 x 24 (el. 25) ark skriv-papper (resp. tryckpapper).

Risali't (it. *risalto*), framsprång, utskjutande mitt-el. sidoparti på en byggnad.

Risberg, Bernhard (1862—1947), språkman, skald, lektor i Linköping 1894—1928, professors namn 1938. Bl. ar. *Den svenska versens teori* (1905—07), diktsamlingar (*Gnejs och gnistor*, 1927), *Bockar i kanten* (1942), en bok om svensk språkvård, samt översättningar av grek. 0. lat. diktverk.

Risbäck, församling i Dorotea kommun, Västerb. l. 937 inv. (1947).

Riseberga, kommun i n. Skåne, Kristianst. l. (past.adt. Ljungbyhed); Riseberga landsf.distr., N. Asbo doms. 4,364 inv. (1947), därav i Ljungbyheds municipalsamhälle 1,312.

Riseberga kloster, i Närke, Edsbergs kommun, grundades för cistercienskrunnor troligen i slutet av noo-t. genom donationer av iarlcn Birger Brosa, konung Erik Knutsson t. fl. Upplöstes i mitt. av 1500-t. Delvis ha ruinerna framgrävts 1942—44.

Risekatslösa, kommun i n.v. Skåne, Malmön. 1. (past.adr. Mörrarp); Ekeby landsf.distr., i.uggade doms. 355 inv. (1947)-

Risinge församling omfattar Finspångs köping, Östergöt. l. 12,089 inv. (1947). Den staten tillhöriga ödekyrkan, delvis fr. noo-t., är rikt dekorerad med kalkinaln. (1400-t., konserverade 1944. Bänkiureddning fr. 1600-t.

Riska, arter av skivsvampsläktet *Lactarius*. Riskpremie, ersättning, som vid penning-placering beräknas för den därmed förknippade risken. Vid vanlig utlåning kan i regel en del av räntan betraktas som riskpremie.

Risotof, ital. maträtt av i buljong kokta ris-grön o. med varierande smaksättningar (lök, tomat, ost osv.).

Rispapper. 1. Kinesiskt rispapper (av snövit färg) framställes ur mörgen av trädet *Tetrapanax papyrifera* (fam. *Araliaceae*). Formosa, o. användes för konständamål. — 2. Japanskt rispapper, tätt silkespapper av växlade material, användes bl. a. till cigarrettpapper.

Rissanen Juhö Vilho, f. 1873, finsk målare. Har i fresker (bl. a. i Finska nationalteatern i Helsingfors), oljemålningar o. akvareller med kärv realism skildrat finskt allmogeliv. (*Hos spåkvinnan*, se bild.)

Rissel, grovt säll för rensning av tröskad säd från agnar m. m., för sortering av kol osv.

Rissla, norrländsk slåde.

Rist, dets. som rost 2.

Risafällen, naturskona vattenfall i Indalsälven, inom Undersäkers kommun, Jämtl. l.; fallhöjd 37,4 m, på en längd av 1 km.

Risteli, Adolf Fredrik (1744—1829), författare, Dramatiska teaterns grundläggare (1787). Rymde 1789 ur riket för skuld.

Ristor'no el. rito'r'no, it., återbetalning av premie, helt el. delvis, när det försäkrade föremålet icke blir utsatt för den risk, mot vilken det var försäkrat, samt när avtalet blir ogiltigt, på den grund att försäkring redan förut slutits, utan att försäkringstagaren ägde kännedom därom.

Ristugg, sönderhugget ris m. m., användes som bränsle, särsk. för industrieldning.

Ri'sum tenea'tis, ami'ci l, lat., »hällen er för skratt, vänner l» (ur Horatius' »De arte poetica»).

Risvase, anordning av 1 vattnet nedsänkta, risiga småtråd för att bereda fäste för rommen o. skydd för det späda ynglet av en del värlekande fiskar (mört, braxen o. gös).

Risvin, dets. som saké.

Risör, stad i s. Norge, Aust-Agder fylke, vid Skagerak, 3,000 inv. (1932). God hamn, sjöfart, utförsel av trävaror, lax, is, sten m. m. Gammal handelsplats, stad 1735.

rit., förkortning av *ritenuto*.

Rit (lat. *ritus*), kyrklig ceremoni, kulthandling.

Ritardan'do, it., musikterm, småningom långsammare. Förkortat *ritard*.

Ri'te, lat., vederbörligen, på formenligt sätt. Ritenu'to [-no'tå], it., musikterm: återhållet, långsammare. Förkortat *rit*.

Ritmaskin el. ritapparat, ett system av hävarmar så anordnade, att en linjalhållare kan föras till vilken punkt som helst på ritbordet utan att vrida sig. Med ett enkelt handgrepp kan linjalhållaren lösgöras o. inställas i godtycklig vinkel, som bibehålles till dess ny omställning sker. Den uppber två linjaler i rät vinkel mot varandra o. är balanserad inred motvikt. Jfr Parallellinjal.

Ritorne'H', riturnell' (av it.), instrumentalt för-, mellan- el. efterspel i sångstycken. Kiör no. dets. som ostom.

Ritsa, rita el. skriva med hård spets på ett mjukare material. Användes i metallbearbetningstekniken som måttmarkering, ofta så att en rits (ritsad linje) göres med hjälp av en ritsnål, som placerats i en ritskubb, dvs. en ständare med plan fot o. höj- o. sänkbar nålhållare, så att ritsen kommer på önskad höjd över arbetsbordet.

Ritschl, Albrecht (1822—89), tysk teolog, prof. i Bonn 1852, i Göttingen 1864, en av Tysklands främsta dogmatiker, har som sådan bildat skola. R. lade huvudvikt på Kristi historiska person o. verk samt hävdade trons karaktär av förtröstan. Huvudarb.: *Die christliche Lehre von der Rechtfertigung und Versöhnung* (3 dir, 1870—74).

Ritsprov, dets. som Mårtens hårdhetsprov. Ritter, Karl (1779—2859), tysk geograf, prof. i Berlin 1820, banbrytare inom den fysiska geografins område o. jämte A. v. Humboldt skaparen av den jämförande geografien. Huvudarbete: *Die Erdkunde im Verhältnis zur Natur und zur Geschichte des Menschen* (2 bd, 1817; 2:a uppl., 19 bd, 1822—59).

Ritter, Moritz (1840—1922), tysk historiker, prof. i Bonn 1873—1911, framstående kännare av Tretioåriga krigets historia (*Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation und des dreissigjährigen Krieges*, 3 bd, 1887—1908).

Ritter von Leeb [lep], Wilhelm f. 1876, tysk militär, generalstabsofficer under Första världskr., 1933 ärngruppsoverbefälhavare, 1940 generalåttmarskalk. Efter fälttaget mot Frankrike 1940, där han ledde anfallnet mot Maginotlinjen o. över Rhen, var han befälh. för den ärngrupp, som ryckte fram över Östersjöländerna vid angreppet mot Ryssland 1941—42.

Ritua'l (av lat. *ritus*, bruk), ordning för gudstjänst.

Ritualism', överdrivet betonande av gudstjänstens yttre former.

Ritualmord, en påstådd vidskepelse, vilken ansetts ligga däri, att anhängare av viss religion skulle ha använt blodet från mördade personer tillhörande annan religion för vissa rituella syften. Anlagelserna, säkerligen undantagslöst utan grund, ha framför allt framställts mot judar i antisemitiskt syfte.

Rituell', som hör till kyrklig ritual.

Ritz'aus Bureau [byrå], dansk telegrambyrå, grundad i Köpenhamn 1866 av Erik Bitzau (1839—1903).

Ri'va, stad o. kurort i n. Italien, prov. Triento, vid Eago di Gärdas n. v. ände, 8,000 inv. Befäst. Härligt läge. Silkesväv, vinn o. olivodling. Tillhörde Österrike före 1919.

Rival' (av lat.), medtävlare. — Rivalisera, tävla, strida om företräde. — Kivalite't, tävlan, avundsjuka.

Rivalon [-äll] el. eto x i d i a m' n o a k r l d' n l a k t a' t, ett ämne med stark antiseptisk verkan. Användes på sär samt i gurgelvattnet vid halsfluss. Jfr Trypafflavin.

Rivare, dets. som brotch.

River [rivv'ol], eng., flod. Ingår i geogr. namn. Rivera (-be'ra), Die go, f. 1886, mexik. målare, vars fresker med socialt-revolutionärt

innehåll fått berömmelse i hans land o. i För. Stat., där han varit flitigt verksam.

Riverton, S t e i n, författarnamn för S v e n E l v e s t a d.

Rivieran [-järan] (it. la R i v i e r a, fr. la R i v i e r e, av lat. *ripa*, strand), den smala fransk-ital. kustresnan vid Liguriska havet från Cannes till Spezia. R. v. om Genua kallas R. d i P o n e n t e, ö. därom R. d i L e v a B t e. Vid R., som är bekant för sin naturskönhet o. subtropiska växtlighet samt för sitt milda o. hälsosamma klimat, ligger många badorter, såsom Cannes, Nizza, Mentone, San Remo, Rapallo o. Nervi.

Rivoli. 1. Stad i n.v. Italien, prov. Torino. 11,000 inv. (1931). Kungligt slott. Industri. — 2. By i n. Italien, prov. Verona. 2,000 inv. Napoleon besegrade österrikarna vid R. 14 o. 15 juni 1797.

Riza, P e h l e v i (1878—1944), schah av Iran 1925—1941. R. började sin bana som menig soldat, steg sedan till överbefälh. över armén o. intog efter en statskupp 1921 ställningen som faktiskt diktator. I okt. 1925 avstattes schahen sultan Ahmed, vilken sedan 1922 vistats i Europa, varefter R. utsågs till ärfdig monark av Iran med dynastibeteckningen Pehlevi. Han utförde som schah ett inre reformarbete av stora mått. Utrikespolit. eftersträvade R. jämvikt mellan Ryssland o. England ävensom samarbete med grannstaterna Afghanistan, Irak o. Turkiet, med vilka länder 1937 Saadabadpakten ingicks. Efter den eng.-ryska inmarschen i Iran abdikerade R. sept. 1941 till förmån för sin äldste son M u h a m m e d (f. 1919) o. lämnade kort därpå landet.

Rizzio [rit'siå], D a v i d (omkr. 1533—66), gunstling till skotska drottningen Maria Stuart, var av ital. börd. Efter brytningen mellan drottningen o. hennes gemål Darnley blev R. Marias främste rådgivare men väckte de skotska stormännens hat o. mördades i drottningens åsyn genom en sammansvärjning.

Rizzo [rit'så], A n t o n i o (omkr. 1430—omkr. 1500), ital. bildhuggare, huvudsakl. verksam i Venedig. Bidrog till Dogepalatsets utsmyckning (t. ex. *Adam och Eva*). Skapade typen för de venetianska gravmonumenten (bl. a. över dogen Niccolò Tron i Frarikyrkan i Venedig).

Rjasan'. 1. Förvaltningsområde i RSFSR, i mell. Ryssland. 48,100 kvkm, 2,3 mill. inv. (1939). Genomflytes av Oka o. Don. Mineralfyndigheter (stenkol, järnmalm), lera o. torv. Åkerbruk, industri. — 2. Huvudstad i R. 1, vid fl. Trubesjs mynning i Oka. 95,000 inv. (1939). Handel med spannmål o. boskap. Många historiska kyrkor.

Rjukan, R j u k a n f o s s (»den rykande fosen»), vattenfall i Månelven, s. Norge (Telemarken). 104 m högt. Tills, med flera forsar ovanför o. nedanför bildar R. ett fall om 568 m på 10 km, vilket utnyttjas vid 3 kraftstationer. Jfr Norsk hydroelektrisk kvastofaktieselskab. — Kring R. ligger industrisamhället R j u k a n. 9,000 inv.

R. L. F., förkortning för Riksförbundet landsbygdens folk.

Rn, kem. tecken för en atom radon.

R. O., förkortning för Riksdagsordningen.

Roadster [rå'd'st'ø], eng., benämning på 1) god landsväghäst, 2) karosserityp för automobil. Roanne [råänn'], stad i s. mell. Frankrike, dep. Loire, vid fl. Loire. 41,000 inv. (1936). Mineralkällor. Textil- o. maskinindustri.

Roanoke [rå'no'øk]. 1. Flod i ö. För. Stat., uppriper med två källfloder på Alleghanybergen o. utmynnar i Atlanten. Längd 720 km. 220 km kanaliserade. — 2. Stad i n.ö. För. Stat., Virginia, vid en av R. is källfloder. 69,000 inv. (1940). Maskin- o. tobaksindustri.

Roasjö, kommun i s. Västergötland, Älvsb. l. (past.adr. Sexdrega); Svenljunga landsf. distr., Kinds o. Redvags doms. 261 inv. (1947). Robank, dets. som rubank.

Robbett [ræbb'-] (av eng.), omgång i spel. Robbia [ræbb'-], ital. bildhuggare. 1. I, u c a d e l l a R. (1399—1482), känd för sina omedelbart uppfattade framställningar av barn (*Sängläktare* i marmor för domkyrkan i Florens). Märkligast är hans produktion utf. i lergods, överdraget med frostsäker glasyr. Bl. hans tal-

rika, folkliga arb. märkas *evangelistbilder* i Cappella Pazzi, Florens, o. *madonnamedaljonger* med färgrika ramar av fruktkransar (se bild).

— 2. A n d r e a d e l l a R. (1435—1525), brorson o. lärjunge till L. d. R., vars produktion han fortsatte men tillförde mera vekhet o. förning: *Barnbilder* (i medaljonger på Hittebarnshusets fasad i Florens, se bild), lunettreliefen *Franciskus' o. Dominikus' möte* (i Loggia di S. Paulo, Florens). Under R.s soner (bl. a. Giovanni o. Girolamo) förlorade robbiskulpturen i konstnärlighet.

Robb'ins, Lionel, f. 1898, eng. nationalekonom. Prof. i London sed. 1929. Har bl. a. skrivit *The economic causes of tvär* (Krigens ekonom. orsaker, 1940) o. i övers., utg. Knut Wicksells föreläsningar i nationalekonomi.

de Robeck [d'ø rå'bek], sir John Michael (1862—1928), eng. amiral av sv. härstamning, förde befälet över britt. flottan vid Dardanellerna 1915—16, var 1919—22 överbefälhavare för Medelhavsflottan o. 1922—24 för Atlantflottan.

Robert, *konungar av Frankrike*. — Robert I (omkr. 865—923), dotterson till Ludvig den fromme, blev efter brodern Eudos tronbestigning (888) frankernas hertig o. valdes 922 av stormännen till konung. R. stupade s. å. I striden mot Karl den skallige. — Robert II den helige (omkr. 970—1031), son till Hugo Capet, dennes medregent o. efterträdare (996), gav 1017 Burgund åt sin son Henrik, som emellertid gjorde uppror mot fadern (1030)

o. besegrade denne.

Robert av Anjou, kallad den gode el. den vise (1275—1343), *konung av Neapel*, son till Karl II, dennes efterträdare 1309, deltog på påvarnas sida i striden mot kejsar Henrik VII o. Ludvig av Bayern men misslyckades i sitt försök att erövra Sicilien. Vid R.s glada hov vistades bl. a. Boccaccio.

Robert, *konungar av Skottland*. — Robert I, Robert Bruce namn som konung. — Robert II Stuart (1316—90), dotterson till R. I, konung 1371. — Robert III (1340—1406), son till R. II, dennes efterträdare 1390,

var på grund av sjuklighet själv oförmögen att utöva regeringen.

Robert, *hertig av Normandie*. — Robert I, Gange-Rolfs efter dotter antagna namn. — Robert II, kallad Djävulen, d. 1035, hertig 1027, kuvade de upproriska vassallerna o. företog 1033 en pilgrimsfärd till Jerusalem men dog under återfärden. R:s liv har under medeltiden omsunnats av legendariska berättelser, som delvis legat till grund för Meyerbeers opera »Robert le diable».

Robert [råbär], Hubert (1733—1808), fransk konstnär, verksam i Italien 1754—65. Återgav med fin känsla för måleriska värden romerska o. sydfranska ruiner o. Parisbilder. Av. verks. som trädgårdsarkitekt, bl. a. i Versailles.

Robert [rabär], I. éopoid (1794—1835), schweiz-franskt målare, utförde genremålningar i en italianiserande torr Stil, som vann stor popularitet.

Robert [råbär], Henri, kallad Henri-Robert (1863—1936), fransk advokat o. skriftställare. Har utg. *Les grands procès de l'histoire* (8 bd, 1923—32; i sv. övers. 1924 ff.), skildringar av en del ryktbara processer. Led. av Fr. akad. 1923.

Robert Guisoard [-bär giska'r] (omkr. 1015—85), hertig av Apulien o. Kalabrien, son till Tankred av Hauteville, bidrog verksamt till den normanniska erövringen av s. Italien o. blev slutl. landets erkände härskare. R., som 1080 slutit förbund med påven Gregorius VII, bortdrov kejsar Henrik IV från Rom men lät samtidigt plundra staden (1084).

Roberts [råbb'ots], Frederick Sleigh, earl of Kandahar, Pretoria and Waterford (1832—1914), eng. fältmarskalk, var överbefälh. 1878—81 under fälttågen i Afghanistan samt 1900—01 under Boerkriget.

Roberts [råbb'ots], Kenneth, f. 1885, ainerik. författare. Har bl. a. skrivit de historiska romanerna *Arundel* (1930; sv. övers. 1938), *Northwest Passage* (1937; Nordvästpassagen, 1938), *Oliver Wiswell* (1940; sv. övers. 1941) o. *Lydia Bailey* (1947; sv. övers. s.ä.).

Roberts [råbb'ots], Frank, f. 1907, britt, diplomat, minister i Moskva 1945—47, utrikesministerns förste privatsekr. sed. 1947. Var utrikesdep:s repr. vid Moskvaförhandningarna om Berlinakrisen aug.—sept. 1948.

Robertsfors, församling i Bygdeå kommun, Västerb. l. 2,239 inv. (1947), därav i Robertsfors municipalsamhälle 1,282. I R. fanns till 1948 sulfidfabrik med spritfabrik tillh. Robertsfors AB. Fabr. num. uthyrd till Asea för tillverkning av isolationsmaterial.

Robertsfors AB., Robertsfors, gr. 1899, aktiekap. 4 mill. kr. (1948). Skogsbruk o. jordbruk, mek. verkst. med gutteri. Verkst. dir. R. Kempe sed. 1948.

Robertsforsskolor kallas skolor med kombinerad korrespondens- o. muntlig undervisning. Den första startades 1941 i Robertsfors av Hermod's korrespondensinstitut. — NKI-realskolorna på landsbygden började samma år. — Studietiden till realexamen är ca 3 år.

Robertson [råbb'ots'n], William (1721—93), skotsk historiker o. kyrkoman, riks-historiograf. Huvudarbete: *History of Scotland* (2 bd, 1759). R. var som historiker lärjunge av Voltaire; påverkade bl. a. J. Hallenberg.

Robertson [råbb'ots'n], sir William Robert (1859—1933), eng. fältmarskalk, generalstabschef jan. 1915—febr. 1918. R. krävde koncentration av den britt. krigsinsatsen på västfronten i form av upprepad offensiv utan hänsyn till förlusterna. Hans krigsledning har skarpt kritiserats, bl. a. av W. Churchill.

Robertson [råbb'ots'n], sir B r i a n, f. 1896, eng. generalöjtnant, tjänstgjorde i Mellersta

Östern 1941—43 o. var 1044—45 medl. av fältmarskalk Alexanders stab i Italien. Ställföreträd. militär guvernör i britt. Tysklandszonen 1945—47 o. därefter militär guvernör.

Robeson [råbb's'n], Paul, f. 1898, amerik. negersångare (bas), äv. känd från scenen o. film (bl. a. *Show boat*).

Robespierre [råbspjær], Maximilien (1758—94), fransk revolutionär, advokat, slöt sig som medl. av nationalförsamlingen (1789) till yttersta vänstern o. vann stort inflytande i Jakobklubben. Efter konuögadörets fall (1792) invald i »kommunen» blev R. dess ledande man o. yrkade i konventet på Ludvig XVI:s avrättning. Behärskat av den parisiska pöbeln måste också konventet överlämna sin makt åt det av R. styrda välfärdsutskottet, varmed skräckväldet började (1793), vilket genom sina överdrifter så smån. framkallade R:s eget fall. Anklagad av konventet o. fängslad (2/7 1794) befriades han av sina anhängare i Paris men fängslades åter följ. dag o. avrättades. — R. är den hänsynslöseaste av Franska revolutionens skräckmän o. bär största ansvaret för revolutionens urartning. Personligt feg o. utan större begävnig drevs han vidare av fanatism o. sjuklig fåfänga. Ivrig anhängare av Rousseaus deism, förmådde han bl. a. konventet att å franska folkets vägnar erkänna tillvaron av ett högsta väsen.

Robin Hood [råbb'in hod], en adels rövarehövdig, hjälten i flera medeltida eng. ballader.

Robi nia, växtsläkte (fam. *Leguminosae*), ca 10 arter träd o. buskar (N. Amerika, Mexico). Blad mångpariga, blommor i hängande klasar. *R. pseudacacia*, »akacia», i Europa (äv. i s. Sverige) ett allmänt parkträd av betydande storlek med vita, väl-luktande blommor. Ved grönaktigt gul, värdefull; användes i Amerika, bl. a. inom skeppsbyggeriet. (Se bild.)

Robinson, författarnamn för U. v. Feilitzen.

Robinson [råbb'ins'n], George Frederick Samuel, markis av Ripon (1827—1909), eng. statsman o. politiker, förde som vicekung av Indien (1880—84) en betydelsefull liberal reformpolitik.

Robinson [råbb'ins'n], Edwin (1869—1935), amerik. diktare. Skrev djupsinnig tankelyrik o. var en blankversens mästare. *Collected poems* (1921 o. 1929), *Tristram* (1927).

Robinson [råbb'ins'n], sir Robert, f. 1886, eng. kemist, prof. i Sidney 1912 o. vid olika eng. univ. sed. 1915, i Oxford sed. 1930, president för Royal Society 1945. Har utfört ytterst värdefulla arb. öv. växtfärgämnen (antocyaner m. fl.), alkaloider o. sexualhormoner (dietyl-stilböstrol). Erhöll nobelpriset i kemi 1947.

Robinsonader, benämning på de talrika efterbildningarna av Defoes 1719 utkomna äventyrsroman »Robinson Crusoe».

Robinson Crusoe [råbb'ins'n kro'så'ö], världsbekant roman av D. Defoe, utgiven 1719.

Roboran'tia (av lat. *robur*, styrka), gemensamt namn på stärkande medel, t. ex. arsenik.

Robot [råbb'ät] (av tjock, *robot*, arbete), maskinmänniska, mekanisk inrättning, som kan

utföra mänskligt arbete av mera invecklat slag. Termen präglad av Karel Capek (se d. o.).

Robotprojektil, eng. guided missile, reaktions- el. raketrivnen projektil, utrustad med automatisk styransordning. Började användas 1944 av tyskarna under Andra världskr. Jfr Raket, Reaktionsdrift o. V-apan.

Rob Roj [råbb rå], »röde Roberts», titelfigur i en av Walter Scotts romaner. Var egentl. en skotsk äventyrare, Robert Mac Gregor (1671—1734). — Av. populärt namn på den skotske reseskildraren John Mac Gregor (1825—92).

Robusti (av lat.), kraftigt, grov.

Robusti [råboss'ti], J a c o p o, Tintoretts egentliga namn.

Rooaille [-kaj], fr., konstgjord klippformation av sten, murbruk, snäckor, koraller osv. Användes i den itali. renässans- o. barockträdgården o. upptogs i ornamentiken av rokokon, som fått sitt namn av ordet rocaille.

Rocamadour [råkamado'r], by i s. Frankrike, dep. Lot. 870 inv. (1933). Redan under medeltiden berömd vallfartsort (Svarta madonnan).

Rocambole [råka⁸båll], huvudpersonen i ett 30-tal äventyrsromaner av Ponson du Terrail.

Roccella, släkte av buskljavar. Växa på klippor vid kuster. Av *R. tinctoria* (Medelhavsområdet, Afrika, Australien) jämte några andra arter framställas orselj o. lackmus.

Rochdale [råtj'de'l], stad (egot grevskap) i n.v. mell. England, grevsk. Lancashire, vid Rochdalekanalen. 87,000 inv. (1946). Betyd. industri (textilier, maskiner). Stenkolsgruvor. I R. bildades av 28 vävare den första konsumtionsföreningen 1843.

Rochefort [råiff'å], stad i v. Frankrike, dep. Charente-Inférieure, nära fl. Charentes mynning. 29,000 inv. (1936). Betyd. handel o. skeppsbyggen. Viktig örlögshamn, Navigations- o. hydrografisk skola. På R:s redd gav sig Napoleon åt engelsmännen 1815.

de Rochefort [d^o råljf'å], Victor Henri, markis de R.-I, u 5 a y (1830—1913), fransk publicist o. politiker, uppsatte 1868 veckoskriften *La lanterne*, vari han hänsynslöst bekämpade Napoleon III. R. tog en verksam del i Pariskommunens uppror (1871) o. deporterades till Nya Kaledonien (1873) men lyckades rymma till London följ. år o. återvände 1880 till Paris, där han uppsatte den regeringsfientliga o. mycket spridda tidsningen *Intransigeant*. R. var en av sin samtids kvickaste men också mest lögnaktiga smädeskrivare.

Rooufoucauld [råsjfokå'], stad i v. Frankrike, dep. Charente. 2,600 inv. Flera märkliga byggnader. Familjen de La Rochefoucauld's stamslott (från 1000-t. o. senare).

Rochellesalt [råjäll'], dets. som seignettesalt. Rochester [råtsj'st'], 1. Stad i s.ö. England, grevsk. Kent, vid fl. Menway. 35,000 inv. (1045). Järnvägsknut. Fiske. Katedral från 1000—noo-t., urspr. anlagd på 600-t. o. en normandisk borg från 1200-t. Härjad av danskarna på 800-t. — 2. Stad i staten New York, n.ö. För. Stat., vid fl. Genesee, nära dess utlopp i Ontario. 325,000 inv. (1940). Univ., gr. 1848 (3,000 stud., 1941). Skofabriker, skräderier, optiska verkstäder (världsfirmorna Eastman Kodak Co. o. Bausch & Lomb Optical

Co.). Stora trädskolor. — 3- Stad i Minnesota, För. Stat. 21,000 inv. (1930). Stora sjukhus (Mayo clinic).

Rock el. Rukh, en jättefågel i arab. sagor. Rockad (av arab. *rokh*, torn i schack), drag i schack, varvid torn o. kung flyttas.

Rockall [råkk'ål], eng. klippö i Atlanten, 500 km v. om Hebriderna. Obebodd. Häckplats för sjöfågel.

Rockefeller [råkk'ifell^o], John Davison (1839—'937), amerik. industri- o. finansman, »affärsvärldens Napoleon», grundare av Standard Oil Company, som genom R:s kallt beräknande affärsmetoder kom att för en tid behärska oljemarknaden. R. drog sig 1895 tillbaka från affärerna o. gjorde sig sedan känd som donator av väldiga mått (nära 2 miljarder kr.). Bl. institutioner, som genom R:s donationer tillkommit, märkas Chicanos univ., Rockefeller Foundation o. Rockefellerinstitutet för medicinsk forskning. — Sonen John Davison R. jr., f. 1874, har äv. samarbetat med fadern i dennes affärer o. filantrop. verksamhet.

Rockefeller Foundation, The (Ö^o råkk'ifell^o faonde'sjon), stiftelse i För. Stat. med syfte att »befrämja mänsklighetens välfärd över hela jorden». Den tillkom 1913 genom donation (urspr. 373 mill. kr., senare ökad) av John D. Rockefeller o. verkar för allmän hälsövård, understöd åt medicinsk forskning, bekämpande av farsoter samt välgörenhet.

Rockefellerinstitutet för medicinsk forskning, eng. The Rockefeller institute for medical research (Ö^o råkk'ifell^o inst'itut för med'ikl rån'sa'ts]), i New York stiftades 1901 genom donation (37 mill. kr.) av John D. Rockefeller. Vetenskapliga upptäckter, som göras av vid R. anställda forskare, bli institutets egendom för att fritt ställas i mänsklighetens tjänst.

Rockelstad, gods i mell. Södermanland, Helgesta kommun. Huvudbyggnaden från 1600-t., ombyggd 1890 o. 1903. Tillh. ätten v. Rosen. Rookenrav, art av örtsläktet *Turritis*.

Rocke'ra, utföra rockad.

Roorkford [råkk'f'å], stad i Illinois, ö. mell. För. Stat., vid Rock River. 85,000 inv. (1940), varav 9,000 svenskar. Maskinindustri.

Rockhammar, industrisamhälle i s. Västmanland, Fellingsbro o. Ramsbergs kommuner. 296 inv. (1946). Anlades 1558 som järnbruk. 1895 upphörde järnridan o. en trämassfabrik anlades. Ages av R o c k h a m m a r s B r u k s AB., grundat 1917. Aktiekap. 250,000 kr. (1948). Verkst. dir. A. Ahrel.

Rockhampton [råkkhiem't^on], stad i ö. Australien, Queensland, nära fl. Fitzroys mynning. 36,000 inv. (1942). Spannmåls- o. köttexport över uthamnarna Alma o. Broadmount.

Rock Island [råkk aj'tnd], stad i Illinois, n.ö. För. Stat., vid fl. Mississippin. 38,000 inv. (1930). I R. ligger Augustana-synodens college, grundat 1860 (530 stud., 1940). Sågverk, glasbruk, mek. verkstäder.

Rockor, *Batoidei*, underordning bland hajfiskarna; kroppen starkt tillplattad med stora bröstfenor i kanten o. skarpt avsett från den vanl. mycket smala stjärten, som uppstår ryggfenorna, om dessa finnas. 5 par gälspringar på undersidan. I Sverige omkr. 10 arter, av vilka knatie-, klo- o. slätrockan äro de vanligaste

Rockwellprov [råkk'o'll-], hårdhetsprov, grundat på en diamantkons inträngningsdjup vid vissa belastningar. Jfr Hårdhet.

Rockwool [råkk^ool], dets. som stenull.
Hocky Mouruains (rakkⁱ maⁿtiusj, eng., Klippiga bergen.

Rocky Point [råkkⁱ päjnt], radiostation på n. sidan av Loug Island, staten New York, n.ö. För. Stat. Storsändare för radiotelegrafi.

Rocroi [-kr^oa], stad i n.ö. Frankrike, dep. Ardennes (Champagne). Vid R. besegrade »den store Condé» spanjorerna 1643.

Rod [rådd], eng. längdmått = perch (5.03 m).
Rod [rådd], E d o u a r d (1857—1910), Schweiz-fransk författare, debuterade som ivrig anhängare av Zola men bröt med naturalismen i sina senare, ofta abstrakt metafysiska romaner såsom *Le sens de la vie* (1889; Livets mening, 1890).

RodakowVki, H e n r y k (1823—99h polsk målare. Historiemålningar, folklivsscener o. porträtt.

Rodami'ner (av grek. *ro'deos*, rosenröd), rosafärgade basiska färgämnen, som framställas genom att förena ftalsyreanhydrid med aminosyror (jfr Ftaleiner). Användas till färgning av tyger, papper, tändstickor o. denaturerad sprit.

Roda'nföreningar el. t i o c y a n f ö r e n i n g a r. Rodanvätesyra (tiocyanysyra), HSCN, är en obeständig vätska. Salterna, r o d a n i d e r, t. ex. KSCN, framställas ur cyanider genom kokning med svavel; användas vid kemisk analys. Estrar finns av såväl normal- som isorodanvätesyra, HNCS; de senare kallas senapsoiljor (se d. o.).

Rodber'tus, K a r l (1805—75), tysk nationalekonom, ämbetsman o. centerpolitiker, föregångare till statsocialismen.

Rode [rå-], H e r m e n, tysk målare o. möjligen äv. skulptör, ledare av en ateljé i Lübeck under 1400-t. a. h. Hans lyriskt veka inställning framgår av målingarna på Lukasaltaret i Katharinenkirche i Lubeck (1484), på det i Sthlms Storkyrka 1468 uppställda altarskåpet (Österåkersskåpet i Stat. hist. mus.; detalj, se bild) o. på Salems altarskåp (Stat. hist. mus.).

1. Rode, O v e (1867—1933) dansk politiker, författare. Politikens polit. redaktör 1905—13 o. huvudredaktör fr. 1927, inrikesminister i Zahles ministär 1913—20. Bl. arb. skådespelen *Harlekins Omvendelse* (1899) o. *Nationalgraven eller den berömda Olding* (1912).

2. Rode, H e l g e (1870—1937), broder till O. R., dansk författare. Dikter (*Hvide Blomster*, 1892, *Ariel*, 1914, m. fl.) o. skådespel (*Solsagn*, 1904, *Komedier*, 2 bd, 1905, m. fl.). (Se bild).

Ro'den, äldre benämning på kustområdena av Uppland o. Gästrikland, hade skyldighet att utrusta roddlag i krigstid. Jfr Roslagen.

Rodenbach [rå-], G e o r g e s (1855—98), belgisk författare. R:s lyrik ger uttryck åt ett melankoliskt, elegiskt temperament. Bl. romaner *Bruges-la-morte* (1892; Det döda Bruges, 1904). (Se bild).

Rode'o, biltävling i ter-

räng; urspr. om cowboy möten med ridtävlingar m. m.

Roder, rörliga plan, varmed fartyg, luftfarkost o. torped styras genom vattnets el. luftens tryck på desamma. Rodren sitta akterud, på fartyg stundom både för- o. akterut. Förutom sidoroder finnas på ubåtar o. torpeder roder äv. för styrning i djupel o. på luftfarkoster (robotprojektiler) i höjd- o. girplanet.

Roderik (d. 711), *västgötarnas siste konung* (709—n). Besegrades av araberna, som därigenom blevo herrar över Spanien.

Roderstäv, den aktra akterstaven på fartyg med två akterstavar. På denna är rodder fäst.
Rodez [rådäss'], huvudstad i dep. Aveyron, s. Frankrike, vid fl. Aveyron. 16,000 inv. (1931). Romerska ruiner, bl. a. en akvedukt. Gotisk katedral.

1. Rodhe, E d v a r d H e r m a n (1845—1932), biskop i Göteborg 1888—1929, uppborn predikant o. själasörjare.

2. Rodhe, E d v a r d M a g n u s, f. /12 1878, som till E. H. R., teolog, prof. i praktisk teologi i Uppsala 1912—19, i Lund 1919—25 o. domprost därstädes 1923—25, biskop i Lunds stift 1925—48. Bl. arb.: *Svenska kyrkan omkring sekelskiftet* (1930), *Den religiösa liberalismen* (1935) o. *Geijer och samhället* (1942).

3. Rodhe, A l l a n, f. »/6 1882, broder till E. M. R., ämbetsman. 1921 envoyé o. chef för utrikesdep:s rättsavdelning, 1927 landshövd. i Gotl. l. o. 1938 i Kristianstads l. R. var 1934—35 ordf. i den internationella kommissionen för folkomröstning i Saarområdet.

Rodin [råda^os'J, A u g u s t e (1840—1917), fransk bildhuggare, en av sin tids främsta, med särskild känsla för ytans behandling. Bl. arb., präglade av en stark o. olikartad fantasi o. psykologisk fördjupning, märkas: *Kopparaldern* (ex. i bronns bl. a. i Nat.mus.; se bild), *Borghana i Calais*, *Helvetets port*, *Victor Hugos monument*, *Balzacs stary*, *Tänkaren*, figurer av nakna ynglingar o. kvinnor, porträtt, tecknare. — Musée Rodin i Hotel Biron, Paris, överlämnades av R. 1916 till fr. staten. Monografi av J. Cladel (1908), L- Riötor (1927).
Rodina l, fotografisk Iramkallningslösning, som innehåller paraaminofenol, natriumsulfid o. natriumhydroxid.

Ro'dium (av grek. *ro'deos*, rosenröd), en platinametall, 3- o. 4-värd grundämne, kem. tecken *Rh*, atomnr: 45, atomvikt 102.91 (stabila isotoper 101 o. 103), spec. vikt 12.47, smältp. 1,970°. Användes i legering med platina till termoelement. Salterna äro röda, varav metallens namn.

Rodling, E j n a r, f. «/i 1888, ingenjör, verkst. direktör vid Stockholms Superfosfat fabriks AB. 1930—42, vid Stora Kopparbergs Bergslags AB. 1942—48.

Rodnad, grek. e r y t e'm, diffus el. fläckvis rodnad på huden, beroende på utvidgning av hudens blodkärl med ökat arteriellt blodtillflöde. Uppkommer genom inverkan av yttre retmedel el. psykiskt betingad vid oro, spänning, blýslet osv.

Rodney [rådd'ni], G e o r g e B r y d g e s (1719—92), eng. sjöhälte. Ledde en rad framgångsrika flottaktioner mot fransmännen o. spanjorerna.

Rodomonta'd (av *Rodomonte*, en skrävlare i Aristos »Orlando furioso»), skrävel, skryt.

Rodonit' el. kiselmangan, ett mineral som utgöres av mangansilikat, förekommer vanl. som röda nålar el. en rödbrun massa o. användes till prydnadsföremål.

Ro'dope, Despoto dag el. Prästberget, betydande bergskedja på Balkanhalvön vid Egeiska havet, mellan Maritza o. Mäste. Högsta toppen, Muss Alla, 2,930 m.

Rodopsin (av grek. *rodēos*, rosenröd, o. *opsis*, syn) el. erytropsin, dets. som synpurpur.

Ro dos el. Rhodos. 1. Största ön bland Tolvöarna, i s.ö. Egeiska havet. 1,412 kvkm, 62,000 inv. (1936). Bergig, ofta hemsökt av jordbävningar. Vinodling. — Gammal kulturbygd, först fenicisk koloni, sedan dorisk republik o. på 400-t. f.Kr. stark sjömakt. På 200-t. f.Kr. var R. säte för en ryktbar bildhuggarskola, som huvudsakl. utförde figurgrupper, bl. a. Laokoongruppen o. Farnesiska juren. Berömd var äv. Kolossen på Rodos. På 1400—1600-t. tillverkades där en mycket eftersökt fajans. 1309—1522 säte för johanniterorden, därpå turkiskt, 1912—47 italienskt, därefter grekiskt. — 2. Huvudstad på R. 1. 26,000 inv. (1936). Två hamnar, ruiner av johanniteriddarnas borg.

Rodriguez [rå'dri'gep], Diego R., britt. ö i Stilla havet, den östligaste o. minsta av Maskarenerna. no kvkm, 11,000 inv. (1941).

Rodsiän'ko, Mihail Vladimirovitj (1859—1924), rysk politiker, ordf. vid 4:e duman, under marsrevolutionen 1917 ordf. i provisoriska dumakommittén. Efter oktoberrevolutionen 1917 flydde R.

Roe [rå°], sir Thomas (1580—1644), eng. upptäcktsresande o. berömd diplomat, ambassadör hos Stora Mogul 1615—18 o. i Konstantinopel 1621—28, sändes 1629 till Gustav II Adolf för att förmå honom att ingripa i tyska kriget o. åstadkom s. å. ett stillestånd mellan Sverige o. Polen.

Roec'h Hanson, Harry, f. ^{ia}/₁₀ 1891, teaterdirektör. Leder Blancheteatern sed. 1927, har äv. innehaft andra teatrar, bl. a. Vasateatern 1935—36. G. m. (1919—46) skådespelerskan Esther R. H., f. 12/11 1897.

Roed [rod], Jörgen Pedersen (1808—88), dansk målare, elev av Eckersberg. Folklivsbilder, porträtt o. bibliska motiv; *Avsked pd Tolbodden*, *Korsfästelsen*, *Flicka med fruktkorg* (se bild).

Roentgen (ronnfgän), David (1743—1807), tysk möbелarkitekt, en av tidens mest uppskattade.

Roer [ror], ty. Rur, högerflod till Meuse. Rinner upp på Hohes Venn, på gränsen mellan Belgien o. Tyskland, går i en bäge mot ö. och faller ut vid Roermond i Nederländerna. 140 km.

Rogaland fylke, fylke i s.v. Norge. 9,135 kvkm, 199,000 inv. (1946). Städer: Stavanger, Haugesund.

Rogberg, Martin, f. ^u/_n 1896, journalist o. författare. Medarb. i Sv. Dagbl. från 1920. Pressattaché i Buenos Aires sed. 1945. Utg. romaner o. reseskildringar.

Rogberga, kommun i n. Småland, Jönk. l. (past. adr. Bogla); Huskvarna landsf. distr., Tveta, Vista o. Mo doms. 1,840 inv. (1947).

Roger [rå-], furstar av Sicilien. — Roger I (1031—1101), greve av Sicilien, son till Tankred av Hauteville, erövrade efter långvariga strider Sicilien (1060—91). — Roger

II (1095—1154), son till R. I, greve av Sicilien 1105, konung 1130, sökte förena de normandiska besittningarna i s. Italien; genomförde en strängt centraliserad förvaltning.

Rogers [råds']s], Ginger, eg. Virginia K. Mc Math, f. 1911, amerik. film-skådespelerska. Känd för sina dausfilmer tills, med Fred Astaire samt senare, som komedienne. Bl. filmer *Kitty Foyle* (1942).

Rogge, Konrad (Kort), d. 1501, biskop i Strängnäs 1479 efter studieår i Italien; verksam kulturfrämjare på skilda områden.

Rogier [råsjeje'], Charles tatoir (1800—85), belg. statsman, en av den belg. monarkiens grundläggare, inrikesminister 1847—52 o. 1857—61.

Rogslösa, kommun i v. Östergötland, Östergöt. l.; Vadstena landsf. distr., Aska, Dals o. Bobergs doms. 1,055 inv. (1947). Kyrka fr. omkr. 1200 med rikt jämbeslagen port fr. noo-t.

Rogsta, kommun i n.ö. Hälsingland, Gävlebl. l.; Hälsingtuna landsf. distr., N. Hälsingl. doms. 1,695 inv. (1947).

de Rohan [d° råa°*], Henri (1579—1638), hertig av R., fransk krigare, var efter Henrik IV:s död (1610) hugenotternas egentlige ledare men måste efter mångårigt tappert försvar uppgiva sitt motstånd o. medverka till freden i Alais (1629), som berövade hugenotterna deras polit. särställning. Stupade i Bernhards av Weimar tjänst. R:s memoarer (1644) äro av stor betydelse för hugenott-krigens historia.

Rohde [rå'-], Erwin (1845—98), tysk klassisk språkforskare, prof. i Kiel 1873 i Heidelberg 1886. Huvudverk: *Psyche, Seelenkult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen* (2 bd, 1890—94; 8:e uppl. 1921), en framställning av grekernas allmänna livsåskådning, samt *Der griechische Roman und seine Vorläufer* (1876).

Rohde, Johan (1856—1935) dansk målare. Landskaps- o. stadsbilder samt porträtt. Äv. verksam inom konstslöjden (möbler o. silver).

Rois faintéens [rå'a fäna°*] (fr., lättjefulla konungar), öknamn på de sista konungarna av merovingiska ätten.

Roi soleil [rå'a säläj'], fr., »Kung Sol», smickrande namn på Ludvig XIV av Frankrike.

Royalism' (av fr. *roi*, konung), tillgivenhet för konungen el. kungadömet. — Rojalist', anhängare av konungen el. kungadömet. — Adj.: rojalistisk.

Rokifoträskan, kärrmarker i v. Vitryssland, voro av strategisk betydelse under Första världskr., särsk. efter Brest-Litovskts ingående (aug. 1915).

Rokoko [råbåkä'] el. style Louis XV [stilla li' kå'«], benämning på den stil, som utformades i Frankrike under 1720-t., bl. a. av G. M. Oppenort o. J. A. Meissonier. Rokokon, som huvudsakl. kom till anv. som rumskonst o. i konstslöjd, kännetecknas av vanl. osymmetriskt inkomponerade musslor, paragrafliknande ornament o. naturalistiska blommor (se bild). Den tidigare arkitektoniska indelningen av en rumsinretertrades av en strävan att skapa en målerisk enhet. Rokokon häskade oinskränkt i Sverige under 1750—1760-t., införd hit av Carl Hårleman o. den franska konstnärskolonien vid slottsbygget i

Sthlm. — Rokokon utgör vid sidan av gotiken Europas mest originella konststil. Se bild till Möbelkonst.

Rokossov'skij, Konstantin, f. 1896, rysk militär, blev generalöverste 1940, marskalk 1944. R. deltog i Andra världskr. i slaget om Moskva 1941—42 samt därefter i den ryska motoffensiven som chef på Donfronten, 1943 bl. a. i Stalingrads försvar o. befrielse o. i återtagandet av Kiev samt 1944 i erövringen av Polen o. Ostpreussen. R. ryckte därefter 1945 utmed tyska Östersjökusten o. intog bl. a. städerna Danzig o. Stettin.

Roland [rå'-], sagohjälte, den förnämste av Karl den stores riddare, besungen i Rolands sången.

1. Roland de la Platière [råla*' d° la platj'är], Jean Marie (1734—93), fransk författare, upplysningsman, slöt sig under Franska revolutionen till girondisterna o. sökte, ehuru förgäves, rädda Frankrike undan det hotande skräckväldet. Vid girondisternas fall (1793) lyckades R. undkomma till Rouen men begick självmord vid underrättelsen om sin makas avrättning.

2. Roland de la Platière, Manon (1754—93), maka till J. M. R., lyckades genom sin tjusningskraft göra sin mans hus till samlingsplatsen för girondisternas mest framstående män (»madame R.'s Salon») o. tog själv livlig del i diskussionerna. Efter girondens fall blev hon fångslad o. avrättad. Fällde på schavotten yttrandet: »O frihet! Vilka brott begås icke i ditt namn!»

Memoarer, skrivna i fångslat (1795).

Rolandsbräsch, fr. Brèche de Roland, pass i v. Pyrenéerna. 2.804 m ö. h.

Rolandseck, turistort på v. Rhenstranden, 15 km s.ö. om Bonn. I närh. ruinen av en på 1000-t. uppförd borg, där enl. en version av Rolandsången Roland skulle ha dött.

Rolandsstod, jättestod, framställande en riddare i full rustning med draget, upprätt hållet svärd. Förekommer i många nordtyska städer, uppställd på torget som tecken på Stadens fri- o. rättigheter. Särsk. berömd är Rolandsstoden i Bremen från 1400-t.

Rolandsången, den äldsta o. yppersta av den franska medeltidslitteraturens nationella hjältedikter (chansons de geste). Jfr Roncesvalles.

Rold Skov [råll skå°], Danmarks näst största Skog, i Aalborg Amt, Jylland. 79 kvkm.

Rolf, Ernst (1891—1932), revyskådepelare o. teaterledare. Ledde från 1921 egna revysällskap o. framförde revyer, utmärkta av vänligt gemyt o. smakfull utstyrsel. Atnjöt utomordentlig popularitet.

Rolf Krake, dansk konung, möjl. från 500-t., hjälten i en stor sagokrets (Bjarkamal m. fl.).

Rolfsen, Alf, f. *8 i 1895, norsk målare, en av de främsta representanterna för nutida norskt monumentalmåleri. Fresker i Oslo (Telegrafbyggnaden, Haandverkarsalen o. det nya Krematoriet) o. i Stiklestad kyrka.

Rolfstorp, kommun i mell. Halland, Hall. 1. (past.adr. Grimeton); Himle landsf.distr., Hall: mest doms. 923 inv. (1947).

Roll [råll] (fr. *tâle*, egentl. pappersrulle),

den del av en teaterpjäs ävensom den diktade person, som en skådespelare har att framställa.

Roll, konstflyngningsmanöver, bestående i att flygplanet vrider sig ett varv kring sin längdaxel.

Roll, Alfred Philippe (1846—1919), fransk målare, utf. bl. a. dekorativa jämtemålniagar över samtida händelser.

Rolland [råla*'], Roma in (1866—1944), fransk författare. Förutom musikhistoriska undersökningar (*Les origines du théâtre lyrique*, 1895, m. fl.) o. monografier över musiker, konstnärer o. diktare (Millet, Beethoven, Michelangelo, Handel, Tolstoj) utsa v. R. en serie dramer med motiv från Franska revolutionen (*Le 14 juillet*, *Danton*, *Les loups*, *Le jeu de Vamour et de la mort*), den brett lagda musikerromanen *Jean-Christophe* (10 bd, 1904—12; sv. övers. 1913 ff.) m. m. Mycket uppseende väckte de artiklar i anti-chauvinistisk, demokratisk anda, som han under Första världskr. publicerade (samlade under titeln *Au-dessus de la mêlée*, 1915). R. erhöll 1916 föregående års nobelpris i litteratur.

Rollo, Gänge Rolfs egentliga namn.

Rolls Royce [-råjs], eng. bilmärke, ett av de dyraste. Tillverkas av Rolls-Royce Ltd., Derby, gr. 1906, som av. gör flygplansmotorer.

Rom [råmm], brännvin, urspr. berett genom jäsnig av rörsockermläss (Jamaicarem), num. ofta vanligt brännvin, tillsatt med essenser o. färgat gulbrunt.

Rom, lat. o. it. Roma, fordom det Romerska rikets, nu republikens Italiens huvudstad, byggd på 12 kullar på ömse sidor om Tibern. 1.583.000 inv. (1947). R., som ursprungligen bestod av ett antal mindre samhällen, blev en enhetlig stad omkr. 575 f.Kr. Dess antika bebyggelse omfattar de sju kullarna Palatium (den tidigast bebyggda), Aventinus, Caelius, Esquilinus, Viminalis, Quirinalis o. Capitolium på v. Tiberstranden. Dess kärna var marknads-

samlingsplatsen Forum romanum (se bild), kantad av en rad praktfulla tempelbyggnader, som jämte andra fornninen raserades under medeltiden vid vandalernas härjningar samt för erhållande av byggnadsmaterial till kyrkor o. kloster. Bland de nu konserverade forntida byggnadsminnena märkas de Aurelianska stadsmurarna, Colosseum, Marcellusteatern, Caracallas termer, Titus- o. Severusbågarna, Konstantinbasilikan, vidare borgen

Sant' Angelo (se bild) o. bron Ponte Fabricio över Tibern. Bl. senare byggnadsverk märkas omkr. 400 kyrkor, främst S:t Peterskyrkan, det påvliga residenset Vatikanen, luteranen, samt residenset Quirinalen m. fl. — R. är katolska kyrkans centralhärd, såväl religiöst (Peterskyrkan) o. politiskt (Vatikanen) som kulturellt med ett flertal påvliga högskolor o. andra vetenskapliga institutioner. Vatikanen rymmer ett bibliotek o. ett arkiv, som höra till världens främsta, samt oöverskattliga konstsamlingar. — I R. finnes äv. ett universitet (grundat 1303) samt ingenjörskolonial- o. arkitekt-högskolor, konsthögskola o. musikkonserveratorium, vidare en rad utländska undervisningsanstalter o. forskningsinstitut. — Inom näringslivet är konstindustrin (guld-, silver- o. marmorarbeten) den mest betydande grenen, vidare förekomma bronsgjuterier, kvarnindustri samt tillv. av sidenvårer, makaroner m. m. Flygplats Ciampino. — ⁿ/₂ 1929 avskildes Vatikanområdet från R. som en självständig stat under påven. Efter Italiens kapitulation för de allierade, sept. 1943 uppstodo häftiga strider mellan italiennerna o. tyskarna i R., som därefter besattes av tyskarna (¹⁰/₉), R. utsattes 1943—44 för allierade bombbräder, vilka dock åstadkommo ringa skadegörelse. 4 juni 1944 intogs staden av 5:e amerik. armén. — *Hist.* Efter Romerska rikets delning blev R. Västromerska rikets huvudstad, härjades under de germanska folkvandringarna, bl. a. av vandalerne 455, men blomstrade snart åter som påvestad o. kristenhetens medelpunkt, dock med långa perioder av förfall. 1527 plundrades staden av tyska kejslerliga trupper (Sacco di Roma). Sedan 1870 Italiens huvudstad. Invånare: omkr. 100 e.Kr. ca 1 mill.; vid 1500-t:s början ca: 55,000; 1870 220,000. Jfr Romerska riket.

Roma [rå'ma]. 1. I.at. o. ital. namnet på Rom. — 2. Provens i I.atium, Italien, kring Rom. 5,473 kvkm, 1,563,000 inv. (1936).

Roma, kom-
mun på mell. •
Gotland, Gotl. 1.
(past.adr. Got-
lands Karby);
Roma landsf-
distr., Gotlands
doms. 827 inv.
(1947). — Roma
kloster (Santa
Maria de Gutnalia), 2 mil s.ö. om
Visby i Roma kommun, anlagt av cisterciensermunkar 1164, dock klosterkyrka av kalksten i cisterciensertstil. Nu i ruiner (se bild). Militärt flygfält.

Ro'ma aeter'na, lat., det eviga Rom (citat från Tibullus).

Romagna [råmån'ja], landskap i n. Italien, s. om nedre Po, för n.ö. delen av Kyrkostaten, nu del av prov. Reggio nell'Emilia.

Romains [råmä'e'], Jules, pseudonym för Louis Farigoule [-goll'], f. 1885, fransk författare, huvudmannen för unanimiternas litterära skola [*groupe de Vabbaye*], vilken gör gällande, att den enskildes huvudsakliga betydelse ligger i att vara en del av massan.

Bl. arbeten: *Mört de quelqu'un* (1911; Någon är död, 1925), *Les copains* (1913; De sju stallbröderna, 1919), det satiriska lustspelet *Knock* (1923; sv. övers. 1925), skådespelet *Le dictateur* (1926; Diktatorn, 1936) o. den stora romanserien *Les hommes de bonne volonté* (27 bd, 1932—44; del. 15—16 övers., till sv. 1939 under titeln Verdun). Under tyska ockupationen av Frankrike 1940—44 var l4. bosatt i Amerika o. utgav där *Sept mystères du destin de V Europe* (1940) samt *Salsette découverte Amérique* (1943). ted. av Franska akad. 1946.

Roman, prosaberättelse av större omfattning o. novellen o. vanl. skildrande ett längre, utvecklingsskede hos en människa el. en släkt. **Ro'man**, Johan Helmi ch (1694—1758), tonsättare, kallad »svenska musikens fader»; hovkapellmästare 1729, vittberest, framstående dirigent, violin- o. oboevirtuos. R. skrev andliga sånger med text ur Davids psalmer, kantäter, symfonier, violinsonater m. m.

Roman de la rose [rårna" d'larå's], fransk allegorisk lärodikt, begyntes under början av 1200-t. av Guillaume de Lorris o. fortsattes av Jean de Meung. Efterbildades i hela Europa.

Roma'ner. 1. Dets. som råtoromaner. (Jfr Råtoromanska språket.) — 2. Folk som tala romanska språk.

Romanesk' (av fr.), romanaktig, svärmiskt överdriven.

Ro'mani, zigenarspråket, äv. urspr. ett ny-indiskt språk, delat i en mängd dialekter o. starkt uppblandat med andra språk. Det har äv. funnit användning som hemligt språk inom förbrytarvärlden. Ett stort antal ord i stockholmslangan härröra från romani.

Romanfno, Girolamo (1485—1566), ital. målare. Huvudarb.: fresker i domen i Cremona.

Romanism', rom.-kat. kyrkans lära; påviska grundsatser; romansk stil. — **Romanist'**, person som studerar romanska språk.

Romanister, romanistiska brödraskapet, sammanslutning, bildad 1572, av flaml. målare, som utbildats i Italien.

Roma'no, Giulio (1492 el. 99—1546), ital. målare o. arkitekt, lärjunge o. medhjälpare till Rafael. Bl. egna arb. Palazzo del Te i Mantua samt målningar där o. i det hertigliga palatset.

Romanones [-nånes], Alvaro de Fl] gueroa y Torres, greve de R., f. 1863, spansk liberal politiker, bl. a. ministerpresident 1912—13, r9i5—17 o. 1918—rg. Under Första världskr. var R. ententvän men fullföljde dock det konservativa partiets neutralitetspolitik. Motståndare till Primo de Riveras diktatur 1923—30. Utrikesminister 1930—31.

Roma'nos, östrom. Uymdiktare, levde i Konstantinopel, trol. omkr. 500. Anses som en av alla tiders främsta hymndiktare.

Roma'nov, rysk adelsätt, som härstammar från en trolien prussisk emigrant A. Kobyla, vilken levde i början på 1300-t. 1613—1917 var R. Rysslands regerande dynasti.

Roma'nov, Pantelejon o. (1884—1936), rysk författare, ger i sina noveller om den fria kärleken [*Rätten till kärlek*, 1931] o. satiriska romaner [*Tre par silkesstrumpor*, 1931] goda bilder ur rysk vardag.

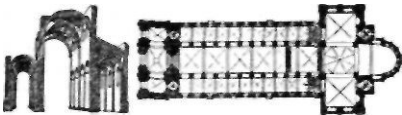
Romans [-mångs'] (av sp. *romance*, egentl. dikt på romansk språk), episk-lyrisk dikt; spanska namnet på folkvisa; liksom balladen benämning på romantikens o. senare tiders efterbildningar av folkvisan. — **Mus.** En episk-lyrisk tonsättning för sång. Romanen är ut-

förligare än visan men ej så genomkomponerad som balladen. I instrumentalmusiken benämning på ett kortare, visartat stycke, vanl. för soloinstrument.

Romanshorn [rå'manshårn], köping i n. Schweiz, kant. Thurgau, vid Bodensjön. Omkr. 6,500 inv. Järnvägsknut. Livlig turisttrafik.

Roma'niska språken tillhöra den italiska språkfamiljen av de indoeurop. språken o. ha under medeltidens första århundraden utvecklats ur vulgärlatinets dialekter. Talas av omkr. 170 mill. människor, varav no mill. i Europa o. återstoden väsentl. i Sydamerika. Hit höra italienska, spanska, portugisiska, galiciska, katalanska, provensalska, franska, rätoromanska o. rumänska.

Roma'nisk stil, en stilriktning i Västeuropas konst, under den äldre medeltiden (c:a 900—1200). Den romanska kyrkbyggnaden utvecklades under karolingisk tid ur både den gammalkristna basilikan o. ur ideal främmande för den antika målsättningen. Sträng komposition med sammanställningar av olika kubiska enheter. Samtidigt sällning-lust beträffande detaljer som kapital, lister o. tympanonfält. Kyrkornas välvning o. innerbelysningens genomförande dominerade som problem under R:s senare skede. Vanl. gav exteriören ett direkt uttryck åt interiörens karaktär. Ett flertal individuella typer uppstodo. Större kyrkor ha ofta treskeppigt långhus, tvärskepp, absidformigt avslutat kor samt under detta en krypta. I valvbågar o. fönster användes r u n d-

bågen, varför stilen ofta kallas r u n d b å g e - stil. Plan av den med kryssvalv välvda domen i Speier samt tvärgenomskärning av en romansk kyrka, se bild. Skulpturen är stiliserad o. har symbolisk innebörd. Jfr plansch 4 Byggnads-konst.

Romantik, benämning för en livsuppfattning, som i konst o. litteratur tar sig uttryck i framhävandet av det översinnliga o. mystiska framför den sinnliga verkligheten. Särsk. framträdande under den kristna medeltiden. Jfr Nyromantik. — R o m a n ' t i k e r, diktare el. konstnär, som tillhör romantiken; människa av drömmande, svärmisk läggning.

Romantise'ra, framställa något mera romantiskt än det i verkligheten är.

Romantisk, som tillhör romantiken; över-spänd, svärmisk, äventyrlig.

Roma'nus sum, lat., »jag är romare», uttryck för den antika romerska nationalstoltheten, gärna använt även av icke-romare, vilka åberopade de med romerskt medborgarskap förknippade privilegierna (ex. aposteln Paulus).

Romanvisa, folkvisa, i vilken det ena äventyret avslöser det andra som i en roman. Uppstod på 1400-t. som en avart av balladen.

Romanäs, lungots-sanatorium i n.ö. Småland, Säby kommun. Tillhör sed. 1941 Göteborgs stad.

Romarbrevet i NT anses skrivet av Paulus i Korint under hans 3:e missionsresa till församlingen i Rom (på 50-t.). Brevet huvud-tanke: Frälsningen vinnas ej genom »laggärningar» utan genom att i tro tillägna sig Guds syndaförlåtande nåd, ligger till grund för den lutherska rättfärdiggörelseläran.

Romb (av lat.), sned fyrkant med alla sidor lika långa; liksidig parallelogram.

Rombaken el. R o m b a k s f j o r d e n, Ofotfjordens innersta del, ö. om Narvik.

Rombdodekaeder, en till det reguljära kristallsystemet hörande kristallform, begränsad av 12 ytor i form av romber.

Romboe'der, en till det hexagonala systemet hörande kristallform, begränsad av 6 romber.

Rombo'i'd, parallelogram, som varken är rätvinklig el. liksidig.

Roradahl, A x e l L u d v i g, f. »a» 1880, konsthistoriker, intendent vid Göteborgs konstmus., 1906—47, prof. vid Göteborgs högskola 1920—47, prorektor 1935—45. Har utg. arb. bl. a. om P. Bruegel d. ä., om nord-europeisk bildkonst under 1400- o. 1500-t., om bildkonsten under 1600-t., om Linköpings domkyrka, Uppsala domkyrka (tills. m. Gerda Boëthius) samt *Konsten i Sverige* (1943) o. monografier över flera sv. 1800- o. 1900-talskonstnärer; memoarer: *Som jag minns det* (1—11, 1941—43).

Rome [rå'm], stad i staten New York, vid Erieakanalen, ö. För. Stat. 34,000 inv. (1940).

Romelanda, kommun i s. Bohuslän, Göteb. l. (past.adr. Kungälv); Kungälv's landsf.-distr., Inlands doms. 1,476 inv. (1947).

Romeläsen, bergssträckning i s.v. Skåne. Högsta höjden, R o m e l e k l i n t, i75-s ni. t. Romeir, L a r s (1854—1927), botanist, framstående svampkännare; hans samlingar, omfattande 80,000 ex., överlämnades 1930 till Riksmuseum.

a- Romell, L a t s - G u n n a r, f. */i 1891, son till L- R., botanist, naturforskare, docent vid Stockholms högskola 1923—410. vid Skogshögskolan 1934—42, försöksledare vid Statens Skogsforskningsinstitut sed. 1944. R. var 1928—34 prof. i skoglig marklära vid Cornell Univ., Ithaca.

Romeo och Julia [rå'-], opera av Ch. Gounod med libretto av Barbier o. Carré efter Shakspere's lika benämnda skådespel; uppförd i Sthlm i:a gången 1868.

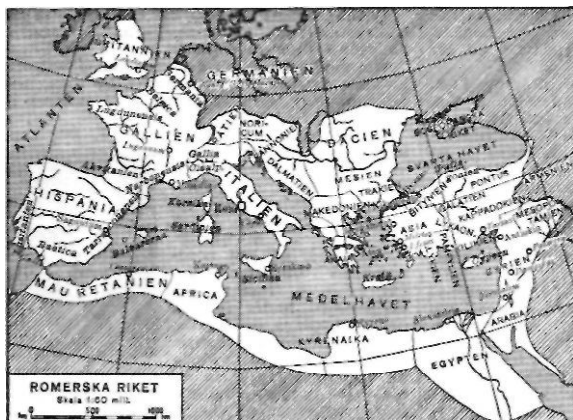
Romerike, slättlandet n.ö. om Oslo, Norge. Romerska bad, luftbad vid + 5° & + 60° i torr luft.

Romerska frågan, påvestolens krav på återupprättandet av en suverän pävlig stat efter Kyrkostatens införlivande med Italien.

Romerska kampagnen, dets. som Campagna di Roma.

Romerska republiken. 1. Romerska riket 509—31 f.Kr. — 2. Kyrkostaten under revolutionensregimen 1798—1801.

Romerska riket, det forntida världsvälde, vars medelpunkt utgjordes av staden Rom. Enl. traditionen grundades Rom 753 f.Kr. av Romulus, som blev dess förste konung. På 500-t. torde staden för en tid ha behärskats av etruskerna (jfr Etrurien). Den siste konungen avsattes 509 f.Kr., varefter ett aristokratiskt-republikanskt statskick infördes med 2 *kon-suler* som främsta styresmän o. *senaten* som de ledande ätternas utskott (»senaten o. rom. folket»). Under den närmaste tiden samlade Rom Latium under sitt välde samt invecklades i krig med etruskerna, vilket medförde erövring av Veji 396 och s. Etrurien. 387 intogs o. förstördes Rom av de norrifrån inbrytande gallerna men reste sig snabbt, o. det Rom. rikets utvidgning fortfor. Under 400—300-t. utkämpades allvarliga inre polit. strider mellan den besuttna klassen, *patricierna*, som ursprungl. ägde all politisk makt, o. folkets massa, *ple-bejerna*, som saknade alla rättigheter. En utjämning kom efter hand till stånd till de senares förmån. Genom Samnitkrigen (328—

292) förvärvades en stor del av s. Italien o. genom segern över Pyrrhos 275 återstoden. Roms utveckling till världsmakt inleddes genom tre krig med Kartago åren 264—241, 218—201 o. 149—146. Under det andra av dessa »puniska krig» var Rom nära att duka under för motståndaren (Hannibals alpövergång, nederlaget vid Cannae 216) men sveks ej av lyckan o. nedslög slutligen i grund sin feniciska medtävlare vid Medelhavet. Kartago krossades. I samband med dessa krig förvärvade Rom Sicilien (provins 241), Sardinien med Korsika (238) samt delar av Spanien (206) o. Nordafrika. Genom andra krig lades Makedonien (168) o. Grekland (146) under Roms lydno. Pergamons siste konung testamenterade 133 sitt rike till Rom. Herraväldet i Medelhavsområdet var nu tryggat. Genom krigen hopades stora rikedomar i Rom, men samtidigt utarmades lantbefolkningen, o. då tillika den fria arbetskraften gjordes överflödig genom slavimport, uppstod i Rom ett stort o. opålitligt proletariet. Därigenom uppkomna sociala problem framkallade inre stridigheter mellan den nya ämbersadeln, *optimatena*, o. folkpartiet, *populärerna* (med bröderna Gracchus som ledare). Det s. k. bundsförvantskriget (91—88) medförde full likställighet med romarna för de »bundsförvanter» (städerna i Latium), som nedlade striden. Därefter följde blodiga uppgörelser mellan fältherrarna Marius o. Sulla, som ömväxlande innehade makten. Fkakerren Pompejus införde ordnade förhållanden i Rom o. ingick efter segerrika krig i Asien »första triumviratet» med Crassus o. Caesar 60. Under den närmast följande tiden erövrades Gallien av Caesar (58—49). Efter Crassus' död 53 utbröt inbördeskrig mellan Pompejus o. Caesar, varur den senare, demokratiens målsman, utgick som segrare (48). Caesar gjorde sig till enväldshärskare i Rom, ehuru med bevarande av republikens yttre former, o. påbörjade en grundlig omändning av statsförvaltningen. Hans mord 44 avbröt detta reformarbete. Hans närmaste förtrogne, Antonius, o. hans adoptivson Octavianus ingingo nu tillsammans, med Lepidus »andra triumviratet» (43 f.Kr.) men kommo snart i strid inbördes, varunder Antonius besegrades o. berövades sig livet. Octavianus, som därigenom blev Roms herre (31 f.Kr.), fortsatte framgångsrikt Caesars reformarbete i monarkisk anda. Han övertog efter hand de viktigaste av de många republikanska ämbetena, blev som regent *princeps* o.

soin högste fältherre *imperator*, antog hedersnamnet Augustus o. lade därtill namnet Caesar, »kejsare» (jfr d. o.). Under Augustus efterträdare Tiberius avstannade erövringspolitiken (bl. a. i Germanien). Efter honom följde under bibenälles yttre storhet (bl. a. Brittanniens erövring) en rad svaga el. urartade härskare (Caligula, Claudius, Nero, Galba), efter dessa åter mer än ett århundrade av stark o. riksvärdande styrelse (Titus, Domitianus, Trajanus, Marcus Aurelius m. fl.). Härunder genomfördes ett betyd. kulturarbete i provinserna; gränserna utvidgades åt skilda håll o. erhöles starka befästningar; romskt språk o. romersk kultur erövrade nya områden. Romerska riket i dess största utbredning, se karta. Från 192 e.Kr. inträdde en

nära sekellång förfallsperiod, varunder soldatesken av- o. tillsatte kejsare från olika delar av riket. Ett slut härpå gjorde Diocletianus (285—305), som införde enväldet i österländsk anda o. genomdrev en fullständig kejsarkult. Rikets splittring i en östlig o. en västlig del började nu framträda. Efter Diocletianus' o. hans medkejsares avgång följde långvariga o. förvirrade tronstrider, varur osider Konstantin den store utgick som kejsare (323—337). Denne gynnade kristendomen o. förlade rikets huvudstad till Konstantinopel. En kort hednisk reaktion följde under Julianus (361—363), men Teodosius den store (379—395) förbjöd definitivt den hedniska kulturen. Hans söner Arcadius o. Honorius delade riket i östromerska riket med Konstantinopel som huvudstad o. Västromerska riket med Rom som huvudstad. Det senare försvagades genom denna uppdelning o. förmådde i längden icke hålla stånd mot de anstormande germanerna. Kejsarna, som tidvis av- o. tillsattes av germanska krigshövdingar, residerade nu i Ravenna till 476, då den siste, Romulus Augustus, avsattes av Odovakar. Jfr Tysk-romerska riket o. Östromerska riket.

Romerska riket av tyska nationen, dets. som Tyskromerska riket.

Romerska ringar, g5mnastikredskap, bestående av (läderklädda) järnringar, upphängda i rep el. kedjor.

Romersk-katolska kyrkan, benämning på den västerländska kat. kyrkan efter schismen 1054. Rom. kyrkan framträder såsom en »sakramentskyrka» (med medelpunkt i mässföret), betonande de heliga handlingarnas magiskt mystiska karaktär. Symboliska böcker: de 3 ekumeniska symbola, tridentinska mötets beslut o. dess trosbekännelse U564), romerska katekesen (1566), vaticankonciliet beslut 1870 o. Pius X:s katekes 1905. Otnkr. 250 mill. bekännare med påven i Rom som överhuvud.

Romersk kejsare, kejsare i Romerska riket o. Tysk-romerska riket.

Romersk konst, benämning på den konst, som utvecklades i centrum av det romerska riket o. den som påverkades därav.

Romersk konung, under medeltiden titel för konungen över Tysk-rom. riket. Efter att ha krönts till kejsare i Rom bar han titeln rom. kejsare. — Från Maximilian I:s tid kallades den under kejsarens livstid valde efterträdaren romersk konung.

Romersk rikskonst, beteckning för den enhetliga stil, som utmärker den grek.-rom. konsten fr. o. med Augustus. Dess centrum är Rom.

Romersk rätt, det rättssystem, som utvecklade sig i det gamla romarriket, särsk. under århundradena närmast efter Kristus. Kodifierades omkr. 530 i kejsar Justinianus' samlingsverk *Corpus juris civilis*. Den rom. rätten, av vilken de flesta moderna rättssystem rönt starkt inflytande, var, i bearbetat skick, ända fram till 1900 i vissa fall gällande lag i Tyskland.

Romfartuna, kommun i ö. Västmanland, Västmanl. l. (past.adr. Tillberg); Västerås landsf.distr., Västmanl. mell. doms. 1082 inv. (1947). Kyrka fr. omkr. 1300. Tegelvalven inslog 1427, då kyrkan gjordes 3-skeppig. Spartvenfjeldtska gravkoret fr. 1667—70.

Romford, stad i England, grevsk. Essex. 60,000 inv. (1942).

Rominstitutet, populär benämning på Svenska institutet i Rom.

Rommeled, övningsplats 1796—1908 för Dalregementet i s.ö. Dalarna nära Stora Tuna. Kallades förr Tuna hed. Militärt flygfält.

Rommel, Erwin (1891—1944), tysk militär, generalfältmarskalk (1942). Deltog i Första världskriget; blev sedermera SA-ledare i Wurtemberg, lärare vid krigshögskolan i Potsdam o. chef för krigsskolan i Wien-Neustadt 1938. Deltog med en pansarvagnsdivision under kriget mot Polen 1939 o. mot Frankrike 1940. Som överbefälh. för den tyska Afrikakåren utkämpade R. 1941—43 de mest hårdnackade strider med engelsmännen om Cyrenaica (se d. o.). Efter två framgångsrika offensiver hejades R. slutgiltigt vid Alamain juli 1942 o. tvångs okt. s. å. retirera till Tunisien, där han april 1943 avgick som överbefälh. Sept. s. å. var R. befälh. för ockupationstrupperna i n. Italien samt från mars 1944 verksam inom ledningen av försvaret mot invasionen i Frankrike.

Rommele, kommun i v. Västergötland, Älvsb. l. (past.adr. Upphärad); Flundre-Bjärke landsf.distr., Flundre, Väne o. Bjärke doms. 364 inv. (1947).

Romney [räm'nj], George (1734—1802), eng. porträttmålare, berömd för sina porträtt av unga engelskor, såsom *Lady Hamilton*, ofta framställd som Kirke el. backant, o. skådespelerskan *Mary Robinson* (se bild).

Rompriset (fr. Grandprix de Rome) utdelas årl. av Académie des beaux-arts i Paris o. utgöres av en 4-årig studievistelse vid Académie de France i Rom. Instiftades 1666.

Bomprotokollen, tre i Rom 17 mars 1934 undertecknade avtal om ekonom. o. polit. samarbete mellan Italien, Österrike o. Ungern. De avsågo främst att skydda Österrikes oavhängighet mot den tyska Anschlusspropagandan o. garantera status quo i Donaubaikenet. Uppkomsten av Rom-Berlinaxeln 1936 kom emellertid protokollet att förlora sin betydelse.

Romsdalen, naturskön dalgång i v. Norge, Møre fylke, kring älven Rauma. Av. namn på hela trakten kring denna älv samt kring Roatsdalsfjorden o. Molde. Bl. fjällen mär-

kas Romsdalshorn (1,556 m) o. Troltdindene (1,760 m).

Romsdalsf. jorden, fjord på Norges v. kust. Yttre delen kallas Mc-Iddefjord; delar sig i den egentliga R. (s.ö. om ön Sekkeu), Fanerfjord o. Langfjord. Järnv. från R. till Dovrebanan (Romsdalsbanan) är en vacker turistled.

Romsdalshorn, tvärbrant fjäll i Romsdalen, v. Norge. 1,556 m.

Ro'muald, d. 1027, ital. munk, grundare av Camaldulenserorden 1012.

Ro'mulus, enl. rom. sagan Roms grundläggare o. förste konung, jämte tvillingbrodern Remus son av vestalen Rhea Silvia o. krigsguden Mars.

Romulus Augustus, kallad Augustulus, förde en skugghärskares tillvaro o. störtades av Odovakar 476.

Roncaglia [-kairja], by i n. Italien, prov. Piacenza. På Romkalliska fälten utanför R. brukade de tyska konungarna under medeltiden hålla härmönstringar o. riksdagar.

Roncesvalles [ränpesvall'jes], fr. Roncevaux, by i n. Spanien, prov. Navarra, i en dal vid passet Rolandsporten i Pyrenéerna. Berömd vallfartsort. Här överfölls 778 en del av Karl den stores här, varvid den tappra Roland skall ha stupat, en händelse som ligger till grund för Rolandssången.

Rond [rångd] (av fr.), rundtur, rundvandring för att se allt allt är i sin ordning. — *Sf-orr*. Omgång (i boxning).

Ron'da, stad i s. Spanien, prov. Malaga, på en brant klippa i fl. Guadalef. 33,000 inv. (1930). Stor tjuvfångningsarena. Vapen- o. textilindustri. Erövrades av morerna 1485.

Ron'dane, Norges näst Jotunheimen o. Dovre högsta fjällområde, på gränsen mellan fylkena Hedmark o. Oppland. Rondeslottet 2,183 m ö. h., Högronden 2,144 m ö. h.

Rondell' (av fr.), 1. Runt befästningstorn. — 2. Rund metallplåt, som användes som ämne för vidare bearbetning, t. ex. metalltryckning.

Ron'do, it., musikstycke av munter karaktär med ett ofta upprepat huvudtema, som växlar med andra tema.

Rondå' (fr. *rondeau*), versmått i äldre fransk lyrik, består av 3 strofer med begynnelseorden upprepade inuti o. i slutet av varje strof.

Rone, kommun på s. Gotland, Gotl. l. (past.adr. Autsarve); Hemse landsf.distr., Gotlands doms. 869 inv. (1947). — Roms kyrka från i200-t:s senare del, med långhusets valvuppburna av en mittkolonn, smyckad med gotiska skulpturer. Glasmålningar fr. 1200-t. Triumfkrucifix fr. slutet av 1300-t. Flera inventarier fr. 1600- o. 1700-t.

Ronehamn, hamn med tull- o. lotsstation på Gotlands s.ö. kust, Rone kommun.

Rongali't, förening mellan formaldehyd o. natriumsulfoxylat, H₂C(OH) • O • S • ONa + 2H₂O. Framställes ur natriumhyposulfit, Na⁺Ö⁻ o. användes liksom sistnämnda salt vid reduktion av kypfärgämnen. Välkristalliscrande, beständig förening. Sulfoxylsyrans salter äro kända endast i denna o. liknande föreningar med formaldehyd.

Ronneby, stad i s. Blekinge, vid Ronne-

byån, 4 km från mynningen. Östra o. Medelsta doms. 6,780 inv. (1947). Helig korskyrkan är till sina äldsta delar trol. från noo-t. Sjöfart; vid ämnyningen utthamen Ronnebyredd. S. om staden ligger Ronneby hälsobrunn. Samrealskola. — R. omtalas som stad på 1-30-t., äldsta kända privilegier äro från 1387. Var köping under Karlskrona från 1707 men blev åter stad 1882. Stadsvapen, se bild. — Namnet

(Rotnaby 1200-t.) betyder 'nybygget (el. gården) vid Rotn'. *Rotn*, dvs. 'den rytande', är det gamla namnet på den fornsande Ronnebyån.

Ronneby församling omfattar Ronneby landskommun o. Ronneby stad.

Ronneby landskommun i. niell. Blekinge, Blek. l.; Ronneby landsf. distr., Östra o. Medelsta doms. 8,739 inv. (1947), därav i del av Ronneby kyrkobokföringsdistrikt 4,754 o. i Källinge kyrkobokföringsdistrikt 3,985.

Ronnebyån, å, som från s.ö. Småland flyter genom sjön Rottnen samt S. ut genom Blekinge till Östersjön, no km.

de Ronsard [d^o rån'ssa'rl, Pierre (1524—85), fransk skald, Plejadens främste diktare. I enlighet med renrenässansens teorier närma- de sig R. de antika förebilderna o. sökte sam- tidigt berika sitt modersmål genom lån från fornranskan o. dialekterna. Han införde en mängd förut i Frankrike okända versslag. Högst när han som elegiker o. visdiktare.

von Roon [rå'n], Al- brecht (1803—79), greve, pruss. generalfältmar- skalk, genomförde som krigsminister från 1859 om- organisationen av den pruss. o. efter 1866 av den tyska armén. (Se bild.)

Roos af Hjelmsä- ter, Axel Erik (1684 —1765), frih., krigare, råd- dade vid kalabaliken i Bender (1713) Karl XII:s liv genom att skydda honom med sin egen kropp. R. har antagligen varit förebild till hjälten i Tegnérs dikt »Axel».

t. Roos, Vilhelm (1824—95), ämbetsman, generalpostdir. 1867—89, led. av BK 1874—89. Lade grunden till Sveriges nuv. postsystem.

2. Roos, Anna Maria (1862—1938), dotter till V. R., författarinna. Skrev dikter o. berättelser (*Elsie von Tharow*, 1909, *På säll- samma stigar*, 1908—09, m. fl.) samt mycket omtyckta sagor o. visor för barn.

Roos, Matilda (1852 —1908), författarinna. Ef- ter utg. av en del vardagskildringar (*Familjen Verle*, 1889, m. fl.) fick R:s författarskap religiös an- strykning (*önskekranen*, 1892, *Saulus af Tarsus*, S. å., m. fl.). (Se bild.)

Roosendaal [rå'-], stad i s.v. Nederländerna, v. prov. Nord-Brabant, nära belg. gränsen. 26,000 inv. (1940). Viktigt järnvägsknút.

1. Roosevelt tro'svelt], Theodore (1858—1919), amerik. politiker. R. utmärkte sig 1898 som chef för ett frivilligt rytterregemente i kriget mot Spanien på Cuba o. utsågs samma år till guvernör i staten New York, där han vann popularitet genom beslut- samt ingripande mot kor- ruptionen. 1900 valdes R. som republikansk kandi- dat till vice president o. övertog 1901 efter mordet på president Mac Kinley presidentämbetet. 1904 om- valdes R. med stor majori- tet till president för tiden till mars 1909. R:s presidentid utmärkte sig för raska o. av partiåskådning obundna ingripanden på åt- skilliga områden, bl. a. mot trustväsendets utväxter, varigenom hans popularitet snabbt

växte. I utrikespolitiken blev R. en typisk representant för amerik. imperialism (Roosevelt- korollarier till Monroe doktrinen 1904), genom- förde byggandet av Panamakanal o. genomdrev starka flotturustningar samt medla- de fred mellan Ryssland o. Japan 1905. Er- höll Nobels fredspris 1906. Vid president- valet 1912 uppställde R. sig som kandidat för ett nytt »progressistisk» parti men led neder- lag mot den demokratiska kandidaten Wilson. Försonade sig senare med republikanska partiet o. verkade ivrigt för För. Statis ingripande i Första världskr. — R. förenade beslutsam hänsynslöshet med bullersamt optimistisk patrio- tism o. käck folklighet samt var en typisk repre- sentant för modern »amerikanism».

2. Roosevelt, Franklin (1882—1945), amerik. statsman, Tjrspr. advokat i New York blev R. 1910 demokrat, senator o. utnämndes vid Wilsons ämbets tillträde 1913 till bitr. marinminister. Avgick 1921. En barnförslämning, som d. å. angrep honom, höll honom i stort sett borta från det polit. livet till 1928, då han blev guvernör i staten New York. Vid 1932 års presidentval vann R. som demokrat, presidentkandidat seger över president Hoover. R:s tillträde av president- posten 4 mars 1933 inledde ett nytt skede i För. Stats historia. (Jfr New Deal.) 1936 om- valdes R. i kamp mot republikanernas kandidat, guvernör Landon. Efter Andra världskris ut- brott sept. 1939 genomdrev R. vapenembargots upphävande o. påbörjandet av en gigantisk upprustning. Sedan han nov. 1940 i strid mot republikanen Wilkie för tredje gången valts till president, verkade han för ökad hjälp åt England i dess krigsansträngningar. Motståndet från isolationisterna bröts helt av Japans över- rumplande anfall på Pearl Harbor ⁷/₁₂ 1941, var- efter R. med en enad nation bakom sig samlade alla amerik. stater till en gemensam aktion mot axelmakterna (Washingtonkonferensen o. pau- amerik. konferensen i Rio de Janeiro jan. 1942). Genom upprepade möten med Churchill (At- lantkonferensen 1941) o. dennes besök i För. Stat. s. å. samt äv. med Stalin (bl. a. Casablanca- mötet 1943, Teheran 1944 o. sist Krimkufe- rensen 1945, se d. o.) bidrog R. till samordnandet av de allierades krigföring. Han omvaldes till president för fjärde gången nov. 1944 (mot re- publikanen Dewey). Avled plötsligt ⁷/₄ 1945. — R. förenade med sina lysande statsmanngaeg- skaper en sann tro på det mänskliga framåtskr- idandet. — Biografi över

R. av C. Mackenzie (sv. övers. 1944).

3. Roosevelt, Elea- nor, f. 1884, brorsdotter till T. R., g. m. Franklin R. 1905; vann som presi- dentens maka en intim kontakt samt en grund- murad popularitet hos ame- rikanerna, mycket genom sina många resor i staterna. Num. verksam inom FN. Jur. hed.dr i Utrecht 1948.

Roosval, Johnny, f. ²⁹/₈ 1879, konsthistori- ker, prof. vid Sthlms högskola 1920—46. Grund- läggande arb. om Sveriges medeltida konst, Goflands byggnadskonst, döpfungar, flamska alt- arskåp. Sänkt Göransgruppen i Storkyrkan i Sthlm. Bl. övr. arb. *Den baltiska nordens kyrkor* (1924), *Romansk konst* (1930), *Fornkris- ten, bysantinsk o. karolingisk konst* (1933) - Utg.

(tills. m. S. Curman) sed. 1912 verket *Sveriges kyrkor*. (Se bild.) — R:s hustru Ellen R. f. von Hallwyl, f. 20/7, 1867, är känd som skulptрис.

Root [rot], Elihu (1845—1937) amerik. republikansk politiker, utrikesminister 1905—09. R. arbetade för skildjestamtans försörjning o. togs äv. efter sin avgång i anspår för betydelsefulla politiska uppdrag. R tilldelades 1913 Nobels fredspris från föreg. år

Rooth, Ivar, f. */n 1888, finansman urspr. jurist, 1920 bitr. dir. i Stockholms In- teckningsgaranti AB., sed. 1929 riksbankschef.

Rops, Félicien (1833—98), belg. målare, etsare o. litograf av ofta makabert romantisk läggning. Bl. arb.: S. Antonius' frestelse., *Absindrikerkan o. Offret*.

Roquefort [räkfär], by i s. Frankrike, dep Aveyron, 1.500 inv. Berömd ostberedning, Rörgång, tjänstgöring vid rodrer.

Rorgångare, person som sköter rodrer.

Rorkult el. rorpinne, hävarm, varmed rodrer vrides.

Rormaljor, öglor på akterstaven för rodrers påhakande.

Ror'schach, stad i n. v. Schweiz, kant. St Gallen, vid s. Bodensjön, 11.000 inv. (1941), Kurort. Spets- o. maskintillverkning.

Rorschach's test, metod att pröva en individs intellektuella tillstånd o. känsloläge genom att låta honom tolka en serie olikartade fläckar på testkort.

Ros, med., se Bältras, Knölros o. Rosfeber. Ro'sa, busksläkte (fam. *Rosaceae*), över 100 arter på n. halvklotet o. i tropikernas bergstrakter. Den kruklika blomaxeln innesluter talrika, inbördes fria pistiller o. bär i sin kant hyllet o. de talrika ståndarna. Vid fruktmodnaden blir blombotten röd o. köttig (nypon); frukterna äro nötter. Stamdelen taggiga, blad parbladiga med uddblad. Flera arter sedan forntiden odlade prydnadsväxter, num. i tusentals sorter. Ur blombladen, förmåligast av *R. damasce'na*, avdestilleras rosenolja för parfymindustrin. Jfr Rosenolja.

Rosa [rå-] (av lat. *ro'sa*, ros), blekröd färg. Rosa [rå-], Salva'tor (1615—73), ital. målare, föregångsman till det starkt romantiska landskapet i konsten. Utförde äv. livfulla bataljmålningar o. figurkompositioner i barock anda. Raderingar. En av sin tids ledande personligheter.

Rosaceae, växtfamilj, omfattande c:a 2.000 arter örter, buskar o. träd med strödda blad. Blommor vanl. regelbundna med dubbelt femtaligt hylle, jämte de oftast talrika ståndarna fastade i kanten på en utbredd blombotten.

Rosakvarts, dets. som rosenkvarts.

Rosamun'da, d. omkr. n76, en skön ung kvinna. Henrik II:s av England älskarinna.

Rosanili'n, dets. som fuksin.

Rosa'rio, Argentinas andra stad, prov. Santa Fé, vid fl. Parand's nedre lopp. 522.000 inv. (1944). God hamn. Sockerbruk, kvarnar. Export av hudar, spannmål o. kött. Univ., gr. 1920.

Rosa'rium. 1. Dets. som rosenkrans (radband). — 2. Rosengård, prydnadsanläggning, där huvudsakligen rosor odlas.

Ro'sa ro'rans bonita'tem [rå-], lat., »ros, som stänker dagg av godhet»; inledningsorden till en hymn av Nicolaus Hermanni.

de Rosas [rå-], Juan Manuel (1793—1877), argentinsk statsman, organiserade Da Plata-staterna till en argentinsk konfederation

o. erhöill oinskränkt makt över denna (1835). Störtades 1852.

Rosay [råsä'], Françoise, f. 1890, fransk skådespelerska, en av den franska filmens främsta. Bl. filmer: *Hertigen önskar nattkvarten* (1936), *Drömmarnas vals* (1939), *Hotellvärdinnan* (1947). G. m. regissören J. Feyder (1893—1948).

1. Roscher [rås'-], Wilhelm (1817—94), tysk nationalekonom, prof. 1848 i Leipzig. Grundaren av den »historiska skolan» i Tyskland. Bl. arb. *Grundriss zu Vorlesungen über die Staatswirtschaft nach geschichtlicher Methode* (1843).

2. Roscher, Wilhelm (1845—1923), sou till föreg., tysk språkforskare o. mytolog, utgav fr. 1884 ett lexikon över klassisk mytologi i 5 bd.

Roscommon (råskåmm'ön), grevskap i v. Eire (Connaught), 2.459 kvkm, 74.000 inv. (1943). Huvudsakl. kalkstensslätt. Akerbruk o. boskapskötsel. Huvudstad: Roscommon (2.000 inv.).

Rose [rå's], Hugo Henry, baron Strathnairn (1801—85), eng. general, tog som överbefälhavare i mell. Indien en verksam del i Sepoyupprorets (1857—59) kuvande.

Rose [rå's], John Holland (1855—1942), eng. historiker, prof. i Cambridge 1919—33. Bl. arb. *The life of Napoleon I* (2 bd, 1902; Napoleon, 1907).

Rose bengale [rå's ba'n'gall], fr., bengaliskt rött, syntetiskt färgämne, ett diklortetraoxidderivat av fluorescein. Användes till färgning av siden o. papper.

Rosebery [rå'sb'eri], Archibald Philip Primrose, earl of Midlothian (1847—1929), eng. liberal politiker, medl. av Gladstones ministärer under 1880-t., utrikesminister 1892—94, premierminister 1894—95. Den imperialistiska tendensen i R:s utrikespolitik väckte misstänning inom partiet o. 1896 avgick R. som partiledare. Intog därefter en oberoende hållning. Utgivit bemärkta historiska skrifter.

Rosegger [rå's-], Peter, egentl. Petri Ketteneifer (1843—1918), österrik. författare. Skrev hembygdsberättelser, varav i sv. övers. finnas bl. a. *Höglandsberättelser* (1909) o. *Noveller* (1910).

Rosen [rå's'n], Roman (1850—1922), friherre, rysk diplomat, sändebud i Tokio 1902—04 o. i Washington 1905—n. Ryskt ombud (jämte Witte) vid fredsförhandlingarna med Japan i Portsmouth 1905. Förordade under Första världskr. separاتفred. Utg. diplomatminnen.

1. von Ro'sen, Gustaf Fredrik (1688—1769), greve, generaladjutant hos Karl XII 1714, dennes följeslagare på ritten från Turkiet till Stralsund; riksråd 1739—65, generalguvernör i Finland 1747—52, överbefälh. i Pommerska kriget 1757—58.

2. von Rosen, Adolf Eugéne (1797—1886), militär, mekaniker, tidigare verksam i utlandet som marinkonstruktör, tog efter hemkomsten 1845 initiativet till bygandet av järnvägar i Sverige o. fick efter seg kamp till stånd linjen Köping—Örebro (»svenska järnvägarnas fader»). (Se bild, målning av sonen Georg v. R.)

3. von Rosen, Georg (1843—1923), son till A. E. v. R., historie- o. porträttmålare,

etsare. Framställningar ur sv. historia ss. *Ture Jönsson återvänder från riksdagen i Västerås*,

Erik XI V, Karin Månsdotter o. Göran Persson (Nat. mus.; se bild). Bl. R:s av realism o. psykologisk skärpa utmärkta porträtt märkas *fr. af Ugglas, G. Palm, F. Sander, Pontus Wikner o. självporträtt*. Monografi av E. Wettergren (1919).

4. **von Rosen, Reinhold** (1865—1946), kusinson till G. v. R., greve, generalmajor 1922, inspektör för kavalleriet 1922—30, general-löjtnant 1929.

5. **von Rosen, Clarence**, f. $\frac{1}{5}$ 1867, broder till R. v. R., greve, hovstallmästare, känd som mångsidig sportsman, led. av internationella olympiska kommittén sed. 1900, stiftare av K. Automobilklubben 1903, dess ordförande 1903—33.

6. **von Rosen, Eric** (1879—1948), broder till R. v. R., greve, godsägare o. etnograf, företog forskningsresor till Sydamerika o. Afrika, där han bl. a. studerade Bångweolos träskinvä-nare (*Träskollet*, 1916). Jfr Rockelstad.

7. **von Rosen, Reinhold**, f. $\frac{14}{e}$ 1894, son till R. v. R., greve, målare, grafiker. Har med fin naturiakttagelse återgivit stads- o. landskapsmotiv.

Rosén, **Sven** (1708—50), pietist, en av den radikala pietismens ledare på 1730-t., lands-förvisades 1741 o. anslöt sig till herrnhutarna, i vilkas brödräfsamling han verkade, i Tysk-land från 1743, i Nordamerika från 1746.

Rosén, **Gustav** (1876—1942), tidningsman, förbudsvänlig o. frisinnad politiker; red. för Västerbottens-Kuriren 1902—26, led. av FK 1912—32, statsrevisorernas ordf. 1922—25, för-svarsminister 1926—28, landshövding i Väster-bottens l. 1931.

von Rosén, **Erik Gabriel** (1775—1866), frih., ämbetsman o. musiker, president i Svea hovrätt 1836—45; verkade tidigare som organ-ist (i Klara förs. 1797—1800, därefter i Storkyrkan till 1825).

Rosenberg, **Olli** o. f. $\frac{8}{e}$ 1872, botanist, 1911—40 prof. vid Sthms högskola o. 1926—40 äv. föreståndare för dess botaniska institut. Har i ett stort antal arb. lämnat viktiga bidrag till växternas cytologi o. embryologi.

Rosenberg, **Hilding**, f. $\frac{17}{s}$ 1892, tonsättare. R. har i huvudsakl. modernistisk, senare närmast klassicistisk stil skrivit ope-rorna *Resa till Amerika* (uppf. 1932), *Marionetterna* (1939) o. *Lycksalighetens ö* (1944), baletten *Orfeus i stan* (1938), scenmusik, 5 symfonier, *Josef och hans bröder*, en cykel av fyra operaoratorier efter Th. Manns roman, ra. m. (Se bild.)

Rosenberg, **Alfred** (1893—1946), tysk nazistisk politiker. Född i Reval utbildades R. i Ryssland till arkitekt men begav sig efter Första världskr. till Tyskland, där han slöt sig till nationalsocialismen o. 1921 blev huvudred. för dess huvudorgan *Völkischer Beobachter*. 1930 utgav R. arb. *Der Mythos des 20. Jahr-hunderts*, vari hävdas blodets o. rasens evange-lium samt den tysk-germanska rasens historiska uppgift österut. Detta arb., som är starkt kristendomsfientligt, särsk. antikatoiskt, blev jämte Hitlers »Mein Kampf» det förnämsta uttrycket för nationalsocialismens ideologi. 1933 blev R. chef för nazistpartiets utrikes-polit. byrå, 1934 riksledare för nazistpartiet o. anförtröddes dess »fostran i världsåskåd-ning». Från 1930 utgav han *Nationalsozialis-tiske Monatsheite*. Rikskommissarie för de ockuperade ryska områdena 1941—44. Anklagad som krigsförbrytare o. avrättad.

1. **Rosenblad, Mattias** (1758—1847), greve, stats-man, en av samtidens dug-ligaste ämbetsmän, tillhörde statsrådet i mer än 30 år (1809—40), från 1829 som justitiestatsminister. R. var starkt konservativ o. fram-stod utåt som det förnämsta stödet för Karl XIV Johans politik. (Se bild.)

2. **Rosenblad, Carl** (1854—1926), frih., general-major, skriftställare; kommandant för Stock-holms garnison 1915—26. Framstående stilist, tog R. flitigt till orda i försvars- o. allmänt kulturella frågor; populär stockholmare.

Rosenblum, **Salomon**, f. 1896, fransk fysiker, f. i Ryssland, fil. dr. o. docent vid Sorbonne 1928, verksam i Princeton, För. Stat., 1942—43, därefter åter i Paris. Upptäckte alfastrålarnas finstruktur 1929.

Rosenborg, slott i Kö-penhamn, uppfört av Kris-tian IV i nederl. renäs-sansstil 1608—17 (se bild). Nu förvaras där »De danske Kongers kronolo-giske Samling» innehäl-lande regalierna, porträtt o. konstföremål.

Rosenböna, art av örtsläktet *fnascoius*.

Rosendal. 1. Kungligt slott på Djurgår-

den i Sthlm, upp-fört av Karl XIV Johan efter rit-ning av Fr. Blom omkr. 1823—27 (se bild). R., vil-ket 1913 ordna-des som Berna-dottemuseum, äskäddliggö- rypperligt Karl-Johansstilen. (Jfr bild till Eimpre.) — 2. Gods i Kropps kommun, Malmöhs l., sedan 1755 i ätten Bennets ägo. Slottet i Kristian IV:s stil, uppf. 1615.

Rosengren, **Margit**, f. $\frac{17}{a}$ 1901, ope-rettsångerska, 1920—26 o. 1932—38 engage-rad vid Oscarsteatern o. 1927—30 vid Vasa-teatern. Gåstspel, bl. a. på Kungl. teatern.

Rosengång, ett slags mönstrad allmoge-vägnad.

1. **Rosenhane, Scbering** (1609—63), frih., riksråd, en av sin samtids främsta diplo-mater, resident i Munster 1643—47, var jämte Sten Bielke kommissarie vid freds- underhandlingen med Danmark 1660.

2. Rosenhane, Gustaf (1619—84), broder till S. R., frih., ämbetsman, länge ansedd som identisk med författaren Skogekär Berg-fa o. Jfr Skogekär Bergbo.

Rosenholm, gods på n. Jylland, ägt av ätten Rosenkrantz sedan 1500-t. Renässans-slott från 1559—67. Betyd. porträttsamling.

x. Rosenius, Carl Olof (1816—68), lek-männepredikant o. religiös författare, bördig från Västerbotten, en av 1800-t:s religiösa märkesmän i vårt land, röntefragtig påverkan från metodistprästen Scott. Anställd vid Betlehemskyrkan i Sthlm 1855—68, utg. av Pietisten från 1842. En fortsättning av R:s lägyrkliga riktning är Evangeliska fosterlandsstiftelsen. (Se bild.)

2. Rosenius, Paul, f. is/3 1865. brorson till C. O. R., läkare i Malmö sed. 1895, ornitolog o. naturskyddsvård. Bl. arb. *Sveriges fåglar och fågelbon* (1913 ff.) o. *Om fågelskyddet i Sverige* (1915). Fil. hed.dr i L. und 1944.

Rosenkammaren. 1. Tortyrurum i Sthlm 1740—72, beläget vid nuv. Wallingatan. — 2. Väntrum för brudpar i Sthlms rådhus.

Rosenkavaljeren, opera av R. Strauss till libretto av H. v. Hofmannsthal; uppförd i: a gången i Sthlm 1920.

Rosenkrands [-krans], Marcus Gjõe (1762—1838), norsk statsman, spelade en framträdande roll vid Eidsvoldstnötet 1814 o. var S. å. konseljpresident.

Rosenkrans. 1. Radband (lat. *rosa'rium*), ett snöre med uppträdda kulor el. pärlor, använt inom vissa religioner (rom.-kat. kyrkan, buddhismen o. islam) som hjälp vid räknandet av ett föreskrivet antal böner, t. ex. när katolikerna bedja sitt Fader vår, Ave Maria osv (»bedja rosenkransen»). — 2. Med. Benämning på en av raktitis (engelska sjuknan) orsakad sjuklig förändring av bröstkorgen, bestående i en ansvällning på gränsen mellan revben o. revbensbrosk, så att små knölar bildas. —

3. Jaktv. Tagghalsband, som användes vid dressyr av fågelhundar. — 4. Zool. Den ringformiga, förtjockade nedre delen av hjortdjurens horn.

Rosenkreuzare [-kröjts-], benämning på några hemliga sällskap, som bildades i början av 1600-t. med anledning av ett par anonyma tyska skrifter, som uppmanade till inträde i den egentl. blott uppdikade »rosenkreuzarnas orden». — Under 1700-t. benämning på en mystisk riktning inom frimureriet.

Rosenkvarter el. ro s a k v a r t s, av ingående titanoxid el. bituminösa ämnen skärt färgad kvarts, användes till enklare smycken o. dyl. (Se färgplansch.)

Rosenkål, dets. som brysselkål.

Rosenlager, art av växtsläktet *Nerium*.

Rosenolja, *Aethero'leum ro'sae*, välluktande olja, som erhålles genom destination med vattenångor el. extraktion av färska kronblad av *Rosa damascena* o. andra Rosa-arter. För 1 kg rosenolja ätgä ca 5 ton kronblad.

Rosenqvist, Olof, f. 1893, finl. teolog. Prof. i praktisk teologi vid Abo akademi sed. 1930, prorektor (1936), rektor (1942). Teol. hed.dr i Uppsala 1941. Bl. arb. *Kyrkans förkunnelse och nutidsläget* (1927).

Rosenribs, *Ri'bes sanguineum*, en från Kalifornien härstammande vacker buske med mörkröda blommor o. svartblåa bär. Odlas ofta som prydnadsbuske.

Rosenröd från'senrädj, J o h a n n e s, tro-

ligen tysk målare, som 1437 utförde i Sverige ensamstående men för utvecklingen här viktiga kalkmålningar i Tensta kyrka, Uppland. Han införde en ny, mera realistisk stil. Koloristiskt dominera blått o. grönt. Bilder ur den heliga Birgittas liv o. porträtt av donatorn.

Rosenrot, art av ortsläktet *khodiola*.

Roséns bröstdroppar, *Vinum glycyrrhi'zæ optia'tum*, lösning av 2 % opium i marsalavin med tillsats av lakrits m. m. Hoststillande medel.

Rosenstare, *Pastor ro'seus*, en stare, till färgen rosenröd o. svart med en svart tofs på huvudet. Allmän i s.ö. Europa, där den bl. a. lever av vandringsgräshoppor.

Rosensten el. rosett, slipform för diamanter el. andra ädelstenar; utgöres av en pyramid med vanl. två rader fasetter.

Rosenstockar, hos hjortdjuren utskott från pannbenet, på vilka hornen äro fastade.

Rosensvärd, Johan Henrik (1816—90), generallöjtnant, Karl XV:s personlige vän; krigsminister 1877—80. Mångårig riksdagsman.

Rosensöndag, namn på midfastosöndagen. Rosenthal [rä'sental], porslinsfabrik i staden Selb, n.ö. Bayern, Tyskland. Grundad 1879.

Rosenträ, värdefulla, mer el. mindre kraftigt rödfärgade träslag, som erhållas av en del tropiska träd. ex. *Dicyp'eWium caryophyllatum* (fam. *Lauraceae*) o. *Physcalsymma scaberr'imum* (fam. *Lythraceae*) i Brasilien, *Amyris balsami'era* (fam. *Rutaceae*) i Västindien; den senares trä är hartsvikt o. starkt doftande.

Rosenvatten, av rosor berett, starkt rosen-doftande vatten, som användes som tillsats till salvor m. m. Jfr Rosenolja.

1. Rosén von Rosenstein, Nils, d. ä. (1706—73), läkare, 1742 prof. i medicin i Uppsala, sin tids främste läkare i Sverige. (Vänstra bilden.)

2. Rosén von Rosenstein, Nils, d. y. (1752—1824), son till N. R. v. R., filosof o. ämbetsman; 1784 kronprinsens (Gustav IV Adolfs) lärare; 1786 led. av Sv. akad. o. snart dess medelpunkt (»bandet uti sångens krans»). Tegnér). Som filosof var R. förkämpe för upplysningsidéerna. (Högra bilden.)

Rose'ola, små röda fläckar i huden på grund av utvidgning av ytliga blodkärl. Uppträda vid vissa infektionssjukdomar, t. ex. nervfeber o. sekundärstadiet av syfilis.

Rosersberg, kungsgård o. slott i S. Uppland, Norrsunda Kommun, Sthlms l., uppfört av Gabriel Oxenstierna på 1630-t. Slottet ombyggdes delvis av brodern Bengt Oxenstierna efter ritningar av Nic. Tessin d. y., som äv. komponderade en ståtlig, delvis bevarad lustträdgård. Under i700-t:s slut, då R. innehades av Karl

XIII, moderniserades o. tillbyggdes vissa partier efter ritn. av G af Sillen o. anlades en ena. park. Num. är infanteriskjutskolan förlagd till R. — Monografi av N. G. Wollin (1930 o. 1932).

Ftoses legering [rås'-] el. *Roses metall*, består av i del bly, i del tenn o. 2 delar vismut. Smälter vid 94°.

Rosett' (av fr., egentl. liten ros). 1. Rosforing bandknut. — 2. *Konst. Rosformig prydnad*. — 3. Dets. som rosensten.

Rosette [råsätt], stad i n. Egypten, vid v. Nilarmen. 29,000 inv. (1947). Vid R. påträffades 1798 den s. k. »Rosettestenen» med en inskrift på 3 språk, varigenom man sluttat. fick lösninsen till de egypt. kirologylferna.

Rosettventil, spjäll med en fast plåt med ett antal öppningar, placerade symmetriskt kring ett centrum, o. en kring detta vridbar plåt, uppskuren i vingar, som efter hand täcka öppningarna.

Rosfeber, till huden lokaliserad, på streptokocker beroende infektionssjukdom. Denna yttrar sig i hög feber under c:a 3, ibland flera, dagar o. därtjänat en intensiv, rätt skarpt begränsad rodnad o. ömmande svullnad i de angripna hudpartierna, ofta auskitshuden (ansiktssros). Komplikationer som lunginflammation o. hjärnhinneinflammation tillstöta rätt ofta o. sjukdomen för till döden i 5—12 % av fallen. Genomgången sjukdom lämnar ej bestående skydd mot ny infektion. Jfr Bältros o. Knörols.

Rosfönster el. *rosettfönster*, runt, rosettliknande fönster i gotiska kyrkobyggnader. Rosinane. Don Quijotes rikhäst.

Rosjdesfvenskij, *Sinowij Petrovitj* (1848—1909), rysk amiral, sändes hösten 1904 med ryska Östers jöf lottan till Ostasien o. tillfogades vid framkomsten ett förintande nederlag vid Tsushinaa av japanerna under Togo.

Roskarl, *Morinelva interpres*, en över nästan hela jorden vid havskusterna förekommande brockfågel. Dräkten spräcklig av rost-rött, svart, brunt, grönt o. vitt. Längd oinkr. 240 mm.

Roskilde [råss'kille], stad på Själland, Köpenhamns Amt, Danmark, vid Roskildefjorden, 30 km v. om Köpenhamn. 23,500 inv. (1945). Den kända domkyrkan, St Lucius' kyrka, urspr. uppförd på 1000-t., nedriven omkr. år 1200 o., sedan åter uppbyggd i romansk stil, har senare till stor del ombyggt i gotik. Kapell i olika stilarter ha så småningom uppförts omkring den. I kvarn vi-lare dotrotning Margareta. Kristofer av Bayern o. Kristian I samt alla danska konungar från 1536. — R., som från 900-t. var säte för konungen (till 1443) o. biskopen (till 1536), var då en betydande stad men gick sedan starkt tillbaka. Vid freden i R. 1658 avträdde Danmark till Sverige Skåne, Halland, Blekinge, Bohuslän, Trondhjems län o. Bornholm.

Roskildef jorden, smal förgrening av Isefjord på Själlands n. kust. Vid R. staden Roskilde.

Roskildekrönikan, den äldsta danska framställningen av Danmarks historia efter kristendomens införande, trol. skriven i Roskilde omkr. 1140 o. präglad av ärkebiskop Eskils i Lund polit. uppfattning. För tiden fram till Sven Estridsson är R. närmast ett utdrag av Adams av Bremen krönika. Krönikan trycktes 1772 i Langebeks »Scriptores rerum dani-

corum I» o. översattes 1898 av J. Olrik under titeln »Den seldste Danmarkskrönike».

Roslagen, urgammal benämning på Upplands ö. kusttrakt jämte skärgården från Värmdö-ön i s. till Alvkärleby i n. Befolkningen kallas rospigg. R. härleddes från *Roden* (egentl. *roder*, rodd), kusttrakt som i krigstid skulle utrusta roddlag (därav roslag).

Roslagens flygflottillj (F 2), marinspanningsflottillj, förlagd till Hägernäs, Täby kommun, Sthlms l. Indrages 1948.

Roslags-Bro, kommun i ö. Uppland, Sthlms l. (past.adr. Roslagsbro); Norrtälje landsf.-distr., Mell. Roslags doms. 1,416 inv. (1947). Kyrka från 1200-t. med kalkmålningar fr. 1400-t. I vapenhuset påträffades 1944 en runsten med väl bevarad runskrift.

Roslags-Kulla, kommun i ö. Uppland, Sthlms l. (past.adr. Kiala); Österåkers landsf.-distr., S. Roslags doms. 528 inv. (1947).

Roslags-Näsby, stations- o. villasamhälle i Täby kommun, Sthlms l., 3 km n. om Djursholm.

Roslagsskuta el. *rospigg*, halvdäckad, entnastad fartygstyp, konstruerad av Fr. H. Chapman i börj. av 1800-t.; förr vanlig i Sthlms skärgård.

Roslags västra kontrakt, Stockholms stift, Sthlms l., omfattar ix församlingar. Kontraktspstens adr.: Vallentuna.

Roslags östra kontrakt, Stockholms stift, Sthlms l., omfattar 6 församlingar. Kontraktspstens adr.: Djursholm.

Roslin', *Alexander* (1718—93), porträttmålare, huvudsakl. verksam i Paris, där han dog. Berömd för sitt virtuosa stoffmåleri o. sin karakteriseringsförmåga. Bl. arb. i *Gustav III* (helfig., Gripsholm), *frilherinnan de Neubourg-Cromière*, *hertigen av Praslin* o. *familjen Jennings*, alla i Nat.mus. *Självpporträtt*, se bild.

Rosling, art av växtsläktet *Andromeda*. *Rosmarin*, *Rosmarinus officinalis* (fam. *Labiatae*), en i Medelhavsländerna växande buske med nästan barrlika, grågröna blad samt blåa o. vita blommor. Ur bladen fås rosmarinolja.

Rosornas krig kallas inbördeskriget i England 1455—85 mellan husen Lancaster o. York, emedan dessa som märke hade en röd resp. vit ros.

Rospigg, benämning på invånare i Roslagen (härledningen ej med säkerhet känd, möjl. av »rodsbyggare»; jfr Roden). Av. dets. som roslagskuta.

x. Ross, sir *John* (1777—1856), eng. polarfarare, företog 3 arktiska expeditioner: 1818, 1829—33, varunder han upptäckte Boothia Felix, samt 1850—51.

a. Ross, sir *James Clark* (1800—62), brorson till J. R., eng. polarfarare, deltog i farbroderns färder samt ledde 1839—43 en antarktisk expedition till 78° 10' s. br.

Ross, *Ludvig* (1806—59), tysk forurforskare, ordnade forminnesvärdet i Grekland 1833—43. Utgav arkeolog. värdefulla reseskildringar.

Ross, *Hans* (1833—1914), norsk språkforskare, vars arb. *Norsk ordbog* (1889—95, suppl. 1902—12) o. *Norske bygdemaal* (1905—09) varit grundläggande för norsk dialektforskning.

Ross, sir Ronald (1857—1932), eng. läkare, 1902 prof. i tropisk sanitetsvetenskap i Liverpool, upptäckte malarians spridning genom Anophelesmyggan. Erhöll 1902 nobelpriset i medicin. Memoarer 1923.

Ross and Cromarty [rass °nd kra'mati], grevskap i n. Skottland, mellan Nordsjön o. Minen, 8.001 kvkm, 62.000 inv. (1940). Bergigt med djupa dalar. Givande havsfiske (sill o. torsk). Huvudstad: Dingwall.

Ross'bach, by i ö. Tyskland, v. om Leipzig, 1.560 inv. (1933). Under Sjuåriga kriget vann Fredrik den store en lysande seger vid R. »/n 1757 över den dubbelt överlägsna franska o. kejserliga armén.

Ross Dependency [-dipenn'd'nsi], eng. besittning i Antarktis, omfattar kusterna kring Ross-havet jämte närliggande öar o. lyder närmast under Nya Zeeland, 2 till. kvkm. Obobodd.

Rosselli'no, två ital. konstnärer, bröder. 1. Bernardino R. (1409—64), bildhuggare o. arkitekt, utförde i Florens ett gravmonument över Leonardo Bruni (se bild), ofta efterbildat under renessansen. — 2. Antonio R. (1427—omkr. 1475), bildhuggare, utförde äv. gravmonument, bl. a. f. kardinal Johan av Portugal (San Miniato al Monte, Florens), porträttbyster o. reliefer.

Rossetti', Dante Gabriel (1828—82), eng. målare o. skald. Bildade 1848 med Hunt o. J. E. Millais det »prerafaelitiska brödraskapet». Bl. hans många arb. *Ecce ancilla domini* o. *Beata Beatrix*. Som skald framträdde R. med en samling *Poems* (1870), präglade av lidelsefull sinnlighet o. smältande musikaliskt vällyd. Han har utövats stort inflytande på den senare eng. lyriken.

Rosshavet, del av S. Ishavet, mellan Konung Edvard VII:s land o. Victorialand.

de Rossi', Pellegrino (1787—1848), greve, ital. vetenskapsman o. liberal politiker, blev efter skiftande öden (bl. a. prof. i Geneve o. Paris) 1848 medlem av påven Pius IX:s kabinett, verkade här för ett ital. statsförbund under påvens ledning men mötte häftigt motstånd o. mördades s. ä.

de Rossi', Giovanni Battista (1822—94), ital. fornforskare, studerade de första kristna minnesmärkena i Rom (*Roma sotterranea cristiana*, 3 bd, 1864—77).

Rossi'ja, ryska namnet på Ryssland.

Rossi'ni, Gioacchino (1792—1868), ital. operakompositör, huvudsakl. verksam i Paris, känd genom sina melodiska operor *Barberar en i Sevilla* (1816), *Wilhelm Tell* (1829) m. fl. (Se bild.)

Rosstien, badort i förvaltningsområdet Kaliningrad, RSFSR (Ostpreussen), på ö. sidan av Kurische Nehring, 620 inv. 1901 grundades här av J. Thienemaun ett flyttfågelsobservatorium, Vogelwarte Rossitten [få'gel-].

Rossläder el. s ky lli äder, utgöres av läddelen på hästhuden; användes till ovanläder.

Rost. l. På järnföremål i vatten el. fuktigt luft uppträdande järnoxid o. järnhydroxid. Jfr Korrosion. — 2. R. el. rist, underlaget för fast

bränsle i en eldstad, är vanl. av gjut- el. smidesjärn, utformat som ett galler, så att askan kan nedfalla o. lufttillförseln ske obehindrat.

Rostand, *Casarca casarca*, en 55—61 cm lång gasfågel med övervägande rödbrun fjäderdräkt, grävitt huvud; hanen med svart halstring. S. och s.ö. Europa samt Asien, tillfälligtvis i Sverige.

Rostand [rasta'ra*], Edmond (1868—1918), fransk dramatiker; av R:s versifierade skådespel märkas *Les romanesques* (1894); *Romantik*, uppf. 1895 i Sthlm. *La princesse lointaine* (1895), det romantiska, historiska lustspelet *Cyrano de Bergerac* (1897; sv. övers. 1900 av H. Molander), som hade en enastående scenisk framgång. *Uaiglon* (1900; Örnungen, 1916) samt djurkomedien *Chantecler* (1900).

Rostfritt stål, legerat stål, som efter värmebehandling o. polering motstår röstning o. angräpp av svagare syror. Utgöres av kromstål el. kromnickelstål (vanl. 14—18 % krom, 0,5—8 % nickel). Jfr Kompoundplåt.

Röstning, upphettning av malm i syfte dels att genom förbränning avlägsna flyktiga ämnen ur densamma, ex. svavel o. arsenik, dels att uppluckra den.

Rostock [räs'täk], gammal hansenstad i delstaten Mecklenburg, n. Tyskland, vid fl. Warnow. 121.000 inv. (1939). Fyra gamla portar från försvarsverken funnos före 1942 bevarade, främst Kröpliner Tor (1300-t.). (se bild).

Märkliga byggnader: Maria-o. Petrikyrkorna, rådhuset i gotik, storhertigens palats (1702) o. många trappgavelhus. Univ. (grundat 1419). Skeppsbyggeri. Livlig handel. Uthamn: Warnemünde (ångfärjetrafik på ön Falster, Danmark). R. intogs av svenskarna 1631, 1712 o. 1807. R. utsattes april 1942 för eng. bombbräder med förödande verkan på stadens gamla bebyggelse, bl. a. förstördes ett par av de gamla portarna, de medeltida Maria-o. Petrikyrkorna, rådhuset o. universitetet.

Rostoptjin', Fjodor Vasiljevitsj (1763—1826), rysk general, statsman o. författare. Som generalguvernör i Moskva lät R. bränna staden 1812 för att hindra fransmännen att stanna där.

Rostov [rast'off]. 1. Förvaltningsområde i s. Ryssland, RSFSR. 104.500 kvkm. — 2. R. vid Don, huvudstad i R. 1, s. Ryssland, vid fl. Don, 22 km från dess mynning i Asovsk sjön. 510.000 inv. (1939). Betyd. industri, bl. a. tillv. av lantrüksmaskiner. Stor handel med spannmål. Hamm. Flyghamn. Ockuperat av 3'skarna okt.—nov. 1941 samt juli 1942—febr. 1943. Atererövrades av general Malinovskij. — 3. Stad i förvaltningsområdet Jaroslavl, Ryssland. Omkr. 17.000 inv. Historiskt märkliga kyrkor o. byggnader. Marknader.

Rostov'tsev, Mihail (1870—1941) rysk historiker, prof. i antik historia i Petersburg 1901, flydde vid bolsjevikrevolutionen o. blev 1925 prof. vid Yale univ. i För. Stat. På 1930-taltes R. de auierik. utgrävningar na i Durae-vronos i Irak. Bl. hans talrika o. för antikens

mera det på jorden vilande besvär, som uppkom genom denna indelning o. som bestod i sammanförandet av gårdar till rotar, varje rote med skyldighet att uppsätta o. underhålla en soldat el. båtsman. Jfr Indelningsverket.

Roterturmpasset [råtertorrn'-], pass s. om Hermannstadt i Transsylvanska alperna, vid vilket utkämpades häftiga strider i samband med Rumäniens inträde i Första världskr. (aug. 1916). Genomflytes av Aluta.

Rotfiltsjuka förorsakas av svampen *Hypochytrium (Rhizoctonia) violaceus*. Bildar violetta filtöverdrag på rötter av flera kulturväxter, ex. betor, kålrötter o. lucern, o. föranleder skottets gulnande. Uppträder vanl. på dåligt dikad jord o. motverkas genom dikning.

Rotfotingar, *Rhizopoda*, den lägst stående klassen blaud e. encelliga djuren. Sakna konstanta inrättningar för forskafling o. näringsupptagande. Förflytta sig med hjälp av för tillfället uppkomna protoplasmautskott (pseudopodier). 6 ordningar, bland dessa amöborna. Hos en del förekomma kalk- el. kiselskelett.

Rotfrukter, ansvållda, näringsrika rötter, stundom av underjordiska stamdelar, som tjäna människor o. djur till föda. Ex. betor, rövor, morötter, jordärtskockor o. a.

Rotfruktsröta, en sjukdom, som angriper morötter, kål, jordärtskockor, potatis, bönor, gurkor m. fl. kulturväxter. Förorsakas av diskssvampen *Sclerotinia sclerotium*.

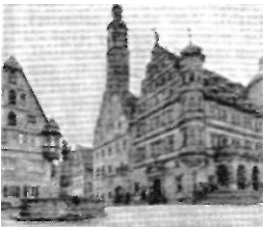
Rotgel [rått'-], annat namn på rödhaken.

Roth, Magnus (1828—95), skolman, adjunkt vid Nya elementarskolan i Sthlm 1869. utgav en rad väggaritor, som i omarb. uppl. ännu användas, samt geogr. läroböcker.

von Roth [rät], Rudolf (1821—95), tysk indolog, prof. i sanskrit o. jämförande språkforskning i Tübingen 1848. Bl. arb. *Sanskrit-Wörterbuch* (7 bd, 1853—75).

Rothenburg [råteubort] o. b (an) der Tauber, stad i s.v. Tyskland, delstaten Bayern, vid fl. Tauber. 9,000 inv. ^933). R:s medeltidsutseende var intill

Andra världskr. omsorgsfullt bevarat med ringmur. Bl. byggnadsverk märktes St. Jakobskyrkan i gotik, ett johannterkloster. två rådhus från 12400. 1572 (det senare, se bild). Mycket besökt

av konstnärer o. turister. R. var n72—1802 fr riksstad. Utstod många belägringar under Trettioåriga kriget. Den övre delen av staden ligger helt i ruiner.

Rotherham [råö'rəm], stad (egot grevskap) i mell. England, grevsk. Yorkshire (West Riding), vid fl. Rothers förening med Don. 80,000 inv. (1946). Betyd. järn- o. stålindustri.

Rothermere [råö'mi-], Harold Sidney Harmsworth, viscount R. (1868—1940), eng. tidningsägare, övertog flera av sin broders, viscount Northcliffes, tidningar, främst millionbladet Daily Mail (1922). R. inledde 1927 en kampanj för en revision av Ungerns gränser, som väckte stort uppseende. Från 1929 yrkade R. äv. på en revision av Versaillesfreden, särsk. betr. Tysklands kolonier.

Rothesay [råö'se'], huvudstad i grevsk. Bute, v. Skottland, på ön Bute. 9,300 inv. (1931). Ruin av slott från omkr. 1100. Bad- o. segelsportort. Sillfiske. — Prinsen av Wales bär titeln hertig av R.

Rothovius, Isak (1572—1652), kyrkoherde i Nyköping 1604, biskop i Åbo 1627, verksam för Finlands nydaning på reformationens grund. Axel Oxenstiernas ungdomsvän.

Rothsöbild, stor judisk bankfirma, grundlagd av Mayer Anselm K. (d. i Frankfurt a. M. 1812), vilkens söner utvidgade

affären genom filialer i olika huvudstäder o. upphöjdes i österrik. friherligt stånd. Släktens främste medlem, Nathan Mayer von R. (1777—1836), flyttade 1803 till London o. gjorde de allierade stora tjänster under kampen mot Napoleon. En av hans söner erhö 1885 eng. barontitel. Stamhuset i Frankfurt upphörde först 1903.

•Huset R.», som är bekant för sin starka sammanhållning, har som förmedlare av statslån äv. haft stor politisk betydelse. Jfr Mandel, N. M. von R., se bild.

Rotklättrare, beteckning för sådana klätterväxter, vilkas stammar fästas vid underlaget med tillhjälp av korta brötter. Ex. murgröna.

Rotoe:ravry', djuptryck, utl. i rotationspress. Rotor (av lat. *rotare*, rulla), den del av en maskin, som följer med vid axelns rotation, t. ex. i elmotorer, generatorer o. rotationskornpressorer.

Rötör-fartyg, fartyg, framdrivet med flettnertrotor. Jfr Flettnertrotor.

Rotröta, en bos många träd, hos oss särsk. gran, förekommande röta, som börjar i rötterna o. sprider sig upp genom stammen, stundom ända till 10 m's höjd. Förorsakas av rörsvampen *Polyporus annosus*. Rötan är brun med svarta ö. vita fläckar.

Rots (av tv. *Rutz*, slem) el. s n i p, en smittsam, dödlig djursjukdom, särsk. hos hästdjur, som yttrar sig i flytning vanl. blott från en näsborren, små gråvita knölar o. rötsår på näsans slemhinna, ansvållda lymfkörtlar i strupgånge samt på sent stadium stark avmagring o. andningsbesvär. Vid hudrots el. springorm förekomma äv. svåra hudsymtom. Vid beröring med sjuka djur kan äv. människan angripas.

Rotstock el. rhizom, en mer el. mindre rotliknande, underjordisk stam hos växter. Utbreder sig antingen jämnlopaude med jordytan (ex. *Paris*, *Polygonatum*) el. ock växer den upprätt (ex. blåsippan, gullviva).

von Rotfeck, Karl (1775—1840), tysk historieskivare o. liberal politiker, prof. i Freiburg 1798. Utgav en spridd världshistoria, *Allgemeine Geschichte* (6 bd, 1812—18; Allmän historia, 9 bd, 1836—38).

Rottenborough [rått'n barr'ål, eng. »rutten köping», var i England före 1832 års parlamentsreform namn på ett samhälle, som trots sitt ringa antal valberättigade invånare hade sin gamla representationsrätt i parlamentet kvar, medan däremot flera nya fabriksstäder voro i saknad därav. T. o. m. en enskild person kunde stundom bestämma valutgången.

Rotterdam, stad i s.v. Nederländerna, prov. Syd-Holland, vid Nieuwe Maas. 637,000 inv. (1947). Genomsuren av kanaler. Våldig hamn. Nederländernas o. en av världens främsta sjöstäder, äv. omfattande industri (brännerier, tobaksfabriker o. skeppsvärv). Handelshögskola, sjöfartsmuseum o. konstmuseum (Museum Boijmans). — Staden, som är änd sed. 1200-t., tillväxte i betydelse genom Antwerpens tillbakagång på 1600-t. o. här sadan starkt gått framåt. — R. utsattes under kriget 1940 av tyskarna för ett förödande flygbombardemang o. intogs

av dem $\frac{14}{15}$ s. å. samt var i tysk hand till kapitulationen *, 1945. — 1942 färdigbyggdes en tunnel under Maasfloden, 2 km lång.

Rotti, en av Små Sundaöarna, Nederl. Ost-Indien, v. om Timor, 1,691 kvkm, 60,000 inv. Huvudort: Namudale.

Rotting, arter av palmsläktet *Calamus*, särsk. *C. rotang*. Stammarnas fasta o. sega ytvävnad avskalats i smala, tunna band, vilka användas till flätning.

Rottnen. 1. Sjö i s.ö. Småland. 34 kvkm. Genomflytes av Ronnebyån. — 2. Sjö i mell. Värmland. 17 kvkm. Genomflytes av den från Norge kommande Rottnaälven, som utfaller i Mellan-Fryken.

Rottneros, bruksegendom i mell. Värmland, Sunne kommun, vid Rottnaälvens utlopp i Mellan-Fryken. Trämassefabrik, mek. verkstad, gjuteri m. m. Äges av AB Rottneros Bruk (grundat 1916). Aktiekap. 4 mill. kr. (1948). Verkst. dir. S. Pählson (sed. 1917). — R. är det genom Selma Lagerlöfs »Gösta Berlings saga» bekanta »Ekeby».

Rottweiler [-vajer], stor, kraftig hundras, till färgen svart med bruna tecken. Stora, hängande öron, stubbad svans. Användes som polishund samt vakt- o. sällskaphund. (Se bild.)

Rotun'da (av lat. *rotundus*, rund), rund byggnad el. sal.

Rotutdragnig. *Mat.* Beräkning av talvärdet för en rot. Räkne regler härtill finnas utarbetade för kvadrat- o. kubikrötter, dock användas numera antingen tabeller över rötter el. också utföres beräkningen medelst logaritmer

enl. formeln: $\log v\sqrt[n]{x} = \frac{1}{n} \log vx$

Rotväliska (ty. *Rotwelsch*, av tjuvspråkets *rot*, tiggare, o. ty. *welsch*, »välsk», utländsk), obegripligt språk.

Rotvälta, rotpartiet på kullfällt träd, som rivits upp med rötterna.

Roty [rät'i], Louis Oscar (1846—1911), fransk medaljgravör o. bildhuggare. Bl. hans många framstående, känsligt modellerade medaljer märks *Pasteurs 70-drmsmedalj*.

Rotälven, vänsterbiflod till Österdalälven. Längd 70 km.

Roubaix [robä'], stad i n.v. Frankrike, dep. Nord, 101,000 inv. (1946). Medelpunkten för nordfranska textilindustrin. Maskin- o. öltillv. Handel. Konstindustrihögskola.

Roué [roe'], fr., egentl. rådbråkad; rué, utsvävande person, vållustig (urspr. öknamn på deltagarna i hertig Filips av Orleans utsvävningar).

Rouen [roa^{11*}], huvudstad i dep. Seine-Inférieure, n.y. Frankrike, vid fl. Seine, 108,000 inv. (1946). Arkebiskopsäte. Högskolor. Stort bibliotek o. museum.

Talrika byggnadsminnen från medeltiden: katedralen, Notre-Dame, från 1200—1500-t. i rik gotik (se bild). I det inre praktfulla gravvärdar, bl. a. över hertig Louis de Brézé av Jean Goujon. Kyrkan St-Ouen från 1300-t., justitiepalatset från 1400-t. Under 1600—1700-t. fanns i R. en berömd fajanstillverkn. Textil-, maskin- o. kemisk industri. Skeppsbyggen.

Hamn, livlig handel. — R., vars historia går tillbaka till forntiden (romarnas *Rotomagus*), gjordes av Gänge Rolf till huvudstad i hertigdömet Normandie. — R. intogs av tyskarna la/ 1940. Utsatt för förödande allierade bomb- räder 1944, befriades $\frac{3}{8}$ s. å.

Rouenanka [roa¹¹«-'], stor, vildandfärgad anka. De Rounge [d' rosje'], Emanuel (1811—72), fransk egjptolog, 1849 konservator vid Louvres egypt. avd., 1860 prof. vid Collège de France. Grundläggande undersökningar av hieroglyfiska inskrifter.

Rouge et noir [ro'sj e n'a'r], fr., »rött o. svart», ett hasardspel, som spelas av flera personer. Spelbordet är delat i ett rött o. ett svart fält, därav namnet. Jfr Rullet.

Rouget de Lisle [rosjä' d' li'], Claude Joseph (1760—1836), fransk militär, skrev o. komponerade 1792 den berömda krigsången *Marseljäsen*, senare upptagen som Frankrikes nationalsång.

Rouher [roär], Eugène (1814—84), fransk politiker, advokat, ivrig anhängare av Napoleon III, ministerpresident 1863—69, blev efter kejsardömet fall en av bonapartisternas mest energiska ledare.

Routers [rolär], flaml. Roesclaere, stad i Väst-Flandern, v. Belgien, 32,000 inv. (1946).

Roulette [rolät'], fr., dets. som rullet.

Rousseau [rosa'], Jean Jacques (1712—78), fransk författare. Född i Geneve förde R. i ungdomen ett oroligt, kringflackande liv, kom 1741 till Paris o. trädde där i föröring med encyklopedisterna. Berömmelse vann han i ett slag genom *Discours sur les sciences et les arts* (1750; sv. övers. senast 1920), där han med eldig vältalighet hävdar tesen: människan är av naturen god, men samhället har förstört henne o. gjort henne ond. Samma grundtema varierar han i sina följande arbeten, ss. *Discours sur l'origine de l'inégalité* (1755; sv. övers. 1920), den stora romanen *La nouvelle Héloïse* (1761), den statsvetenskapliga avhandl. *Le contrat social* (1762; Om samhällsfördraget, 1919), som väsentl. bidrog till att bereda marken för Franska revolutionen, o. *Emile ou de l'éducation* (1762; Emile eller Om uppfostran, 1912), som i sin fordran på frihet o. naturlighet bildar epok i pedagogikens historia. Äv stort intresse är R:s självbiografi, *Confessions* (1782—88; Bekännelser, 1912—22). R. är genom sin inverkan på den offentliga meningen en av världshistoriens inflytelserikaste gestalter.

Rousseau [rosä'], Théodore (1812—67), fransk landskapsmålare, en av grundarna av Barbizonskolan. Hans arbeten präglas både av naturiakttagelse, inlevelse o. klassisk ro.

Rousseau [rosa'], Henri (1844—1910), fransk målare, autodidakt, naivismens lärofa- der. Till yrket tulljänteman utförde R. på lediga stunder i en naiv, småborgerlig stil figur- scener o. landskap. Sina exotiska landskap komponerade han ur minnet från en ungdoms- resa i Mexico. I dessa har han förenat detalj- realism med helhetsverkan. Monografi bl. a. av A. Salmon (1944).

Roussel [rosäll'], Albert (1869—1937), fransk tonsättare. Komponerade i impressionistisk stil symfonier, kammarkmusik, baletter (bl. a. *Le festin de Varaignée*, 1912) m. m.

Rousselot [roslä'], Pierre (1846—1924), fransk språkforskare, 1897 föreståndare för det fonetiska laboratoriet o. 1920 prof. i jontik

mera det på jorden vilande besvär, som uppkom genom denna indelning o. som bestod i sammanförandet av gårdar till rotar, varje rote med skyldighet att uppsätta o. underhålla en soldat el. båtsman. Jfr Indelningsverket.

Roterturmpasset [råterterm'-], pass s. om Hermannstadt i Transsylvanska alperna, vid vilket utkämpades häftiga strider i samband med Rumäniens inträde i Första världskr. (aug. 1916). Genomflytes av Aluta.

Rotfilsjuka förorsakas av svampen *Hypocitonia* (*Rhizoctonia*) *violaceus*. Bildar vita filtvördrag på rötter av flera kulturväxter, ex. betor, kålrötter o. lucern, o. föranleder skottets gulnande. Uppträder vanl. på dåligt dikad jord o. motverkas genom dikning.

Rotfotingar, *Rhizopoda*, den lägst stående klassen bland de encelliga djuren. Sakna konstanta inrättningar för förtärfning o. näringsupptagande. Förflytta sig med hjälp av för tillfället uppkomna protoplasmatiskt (pseudopodier). 6 ordningar, bland dessa amöborna. Hos en del förekomma kalk- el. kiselskelett.

Rotfrukter, ansvållda, näringsrika rötter, stundom äv. underjordiska stamdelar, som tjäna människor o. djur till föda. Ex. betor, rovor, morötter, jordärtskockor o. a.

Rotfruktsröta, en sjukdom, som angriper morötter, kål, jordärtskockor, potatis, böner, gurkor m. fl. kulturväxter. Förorsakas av disksvampen *ScleroWnia sclerotium*.

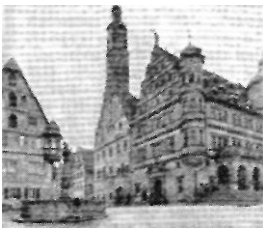
Rotge [rått'-], annat namn på rödhaken.

Roth, Magnus (1828—95), skolman, adjunkt vid Nya elementarskolan i Sthlm 1869, utgav en rad vägkartor, som i omarb. uppl. ännu användas, samt geogr. läroböcker.

von Roth [råt], Rudolf (1821—95), tysk indolog, prof. i sanskrit o. jämförande språkforskning i Tübingen 1848. Bl. arb. *Sanskrit Wörterbuch* (7 bd, 1853—75).

Rothenburg [råtenborill o b (an) det Tauber, stad i s.v. Tyskland, delstaten Bayern, vid fl. Tauber. 9,000 inv. (1933). R:s medeltidstutse-ende var intill Andra världskr. omsorgsfullt bevarat med ringmur. Bl. byggnadsverk märkta. St. Jakobskyrkan i gotik, ett janniterklöster.

två rådhus från 1240 o. 1572 (det senare, se bild). Mycket besökt

av konstnärer o. turister. R. var 1172—1807 fr riksstad. Utstod många belägringar under Trettioåriga kriget. Den övre delen av staden ligger helt i ruiner.

Rotherham [råö'rø'm], stad (eget grevskap) i mell. England, grevsk. Yorkshire (West Riding), vid fl. Rochers förening med Don. 80,000 inv. (1946). Betyd. järn- o. stålindustri.

Rothermere [råö'mi'], Harold Sidney Harmsworth, viscount R. (1868—1940), eng. tidningsägare, övertog flera av sin broders, viscount Northcliffes, tidningar, främst millionbladet Daily Mail (1922). R. inledde 1927 en kampanj för en revision av Ungerns gränser, som väckte stort uppeende. Från 1929 yrkade R. äv. på en revision av Versaillesfreden, särsk. betr. Tysklands kolonier.

Rothsay [råö'se'], huvudstad i grevsk. Bute, v. Skottland, på ön Bute, 9,300 inv. (1931). Ruin av slott från omkr. 1100. Bad- o. segelsportort. Sillfiske. — Prinsen av Wales bär titeln hertig av R.

Rotho'vius, Isak (1572—1652), kyrkoherde i Nyköping 1604, biskop i Åbo 1627, verksam för Finlands nydaning på reformationsens grund. Axel Oxenstiernas ungdomsvän.

Rothschild, stor judisk bankirfamilj, grundlagd av Mayer Anselm R. (d. i Frankfurt a. M. 1812), vilkens söner utvidgade

affären genom filialer i olika huvudstäder o. upphöjdes i österrik. friherligt stånd. Släktens främste medlem, Nathan Mayer von R. (1777—1836), flyttade 1803 till London o. gjorde de allierade stora tjänster under kampen mot Napoleon. En av hans söner erhöll 1885 eng. barontitel. Stamhuset i Frankfurt upphörde först 1903.

»Huset R.», som är bekant för sin starka sammanhållning, har som förmedlare av statslåån äv. haft stor politisk betydelse. Jfr Mandel, N. M. von R., se bild.

Rotklätrare, beteckning för sådana klätterväxter, vilkas stammar fästas vid underlaget med tillhjälp av korta birötter. Ex. murgröna.

Rotosravy'r, djuptryck, utf. i rotatiionspress.

Ro'tor (av lat. *rota're*, rulla), den del av en maskin, som följer med vid axelns rotation, t. ex. i elmotorer, generatorer o. rotationskompressorer.

Rotorfartyg, fartyg, framdrivet med flettnerrotor. Jfr Flettner.

Rotröta, en hos många träd, hos oss särsk. gran, förekommande röta, som börjar i rötterna o. sprider sig upp genom stammen, stundom ända till 10 m:s höjd. Förorsakas av rötsvampen *Polyporus annosus*. Rötan är brun med svarta o. vita fläckar.

Rots (av ty. *Rntz*, slem) el. s n i p, en smittsam, dödlig djursjukdom, rullak, hos hästdjur, som yttrar sig i flytning vanl. blott från ena näsborren, små grävita knölar o. rötsår på näsans slemhinna, ansvållda lymfkörtlar i strupgånge samt på sent stadium stark avmagering o. andningsbesvär. Vid hudrots el. springorm förekomma äv. svåra hudsymtom. Vid beröring med sjuka djur kan äv. människan angripas.

Rotstock el. r h i 2 o'm, en mer el. mindre rotliknande, underjordisk stam hos växter. Utbreder sig antingen jämnlopande med jordytan (ex. *Paris*, *Polygonatum*) el. ock växer den upprätt (ex. blåsippa, gullviva).

von Rotteck, Karl (1775—1840), tysk historieskrivare o. liberal politiker, prof. i Freiburg 1798. Utgav en spridd världshistoria, *Allgemeine Geschichte* (6 bd, 1812—18; Allmän historia, 9 bd, 1836—38).

Rottenborough [rått'n barr'å¹], eng. »rutten köping», var i England före 1832 års parlamentsreform namn på ett samhälle, som trots sitt ringa antal valberättigade invånare hade sin gamla representationsrätt i parlamentet kvar, medan däremot flera nya fabriksstäder voro i saknad därav. T. o. m. en enskild person kunde stundom bestämma valutgången.

Rotterdam, stad i s.v. Nederländerna, prov. Syd-Holland, vid Nieuwe Maas. 637,000 inv. (1947). Genomsuren av kanaler. Våldig hamn. Nederländernas o. en av världens främsta sjöstäder. äv. omfattande industri (brännerier, tobaksfabriker o. skeppvarv). Handelshögskola, sjöfartsmuseum o. konstmuseum (Museum Boijmans). — Staden, som är känd sed. 1200-t., tillväxte i betydelse genom Antwerpens tillbakagång på 1600-t. o. har sedan starkt gått framåt. — R. utsattes under kriget 1940 av tyskarna för ett förödande flygbombardemang o. intogs

av dem ¹/₈ S-å, samt var i tysk hand till kapitulationen ⁸/₁₅ 1945. — 1942 färdigbyggdes en tunnel under Maasfloden, 2 km lång.

Rotti, en av Små Sundaöarna, Nederl. Ost-Indien, v. om Timor, 1,691 kvkm, 60,000 inv. Huvudort: Namudale.

Rottig, arter av palmsläktet *Calamus*, särsk. *C. rotang*. Stammarnas fasta o. sega ytvävnad avskalats i smala, tunna band, vilka användas till flätning.

Rottnen. 1. Sjö i s.ö. Småland. 34 kvkm. Geomoflytes av Ronnebyån. — 2. Sjö i mell. Värmland. 17 kvkm. Genomflytes av den från Norge kommande Rottnaälven, som utfaller i Mellan-Fryken.

Rottneros, bruksegendom i mell. Värmland, Sunne kommun, vid Rottnälvens utlopp i Mellan-Fryken. Trämassefabrik, mek. verkstad, gjuteri m. m. Ages av AB. Rottneros Bruk (grundat 1916). Aktiekap. 4 mill. kr. (1945). Verkst. dir. S. Pålilson (sed. 1917). — R. är det genom Selma Lagerlöfs »Gösta Berlings saga» bekanta »Ekeby».

Rottweiler l-väljlerj, stor, kraftig hundras, till färgen svart med bruna tecken. Stora, hängande öron, stubbad svans. Användes som polishund samt vakt- o. sällskaps-hund. (Se bild.)

Rotun'da (av lat.

rotundus, rund), rund byggnad el. sal.

Rotutdragning. *Mat.* Beräkning av talvärdet för en rot. Räkne regler härtill finnas utarbetade för kvadrat- o. kubikrötter, dock användas numera antingen tabeller över rötter el. också utföres beräkningen medelst logaritmer

enl. formeln: $\log y = - \log a$.

Rotväliska (ty. *Rotwelsch*, av tjuvspråkets *rot*, tiggare, o. ty. *welsch*, »välsk», utländsk), obegripligt språk.

Rotvälta, rotpartiet på kullfällt träd, som rivits upp med rötterna.

Roty [rät'i], Louis Oscar (1846—1911), fransk medaljgravör o. bildhuggare. Bl. hans många framstående, känsligt modellerade medaljer märks *Pasteurs 70-drmsmedalj*.

Rotalven, vänsterbiflod till Österdalälven. Längd 70 km.

Roubaix [rob'ä], stad i n.v. Frankrike, dep. Nord. 101,000 inv. (1946). Medelpunkten för nordfranska textilindustrin. Maskin- o. öltillv. Handel. Konstindustrihögskola.

Roué [roe'], fr., egentl. rådråkad; rué, utsvävande person, vållustig (urspr. öknamn på deltagarna i hertig Filipps av Orleans utsvävningar).

Rouen [roa'*], huvudstad i dep. Seine-Inférieure, n.y. Frankrike, vid fl. Seine. 108,000 inv. (1946). Arkebiskopssäte. Högskolor. Stort bibliotek o. museum.

Talrika byggnadsminnen från medeltiden: katedralen, Notre-Dame, från 1200—1500-t. i rik gotik (se bild). I det inre praktfulla gravvärdar, bl. a. över hertig Louis de Brézé av Jean Goujon. Kyrkan St-Ouen från 1300-t., justitiepalatset från 1400-t. Under 1600—1700-t. fanns i R. en berömd fajanstillverkn. Textil-, maskin- o. kemisk industri. Skeppsbyggen.

Hamn, livlig handel. — R., vars historia går tillbaka till forntiden (romarnas *Rotomagus*), gjordes av Gänge Rolf till huvudstad i hertigdömet Normandie. — R. intogs av tyskarna ¹²/₁₆ 1940. Utsatt för förödande allierade bomb-räder 1944, befriades ¹⁰/₁₈ s. å.

Rouenanka [roa'*-], stor, vildandfärgad anka. de Rougé [d° rosje'], Emanuel (1811—72), fransk egyptolog, 1849 konservator vid Louvres egypt. avd., 1860 prof. vid Collège de France. Grundläggande undersökningar av hieroglyfiska inskrifter.

Rouge et noir [ro'sj e n°a'r], fr., »rött o. svart», ett hasardspel, som spelas av flera personer. Spelbordet är delat i ett rött o. ett svart fält, därav namnet. Jfr Rullet.

Rouget de Lisle [rosj'ä d° li'], Cl au de Joseph (1760—1836), fransk militär, skrev o. komponerade 1792 den berömda krigsången *Marseljäsen*, senare upptagen som Frankrikes nationalsång.

Rouher [roä'r], Eugène (1814—84), fransk politiker, advokat, ivrig anhängare av Napoleon III, ministerpresident 1863—69, blev efter kejsardömet fall en av bonapartisternas mest energiska ledare.

Roulers [rolä'r], flanel, Roeselaere, stad i Väst-Flandern, v. Belgien. 32,000 inv. (1946).

Roulette [rolät'], fr., dets. som rullet.

Rousseau [rosa'], Jean Jacques (1712—78), fransk författare. Född i Geneve förde R. i ungdomen ett oroligt, kringflackande liv, kom 1741 till Paris o. trädde där i beröring med encyklopedisterna. Berömmelse vann han i ett slag genom *Discours sur les sciences et les arts* (1750; sv. övers., senast 1920), där han med eldig vältalighet hävdade tesen: människan är av naturen god, men

samhället har förstört henne o. gjort henne ond. Samma grundtena varierar han i sina följande arbeten, ss. *Discours sur l'origine de l'inégalité* (1755; sv. övers. 1920), den stora romanen *La nouvelle Héloïse* (1761), den statsteoretiska avhandl. *Le contrat social* (1762; Om samhällsfördraget, 1919), som väsentl. bidrog till att bereda marken för Franska revolutionen, o. *Emile ou de l'éducation* (1762; Emile eller Om uppfostran, 1912), som i sin fordran på frihet o. naturlighet bildar epok i pedagogikens historia. Av stort intresse är R:s självbiografi, *Confessions* (1782—88; Bekännelser, 1912—22). R. är genom sin inverkan på den offentliga meningen en av världshistoriens inflytelserikaste gester.

Rousseau [rosa']. Théodore (1812—67), fransk landskapsmålare, en av grundarna av Barbizonkolan. Hans arbeten präglas både av naturriktigelse, inlevelse o. klassisk ro.

Rousseau [rosa'], Henri (1844—19¹⁰)> fransk målare, autodidakt, naivismens lärofa-der. Till yrket tulltjänsteman utförde R. på lediga stunder i en naiv, småborgerlig stil figurscener o. landskap. Sina exotiska landskap komponerade han ur minnet från en ungdoms-resa i Mexico. I dessa har han förenat detalj-realism med helhetsverkan. Monografi bl. a. av A. Salmon (1944).

Roussel [rosäll'], Albert (1869—1937), fransk tonsättare. Komponerade i impressionistisk stil symfonier, kammarmusik, baletter (bl. a. *Le festin de Varaigné*, 1912) m. m.

Rousselot [roslä'], Pierre (1846—1924), fransk språkforskare, 1897 föreståndare för det fonetiska laboratoriet o. 1920 prof. i jpngrtk

vid College de France. En av den experimentella fonetikens grundläggare.

Roussillon [rosiã**], en av Frankrikes forna provinser, motsvarande nuv. dep. Pyrenées-Orientales. Tillhörde Aragonien från 1172 till 1642, då det erövrades av fransmännen. Avträddes slutgiltigt till Frankrike i Pyreniska freden 1659.

Route [rott], fr., väg, resväg, rutt.

Rouvier [rovje], Maurice (1842—1911), fransk statsman, advokat, flera gånger finansminister, senast 1902—05; lyckades som konseljpresident (1905—06) o. utrikesminister åstadkomma en uppgörelse med Tyskland angående Marockofrågan.

Roux [ro], Wilhelm (1850—1924), tysk anatom, 1889 prof. i Innsbruck, 1895 i Halle. Genom sina experimentella undersökningar av djurens fosterutveckling grundlade R. den vetenskapsgren, som han kallade utvecklingsmekanik.

Roux [ro], Émile (1853—1933)- fransk bakteriolog, 1904 chef för Pasteurinstitutet. Utforskade bildningen av difteritoxin o. dess antitoxin.

Röva, *Brassica rapa* var. *rapifera* (fam. *Cruciferae*), har rent gröna, som unga häriga blad. Fröna rödbruna. Den starkt ansvalda roten har gult el. vitt kött o. alltefter sorten mycket växlande form. Kreatursfoder. Jfr Raps o. Rybs.

Rovanemi [räv'-], köping i n. Finland, Uleåborgs l., vid Kemi älv. 5,500 inv. (1933)- R. nedbrändes till grunden av tyskarna vid deras reträtt ur Finland okt. 1944. Flygplats.

Rovdjur, *Carnivora*, ordning av huvudsakl. köttätande däggdjur, vanl. med rovtand, med 4—5 klobeväpnade tår, tagångare el. hängångare. De nu levande rovdjuren härstamma från en grupp av under eocenperioden levande urrovdjur, *Eucrodi*, som i sin tur sannolikt framgått av insektätarlila föräder. De nu levande rovdjuren indelas i *Arctoidae*: hunddjur, björnar, tvättbjörnar o. mårddjur, samt *Aeluroidea*: sibeaktator, hyenor o. kattdjur.

Rovflugor, *Asilidae*, familj av oftast stora kraftiga flugor, med långa ben o. långa, jämförelsevis smala vingar. Såväl larverna, vilka leva i jorden el. under bark, som de utbildade flugorna livnära sig av andra insekter.

Rovfåglar, *Raptoroidea*, en familj av kraftigt byggda fåglar med böjd övernäbb, överskjutande undernäbben, o. starka, böjda klor. Förekomma över hela världen. Indelas oftast i ordningarna dagrovfåglar o. ugglor.

Rovi'go, provins i n. Italien (Venetien), mellan nedre Po o. Adige, 1,804 kvkm, 337,000 inv. (1936). Huvudstad: Rovigo (40,000 inv., 1936).

Rowlandson [rã'ɒns'n], Thomas (1756—1827), eng. tecknare, sin tids främste karikatyrtecknare i England.

Rowno [ro'-], stad i v. Ukraina, SSSR (till 1945 i s. ö. Polen, vojvodskapet Wolyni). 46,680 inv. (1938). Viktigt järnvägsknutpunkt, textil- o. lantbruksmaskinindustri.

Rovolja, en icke torkande, fet olja, som erhålles ur fröna av *Brassica-arter* (raps o. rybs) genom pressning el. extraktion. Användes som smörjolja, brännolja, till framställning av tvål o. såpa osv.

Rovpungdjur, *Dasyuridae*, en familj rovdjursliknande pungdjur i Australien. Leva av smärre däggdjur, fåglar, insekter m. m. I regel nattdjur. Hit höra bl. a. pungdjävul, pungmård, pungvarg.

Rovriddare, riddare, som levde på röveri; uppträdde under riddarväsendets förfall från slutet av 1200-t.

Rovsing [rå°-], Thorkild (1862—1927), dansk kirurg, prof. i Köpenhamn o. överkirurg vid Rigshospitalet 1899—1926. Utgav flera viktiga arb. om underlivskirurgi o. om gallsten.

Framträdde av, som oberoende politiker o. var mars—april 1920 undervisningsminister.

Hovstekar, *Sphegidae*, familj bland steklama. Aggen läggas ett o. ett i hål i marken, dit honan sedan nedlägger ett förråd av med gaddstyng förlamade insekter el. spindlar, av vilka larverna livnära sig. De fullvuxna leva av blomsafter. Omkr. 100 arter i Sverige.

Rovtand, en ofta mycket stor, med höga, skarpa spetsar utrustad tand i varje käkhäva hos rovdjuren, i överkäken den sista falska, i underkäken den första äkta kindtanden.

Rowu'ma, gränslod mellan Mosambik o. Tanganyikateritoriet i s. ö. Afrika, utmynnar i Indiska oceanen. 800 km. Icke segelbar.

Roxa'ne, d. 311 f.Kr., Alexander den stores gemäl (327). dotter till en baktrisk furste. Mördades av Kassandros.

Roxburgh [råks'br'], grevskap i s. Skottland, på gränsen till England. 1,724 kvkm, 45,000 inv. (1946). Ylleindustri. Huvudstad: Jedburgh.

Roxen, sjö i mell. Östergötland. 97 kvkm. R. genomflytes av Motala ström samt upptrar i v. och s. Svartån o. Stångån. Vid Bergs slussar i v. mynnar Göta kanal i R. o. fortsätter i ö. vid Norsholm till Slätbaken.

Royal [eng. utt. råj°; fr. utt. r°ajaH'], kunglig.

Royal Air Force [råjoi är fås], förk. R. A. F., Storbritanniens flygvapen.

Royal Society [råj°l såsajiti], eng. »kungliga sällskapet», Englands äldsta vetenskapliga samsfund, grundat 1660.

Royal Suédois [råj°ajaH'sved°a], fr., »kungliga svenska». 1. Svenskt regemente i fransk tjänst 1690—1790-t. — 2. Franskt regemente i sv. tjänst 1813—14.

Royalty [råj°iti], eng., kunglighet, kungl. prerogativ; avgift för bearbetning av gruva (beräknad per ton bruten malm); avgift till patentinnehavare för begagnandet av patentet; viss del av försäljningssumman för en bok, som erlågges till författaren.

Royan [roaja°], stad i s.v. Frankrike, vid Girondes mynning i Atlanten. 11,300 inv. (1931). Besöks havsbad. Fiskehamn.

van Roymerswaele [råj°mersvale], Marinus (omkr. 1497—efter 1567), nederl. genremålare i Quinten Matsys' stil. Repr. i Nat.mus.

Rozniecki [råsjnjätski], Stanislaw (1865—1921), polsk-dansk filolog. Prof. i slavisk filologi i Köpenhamn 1917—21. I arb. *Varcegiske Minder i den russiske Heltedigtning* (1914) sökte R. påvisa nord. drag i de ryska hjältedikterna (bylinorna).

Rozwadowski, Jan (1867—1935), polsk språkforskare, prof. i Kraków i jämf. språkforsk. Viktiga arbeten i polska språkets historiska ljudlära o. språkets psykologiska grunder.

Rp, på telegram förkortning för fr. *réponse payée*, svar betalt.

RPF, förkortning för *Rassemblement du peuple français* (se d. o.).

R. P. O., förkortning för *Rikstatens publikorganisation*.

RSFSR, förkortning för Ryska socialistiska /ederativa sovjetrepubliken.

Rsjev [rsjäf], stad i n.v. Ryssland, förvaltningsområdet Kalinin, vid övre Volga. 54,000 inv. (1939). R. intogs hösten 1941 av tyskarna, som starkt befäste staden. 3 mars 1943 återtog ryssarna R. efter att från juli 1942 ha företagit upprepad resultatlösa offensiver.

Rt. Hon. el. Rt. Honable, »högvärboren», eng. titel, som tillkommer pärer o. medlemmar av Privy Council.

Ru, kem. tecken för en atom rutenium. Ruanda-Urundi, berglandskap i Belgiska Kongo (före 1919 Tyska Östafrika, därefter belg.

mandatområde, numera förvaltarshipsområde), ö. om Kiuwjsjön. 3.7 mill. inv. (1940). Boskaps-skötsel. Huvudstad: Usumbura vid Tangan-yikasjön, num. Astrida.

Ruba al-Chali cl. De h n a, sandöken i sö. Arabien, mell. Hadramaut o. Oman. 130.000 kvkm. Rubank, robank el. fogbank, lång planhyvel av trä el. järn.

Rubato [roba'täl, tempo rubato, it., »bortsnappat tempo», musikterm, som betecknar fri tempöhandling.

Ru'bel (ry. rubl), ryskt mynt, innehållande 100 kopek, var urspr. ett silvermynt o. blev 1899 guldmynt, motsvarande i sv. mynt 192 kr. Under Första världskr. sjönk värdet oerhört o. rubeln blev en pappersvaluta, i 1922 återinfördes guldrubeln såsom >io av, tjervonets.

Ruben, enl. 1 Mos. 29: 32 patriarken Jakobs förstfödde son. R:s stam hade sin boplats ö. om Iordan.

RITbens, Peter Paul (1577—1040), flaml. målare, en av Europas främsta. Skolad i det ital. högre renässansmaleriet utbildade han en personlig, nationellt präglad stil, fylld av sprudlande livlust. Av hans synnerl. talrika o. mångskiftande arb., utmärkta av storslagenhet i komp., mustig form o. rik färggivning, märkas *Korsets uppresande*, *Nedagandet från kors* (Antwerpens domkvrka), *Leukippos' dottrars bottrövande* (München).

Ignatius Loyola botar de besatta (Wien; se bild), *Ildetonsaltaret* (Wien), *Kärlekens lustgård* (Madrid), en serie mål. framställande Marias av Medici hist. (Louvre), *De tre gracerna* (Madrid, Nat.mus., Sthlm; detalj, se färgplansch), *Silenus' trumftåg* (London), porträtt av sig själv (se bild) o. sina två hustrur samt landskap. R., vilken av. verkade som diplomat o. levde som en furste, bildade skola i Antwerpen, där bl. hans talrika lärjungar främst märkes A. van Dyck. Flertalet av R:s inflyttnar ha mångfaldigats i gravr. Se äv. plansch på Målar Konst. — Monografi av H. G. Evers (1942).

1. Rubenson, Albert (182b—1901), musiker, dir. för Konservatoriet i Sthlm, kritiker. R. tonsatte bl. a. en symfoni, kammarmusik, sånger o. manskörer (*Korsfarsang*).

2. Rubenson, Robert (1829—1902), kusin till A. R., meteorolog., organisator av o. 1873—1902 chef för Statens meteorologiska centralanstalt. Utgav arb. om norrskenet, ljusets polarisation m. m.

3. Rubenson, Moritz (1834—1906), broder till R. R., kommunalman, politiker; Sthlms stadsfullm:s inflytelserike sekr. 1867—1904.

Rubensstickarna, de i Rubens' ateljé utbildade kopparstickare, som fingo reproducera dennes tavlor. Främst märkas Cornelius Galle, Peter Soutman, Lucas Vor-terman m. fl.

Rube'ola (av lat. *rube're*, vara röd), dets. som röda hund.

Ru'bia, växtsläkte (fam. *Rubiaceae*), 35 arter

fleråriga örter av måraliknande utseende. Rotstocken av *R. tinctorum* o. *R. peregrina* (Medelhavsområdet) samt *R. cordifolia* (tropiska o. subtropiska Afrika o. Asien) utgör kräpp, varur för erhölls färgämnet alisarin.

Rubia ceae, växtfamilj, omlattande omkr. 4.500 arter örter, buskar o. träd med korsvis motsatta blad. Blommor i knippen el. huvudlika samlingar, vanl. tvåkönade, 4- el. 5-taliga, hylle sambladigt, fruktblad 2 med gemensamt stift. Frukten kapsel, stenfrukt el. klyvfrukt. Hit höra bl. a. släktena *Cmchona*, *Coffea*, *Galium* o. *Rubia*.

Rubicion el. Ru'b'ico, gränsflod mellan Italien o. Gallia cisalpina, genom vars överskridande Caesar inledde inbördeskriget (49 f.Kr.). »Gå över R.» har därav blivit liktydigt med »taga det avgörande steget» (jfr *Alea jacta est*). Trol. nuv. P i s a t e l l o.

Rubi dium (av lat. *rubidus*, mörkröd, med hänv:n till spektrallinjerna), en i-värd silvervit alkalimetall. Kem. tecken *Rb*, atomnr: 37, atomvikt 85,48. Består av 2 naturliga isotoper med masstalen 85 (stabil) o. 87 (radioaktiv). Metallens spec. vikt är i. s. j., smältp. 38,3°, kokp. 700°. Förekommer i ringa mängd tills, med andra alkalimetaller i vissa mineral, ss. lepidolit o. leucit, samt i saltavlagringar.

Rubi'n, genomskinlig, skär till karmosinröd form av korund (aluminiumoxid Al₂O₃), ädelsten, i större exemplar dyrbarare än diamanter. I ljusare färg äv. kallad skär safir. (Se färgplansch.) Framställes äv. syntetiskt o. användes till industriändamål, t. ex. i urverk o. dyl.

Rubinglas, rött glas, framställt genom tillsats av guld, kopparoxid el. num. i regel selen till glasmassan.

Rubinsteinro binsjtajn], Anton Grigorevitch (1829—94), rysk pianovirtuos o. tonsättare, grundade o. ledde Konservatoriet i Petersburg. Skrev operor (*Demonen*), oratorier (*Christus*), symfonier sånger o. pianosaker (Se bild).

Rubinstein [ro'binsjtajn], Artur, f. 1886, polsk-judisk pianist. En av samtidens främsta pianokonstnärer, särskilt i fråga om modern musik o. Brahms.

Rubner [ro'p-J], Max U854—1932), tysk läkare, 1887 prof. i hygien i Marburg, 1891—1922 i Berlin (från rgo⁹ i fysiologi). Betydelsefulla undersökn. angående ämnesomsättningen.

Rubow [ro'bäv], Paul, f. r896, dansk litteraturhistoriker. Prof. i Köpenhamn sed. 1930. Bl. arb. *Dansk literär Kritik i det ig. Aarhundrede* (1921), *Georg Brändes' Dretter* (1932), *Holger Drachmanns Ungdom* (I—II, 1940—45), *Perspektiver* (1941), *Oeklenschlägers Arvtagare* (1947), *Shakespeare i Nutidsbelysning* (1948) o. *Napoleon III* (1948).

Rubrie'ra (av *rubrik*), förse med överskrift; benämna, beteckna.

Rubri'k lat. *rubri'ca*, egentl. rödmålad begynnelsebokstav, överskrift; sammanfattande beskrivning av tvistefrågan i dom el. utslag.

de Rubruquis [d^o rybryki] el. R u b r u k, Guillaume (1200-t.), francisknnermunk av tysk börd, upptäcktsresande o. reseberättare, företog 1253—55 en färd till mongolernas rike i det inre Asien, vilken han skildrat i en märklrig berättelse till Ludvig ix av Frankrike (sv. övers. av J. Charpeutier, 1919).

Ru'bus, växtsläkte (fam. *Rosaceae*), över 200 arter örter o. buskar, de senare med taggiga, ofta bågböjda stammar. Blad fingrade el. parbladiga, blommor röda el. vita i knippen.

RUBEKS, *De tre gracerna*, detalj. Nationalmuseum.

Frukten sammansatt av en mängd små, saftiga stenfrukter på en tapplik blomboten. Viktigare arter: *R. arcticus*, åkerbär, *R. chamaemorus*, hjortron, *R. idaeus*, hallon, *R. plicatus* o. närstående, björnbär (se bild).

Rud. Nils Johan f. 1908, norsk författare. Bl. R:s romaner, ofta med erotiskt motiv och en sällsynt fin naturskildring, märkas *Jakten og hvinnen* (1930; sv. övers. 1942), *Godt mod, menneske* (1940; sv. övers. 1942), *Drivende grenset* (1942; sv. övers. 1943), *Fri jord* (1945) o. *Fredens sonner* (1947).

Ruda, *Cyprinus (Carassius) carassius*, uog, från sidorna sammantryckt karpfisk. Färgen guldröd, skiftande i grönt. Köttet har ofta dysmak. Av sjö r u d a n, som blir ansenligt stor (3/4 kg) o. finns i söt- o. bräckvatten till n. Hälsingland, är d a m r u d a n en förkrympt form från de minsta gölar ända upp i Norrbotten.

Ruda, stations- o. industrisamhälle inom Irångemåla, Högsby o. Fliseryds kommuner, Kalmar l. 573 inv. (1946). Knutpunkt för O. Smålands o. Kalmar—Berga järnvägar. Småindustri.

1. **Rudbeck**, Olof, d. ä. (1630—1702), Stormaktstidens storvulnaste o. mångsidigaste sv. vetenskapsman, son till J. Rudbeckius; 1660—91 med. prof. i Uppsala. R. upptäckte som Student leverns lymfkärl (1651). Han anlade Uppsala univ:s första botaniska trädgård o. utarbetade ett botaniskt jätteverk med tusentals planscher, *Campi Elysi* (2 dir utkommo 1701—02). Som univ.-rektor verkade han för undervisningens förbättrande, ofta under konflikter med kollegerna, inrättade rihus o. musikkapell, en teknisk läroanstalt m. m. Var verksam som arkitekt. Mest känd är R. genom sitt stora »historiska» verk *Atländ eller Manheim* (»Atlantikan», 3 dir, 1679—1702), vari han med språkliga o. andra bevis sökte fastslå, att Sverige var sagans Atlantis, civilisationens urhem. **Jfr** Rudbeckianism o. A. Nelson.

2. **Rudbeck**, Olof, d. y. (1660—1740), son till O. R. d. a., botanist, språkforskare, prof. i botanik o. medicin i Uppsala 1692. Han arbetade under senare år på ett stort, utgivett verk i jämförande språkforskning. R. understödde Linné under de första åren av dennes vistelse i Uppsala. (Se bild.)

3- **Rudbeck**, Ture Gustaf (1714—86), sonson till O. R. d. y., frih., lantmarskalk, var under Frihetstidens senare skede en av mössornas inflytelserikaste män.

4. **Rudbeck**, Olof, den yngste (1750—77), kusin till T. O. R., ämbetsman, skald, mest känd genom sitt komiska epos *Boråsieden*, som han författade vid 16 års ålder.

Rudbeck'ia, örtsläkte (fam. *Compositae*), ca 30 arter (N. Amerika). Korgar stora med tunglika, könlösa, gula el. röda kantblommor o. brunvioletoa diskblommor. Blad vanl. sträva

håriga. *R. laciniata*, intill 2 m hög, glatt, med mångflikade blad; en form med uteslutande tunglika blommor är vanlig trädgårdsväxt. (Se färgplansch.)

Rudbeckianism', inom äldre svensk fornforskning en riktning, som i anslutning till Olof Rudbeck d. ä. genom ohistoriska fantasier sökte förhårliga Sveriges forntid.

Rudbeckius, Johannes (1581—1646), teolog o. universitetsman, av holsteinsk släkt, invecklades som prof. i Uppsala 1604—18 i häftiga Strider med J. Messenius. Därefter biskop i Västerås, där han kraftfullt verkade för förbättrande av präster-nas kunskaper o. för kristendoms- o. yrkesundervisningen. R. grundade Sveriges första protestantiska gymnasium (i Västerås 1623) o. första flickskola. R., den sv. kyrkans dåtida främsta personlighet, framträdde tillika som målsmän för kyrkliga självständighetsanspråk, som ledde till skarpa brytningar med regeringen (1636).

Rudberg, Gunnar, f. 1880, klassisk språkforskare, prof. i Oslo 1919—33, i Uppsala 1933—45. Har utg. värdefulla arb. om Aristoteles, Poseidonios o. Platon. Målsman för kristen humanism.

Rude [rydd], Franfois (1784—1855), fransk bildhuggare, en av huvudrepresentanterna för den franska romantiken under 1800-t:s förra hälft. Bl. arb. reliefen *Marseliäsen* (1836) på Triumfbågen på Place de l'toile i Paris (se plansch till Skulptur) o. bronsmonumentet *Napoleon vaknande till odödligheten* (1847) vid Dijon.

1. Rudenschöld, Carl (1698—1783), diplomat, riksråd 1761—65 (hollpartiet), författare. Bl. arb. *Tal om svenska språkets art och nuvarande bruk* (1772).

2. Rudenschöld, Magdalena Charlotta (1766—1823), dotter till C. R., hovfröken hos prinsessan Sofia Albertina, allmänt beundrad för sin skönhet o. kvickhet, älskarinna åt G. M. Armfelt. Sedan denne avlägsnats som minister till Italien (1792), förmedlade hon den brevväxling, vari Reuterholms störtande förbereddes. Men planerna uppdragades (den s. k. ArmfELTSKA sammansvärjningen) o. fängslad 1793, dömdes hon av hovrätten till döden, vilken dom av hertig Karl, som tidigare eftersträvat henne, skärptes med schavottering, ehuru dödsstrafet mildrades till spinnhus. Frigiven 1796 tillbringade hon en stor del av sitt återstående liv i utlandet.

3. Rudenschöld, Torsten (1798—1859), lantbrukare, föreståndare för en av honom grundad skola på Läckö, utvecklade i sina skrifter idén om en reformerad folkskola, gemensam för »nationens barn av alla samhällsklasser» (*Tankar om ständscirkulation*, 1845), o. ordnade skolväsendet i en mängd församlingar i olika delar av landet.

Ru'dera, lat., grus; ruiner, lämningar. Hudera l'växter (ru'de r'a't') (av lat. ru'dera, grus), beteckning för sådana växter, som upp-

träda på kväverik jord i närh. av människoboningar, på avstjälpningsplatser osv. Ex. svinnmolla, gatkrasse, nattskätta o. a.

Rudiment' (av lat.), begynnelse, ansats; utvecklad el. förkrympt organ (ex. sidotärna hos vissa hovdjur, blindtarmen). — Rudiment är, utvecklad, förkrympt.

Rudin, Valdemar (1833—1921), teolog, predikant, prof. i Uppsala 1877—1900, målsman för en bibelteologisk riktning i J. T. Becks anda. Bl. arb. predikosamlingen *Evhetsvinkar* (senaste uppl. 1895—99). Högst uppbyren lärare.

Ru'dis, lat., egentl. oarbetad; oerfaren, fullständigt okunnig.

Ru'dköping [-köb-], stad på Langelands v. kust, Svendborg Amt, Danmark. 4.300 inv. (1945). Skeppsbyggen. Industri. Utgångspunkt för öns järnvägar. Känt sed. 1200-t.

Rudolf, *ryska konungar*. — Rudolf av Schwaben, d. 1080, hertig av Schwaben (1057), valdes efter Henrik IV:s bannlysning (1076) av de missnöjda furstarna till konung 1077 men stupade under striden med denne. —

Rudolf I av Habsburg (1218—91), konung 1273, underkavde konung Ottokar av Böhmen 1278 o. förlänade dennes länder åt sina söner. R. lade därmed grunden till den habsburgska familjemakten. I övrigt bekämpade han med framgång rovriddarnas självsvald o. sökte genom landsfresder göra slut på de ständiga oroligheterna i riket.

Rudolf II (1552—1612), *tyisk-rom. kejsare*, II, dennes efterträdare 1576, måste 1608 till sin broder Mattias avträda Ungern, Mähren o. Österrike samt 1608 tillförsäkra honom tronföljden i Böhmen, där de protestantiska ständerna trots det 8. k. »majestätsbrevet» (1609) sågo sig hotade i sin frihet o. kallade Mattias till hjälp. Denne kröntes 1611 till Böhmens konung. — R. hyste intresse för vetenskap o. konst men var misstänksam o. svärmodig o. efter 1598 sinnessjuk.

Rudolf (1858—89), *kronprins av Österrike-Ungern*, son till Frans Josef, inledde en kärleksförbindelse med baronessan Maria Vetsera o. begick jämte henne självmord på slottet Mayerling nära Wien (»Mayerlingdramat»). R. var ivrig naturforskare o. utgav flera arbeten över sina jakt- o. studieresor.

Rudolffnska tabellerna, *Ta'butae Rudolphinae*, av Kcpper 1627 utgivna astronomiska tabeller.

Rudolfsson, Basso-narok (»Svarta sjön»), sjö på gränsen mellan Britt. Östafrika o. Etiopien. Grund o. avloppslös. Omkr. 9.000 kvkm.

Rudolstadt [ro'dålsjtatt], stad i delstaten Thüringen, Tyskland, vid fl. Saale. Omkr. 16.000 inv. Tillverkning av bl. a. kemikalier, porlän o. pianon. — R. är känt sed. boo-t. o. var 1599—1614 residensstad för furstarna av Schwarzburg-R. I staden ligger slotten Heidecksburg o. Ludwigsburg, det senare museum o. stadsarkiv.

Rudskoga, kommun i s.ö. Värmland, Värml. l. (past.adr. Åtorp); Visnums landsf.distr., Östersysslets doms. r.ioi inv. (1947).

Rue [ry], fr., gata.

Rué, dets. soin roué.

Ruff (av höll. roef, tak), däckshus, kajuta på segelbåtar.

Ruff (av eng. rough, hårdhänt, rå), regelvidrigt o. brutalt spel sätt, framför allt vid bollspel. — Verb: r u f f a.

Ruffi'ji, flod i Tanganyikaterritoriet, ö. Afrika, upprinner ö. om Nyasa o. utfaller med stort delta i Indiska oceanen. 1.300 km.

Rugby [ragg'bi], stad i s. mell. England, grevsk. Warwickshire, vid fl. Avon. 43.000 inv. (1945). Berömd skola (grundad 1567). — I R. utbildades »rugby», som spelas ungefär som fotboll men med både händer o. fötter.

Ru'ge, Otto, f. 1882, norsk militär. Överste 1932, chef för generalstaben s. år, kommanderande general för landstridskrafterna o. överbefälh. april 1940. Ledde juni 1940 från norsk sida kapitulationsförhandlingarna med t v skarna. Internerades i Tyskland, befriades av rysarna april 1945. Anyo överbefälh. efter Norges befrielse juli—dec. 1945.

Ruggingen, Zool. Ett hos fåglarna oftast på hösten o. hos en del även på våren förekommande fjäderombyte. Den nya dräkten är ofta olik den gamla. Så bli våra om sommaren brunspräckliga ripor efter strugningen vita, efter vårrugningen åter spräckliga.

Ru'gler, forntida östgermanskt folk, urspr. bosatt vid Odermynningen, vandra de vid 300-t:s början söderut för att bosätta sig i nuv. Ungern. Sedan de besegrats av Odovakar 487, anslöto de sig till östgoterna.

Ruhe, Algot (1867—1944) författare. Skrev erotiskt betonade berättelser med nutidsmiljö (*Bakom fasaden*, 1901, *Svaga herrar*, 1902, *Den förhjudna frukten*, 1910) o. översatte arb. av filosofen Bergson.

Ruhr [ror], biflod fr. h. till Rhen, i v. Tyskland, utmynnar vid Duisburg (Ruhrrort). Längd 235 km. Segelbar till Mulheim.

Ruhrdistriktet [ro'r-], område i J'Tordrhein-Westfalen, v. Tyskland (prov. Westfalen, Preussen), ö. om Rhen, mellan fl. Ruhr o. Lippe. Ornrk. 2.600 kvkni, över 4 mill. inv. Europeiska fastlandets största kolgruvor o. ett av världens främsta industriområden. Viktigaste städer: Duisburg, Mulheim, Essen, Gelsenkirchen o. Dortmund. — De engelska bombärarna lamslog från 1942 till största delen krigsindustrin i R. Sed. 1945 stå gruvarna o. industrierna under västmakternas kontroll. Jfr Ruhrockupationen.

Ruhrockupationen [ro'r-], det militära besittningstagande av Ruhrområdet, som i jan. 1923 ägde rum genom inmarsch av franska o. belgiska trupper o. vars syfte angavs vara att skaffa dessa makter en pant för skadestandsfrågans lösning i av dem åstundad riktning. Occupationen, som ogillades i England o. från tysk sida mötte ett ihärdigt »passiv motstånd» (med stora statskrediter till industrien, »Ruhrkrediterna», vilka senare blevo starkt omtridda), upphävdes fullständigt juli 1925.

Ruhrrort [ro'rärt], stadsdel i Duisburg, vid Rhen, Tysklands viktigaste kolhamn.

Rui'n, (lat. ru'na, av r'ere, störta), förfall, undergång, ödeläggelse; lämningar av en förstörd byggnad. — Rui'n'ra, ödelägga, bringa till undergång, göra utfattig.

1. Rui'n, Valdemar (1857—1938), finl. filosof o. pedagog. Prof. i Helsingfors 1888—1926, univ:s rektor 1915—20. Bl. arb. *Kunskap och ideal* (1886) o. *Kulturen och tiden* (1920). Framstående talare.

2. Rui'n, Hans, f. 1891, son till W. R., finl. estetisk-filosofisk författare, prof. i filosofi vid Åbo akademien 1945—46, nordisk docent-Stipendiat vid Sthlms högskola 1944—45, i

Lund 1945—47, docent i estetik där sed. 1947. Svensk medborgare 1947— I sin estetiska forskning o. kritiska essäistik hävdar R. med utgångspunkt från Bergson känslans o. fantasiens betydelse gentemot ett ensidigt förståndsliv. Bl. arb. *Poesiens mystik* (1935) » *Väl mött, Europa* (1938), *Makt o. vanmakt* (1940) o. *Ett land stiger tram* (1941), *Arvid Mörne* (1946).

van Ruijsdael, skrivform för van Ruysdael. Rula'der (av fr. *roulade*, egentl. rullning), fisk- el. köttträtt, bestående av skivor, som beläggas med späckfläsk, persiljesmör el. dyl., hoprullas o. kokas el. stekas.

Rule, Britannia [rol brita:nn'j^a], eng. nationalsång, komponerad av Thomas Arne till text av James Thomson 1740: *Rule, Britannia, rule the waves! Britons never will be slaves* . . . = Styr, Britannia, över hav! Aldrig skall en britt bli slav . . .

Rullett' (fr. *roulette*, av *rouler*, rulla), hasardspel, varvid en elfenbenskula sättes i rörelse på en vridbar skiva o. slutl. nedfaller i ett fack, vars färg o. nummer avgöra vinsten.

Rulla (av nylat. *rotulus*, förteckning), förteckning över militär personal.

Rulla säges ett fartyg göra, då det i sjögång rör sig i sidled. Jfr Stampa.

Rullager, i princip dets. som kullager, ehuru med cylindriska cl. koniska rullar i st. f. kulor. Jfr Nällager.

Rullapor cl. rullsvansapor, *Cebus*, släkte brednäsapor med hårlöst, rynkigt ansikte, smärt kropp o. lång gripsvans. Sydamerika. Hit hör kapucinapan.

Rullbjörn, låg vagn på rullar för transport av tunea föremål.

Rulldamm el. valsdamm, liggande cylindrar, höj- o. sänkbar, i en fördämning.

Rullfilm, fotografiskt negativmaterial för amatorkameror. Jfr Film.

Rullförsomsråde. Enl. 1901 års värnpliktslag indelades Sverige i o. för de värnpliktligas redovisning o. inkallelse i rullförsomsråden. Denna indelning upphörde genom värnpliktslagen av 1941. Jfr Inskrivning.

Rullmårdar, *Paradoxurus*, släkte rovdjur. Kattliknande nattdjur med indragbara klor. Klättra i träd. Sydasiens. Hit hör palmmärdan.

Rullningsgyro el. gyrostabilisator, anordning till förhindrande av fartygs rullning i stark sjö el. vid skottlossning av tungt bestyckade smärre artillerifartyg. Består av ett stort turbindrivet gyroskop med lodrät axel, vridbart kring en vägrät axel tvärs över fartyget. En motor, som automatiskt igångsattes, så snart fartyget lutar åt endera sidan, vrider gyroskopet kring den vägräta axeln, varvid lutningen upphävs genom snurrverkan. Har ej fått större användning.

Rullsax, plätsax med (vanligen) koniska skärtrissor.

Rullstenar, stenar, som genom rullning o. nötning i vatten rundslipats.

Rullstensgrus, rundnött grus; ingår i rullstensåsar.

Rullstensåsar, långsträckta åsar av rullstenar, rullstensgrus o. sand i växlande lager. Ha bildats under istiden o. genomdraga stora områden av vårt land, särsk. i Mälardalen.

Rullsvansapor, dets. som rullapor.

Rulltrappa, trappa, vars steg oavbrutet röra sig efter varandra snett uppåt (el. nedåt), så att personer när som helst kunna stiga på o. stillastående komma upp resp. ned. Utgör ett slags paternosterverk (se fig. till Mud-derverk).

Rullverksornament, med ursprung i de ital. vapensköldarnas ramverk, utvecklades under 1500-t. i Frankrike o. senare i Nederländerna o. Tyskland till en i hög grad självständig o. rik dekorationsart, där kartuschen (se d. o.) spelade en central roll (se bild).

Rumba, en urspr. kubansk pardans i 3/4 takt. Kom på modet 1930.

Rume lien, Ru mi'l i e n, turk. Ku m ll i, »romarnas land», förr en turk. provins, omfattande mell. delen av Balkanhalvön.

Rurnex, örtsläkte (fam. *Polygonaceae*), ca 100 arter, de flesta på n. halvklotet. Blommor oansenliga i rika toppståndla samlingar av kranvis ordnade knippen. Hylleblad o. ståndare 6, frukten en 3-kantig nöt. *R. acetosa*, ängssyra, med pillika blad, samt den något mindre *R. acetosa* Wa. berg- el. backsyra, med spjutlika blad o. smäl blomställning, allmän.

von Rum förd [ramm'f^od],

Benjamin Thompson (1753—1814), greve, nordaraerik. fysiker o. politiker. R. deltog 1782—83 i Nordamerik. frihetskriget på engelsmans sida, trädde därefter som statsråd i bayersk tjänst o. genomförde där flera betydelsefulla sociala reformer. Som fysiker studerade han särsk. värmelärk o. var den förste som påvisade, att arbete kan omvandlas till värme.

Rumilien, dets. som Rumelien.

1. Rumjan'tsev, Pjotr Aleksandrovič (1725—96), rysk fältmarskalk, överbefälh. i Rysk-turkiska kriget 1769—74.

2. Rumjantsev, Nikolaj Petrovitj (1754—1826), son till P. A. R., rysk statsman, mecenat, historiker. Utrikesminister 1807—12. R:s bibliotek, myntkabinett samt konstsamlingar utgöra ursprunget till R:s museum (nuv. Penins bibliotek) i Moskva.

Rumlaborg, fäste vid Huskvarnaåns myning i Vättern, anlagt på 1360-t. Num. ruiner.

Rumo'r (av lat.), stöj, buller, larm. — Rum o'r m'ästare. 1. På 1600-t. en militär värdighet, vars innehavare hade till uppgift att ordna marscherande truppers förläggning samt beivra o. straffa förseelser utanför läget. — 2. Äldre titel för tjänsteman, som tillsåg ordningen vid brunnsorter; brunnsvaktmästare. — 3. Upptågsmakare, rolighetsminister.

Rumpparlamentet (eng. The Rump-parliament) kallades i änga parlamentet i England, sedan alla icke republikanska medlemmar avlägsnats med vapenmakt (1648).

Rum sjö, god plats för fartyg att manövrera.

Rumskots, med återlig vind.

Rumskulla, kommun i n. Småland. Kalm. l.; Vimmerby landsf. distr., Sevede o. Tunalåns doms. 1,250 inv. (1947).

Rumänien, folkrepublik i s.ö. Europa (ök. nogadöme 1881—1947), gränsar i n. o. ö. till Ryssland o. Svarta havet, i s. till Bulgarien, i v. till Jugoslavien o. Ungern. 239.200 kvkm, 17 mill. inv. (1946). R. avträdde 1940 till Ryssland Bessarabien o. n. Bukovina, 48.900 kvkm, 4 mill. inv., till Bulgarien s. Dobruđa, 7.726 kvkm, 319.000 inv., o. till Ungern delar av Transsylvanien m. m., 44.000 kvkm, 2,4 mill. inv. (De till Ungern avträdde områdena återfingos 1945, medan avträdelsen till Ryssland o. Bulgarien slutligt bekräftades i fredstrak-

täten med de allierade ¹⁰/₂ 1947.) — R. delas av Karpaternas s. och ö. del i 2 huvuddelar: den i ö. och s. liggande delen utgöres av lågland, den v. delen av bergland samt mot ungerska gränsen av stäpptrakter. R. genomflytes av Donau o. dess vänsterbiflöder Jiu, Aluta, Arges, Ialomija o. Seret samt av Theiss' biflod Maros. Prut bildar gräns mot Ryssland. Fastlaudsklimat. — Befolkningen utgjordes 1930 av rumäner (72 %), magyarcr (8 %), tyskar (4 %), judar (4 %), lillryssar (3 %), ryssar, bulgarer, serber, turkar, zigenare m. fl. Den ortodoxa kyrkan, vars prästerskap avlönas av staten, är störst o. hade 1938 132 mill. bevägnare. Skolplikt från 7 till 14 år. Läs- o. skrivkunnigheten dock föga allmän. Universitet i Bukarest, Jassy, Cluj o. Timiöara, före landavträdelserna även i Cernäuti. Huvudnäringar äro jordbruk (majs, vete, bönor, grönsaker, tobak, vin), bospakskötsel (får, nötkreatur, svin), fiske, bergsbruk (bergolja, sten- o. brunkol). M3ntnhet: leu = 100 bani. — I förvaltningshänseende in-delades R. till 1940 i 10 provinser. Enl. den republikanska i ör fättningen av 1948 utövas den verkst. makten av ministerrådet, den lagstiftande av ministerrådet jämte nationalförsamlingen, som väljes för fyra år. De lokala organen utgöras av folkråd, tillsatta på fyra år. Alla produktionsmedel, naturtillgångar, kommunikationer, post, telegraf etc. tillhöra staten. Republikens medborgare ha rätt att samman-sluta sig i föreningar, om deras verksamhet inte riktas mot staten. Huvudstad: Bukarest. — **Försvar:** I fredsfördraget med de allierade (undertecknat i Paris ⁸/₂ 1947) bestämdes R:s armé till 125,000 man, flottans tonnage till 15,000 ton o. flygvapnet till 150 plan o. 8,000 man. **Handelsflotta** (1939): 112,000 brutto-ton. — **Hist.** R. har uppkommit genom fören- ing av »Donaufurstendömena» Moldau o. Valakiet. Dessas forntida områden erövrades omkr. 100 av romarna, koloniserades o. utgjorde till år 270 delar av den romerska provinsen Dacien. R:s romanska språk är ett minne från denna tid. De följ. århundradena blandades här germanska o. slav. stammar med den dako-romanska befolkningen. Donaufurstendömenas uppkomst daterar sig till 1200- o. 1300-t.; omkr. 1500 nödgades båda erkänna sultanen som skyddsherre. Från 1774 utövade Ryss- land här ett faktiskt protektorat, ehuru Tur- kiets överhöghet bestod. Det ryska infly- tandet upphörde genom Parisfreden 1856, då en Stormaktsgaranti trädde i dess ställe. Fursten- dömena förenades 1859 med varandra genom personalunion o. blevo 1861 en enhetsstat under namnet R., fortfarande under turkisk över- höghet; 1877 uppnådde R. full suveränitet, 1881 antog Karl av Hohenzollern, furste sed. 1866, konunganamn. Utrikespolitiskt anslöt sig R. 1883 till centralmakterna »trippellalliansen»). Genom att under andra Balkankriget ingripa mot Bulgarien tillfördes landet avsevärda territoriella vinster (Bukarestfreden 1913). Sedan konung Karl, vilken under täta inre kriser med stor framgång länkat statens öden, 1914 avlidit o. Första världskr. utbrutit, inkas- tades R. i en våldsamt agitation, resulterande i dess inträde i kriget på ententens sida aug. 1916 »för att förverkliga sin nationella enhet». Fält- taget ledde snabbt till nederlag. R. ockuperades av tyskar o. österrikare samt tvangs till vapen- vila (dec. 1917) o. fred (Andra Bukarestfreden maj 1918), vilken ögonblicket före vapenstille- ståndet på västfronten (nov. s. å.) bröts genom ny krigsförklaring från R:s sida. Med central- makternas bifall hade tidigare Bessarabien, som 1812 o. 1878 av Turkiet avträtts till Ryssland, förklarats vara införlivat med R., o. på liknande

sätt, med stöd av den rumänska befolkningens viljeytringar, skedde nu anslutningen av Trans- sylvanien o. Bukovina. I Parisfreden erhö11 R. ö. Banatet. Ryssland vägrade dock att erkänna förlusten av Bessarabien. Efter Första världskr. tillhörde R. Lilla ententen o. avslöt ett försvars- förbund med Polen. Då kon. Ferdinand dog 1927, efterträddes han av sonsonen Mikael, sedan kronprinsen Carol tvungits avstå från sina arvs- anspråk o. lämnat landet. S. å. som Ferdinand avled ministerpresidenten J. Bratianu. 1928 blev bondeledaren J. Maniu regeringschef. Med hans samtycke återvände Carol juni 1930 till R. o. utropades till konung under namnet Karl II. På 1930-t. började den nationalistiska o. antisemitiska organisationen Järngardet (jfr d. o.) att spela en roll. Nationella bondepartiet behöll dock makten till nov. 1933, då liberalen Duca blev regeringschef men månaden därpå mördades a. medl. av Järngardet, som på grund härav upplöstes. Därpå innehade liberalerna under Tatarescu makten till dec. 1937, då det kristligt-nationella partiets chef Goga utnämndes till chef för en minoritetsregering, som inledde en starkt antisemitisk politik o. upplöste parla- mentet. Redan febr. 1938 måste dock Goga avgå, varpå Karl utnämnde patriarken Miron Christea till efterträdare o. utfärdade en ny auktoritär författning (kungadiktatur), som för- bjöd alla partier. Järngardets ledare med Codreanu i spetsen arresterades o. sköts under ett flyktförsök nov. s. å. Vid sin död mars 1939 efterträddes Miron Christea av Calinescu. Sam- ma månad ingick R. ett omfattande handelsavtal med Tyskland; som ett motdrag garanterade Eng- land dess oberoende. Vid krigsutbrottet sept. 1939 proklamerade R. sin neutralitet. Calinescu mördades samma månad o. efterträddes inom kort av Tatarescu, som emellertid juli 1940 un- der intryck av Tysklands framgångar ersattes av en regering Gurgutu med Manoilescu som utrikesminister, vilken närmade sig axelmak- terna men icke kunde hindra Storrumaniens upplösning, som följde under sommarens lopp. I slutet av juni hade Ryssland besatt Bessarabien o. Bukovina, o. genom ingripande av axel- makterna tvangs R. avstå södra Dobrudsja till Bulgarien o. norra Transsylvanien till Ungern. I sept. abdikerade konung Karl o. efterträddes av sonen Mikael. General Antonescu upprättade en auktoritär regering med legionärrelsens (f. d. Järngardets) chef Horia Sima som vice konseljpresident. I okt. anlände tyska trupper till R. o. i nov. anslöt sig R. till Tremakts- pakten (se d. o.). Jan. 1941 nedslags ett revolt- försök av legionärrelsens extrema flygel, varpå Antonescu bildade en ren militärrege- ring. Då tyskarna juni 1941 angrep Ryssland, ryckte rumänska trupper in i Bessarabien. De gingo därefter över Dnjestr o. erövrade Odessa, som gjordes till huvudstad i en ny rumänsk

provins, Transnistrien. Dec. 1941 förklarade England o. dess dominions Rumäniens krig. Inför den ryska offensiven 1943 tvingades R. att utrymma de besatta områdena samt våren 1944 av. Bessarabien o. Bukovina. Rysarna nådde i april s. å. Prut o. trängde allt längre in i R., varefter de allierade $\frac{1}{4}$ erbjödo vapenstillstånd, som först 23 aug. 1944 antogs av konung Mikael, sed. Antonescu störtats. $\frac{2}{8}$ förklarade R. Tyskland krig o. i sept. s. å. äv. Ungern. Mars 1945 besökte ryske vice utrikesministern Vysjinskij Bukarest o. tvång kung Mikael att som konseljpresident insätta bondefrontens ledare Groza o. ge kommunisterna nyckelposterna i regeringen. Motståndarna till regimen likviderades därefter under protester från västmakterna. Valen i no v. 1946 blevo en seger för vänsterkoalitionen. Oppositionsledaren Maniu nationella bondeparti, som protesterade mot diskrimineringen från kommunisternas sida, blev efter valen utsatt för ständiga övergrepp, partilokalerna stängdes, de deputerade berövades sin parlamentariska immunitet o. fängslades. Juli 1947 häktades Maniu o. dömdes no v. så till livstids fängelse för påstådda konspirationer mot kommunistregimen. Dec. s.å. måste kung Mikael abdikera, varefter R. proklamerades som en folkrepublik. Utrikespolitiskt har R. genom fördrag med grannstaterna på Balkan helt inlemmats i det östeuropeiska blocket. Febr. 1948 slöt R. ett 20-årigt vänskaps- o. biståndsfördrag med Sovjetunionen. Jfr Pauker.

Rumänska språket tillhör de romanska språken men är starkt upplandat med slaviska språkelement. Före 1860 användes det kyrilliska alfabetet. Skriftspråk sedan 1500-t.

Runa, plur. runor (av fnisl. *run*, hemlighet), germanernas äldsta skrivtecken, ha utvecklat sig ur både det grek. o. lat. alfabetet o. torde ha uppkommit hos goterna vid Svarta havet på 100-t. e.Kr., varifrån den äldre, samgermanska runraden el.

Äldre runraden.

F U Þ R K X P : H T I S J L B Y S :
f u t h a r k e n g w h n i j e p r s
↑ B M N O X [W]
t b e m l n g o d

f u t h a r k e n (24-typig) spritt sig till Norden. De äldsta inskrifterna i Sverige härröra från 400-t. (jfr Vadstenabrakteaten). Trol. på 700-t. uppkom den yngre f u t h a r k e n (16-typig). På vilken huvudmassan av bevarade

Yngre runraden.

F U Þ F R Y : * T I T H : † B Y T A
f u t h a r k h n i a s t b m l r

runinskrifter är skriven. Den förekommer i två varianter: den svensk-norska (Rökstenen) o. den danska, som på 1000-t. blev den förhärskande i Norden o. som ligger till grund för den s. k. stungna runraden (23-typig). Kunskaopen om runorna kvarlevde hos allmoget till in på 1500-t., i Dalarna ända till in på 1700-t. I äldre tid voro magiska föreställningar knutna till runorna o. deras bruk. — Döds- el. minnesruna betyder minnesteckning. Jfr Runor.

Runciman [rann'sim'⁰n], Walter, viscount R. of Doxford (1937), f. 1870, eng. liberal politiker. Innehade 1908—16 olika poster i Campbell-Bannermans o. Asquiths ministärer. Inträdde 1931 i Macdonalds nationella samlingsregering, var 1931—37 handelsminister o. 1938—39 Lord President of the Council. Sän-

des 1938 av N. Chamberlain till Prag som medlare i den sudetyska frågan.

Runda bordet. Ridddarna av runda bordet (nattvardsbordet) kallas i Artursagorna de riddare, som kung Artur samlade för att återvinna Graal.

Rundabordskonferenser, benämning på de eng.-ind. konferenserna i London nov. 1930—jan. 1931 o. sept.—dec. 1931 för att på basis av den s. k. Simonkommissionens rapport diskutera Indiens statsrättsliga ställning. I den första deltaga ombud för de självstyrande ind. furstestaterna o. för de regeringstroga hinduerna, i den andra äv. ombud för Kongresspartiet med Gandhi i spetsen. Ehuru något direkt positivt resultat icke uppnåddes vid dessa konferenser, banade de dock väg för den indiska författning, som antogs 1935 (jfr [Britt.] Indien). — Begreppet användes äv. mera allmänt om sammankomst av ett begränsat antal intresserade i viss fråga.

Runda fönstret, av en tunn hinna täckt förbindelseöppning mellan mellan- o. innerörat. Jfr Ovala fönstret.

Rundbägestil, dets. som romansk stil.

Rundbäck, Abraham (1827—93), lektor i Växjö, folkskollinspektör, led. av AK 1870—87, intog i riksdagen en ganska framskjuten ställning o. lyckades jämte sin broder klockaren Jöns R. (1830—95, riksdagsman 1862—90) tillfoga lantmannapartiet ett första nederlag 1883 (»gruppen R»). Båda Ivriga folkbildningsfrämjare o. protektionister.

Rundgattad, fyllig, avrundad form (om fartyg).

Rundgren, Claes Herman (1819—1906), överhovpredikant, biskop i Karlstad (1871), kyrkopolitiker av en urspr. starkt konservativ, senare (från omkr. 1893) liberal läggning, led. av prästeståndet 1856—66, av ÅK 1870—72 o. 1876—82.

Rundgren, Viktor (1869—1936), biskop i Visby 1920, dessförinnan kyrkoherde i Göteborg 1910. Uppburen predikant. Bl. arb.: *Predikningar* (1911), *Från fädernas tid* (1917).

Rundhorisont, halvcirkelformad, vit bakgrund på moderna teaterscener; ger stark illusion av rymd o. ljus, då den belyses med olikfärgat ljus.

Rundhult, sammanfattande namn på fartygs master, bogspröt, rät m. m.

Rundbus, avträde på fartyg.

Rundhuvuden, i England på 1640-t. öknamn på parlamentets anhängare, emedan de bland dessa tongivande puritanerna buro kortklippt hår i motsats till konungens anhängare, »kavaljererna».

Rundhällar, klippor, vars övre yta rundslipats av inlandsis el. glaciärer.

Rundkyrka, ett slags centraltbyggnad. Den mest kända lät Konstantin den store uppföra över Kristi grav. Typen var vanlie som erav o. dopkyrka under forn-kristen o. bysantinsk tid o. fortlevde under romanska perioden. De nord. rundkyrkorna ha varit befästa. (Se bild.) Ex. Solna o. Olsker på Bornholm.

Rundmaskar, *Nemathelminthes*, grupp av oledade, kutikulabeklädda, mer el. mindre spolformiga maskar. De flesta leva parasitiskt i tarmen på olika ryggradsdjur. 2 ordningar: trädmaskar (*Nemathodes*) o. hakmaskar (*Acanthocephali*).

Rundmunnar, *Cyclostomata*, grupp av lågt organiserade fiskar, med broskartat skelett, kvarstående ryggräng, rund sugmun, lång

gältarm o. endast opariga fenor. Hit höra nejönögu o. pirälur.

Rundradio el. i dagligt tal ofta radio, utsändning av tal, sång, musik o. dyl. medelst radiotelefontjänst från en central belägen sändarstation till ett godtyckligt antal mottagningsapparater (jfr Trädradio). Utsändningen försigår vanl. från en i sändarstationens närhet inrättad studio men kan anordnas från vilken plats som helst. Vid s. k. relästationer erhållas programmen per tråd från större stationer o. återutsändas därifrån. I Sverige finns ca 30 rundradiostationer, varav de största i Motala (långväg o. kortväg), Spånga invid Stockholm, Hörby o. Falun. Den svenska rundradioverksamheten bedrivs sed. 1925 av AB. Radiotjänst i samarbete med Telegrafverket, som äger flertalet sändarstationer o. svarar för den tekniska driften, licenskontrollen m. m. (jfr Radiolicens). — Rundradion började först i För. Stat. 1921; i Sverige gjordes de första försöks-sändningarna 1922 o. av Telegrafverket 1923. Jfr AB. Radiotjänst.

Rundsax, bleckslageriverktyg för utskärning av runda skivor el. långa remсор.

Rundskrift, handskrift, utförd med penna med bred spets; uppstod i Italien på 1400-t.

Rundstav, i arkitekturen en list, som i genomskärning har formen av en halvcirkel el. del därav.

von Rundstedt [ronfsjtett], Gert, f. 1875, tysk militär. Generalöverste 1938, generalfältmarskalk juli 1940. R. var armégruppchef under inmarschen i Sudetlandet 1938 o. invasionen i Frankrike 1940 samt blev högste befälh. för de arméer, som 1941 riktade sin framstöt mot Kiev. Från 1942 verkade R. som militärkommandant i Frankrike. Vid de allierades invasion juni 1944 blev R. högste befälh. men efterträdades i aug. av von Kluge. Okt. 1944 —april 1945 var R. överbefälh. på v. Rhenfronten o. ledde bl. a. offensiven i Ardennerna dec. 1944. Krigsfånge hos de allierade sed. 1945. Enl. ett britt. regeringsbeslut sept. 1948 skall R. ställas inför domstol som krigsförbrytare.

Rundtimmer, byggnadsvirke, som ej sågats el. planhuggits.

Rundtörn, ett slag med ett rep runt ett föremål.

Rundvik, municipalsamhälle i n.ö. Ängermanland, Nordmalings kommun. 1,377^{inv.} (1947). Sägverk o. masonitfabrik, ägda av Nordmalings Sägverks AB.

Rundvirke, gemensam benämning på oarbetat (ibland dock barkat) virke, ex. pålar, stolpar, props, massaved m. m.

1. Runeberg, Johan Ludvig (1804—77), skald, den svenskspråkiga finl. litteraturens främste. Docent i värtalighet i Helsingfors 1830, 1837—57 lektor i Borgå, erhöll 1844 profs titel. 1863 drabbades han av ett slag-anfall, som band honom vid sjukrummet till hans död. Under Helsingfors-tiden var R. led. av en literatär krets, Lördagssällskapet, vars tidning Helsingfors Morgonblad han redigerade 1832—37. Här offentliggjorde han bl. a. sina uppseendeväckande kritiker av den samtida sv. litteraturen, påyrkande större enkelhet o. naturlighet i dikten. Den lyriska dikttykeln *Idyll och epigram* (1830—32), i tonen påverkad av några serb. folkdikter, som han översatt, är ett uttryck för detta program, som äv. präglar hans stora episka diktning: hexameterdikterna *Ålgskytarna* (1832), *Hanna* (1836) o. *Julkvällen* (1841), i vilka han ger

bilder av finskt folkliv inom olika stånd, vidare den ryska versberättelsen *Nadesckda* (1841) o. det dystra, ödesbetonade eposet *Kung Fjalur* (1844). Sin största berömmelse har R. fått genom sin diktsaml. *Fänrik Ståls sägner* (2 dir. 1848 o. 1860), i vilken han hänföra de besjungen Finska krigets hjältar. R:s sista arb. var tragedien *Kungarne på Salamis* (1863), en studie i den forngrek. tragediens stilart. — G. Castrén utgav 1940 *Runebergs brev till Emilie Björkstén*. R:s hustru Fredrika R. (1807—79), som framträdde som författarinna, är skildrad i en biografi av Karin Allardt Ekelund: *Fredrika Runeberg* (1942).

2. Runeberg, Walter (1838—1920), som till J. L. R., finl. skulptör, anslöt sig först till de klassiska idealen men övergick senare till den franska realismen. Utförde statuer av fadern samt monument över *Alexander II* i Helsingfors o. Borgå, *Brakestoden* i Åbo, porträttbyster, bl. a. av A. Fryxell) ett ex. i Humlegården (Sthlm).

Runestam, Arvid, f. 1807, teolog. Prof. i dogmatik o. moralteologi i Uppsala 1923, biskop i Karlstads stift sed. 1937. Bl. arb. *Viljans riket ock den kristliga riketen* (1921), *Kärlek, tro, efterföljd* (1931) o. *Aktenskapets etik* (1935).

Rung, Otto (1874—1945), dansk författare, protokollsekr. i Højesteret 1919, utgav romaner o. noveller, ofta med kriminella motiv, samt skådespel (*Fanevakt*, 1918; uppf. i Sthlm 1919). *Fra min Klunketid* (1942), minnen från R:s barndom o. ungdom.

Runge [rong'e], Philipp Otto (1777—1810), tysk målare, en av den tyska romantikens främsta. Porträtt o. fantasibilder i hårt klingande färger. Teoretiska skrifter.

Runge [rong'e], Friedlieb Ferdinand (1795—1867), tysk kemist, 1825 prof. i Breslau, upptäckte bl. a. anilin, fenol o. pyrrol vid sina undersökningar av trätjära.

Rung'ner, i nord. myt. en jätte, som Tor dödade i tvekamp.

Rungsted, badort o. villastad på Själland, Danmark, vid Öresund. 836 inv. (1945).

Runius, Johan (1679—1713), Stormaktstidens mest omtyckte författare, skrev bröllops- o. gravkväden o. glada visor, som återspeglar ett sprudlande humör. Hans kanske mest kända dikt *Friskens ock Runii resa till Dalarön* minnar i äskädighet om Bellmans idyller. (Se bild.)

Runkelstein [rong'kels3tajn], medeltidsborg n.ö. om Bolzano, ital. Tyrolen, uppförd 1237. Kulturhistoriskt värdefulla väggmåffningar från omkr. 1400 med motiv från sagan om Tristan o. Isoide.

Run'marö, ö i Sthlns skärgård, s. om Kanholmsfjärden, Djurö kommun. 255 inv. (1946).

Runmärket, varumärke på förpackningarna av smör, som står under kontroll av Svenska smörprovningarna, en institution för kontroll av det sv. exportsmöret. Utgör garanti för att smöret är oförfalskat, är pastöriserat till minst 80%, icke innehåller andra konserveringsmedel än koksalt el. mer än 16 % vatten, är fritt från smakfel o. andra fel samt att det vid bedömningen efter en 15-gradig poängskala uppnår minst 10 poäng.

Runn, sjö i s.ö. Dalarna, s.ö. om Falun. 62 kvkm. Slottar från n. Faluån o. Svärdsjöån o. avflyter s. ut genom Lulälven till Dalälven.

Runnare (av eng. *runner*, egentl. löpare), person, som lockar sjömän att rymma från fartyg o. driver handel med sjöfolk.

Bunn of Cutch [rann äv kattsj], saltträsk i Pakistan, ö. om Indus' mynning, mellan öken Thar o. lialvon Cutch. Omkr. 23,300 kvkm.

Runnström, John Axel Mauritz, f. $17/8$ 1888, cellforskare, prof. i experimentell zoologi o. cellforskning vid Sthlms högskola sed. 1932. Har utgivit arb. om experimentell cellforskning.

Runolog- [-låg] av *runa*, o. grek. *logos* (lära), runforskare. — Runologi', läran om runorna.

Ru'nometer, det versmått, på vilket de finska s. k. runorna äro avfattade, består av 4 trokéer i varje versrad, har varken strofindelning el. slutrim men allitteration.

Runor (av fi. *runo*, sång), finska folkdikter, avfattade på runometer; utgjordes av ballader, hjältedikter, lyriska sånger m. m. Jfr Runa

Runsa, gods i Eds kommun, Sthlms l. Den nuv. huvudbyggn. uppf. på 1670-t. efter ritn.

av J. De la Vallée. Tidigare i ätten De la Gardies ägo, sed. 1753 fideikommiss inom ätten Ankarcrona.

Runso, dets. som Ruwenzori.

Runstav el. p r i m s t a v, ett slags beständig kalender, som användes i Skandinavien från iroo-t. till in på 1700-t.; utgjordes vanl. av en stav med inristade runor.

Runsten, sten med runinskrift, vanl. rest till minne av någon avliden. De flesta bevarade runinskrifterna äro från 900—1000-t. i Danmark, från 1000-t. i Sverige o. från n00—1300-t. i Norge. Antalet runstenar äri Danmark omkr. 200, i Norge omkr. 500 o. i Sverige övra 2,000 (de flesta i Uppland o. Södermanland). (Se bild.)

Runsten, kommun på mell. Öland, Kalm. l.; Borgholms landsf.distr., Ölands doms. 818 inv. (1947).

Runstens härad, Kalm. l., omfattar kommunerna Löt, Egby, Bredsåtra, Gärdslösa, Eånglöt o. Runsten, 3,357 inv. (1947). Ölands domsaga.

Run'stycke, egentl. rundstycke, sv. kopparmynt = $1/12$ skilling, präglades 1802—30.

Runtuna, kommun i s. Södermanland. Södermani. l. (past.adr. Tystberga); Rönö landsf.distr., Nyköpings doms. 843 inv. (1947).

Runö, est. R u n n u f a a r, estländsk ö mitt i Kigabukten, 10,9 kvkm. Befolkningen, som uppgick till omkr. 300 pers. o. var av urgammal sv. stam, i språk o. sedvänjor starkt älderdomlig, överflyttade 1944 på grund av kriget till Sverige. R. utgjordes av ett enda byalag, som styrdes med patriarkalisk kommunism, samt hade svensk präst, som äv. skötte skolundervisningen på svenska.

Ruokoski (ro'äkåsksi), J a l m a r i (1886—1936), finl. målare av starkt impulsiv natur med ofta drastiskt uttrycksätt.

Ruotsi [ro'ätsi], finska namnet på Sverige. Ru'pert, den helige, d. omkr. 715. Bayerns apostel, biskop i Worms, kallades till Bayern av hertig Teodor II o. var huvudsakl. verksam i trakten kring Salzburg.

Rupert Knekt, figur i nordtyska julupptåg, ger snälla barn nötter o. dyl. o. hotar de olydiga med riset.

Ru'pie (eng. *rupee*, av sanskr. *rupya*, silver), ett silvermynt, myntenheten i Britt. Ostafrika, tidigare äv. i Britt. Indien. Präglades första gången 1543 o. är sed. 1920 likvärdigt med 110 pund sterling.

Ruprecht [ro'přet3l (1619—82), *prins av Pfalz*, kämpade under Trettiöariga kriget mot de kejsrerliga men begav sig 1642 till England o. deltog i Karl I:s strid mot parlamentet. I det olyckliga slaget vid Naseby (1645) var R. överbefälhavare för de kungl. trupperna.

Ruprecht av P f a l z (1352—141°), *rys k konung*, kurfurste av Pfalz 1398, valdes 1400 till Tysklands konung, sedan Wenzel förklarats avsatt, men förmäddes ej återställa ordning o. fred i landet.

Ruptu'r (av lat.), bristning, t. ex. av tarm, mjälte, livmoder.

Rura'l (av lat.), lantlig, hörande till landet. Ru'rik, enligt Nestors kronika ryska rikets grundläggare, en svensk väring, som jämte sina bröder år 862 grundade ett rike i Novgorod. Namnet motsvarar det fsv. Rörek. R:s ätt på Rysslands tron utslocknade 1598.

Rus, urspr. beteckning på de svenska vikingar, som 862 under Rurik grundade ett välde i nuv. Ryssland. Av. beteckning på detta välde. Ett av ordet rus bildat adjektiv, *ris-skie*, blev sedermera namn på de underlydande ryssarna. Namnet torde ytterst sammanhänga med Roslagen.

Ruscus, växtsläkte (fam. *Liliaceae*), 3 arter (Medelhavsområdet). *R. aculeatus*, stickmyrten, har styva, ovala, bladlika, stickande grenar, stödda av små hinnliska fjäll (de verkliga bladen) samt röda bär. Prydnadsväxt.

Rusdrycker äro enl. k. förordn. av $18/6$ 1937 *spritudrycker* (varje vätska som håller mer än 2V4 % etylalkohol o. ej är vin el. maltdryck) o. vin (varje genom alkoholisk jäsnings framställd dryck, som är tillverkad av saft från druvor, bär, frukt el. andra växtdelar o. som håller mer än 2V4 men ej mer än 22 % etylalkohol).

Rush [rasj], eng., rusning. Rusjtjuk', stad i Bulgarien, vid Donau. 49,000 inv. (1934). Boskapshandel.

Ruskin [rass'kin], John (1819—1900), eng. konstskriftställare o. kulturkritiker. R. har utövat ett betyd. inflytande på europ. Konstuppfattning, främst genom verken *Modern Painters* (5 bd, 1843—60), vari han behandlade målarkonstens uppgift o. principer med utgångspunkt från Turner, som han varmt uppskattade, samt *The stones of Venice* (3 bd, 1851—55), där R. utvecklar tanken om sambandet mellan konsten o. ett folks nationella särdrag. Bl. a. i *Xinto this last* (1860) angrep han den fria konkurrensen samt framhådde hantverkets, särsk. konsthantverkets, företräde såsom arbetsform framför industrialismens maskinlaveri. Till R:s mest populära skrifter höra f.ö. *Praeraphaelitism*, varmed den prerafaelitiska riktningen inleddes i England, *Sesame and lilies* (1865; Sesam o. liljor, 1900), *Time and tide* (1867; Ebb o. flod, 1903) samt det självbiografiska arb. *Praeterita* (1885—89).

Russ el. skogsruss, dets. som gotlandsruss. I. Russell [rass], William (1639—83), eng. politiker, bekämpade Karl II:s katolska politik o. ivrade för att konungens broder Jakob skulle utestängas från tronföljden. Oskydligt

misstänkt för delaktighet i en sammansvärjning mot konungens liv avrättades R. 1683.

2. Russell, John (1792—1878), earl R., en av Englands största statsmän, slöt sig som niedl. av underhuset (från 1813) till whigpartiet o. bidrog kraftigt till genomförandet av 1832 års stora parlamentsreform. R. var som inrikesminister i Melbournes ministär 1835—41 regeringens främste man o. genomdrev som premierminister 1846—52 navigationsaktens upphävande (1849)—1852—55 tillhörde R. Aberdeens samlingsminister o. blev 1860 sin förre vedersakare Palmerstons utrikesminister samt 1865 hans efterträdare som premierminister. Då R:s förslag till parlamentsreform 1866 föll igenom, av gick R.

3. Russell, Bertrand, f. 1872, earl R., sonson till J. R., eng. filosof o. socialpolitiker. R:s författarskap sysslar framför allt med matematiska principfrågor (*The principles of mathematics*, 1903), vår kunskap om yttervärlden (*The analysis of matter*, 1927) o. om vetenskapens förhållande till samhällslivet (*Education and social order*, 1932).

4. Russell, Mary (d. 1941), g. m. 1) greve H. v. Armin (d. 1910), 2) a:e earlen Russell (d. 1931), eng. författarinna. Mest känd genom sin spirituella bok *Elizabeth and her German garden* (1895); Elizabeth och hennes tyska trädgård, 1915). Bl. övr. talrika romaner *Mr. Skeffington* (1940; sv. övers. 1941, äv. filmat).

Russell [rassl], George William (1867—1935), irl. diktare, journalist o. målare. Jämte Yeats ledare av den kulturella rörelsen *The Irish revival*. Diktsamlingar, präglade av en mystisk, kosmisk livsuppfattning.

Russellia'ner, en adventistsekt, uppkallad efter stiftaren, amerik. handlanden C. T. Russell (1852—1916).

Russifce'ra el. russific'era (av lat. *Russia*, Ryssland, o. *facere*, göra), förryska.

Russin (av lat. *race'mus*, druva), torkade vindruvor med hög sockerhalt. Framställas särsk. i Medelhavsländerna o. Kalifornien. Sultanarussin, som erhålls från Mindre Asien, äro små o. kärnlösa.

Russkij [ross'-], Nikolaj Vladimirovi t j (1854—1919), rysk general, under Första världskr. överbefälhavare på olika fronter. R. var den förste av befälhavarna, som påyrkade tsarens tronavsägelse. Mördad av bolsjevikerna.

Russofil' (av lat. *Russia*, Ryssland, o. grek. *fil-los*, vän), ryvssvän.

Russ'ula, kremlor, artrikt skivsvampslakte (fam. *Agaricaceae*). Fruktkroppar spröda, saftlösa. Vissa arter med mild smak äro goda matsvampar. Förekomma helst i skogsmark.

Rusthake, lansstödet på en rustning, uppkom på 1380-t.

Rusthäll, hemman, vilket ålegat rustning. Innehavaren av sådant hemman benämndes rusthällare.

Rustioe'ra, göra rustik.

Rusti'k (av lat.), lantlig, bondsk. — *Byggnk*. Murverk av rätvinklig byggnadssten, huggen så att konturerna kraftigt markeras. Stens yta är ofta blott grovhuggen. Rustiken kan äv. imiteras i puts.

Rustkammare, i slott det rum, där vapnen förvarades. Äv. benämning på vapenförråd i kaserner.

Rustlina, kätting eller rep, som fasthåller ankaret på äldre fartyg. Jfr Penterlina.

Rustmästare, person, som har tillsyn över en rustkammare. — *Sjöv.* Vapensmed med underofficers grad vid marinen. Yrkesbe-teckning, se bild.

Rustning. 1. Den dräkt, som krigare förr buro till skydd mot fiendens vapen. Tillverkades av metall, tjockt läder o. dyl. o. bestod i alltn. av pansarskjorta, harnesk, ringkrage, hjälm o. sköld. — 2. Den prestation att hålla häst o. karl till försvaret, som ålag vissa krono- o. skattehemman. Ingick som ett led i det av Karl XI genomförda indelningsverket.

Rusttjänst (av ty. *Rossdienst*, tjänst till häst), krigstjänst till häst mot åtnjutande av viss skattefrihet; infördes genom Alsnö stadga 1279. Det personliga besväret, frälse, fastlöstes med tiden vid jorden oberoende av dess innehavare o. fullgjordes efter måttet av avkastningen (frälseräntorna). Den effektiva rusttjänsten miste från 1500-t. sin betydelse o. upphörde i mitten av 1700-t. samt ersattes med en bevilling, som avskrevs vid indelningsverket avskaffande.

Rut, en fattig moabitisk kvinna, stammoder till David; huvudpersonen i Ruts bok i GT.

Ru'ta, växtsläkte (fam. *Rutaceae*), ca 40 arter. *R. grave'olens*, vinruta, en blågrön, illaluktande halvbuske med 2 ggr flikade blad o. gulaktiga blommor. Tidigare odlad lake- o. kryddväxt.

Rute, kommun på n. Gotland, Gotl. l. Slite landsf.distr., Gotlands doms. 759 inv. (1947).

Rute'ner, på 1500- o. 1600-t. dets. som ryssar, senare benämning på ukrainarna i s.ö. Polen, n. Rumänien o. ö. Tjeckoslovakien, vilka områden ibland kallas R u t e n i e n.

Rute'nium, den sällsyntaste av platina-metallerna, 3- till 8-värt, vanl. 4-värt grundämne, kem. tecken *Ru*, atomnr. 44, atomvikt 101.7 (7 stabila isotoper), spec. vikt 12.2, smältp. ca 2450°.

Ruter, färg i kortspel.

Rutherford [rað'of'd], sir Ernest, lord R. of Nelson (1931) (1871—1937), eng. fysiker, prof. i Manchester 1907, i Cambridge från 1919. Utförde grundläggande undersökningar över radioaktiva ämnens sönderfallande i nya ämnen o. över de därvid bildade alfastrålarna, medelst vilka han med framgång undersökte atomernas byggnad (jfr Atommodell).

Erhöll 1908 nobelpriset i kemi.

Ruthström, Julius (1877—1944), violonist, lärare vid Musikkonservatoriet (num. Musikhögskolan) i Sthlm 1912—43. Pof- 1933.

Ruthven [rab'-], Patrick, earl of Forth and Brentford (omkr. 1573—1652), eng. krigare, trädde under Karl IX:s regering i svensk tjänst, deltog med utmärkelse i Gustav II Adolfs livländska o. preuss. fälttåg samt i Trettioåriga kriget. 1636 återvände R. till England o. kämpade under de följande årens inbördesstrider troget på Karl I:s sida.

Ruti'l (av lat. *rutillus*, gulröd), nälfotmiga, mörka kristaller av titandioxid, TiO₂, ingår i en del bergarter ss. hyperit, gabbroarter, diabaser o. lerskiffer m. fl.

Ruti'n (av fr.). 1. Färdighet, skicklighet, yrkesvana. — 2. *Sjöv.* Arbetsordning på örlogsfartyg. — R u t i n e r ä d, övad, säker, skicklig, yrkesvan.

Rutlandshire [ratt'l'ndns3'], minsta grevskapet i England, ö. mell. delen. 394 kvkm, 17,000 inv. (1931). Osttillv. (Stiltonost). Huvudstad: Oakham.

Rutschbana, en å nöjesfält förekommande konstgjord, mer el. mindre slingrande o. guppig backe, utför vilken allmänheten får utföra svindlande nedfärder, som vid vatten-rutschbanor sluta i en vattenbassäng el. sjö.

Rutström, Anders (1721—72), kyrkoherde i Hedvig Eleonora församl., Sthlm, en omstridd förkämpe för herrnhutismen i dess vulgära form, landsförvisad 1765—70. 1778 utgavs i Köpenhamn en saml. andliga dikter av R. i Zinzendorfs anda, *Sions nya sånger*, som senare utgätt i en mångfald uppl.

Rutu'ler, forntida folkstam i Latium. Enl. Eivius försvann Aeneas under en strid med rutuler.

Ruuth [ru't], Erik (1746—1820), greve, ämbetsman, statssekreterare 1786, president i Kammarkollegium 1790, lantmarskalk 1792. R. inrättade 1787 generaldiskontkontoret o. ordnade husbehovsbränningsens frigivande mot en viss arrendeavgift men förmådde ej bringa ordning i kronans finanser. Efter Gustav Ul:s död (1792) blev R. generalguvernör i Pommern men anklagades för sin finansförvaltning, avskedades o. dömdes 1796 olagligt att ersätta kronan. Vid 1809 års riksdag var R. en av gustavianernas ledare.

Ruuth [ru't], Johan Vilhelm (1854—1928), finl. historiker, riksarkivarie 1917, skrev bl. a. Björneborgs (1897) o. Viborgs (2 bd, 1906) samt Åbo (1923; medeltiden o. 1500-t.) städers historia.

Ruwenzori [ru^oenså^ori] el. Runso ro, vulkanisk berggrupp i Centralafrika, mellan Albert Edwardsjön o. Albertsjön. Högsta toppen 5,125 m.

Ruvning, det för fåglarna o. ett fåtal andra djur karakteristiska förhållandet, att dessa genom att ligga på, r u v a, sina ägg bibringa dessa den för fostrets utveckling nödvändiga temperaturen.

van Ruysbroek [fann röjs'brok], Jan (1293—1381), berömd nederl. mystiker, prior i augustinerklostret Groenendaal (nära Bryssel), kallad *doctor ecstaticus*. Helgonförklarades 1908.

1. van Ruysdael el. Ruijsdael [fann röjs'dal], Sa l o m o n (omkr. 1600—70), höll. landskapsmålare, bosatt i Haarlem.

2. van Ruysdael, J a c o b (1628 el.-29—82), brorson till S. v. R., Hollands störste land-

skapsmålare, verksam i Haarlem o. Amsterdam. K:s arb. kännetecknas av rik, ej sällan dystert inriktad fantasi o. romantisk naturkänsla med utvecklat sinne för det atmosfäriska (se bild å föreg. spalt). Monografi av J. Rosenberg (1921).

van Ruyter [faun röj'-], Michiel Adriaansz. (1607—76), höll. sjöhjälte, utmärkte sig i kriget mot England o. Frankrike på 1650-, 1660- o. 1670-t. samt ledde hjälpexpeditionen till Danmark mot Sverige 1659. Särades dödligt i ett slag vid Agosta. (Se bild.)

Ruzicka [ro'sjitska], Leopold, f. 1887, jugoslavisk kemist, prof. i Züriich. Har utfört undersökningar öv. cykliska föreningar med stort antal kolatörer (polymetylener) o. av högre terperer. Erhöll härför hälften av nobelpriset i kemi 1939. Jfr A. Butelandt.

Ruzyne, flygplats vid Prag.

Rya, bommun i n. Skåne, Kristianst. l. (past.adr. Eket); Örkellunga landsf.distr., N. Åsbo doms. 1,097 inv. (1947).

Rya, vävnad i knuten flossa, använd som sängtacke el. som golvmatta.

Riibezahl, i tyska folksagor ett bergtroll, som höll till på Ricsengebirge, där han uppträdde som de fattigas vän men förföljde rövare o. onda människor.

Ry'binsk, stad i mell. Ryssland, förvaltningsomr. Jaroslav, vid Volga. 139,000 inv. (1939). Hamm; en av Rysslands viktigaste knutpunkter för spannmålshandeln från nedre Volga till Östersjön.

Rybs, *Brassica rapa* var. *olei'jera*, en form av röva med träig rot, ger oljerika frön. Jfr Raps o. Röva.

Ryd. 1. Kommun i n. Västergötland, Skarab. l. (past.adr. Skövde); Gudhems landsf.distr., Skövde doms. 155 inv. (1947). — 2. Muncipalsamhälle i s. Småland, Almundsryds kommun. 757 inv. (1947).

Ryd, Carl, f. »/., 1883, målare; har utfört landskap o. porträtt, präglade av lyrisk inlevelse.

Ryda, kommun i n.v. Västergötland, Skarab. l. (past.adr. Helas); Vara landsf.distr., Åse, Viste, Barne o. Lask doms. 1,056 inv. (1947).

Rydaholm, kommun i mell. Småland, Jönk. l. (past.adr. Smålands Rydaholm); Värnamo landsf.distr., Östbo o. Västbo doms. 3,283 inv. (1947). — Nuv. kyrkan uppf. 1793 med bibehållandet av den äldre kyrkans två västtorn o. flera intressanta reliefer från noo-t. (se bild).

Rydal, industrisamhälle i Seglora kommun, Älvsb. l. 555 inv. (1946). I R. anlades 1853 Sveriges första spinnerifabrik.

Rydbeck, Otto, f. 1875, 1872, arkeolog o. konsthistoriker, prof. i Lund 1920—37. R. har ordnat Lunds universitets hist. museum o. Lunds domkyrkomuseum. Grundläggande arb. om Skånes medeltida konst, bl. a. Lunds domkyrka, vars restaurering han lett 1939—44.

Rydberg, Abraham (1780—1845), köpman i Sthlm, grundare av *Abraham Rydbergs stiftelse*.

Rydberg, Olof Simon (1822—99), urkundsutgivare, kansliråd, tog initiativet till utgivandet av *Sveriges traktater med främmande makt* (14 dir. 1877—1921), varav sju delar med kritisk skärpa utgavs av R.

Rydberg, Viktor (1828—95), tidningsman, författare, kulturhistoriker, religionsfilosof. 1878 led. av Sv. akad., 1884 prof. vid Sthlms högskola. 1855—76 tillhörde R. redaktionen av Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning, i vilken han som följteonger offentliggjorde den historiska äventyrsromanen *Fribytaren på Östersjön* (1857) o. den glänsande skildringen från antikens dagar *Den siste Athenaren* (1859). Hans enastående förmåga att levandegöra gångna tider präglar äv. den mystiskt romantiska medeltidsberättelsen *Singoalla*

(1858) o. *Vapensmeden* (1891), en roman från reformationstiden, riktad mot ofördragsamheten. Förutom sina skönlitterära prosaverk, som äro skrivna på ett från främmande uttryck rensat språk, utgav R. 2 saml. *Dikter* (1882 o. 1891), bl. vilka särsk. märkas Jubelfestkantaten, *Cxippus*, *Prometeus* och *Ahasverus*, *Grubblaren* o. *Den Nya Grottesången*. Vidare utgav han en mästertlig övers. av i:a delen av Goethes »Faust» (1876). Av R:s kulturhist. o. religionsvetenskapliga författarskap märkas den mycket omstridda *Bibels lära om Kristus* (1862), *Medeltidens magi* (1864), *Romerska dagar* (1877) samt *Undersökningar i germansk mytologi* (2 dir., 1886—89), vari R. med stor lärdom sökte påvisa de urgamla »ariska» myternas fortlevande i fornnord. guda- o. hjältesagor.

Rydberg, Gustaf (1835—1933), målare, studerade i Diisseldorf 1859—64 o. utbildade

omkr. 1870 en egen stil som friluftsmålare med stark känsla för färgtoner o. ljusväröer. R. har genom sina Skåneskildringar blivit kallad »Skånes konstnärlige upptäckare». (Se bild.) Monografi o. beskrivande katalog av H. Kjellin (1925—26).

Rydberg, Janne (1854—1919), fysiker, prof. i Lund 1901—IQ. Utförde undersökn. öv. lagbundenheterna i grundämnenas spektra.

Rydboholm, i Gods i Uppland, Ö. Ryds kommun, Sthlms l. Huvudbyggnaden o. flyglar från 1500-t. Vasatoruet från medeltiden, med märklig inredning från Vasatiden (se bild). Tillhörde från 1523 ätten Brahe o. övergick efter dennas utslöcknande 1930 i

släkten von Essens ägo. — 2. Industriort i Kinnarumma kommun, Älvsb. l., vid Viskan o. Varberg—Borås—Herljunga järnväg. 360 inv. (1946).

Rydboholms AB., Rydboholm o. Viskafors. Grundat 1834, bolag 1885. Aktiekap. 4,5 mill. kr. (1948). Bomullsspinneri o. väveri i Viskafors, färgeri, blekeri m. m. i Rydboholm. Verkst. dir. Cl. Erikson.

Ryde [rajd], stad på eng. ön Wight, s.v. om Portsmouth. 18,000 inv. (1945). Elegant badort.

Rydeberg, Georg, f. ^{2/f} 1907, skådespelare, liar spelat bl. a. vid Sv. Filmdustri 1936—45, vid Dramaten 1945, vid Vasateatern 1946, i Köpenhamn 1947. Karaktärs- o. älskarroller.

Rydellius, Andreas (1671—1738), filosof, prof. i Lund 1710, biskop där 1734, ^{en} av det begynnande 1700-t:s främsta kulturpersonligheter i Sverige. Huvudverk: *Nödiga förnuftsöfningar* (1718—21). R. ivrade särsk. för svenskans användn. som lärdomsspråk i st. f. latinet. (Se bild.)

Ryde'l'ius, Ellen, f. ^{27/2} 1885, journalist o. författarinna. Bekant för sina resehandböcker med 8-dagarsprogram (*Rom på 8 dagar*, 1927; *Paris på 8 dagar*, 1928) o. kokböcker. Har översatt rysk litteratur.

Ryden, Värner (1878—1930), socialdem. politiker, ämbetsman, folkskollärare i Malmö 1901, medarb. i tidn. Arb. betet 1902, led. av AK 1907—19 o. 1921—28, av FK 1919 urt. o. 1920 samt från 1929. Ecklesiastikminister 1917—19, general- krigskommissarie 1925—26. R. framträdde särsk. som skolpolitiker o. som sådan bl. a. verkande för folkskolan som obligatorisk botten-skola. Han var en av målsmännen för 1927 års skolreform, läroboksförfattare.

Rüdesheim [-hajm], stad i delstaten Hessen, v. mell. Tyskland (prov. Hessen-Nassau, Preussen), vid Rhen. 4,700 inv. (1933). Vinterhamn, handel. Utsökt vin (Rüdesheimer).

Rydfors, Aron (1860—1945), historiker, läroboksförf.: lektor i Sthlm 1901—26.

Rydh, Hanna, f. ^{12/3} 1891, arkeolog, fil. dr. socialt verksam. Har genom demonstrationer o. skrifter sökt popularisera den nordiska arkeologien. Örd. i Fredrika-Bremer-Förb. sed. 1937, i Internationella kvinnoalliansen sed. 1946. Led. av AK 1943—44 (fp). 1929 g. m. landsh. M. Munck af Rosenschöld (d. 1942). (Se bild.)

Rydin, Herman Ludvig (1822—1904), statsrättslärare, konservativ politiker, prof. i Uppsala 1855—90; led. av FK 1867—75 o. av AK 1876—78, 1882—90. R. gjorde sig särsk. bemärkt som grundlagstolkare. Bl. arb.: *Svenska riksdagen* (1873, 1878—79).

Ryding, Knut Axel (1831—97), general, krigsminister 1882—87, framlade 1883 ett förslag till ny härordning, som ej antogs.

Rydkvist, Johan Erik (1800—77), språkforskare, kritiker, bibliotekarie vid Kungl. bibl.

1858—65, led. av Sv. akad. 1849. Framstående forskare inom svensk språkhistoria (*Svenska språkets lagar*, 5 dir, 1850—74, 6:e delen utg. av K. F. Söderwall 1885). (Se bild.)

Rydqvist, Oscar, f. "/, 1893, journalist, medarb. i *Dag. Nyh.* sed. 1916 (sign. O. R-t, Abergsson).

Rydö bruk, industrisamhälle i v. Småland, på gränsen till Halland. Långaryds, Färgaryds o. Torups kommuner. 655 inv. (1946). Sulfitfabrik m. ni., tillh. Rydö Bruks- o. Fabriks A.B., grundat 1897. Aktiekap. 12 mill. kr. (1948). Ansl. t. Hylte Bruks AB.

Ryfors, gods i Skarab. l., med huvudgård i Nykyrka kommun. Huvudbyggnader delvis från 1600-t. Stor eng. park.

Rügen, Tysklands största o. i Östersjön utanför Stralsund, delstaten Mecklenburg (n.v. Pommern, Preussen). 926 kvkm, 53,000 inv. (1933). Rikt förgrenad (Wittow, Jasmund, Mönchgut m.fl. halvöar). Kritklippor. Badorter (Binz, Göhren m. fl.). Huvudort: Bergen. — *Hist.* Styrts av vendiska furstar erövrades R. 1168 av konung Valdemar av Danmark, införlivades 1325 med Pommern, var svenskt 1648—1815.

Ryggmärg, den del av centrala nervsystemet, som är innesluten i den av ryggkotorna bildade rygggradskanalen. Ryggmärgen består till största delen av långa nervbanor från o. till hjärnan.

Ryggmärgsbedövning, *lumbalanestesi*, bedövning av ryggmärgen genom injektion av bedövningsmedel i rummet mellan ryggmärgshinnorna. Jfr Bedövning.

Ryggmärgsbräck, sällsynt missbildning, vid vilken, vanligen i länd- el. korsryggstrakten, en öppning i den ryggmärgen omslutande benkanalen finnes, så att ryggmärgen själv el. dess hinnor bukta fram. I svåraste fall är barnet icke livsdugligt.

Ryggmärgssegmenten, så stor del av ryggmärgen, som motsvarar det område, varifrån ett nervpar utgår.

Ryggmärgstvinsoft, avser vanligen en fortskridande degeneration i ryggmärgens s. k. baksträngar, orsakad av en föregående syfilitisk infektion (tabes). Ger sig till känna genom bl. a. smärtor i benen o. buken, s. k. gördelkänsla, nedsättning av känsel o. rörelseförmåga i benen, som slutl. helt förlamas.

Rygggrad, kotpelare, är hos människan o. de flesta rygggradsdjur sammansatt av kotor, vilkas bågar bilda ryggmärgskanalen. Kotornas antal är 33—34, av vilka de 4—5 nedersta kallas svanskotor, de 5 följande korskotor, 5 ländkotor, 12 bröst- o. 7 hälskotor. Svans- o. korskotorerna äro sammantväxta till svans- o. korsbenet, de övriga förenade genom brosk, varigenom en viss rörlighet medges. Vid bröstkotorerna äro revbenen fastade. Näst översta baskotan, *epistropheus*, ledar genom ett tandformat utskott mot den översta, *atlas*, som uppbär huvudet.

Rygggradsdjur, *Vertebra'ta*, äro djur med inre skelett, vars viktigaste del är en mer el. mindre utvecklade rygggrad samt på ryggsidan om denna hjärna o. ryggmärg o. på buksidan 2—4-rumligt hjärta med slutet blodkärlssystem. De ha åtminstone på något utvecklingsstadium gältarm o. gälspringor (el. rester av sådana). R. indelas i fiskar, groddjur, kräldjur, fåglar o. däggdjur.

Rygggradskrökning, beteckning för felställningar i rygggraden såsom sidokrökning (sned rygg), abnorma krökningar i riktning fram ifrån-bakåt (svanrygg el. kutrygg) skarp vinkelböjning bakåt (puckelrygg)

Rygggradslösa djur, *Vertebra'ta*, sammanfattande benämning för alla de djur, vilka: motsats till rygggradsdjuren sakna rygggrad.

Ryggsimmare, *Notomec'ta*, i stillastående vatten vanliga, medelstora, gulbruna skinnbaggar, som med hjälp av långa, fransade simben simma med ryggen nedåt. Rovinsekter.

Ryggskort, *lumbago*, häftigt påkommande smärtor i ländregionen, uppstår särsk. efter ansträngning av ryggmusklerna o. kan bero på bristning av muskeltrådar. Liknande symptom uppstå i samband med muskelreumatism, förändringar i kotpelarens ledgångar o. i höftleder etc.

Ryggssträng, *Chor'da dorsalis*, en stödjande cellsträng, som ligger under ryggmärgen hos lägre rygggradsdjur o. rygggradsdjurens foster.

Ryggässtuga, en i äldre tider vanlig hustyp, i vilken innetak saknas o. rummet är öppet ända upp till takåsen (ryggåsen).

Rygh, Oluf (1833—99), norsk arkeolog o. historiker, prof. i Kristiania 1866. Huvudarbeten: *Norske oldsager* (2 bd, 1880—85) samt det betydelsefulla språkvetenskapliga verket *Norske gaardnavne* (18 bd, 1898—1924).

Ryholm, gods i Skarab. l. med huvudgård i Beatebergs kommun. Stora park- o. trädgårdsanläggningar.

Rims [rys], Friedrich (1781—1820), tysk historiker, prof. i Greifswald 1808, i Berlin 1810, skrev det ypperliga verket *Geschichte Schwedens* (5 dir, 1803—14; Svea Rikes historia, 5 dir, 1823—25), som genom sin kritiska lärdom bl. a. blev betydelsefullt för Geijer.

Ry'kov, Aleksej Ivanovitj (1881—'938), rysk bolsjevikisk politiker; deltog i revolutionära rörelser från början av 1900-t. Efter Novemberrevolutionen 1917 folkkommissarie för inrikes ärenden, 1921 ställföreträdare för folkkommissariernas råds ordförande (Lenin) o. 1924 Eenins efterträdare. Utslöts 1937 ur kommunistiska partiet. Arkebuserad.

Rykt, rengöring av häst medelst ryktborste o. skrapa.

Ryllshytte gruvor, zink-, bly- o. järnmalmsyndigheter s. Dalarna, Garpenbergs kommun, Kopparb. l. Lära ha bearbetats redan 1512.

Rymdgitter (av ty. *Gitter*, galler), ett system av punkter i rummet för att åskådliggöra hur kristaller äro uppbyggda av atomer el. joner. Jfr Kristallanalys.

Rymdledning, elektriska laddningar fördelade i rummet (gaser el. vakuum) till skillnad från laddningar på ytan av fasta kroppar. Kan bestå av gasjoner med positiv el. negativ laddning, elektroner etc. o. förekommer i atmosfären samt i urladdningsrör, fotoceller o. elektronrör, t. ex. rymdladdning av fria elektroner kring glödkatoder.

Rymning, svårare form av undanhållande (se d. o.).

Rynestad, annat namn på I-untertun.

Ryning, Axel Nilsson (1552—1620), riksråd, riksamiral, var en av hertig Karls pålitligaste anhängare o. mest betrodda män.

Rysch (fr. *ruche*, egentl. bikupa), veckad el. rynkad tyg- el. spetsremsa.

Ryska smällare, små papperskapslar, innehållande sand o. knallsilver. Explodera, då de kastas mot något hårt föremål.

Ryska snuvan, en omkr. 1889—90 över stora delar av världen utbredd epidemi av en infektionssjukdom, som, efter vad man num. anser, var epidemisk influensa.

Ryska socialistiska federativa sovjet-republiken (förr. *RSFSR*), till SSSR ansluten republik. Omfattar större delen av europeiska Ryssland, Ryska Centralasien o. Sibirien. 17 mill. kvkm, mer än $\frac{3}{4}$ av Sovjetunionen. 109.3 mill. inv. (1939), därav ett flertal olika nationaliteter: storryssar (80 %), tatarer, ostjaker, jakuter, tunguser m. fl. R. indelas i 6 territorier, 47 förvaltningsområden o. 12 autonoma republiker. Jfr Ryssland.

Ryska språket el. storryskan tillhör den slaviska språkgruppen av den slavisk-baltiska språkfamiljen. Litteraturspråk från 1000-t. Riksspråk i Ryssland, där det talas av omkr. 99 mill. människor. Medräknas vitryska (5 mill.) o. lillryska el. ukrainska (28 mill.), blir antalet rysktalande 132 mill. Ryska alfabetet, omfattande 36 tecken, skapades på 1600-t. ur det kyrilliska. 1918 avskaffades de i nedanstående tabell inom klämmer satta bokstäverna o. 1942 infördes bokstaven é.

Ryska alfabetet.

А а = a	К к = k	III и = sje-ljud
Б б = b	Л л = l	III и = sjtj
В в = v	М м = m	Ъ = hårt
Г г = g	Н н = n	Теcken
Д д = d	О о = o	ы = bakre
Е е = (je)	П п = p	і-ljud
Ё ё = (jo)	Р р = r	ь = mjukt
Ж ж = tonan-	С с = s	Теcken
de sje-ljud	Т т = t	[Б б = (je)]
З з = tonan-	У у = u	Э э = e
de s-ljud	Ф ф = f	Ю ю = ju
И и = i	Х х = h(ch)	Я я = ja
Й й = j	Ц ц = ts	[О о = i]
І і = i]	Ч ч = tje-ljud	[В в = i]

Ryska ärter, spåda, torkade spritärter.

Rysk-japanska kriget 1904—5 mellan Ryssland o. Japan utbröt genom att den jap. flottan « $\frac{1}{2}$ 1904 anföll den ryska vid Port Arthur. Efter landstigning på Korea o. Iyiao-tunghalvön lyckades japanerna från landsidan avspärra Port Arthur, som 21 1905 intogs av general Nogi, medan marskalk Oyama drev ryssarna under Kuropatkin alltmera tillbaka o. i mars s. å. tvang denne att uppge sin ställning vid Mukden. Kuropatkin ersattes därefter med I.enevitj. Sedan amiral Rosjdestvenskij med ryska Östersjöflottan av amiral Togo i grund blivit slagen vid Tsushima $\frac{2}{3}$, uppträdde För. Stats: president Roosevelt som medlare, o. fred slöts i Portsmouth $\frac{1}{2}$ 1905, varvid Ryssland fick avträda Port Arthur o. s. delen av Sahalin samt uppgiva alla anspråk på Korea.

Rysk-turkiska kriget 1877—78 framkallades av panslavistiska strömningar i Ryssland efter serbernas nederlag mot turkarna (1876) o. ledde efter tappert turk. motstånd (långvarig belägring av Plevna) till preliminärfreden i San Stefano, varigenom Turkiet tvangs till stora landavträdelser o. eftergifter i övrigt. Genom stormakternas ingripande (Berlinkongressen 1878) mildrades dessa avsevärt; dock erkändes Serbien som självständigt, varjämte ett bulgariskt furstendöme upprättades.

Ryss. fordon med en hög flåtkorg, vari träkol o. dyl. forslas.

Ryssby (av *ryd*, röjning). 1. Kommun i ö. Småland, Kalm. 1. (past.adr. Rockneby); N. Møre landsf.distr., N. Møre o. Strande

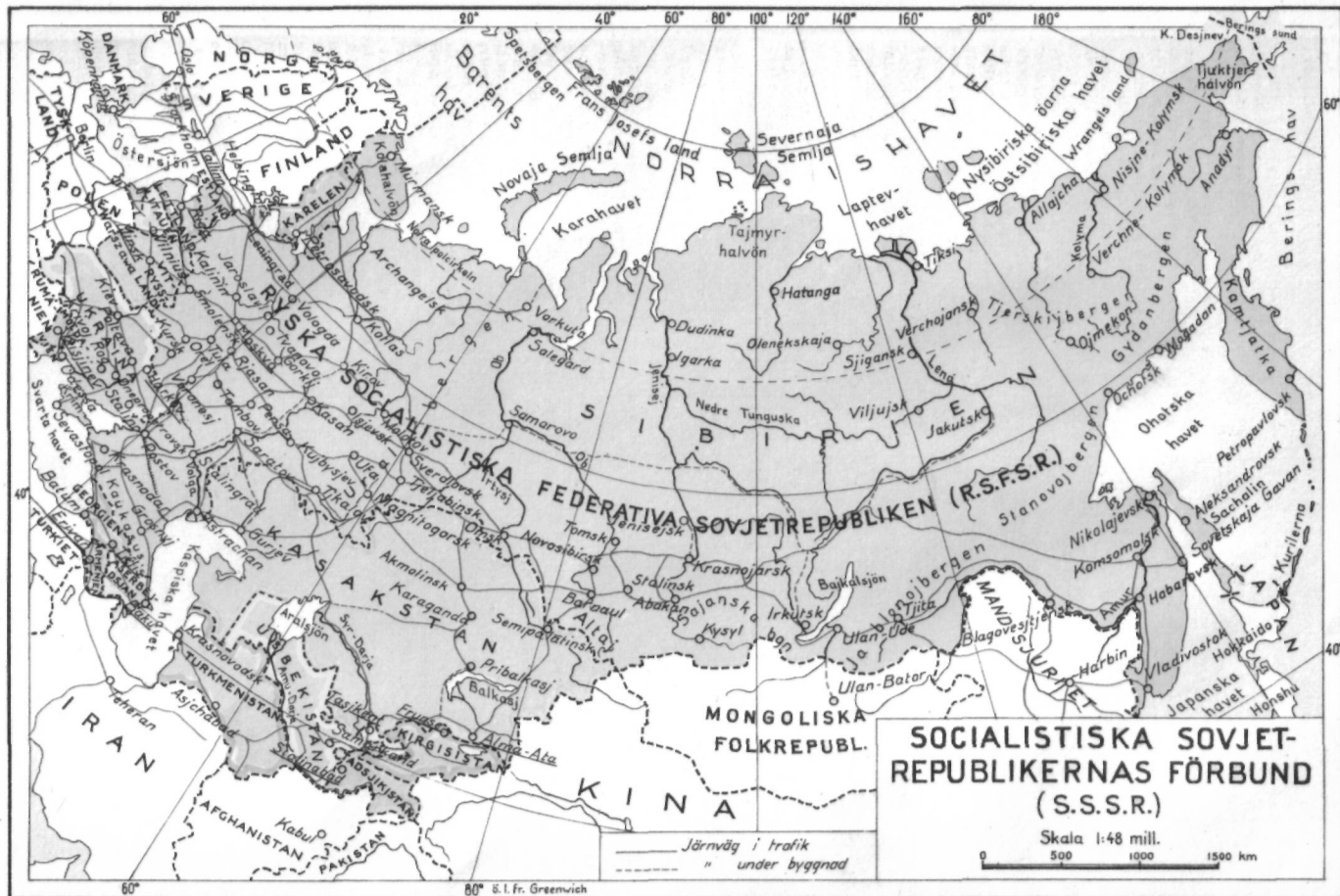
doms. 2.501 inv. (1947). — 2. Kommun i s. Småland, Kronob. 1.; Ijungeby landsf.distr., Sunnerbo doms. 2.124 'av. (f947).

van Rysselberghe [fann rejsel-], Theo (1862—1926), flaml. målare, neoimpressionist. Bl. arb. porträtgruppen *Verhaeren läser för sina vänner*.

Ryssgubbe, art av örtsläktet *Bunias*.

Ryssja (av da.), fiskredskap i form av en cylinderliknande nätbyggnad, öppen i ena änden o. genom trattformiga ingångsöppningar delad i flera rum. Är försedd med 1—3 nåtarmar, tjänande att leda fisken in i ryssjan.

Ryssland el. Sovjetunionen, officiellt *Sojus' sovefskich sotsialistisWjeskich respubliki* (förr. SSSR), socialistiska sovjetrepublikernas förbund, förbundsrepublik, omfattande ö. Europa samt Nord-o. Centralasien. Före Andra världskrig. utgjorde arealen 21.2 mill. kvkm o. invånarantalet 171.2 mill. 1939 införlivades vid R:s västgräns ytterligare $\frac{1}{8}$ mill. kvkm med över 20 mill. inv. Dessa områden förlorades temporärt efter tyska anfallet 1941 men återvannos under motoffensiven 1943—45. Efter Japans sammanbrott aug. 1945 besatte R. i enlighet med ett avtal på Krimkonferensen febr. s.å. Kurilerna o. s. Sachalin. Invånarantalet 1946 omkr. 193 mill., arealen omkr. 22 mill. kvkm. — Ur geografisk synpunkt plägar R. indelas i Europeiska R., Kaukasien, Sibirien o. Ryska Centralasien. Rörande Kaukasien o. Sibirien, se dessa ord o. Kaukasus. — Ryska Centralasien omfattar landet ö. och s.ö. om Kaspiska havet o. är i n. ett stäpp- och platåland (Kirgisstappen) och s. därom utbreder sig ett ökenartat lämland (Turan), i s. begränsat av bergskedjor med bergstoppar på över 7,000 m. o. mellanliggande höglätor. — Europeiska R. är ett väldigt slättland omkr. 200—250 m. ö. h., med breda vattendelare mellan de olika flodsystemen. Så utbreder sig från den mitt på slätten belägna höjden Valdaj Centralplattan åt s.ö. o. från denna åt s.v. Västryska lanthöjden. Uvaljhöjden i västlig riktning från Ural skiljer floderna till N. Ishavet från Volga, på vars högra strand Volgahöjderna gå. Från Sibirien skiljes R. genom Uralbergen; i s. ligger Kaukasus. Bl. floderna märkas Ne va till Östersjön, Petjora, Mese, Dvina, Onega till N. Ishavet, Volga, Karna, Oka o. Ural till Kaspiska havet samt Dnjepr, Dnjepr, Don, Kuban till Svarta havet. Sjöar finnas i n.v. R.: Eadoga, Onega, limen m. fl. Övervägande fastlandsklimat. Medelårstemperaturen är i Archangelsk o. 3° , i Moskva 3-9 $^{\circ}$, i Astrachan 9.4 $^{\circ}$ samt på s. Krim 13.4 $^{\circ}$. R. indelas från norr till söder i fyra stora växtområden: arktiska området med övervägande tundror, egentliga skogsområdet, stäppområdet samt s. Krim o. s. Kaukasus med ungefärligen Medelhavsländernas växtlighet. — *Befolkningens* huvudmassa utgöres av ryssar, som delas i tre grupper: storryssar i mell., n. och ö. R., den största storpen (omkr. 99 mill.), vitryssar i v. R., republ. Vitrysland (omkr. 5.3 mill.), samt ukrainare el. lillryssar i s. R., republ. Ukraina (omkr. 28x mill.). Vidare förekomma i s. R. tyskar, rumäner, greker, armenier, polacker, i n. och n.ö. R. samt kring mell. Volga finska folk (mördviner); turkotatariska (över 20 mill.) o. mongoliska folk finnas spridda, bl. a. kring mell. o. nedre Volga. Judarna äro talrikast i Vitrysland o. v. Ukraina. 1939 fnaos i R. omkr. 170 olika folkslag. — *Religion*. Vladimir den store lät 988 döpa ryska folket. Då uppstod en grek-ortodox rysk kyrka i beroende av patriarken i Konstantinopel, 1585 fick ryska kyrkan egen patriark, som 1721 ersattes med den »Heliga Synoden», som var helt underställd tsaren. 1917 skildes kyrka o. stat

åt patriarkatet återinfördes men kyrkan följdes av bolsjevikerna (jfr Grekisk-ortodoxa kyrkan). 8 sept. 1943 återupprättades Heliga Synoden (se d. o.). I R. finnas även romerska katoliker, lutheraner, muhammedaner o. mosaiska trosbekännare. — *Undervisningsväsendet* är iakttagt för hela SSSR; i varje republik finnes ett ministerium för folkkupplysning. Skolundervisningen, som är obligatorisk (många analfabeter finnas dock), har en utpräglat teknisk o. naturvetenskaplig inriktning. I R. finnas 13 universitet o. ett stort antal högskolor samt arbetarfaculteter, vilka sistnämnda förbereda arbetare för studier vid högskolor. — *Näringsar.* R. är ett av världens främsta jordbruksländer. Den bästa odlingsjorden utbreder sig i ett bälte från s. v. R. in i Sibirien («svarta jorden»). Huvudprodukter äro vete, råg, havre, korn, majs, lin, bomull o. tobak. Boskapsskötseln står jämförelsevis lågt. Efter en nedgångsperiod efter revolutionen (nödåret 1921) har jordbruket åter betydligt utvecklats i enlighet med de s. k. femårsplanerna (den första 1928—33) genom växtförädling, mekanisering (traktorer) o. nyodling av stäpper. Flertalet bönder äro numera sammanslutna i s. k. kolchoser med ägandegemenskap. Därtill komma rent statliga jordbruk, s. k. sovchoser. Industrien gynnas av rik tillgång på en mängd viktiga råvaror, såsom kol, järnmalm, olja o. metaller. Genom femårsplanerna har man utvecklat industrien till jämnhöjd med de ledande stormakternas. Gamla industricentra ha utbyggt o. många nya anlagts. Viktigast äro livsmedelsindustrin, järnind. (Krivoj Rog, Magnitogorsk, Kusnetsk), maskinind. (Stalingrad, Harkov, Tjeljabinsk, Rostov, Gorkj), Moskva, Vorosjilovgrad), textilind. (Moskva), petroleumind. (Baku), sågverks- o. pappersind. (n. v. R. o. kem. tekn. ind. (Ukraina). Det ökade energibehovet har tillgodosetts genom anläggning av en mängd kraftverk, såsom det jättelika Dnjeprostroj i fl. Dnjepr. — *Handeln* är jämförelsevis betydlig. Export av trävaror, olja, spannmål, metaller o. pälsverk, import av maskiner m. m. Trots ökad produktion har spannmåls- o. oljeexp. minskats till följd av ökad konsumtion inom landet. — *Myntenhet* är rubel = 100 kopek. — *Kommunikationer.* Floderna äro mestadels segelbara. Under senare år ha byggts flera stora kanaler o. järnvägar. Järnvägarnas längd 1940: 95 000 km. Betydande flygnät ^{30/12} 1922 bestod Unionen av 4 sovjetrepubliker, Ryska soc. federativa sovjetrepubliken (RSFSR), Ukrainska soc. sovjetrepubliken, Vitryska o. Transkaukasiska soc. sovjetrepublikerna. 1925 tillkoimmo Turkmeniska o. Usbekiska soc. sovjetrepublikerna o. 1929 Tadsjikiska soc. sovjetrepubliken. Vid tiden för antagandet av 1936 års författning hade ytterligare 4 tillkommit: den federativa transkaukasiska sovjetrepubliken hade upplösts i 3, Aserbejdjan, Georgien o. Armenien, medan de i RSFSR ingående Kasakiska o. Kirgisiska autonoma sovjetrepublikerna förvandlats till självständiga dyl. Till dessa n sovjetrepubliker tillkommo efter 1936 ytterligare 5: Finska Karelen förenades efter Moskvafreden mars 1940 med den autonoma social. sovjetrepubliken Karelen till en nybildad Karelsk-finsk sovjetrepublik, det från Rumänien juni s.ä. förvärvade Bessarabien förenades med den autonoma social. sovjetrepubliken Moldavien till en självständig sovjetrepublik Moldavien o. de juli s. ä med unionen införlivade Baltiska staterna Estland, Lettland o. Litauen förvandlades till självständiga social. sovjetrepubliker. De hösten 1939 från Polen erövrade ukrainska o. vitryska områdena införlivades med de Ukrainska o. Vitryska social. sovjetrepublikerna, medan det

juni 1940 från Rumänien förvärvade Bukovina införlivades med Ukrainska social. sovjetrepubliken. 1945 införlivades med denna enl. avtal med Tjeckoslovakien äv. Karpato-Ukraina. Under Andra världskr. voro dessa 5 ockuperade av Finland resp. Tyskland men återtogos 1944. De 16 förbundsrepublikerna voro 1948: 1) Ryska social. federat. sovjetrepubliken (se d. o.), 2) Ukrainska social. sovjetrepubliken (jfr Ukraina), 3) Vitryska social. sovjetrepubliken (jfr Vitrysland), 4) Aserbejdjanska social. sovjetrepubliken (jfr Aserbejdjan), 5) Georgiska social. sovjetrepubliken (jfr Georgien), 6) Armeniska social. sovjetrepubliken (jfr Armenien), 7) Usbekiska social. sovjetrepubliken (jfr Usbekistan), 8) Turkmeniska social. sovjetrepubliken (jfr Turkmenistan), 9) Tadsjikiska social. sovjetrepubliken (jfr Tadsjikistan), 10) Kasakiska social. sovjetrepubliken (jfr Kasakstan), n) Kirgisiska social. sovjetrepubliken (jfr Kirgisistan), r2) Karelsk-finska social. sovjetrepubliken (jfr Karelen), 13) Moldaviska social. sovjetrepubliken (jfr Moldavien), 14) Estniska social. sovjetrepubliken (jfr Estland), 15) Lettiska social. sovjetrepubliken (jfr Lettland), 16) Litauiska social. sovjetrepubliken (jfr Litauen). Inom dessa förbundsrepubliker ligg 12 autonoma socialistiska sovjetrepubliker samt 6 autonoma områden o. 10 s. k. nationella kretsar. För den lokala förvaltningen äro förbundsrepublikerna indelade i territorier, förvaltningsområden, autonoma republiker o. autonoma områden. Unionens högsta organ är SSSR:s Högsta råd, motsvarande parlamentet i andra länder. Högsta rådet, som väljes på 4 år, består av 2 kamrar, Förbundsrådet o. Nationaliteternas råd. Förbundsrådet består av 1 deputerad per 300 000 inv., Nationaliteternas råd av 25 dep. för varje förbundsrepublik, 11 för varje autonoma republik, 5 för varje autonom område o. r för varje nationell krets, den sistnämnda en nyttillkommen administrativ indelning för de minst fem främmande nationaliteterna såsom tunguser m. fl. Högsta rådet väljer ett presidium på f. n. 37 medl., därav en för varje förbundsrepublik. Ordf. i Högsta rådets presidium har en statschef (presidents) ställning. Högsta rådet är det högsta lagstiftande organet o. utser även regeringen, Ministerrådet, som består av ordf., dennes ställföreträdare, ordf. för statens planhushållningskommission, ordf. för kontrollkommissionen, ordf. för statsbankens styrelse, ordf. för kommittéerna för konst o. för de högre skolorna samt ministrarna i spetsen för var sitt departement («departementschefer»). Kandidatnomineringen vid valet till Högsta rådet behärskas av samfälliga institutioner, främst de kommunistiska partiorganen. Högsta rådets presidium utövar högsta statsmakten mellan rådets sessioner o. är unionens högsta permanenta administrativa organ. Reellt innehas statsmakten av det kommunistiska partiet, vars högsta organ är den unionella partikongressen. Denna väljer en centralkommitté, som i sin tur utser den politiska byrån (politbyrån), organisationsbyrån, sekretariatet o. byrån för kontrollen av partiet. Politbyrån, bl. vilkas medl. f.n. främst märkas Stalin, Molotov, Kaganovitj, Mikojan, Malenkov, Vorosjilov o. Berija, är Sovjetunionens måktigaste organ. De olika förbunds- o. autonoma republikerna ha författningar motsvarande Unionens med Högsta råd, som utse presidier o. folkkommisseriesråd. • *Huvudstad* för SSSR o. för RSFSR är Moskva. — *Armé.* Allmän värnplikt med tjänstetid i8:—50:e året. Röda armén, som vid Andra världskris slut torde ha uppgått till över 10 mill. man, hade aug. 1946 reducerat styrkan till 3.2 mill. — *Örlogsflottan* torde enl.

beräkningar juni 1946 omfatta 5 slagskepp, 10 kryssare, ornrk. 100 ubåtar, ornrk. 50 jagare samt ett stort antal mindre fartyg. — *Flygvapnet*: Huvuddelen av flygstridskrafterna bildade en sjaktständig försvarsgren, som består av jakt-, attack-, bomb-, spanings-, transport- o. skolförband. Under Andra världskriget torde antalet flygplan ha uppgått till omkr. 20,000. Under resp. flottstyrkor äro underställda särsk. marin-samverkande flygförband. — *Handelsflottan* (:939): 1.3 mill. bruttotonn. — *Historia*. R. organiserades som stat av utflyttade svenska hövdingar (Rurik o. hans ätt), som på 800- o. 900-t. underlade sig det av slaviska o. finska stammar bebodda landet. Våldets medelpunkt, från början Novgorod, blev snart Kiev. Under 1000-t. skedde R:s övergång till kristendomen i dess grekisk-katolska form. Kyrkan var länge en sammanhållande kraft, medan landet splittrades i olika furstendömen. 1240—1480 var R. skattskyldigt under tatariska härder, som fått fast fot i s. Omsider lyckades storfurstendömet Moskva helt frigöra sig o. därmed började den moskovitiska perioden (1480—1700), under vilken Moskva var rikets medelpunkt. Den enväldigt styrda moskovitiska staten, varmed bl. a. republiken Novgorod införlivats, utvidgades genom erövringar i v. och ö.; dess härskare kallades från 1547 tsar. Utlocknandet av Ruriks ätt (1598) följdes av häftiga tronstrider o. yttre krig («den stora oredan»), innan ätten Romanov uppsteg på tronen (1613—1917). Med Peter den store inbröt för R. en ny tid; staten omdanades efter västerländska mönster. Östersjöprovinsernas förvärv gjorde R. till Östersjömakt o. från omkr. 1700 var det nyanlagda Petersburg rikets centrum. Som erövrarstat o. stormakt gjorde sig R. starkt gällande under Katarina II, dels genom erövringar från Turkiet, dels genom medverkan vid Polens delningar (1772, 1793, 1795). Napoleonskrigen medförde för R. förvärvet av Finland (1809); en mindre del erövrad redan 1743) samt det egentliga Polen. För R:s dittills nästan oavbrutna makttillväxt blev Krimkriget ett bakslag (Parisfreden 1856). o. de stora framgångarna i ett senare krig med Turkiet stäcktes av andra stormakter (Berlinkongressen 1878). Under senare delen av 1800-t. gick R. kraftigt framåt i Asien men mötte i Japan en motståndare, som i ett krig 1904—05 tvang det till stora eftergifter, samtidigt med att revolutionära stormar rasade i R:s inre. Ett närmande till Tyska riket o. dess allierade Österrike, som inlett under Bismarck, hade på 1890-t. ersatts med en allians med Frankrike, senare utvidgad genom Englands anslutning («trippletentent»). R:s traditionella ställning som skyddsmakt för Serbien ledde efter Sarajevo-mordet till R:s inträde i Första världskriget. I detta led R. svåra motgångar. 1917 tvangs Nikolaus II att abdikera, o. på hösten utropades råds- o. sovjetrepubliken (Lenin o. Trotskij), sedan en moderat revolutionär regering (Kerenskij) störtats. 1918 slöt R. fred med centralmakterna o. reglerade under de följande åren sina gränser mot de nya eller återuppståndna staterna i v. Rådsrepubliken R. erkändes av Sverige 1924. Vid sin död jan. 1924 efterträddes Lenin som ordf. i folkkommissariernas råd av Rykov. Kampen om arvet efter honom kom emellertid främst att stå mellan Stalin, som ville förverkliga socialismen inom Ryssland enbart, o. Trotskij samt Sinovjev, som ville förverkliga världssocialismen genom världrevolutionen. 1927 säkrade Stalin segern genom Trotskij's o. Sinovjev's uteslutande ur kommunistpartiet. Då oppositionen åter stack upp huvudet genom mordet cec. 1934 på Lenins grads diktator Kirov, blev detta anledningen till den Stalins rensningsaktion, som åren 1936

—38 likviderade de flesta av bolsjevismens gamla garde, såsom Sinovjev, Kamnev, Radek, Bucharin o. Rykov. 1937 avrättades även en rad generaller med marskalk Tuhatjevskij i spetsen. Därefter var Stalins maktställning obestrid. Den ryska utrikespolitiken hade hela 1920-t. under Tjtjjerins ledning en antiengelsk prägel. Tjtjjerin stödde Asiens folk i deras mot de stora europeiska kolonialmakterna riktade frihetsträvanden. Denna politik led emellertid ett svårt bakslag 1927, då det ryska inflyttandet i Kina krossades av Chiang Kai-shek o. den främste ryske rådgivaren Borodin måste lämna landet. S. å. avbröt England de diplomatiska förbindelserna med R. på grund av den kommunistiska propagandan inom det britt. imperiet. De återställdes först 1929 av Macdonalds andra ministär. Med Weimarrepubliken Tyskland underhöll R. hela 1920-t. vänskapliga förbindelser; 1922 års Rapallofördrag kompletterades 1926 av ett nonaggressionsfördrag. 1930 ersattes Tjtjjerin, vars inflyttande de närmast föregående åren försvagats, av Litvinov. Hitlers makt-tillträde i Tyskland 1933 medförde för R. en skarp motsättning till detta land o. ett närmande till Frankrike; 1934 inträdde R. i N. F., året därpå avslöt det biståndsavtal med Frankrike o. Tjeckoslovakien. Under det 1936 utbrutna Spanska inbördeskriget stödde R. den republikanska regeringen mot Franco. Vid Münchenkonferensen 1938 ställdes R. helt utanför. Våren 1939 inledde England förhandlingar med R. om ett biståndsavtal. Maj s. å. avslägsnades Litvinov o. ersattes av ordf. i folkkommissariernas råd sed. 1930 Molotov, vilket banade väg för den tysk-ryska nonaggressionspaktens 23 aug. s. å., o. som en följd härav besatte R. i sept. s. å. Polen under detta lands försvarskamp mot Tyskland. Genom kriget mot Finland 1939—40 förvärvade R. Finska Karelen med Viborg samt arrenderade Hangö. (Rörande R:s fortsatta förhållande till Finland, se d. o.) De baltiska staterna Estland, Lettland o. Litauen, som redan hösten 1939 tvungits sluta biståndsavtal med R. samt upplåta militära stödjepunkter, införlivades juli 1940. Juni s. å. tvang R. Rumänien avstå Bessarabien samt Bukovina. Därefter intog R. åtminstone utåt en mot Tyskland vävillig neutralitet o. levererade det betydande mängder råvaror. Tysklands framträngande på Balkan under första halvåret 1941 störde dock synbart samförståndet mellan de båda länderna. I febr. uttryckte R. sitt missnöje med Bulgariens anslutning till Treaktspakten o. installerandet av tyska trupper i detta land. «/s 1941 ingick R. en vänskaps- o. nonaggressionspakt med Jugoslavien, blott några timmar innan Tyskarnaingo över den jugoslaviska gränsen. 1/4 s. å. slöt R. med Japan i Moskva ett fördrag (uppsagt av R. s/4 1945), i vilket vardera parten bl. a. förband sig att iaktta neutralitet, om den andra angreps av tredje makt. 2/5 inledde de tyska arméerna fälttåget mot Ryssland. 2/6 1942 slöt R. ett alliansfördrag med Storbritannien på 20 år om ömsesidigt bistånd i kriget mot Hitler-Tyskland o. dess bundsförvanter i Europa, tills fred slutits. Parterna förbundo sig att därefter organisera säkerhet o. ekonomiskt välfärd i Europa o. icke eftersträva territoriella utvidgningar på andra staters bekostnad samt icke bilda sig i andra staters inre förhållanden. Alliansen undertecknades i London av Eden o. Molotov. I juni s. å. ingicks ett avtal om ömsesidig hjälp mellan R. o. För. Stat. Storbritannien o. För. Stat. bistodo sedan R. med stora leveranser av krigsförnödenheter. Tyskarnas offensiv i R. hejldes febr. 1943 vid Stalingrad, o. vid Tysklands kapitulation 2/5 1945 hade R. icke blott återtagit sitt eget territorium utan därtill ockuperat stora delar av ö. Europa.

Japan, som i april 194» tvingats uppge sina oljekoncessioner på n. Sachalin, fick »₈ 1945 mottaga R:s krigsförklaring. R. besatte därefter n. Korea o. s. Sachalin. Den ryska utrikespolitiken har efter Andra världskr. utmärks av en tilltagande motsättning till västmakterna. Jämsides med strävan att strategiskt utbygga ett omfattande säkerhetssystem (de östeuropeiska staternas inlemmande i den ryska militära säkerhetszonen, stödet åt kommuniströrelserna i Aserbajdsjan, Korea o. Mandshuriet, de diplomatiska framstötarna för en revision av Montreuxkonventionen o. kravet på turkiska landavträdelser), har Sovjet i Kominform fått ett instrument för den internat. kommunistpropaganda. Juni 1947 avvisade R. Marshallplanen o. tog initiativ till en serie fördrag av ekon., polit. o. militär natur mellan de östeuropeiska staterna. Under 1948 skuro sig västmakternas o. R:s intressen framst i fråga om politiken gentemot Tyskland. Sed. västmakterna för att göra slut på dödläget i den tyska frågan beslutat upprätta en federal västtysk stat o. genomfört en valutareform i sina zoner för att hejda inflationen, inledde R. i juni 1948 en blockad av Berlin i avsikt att hindra tillförseln av livsmedel till västmaktssektorerna i staden. I aug. s.å. började i Moskva förhandlingar, som från västmakternas sida syftade till ett upphävande av den ryska blockaden.

Ryssläder el. j u f l l ä d e r, mjukt, vattentätt läder, på köttisdan berett med trån o. björkolja. Urspr. framställt endast i Ryssland. Ryssolja, olja, framställd i Ryssland genom torrdestillation av björknäver, anv. till impregnering av ryssläder.

Rystad. kommun i mell. Östergötland, Östergöt. l. (past.adr. Linköping); Gullbergs landsf.distr., Linköpings doms. 1,127 inv. (1947).

Rus'tow, Friedrich Wilhelm (10H —78), tysk militärskriftställare, fängslades på grund av sin demokratiska skrift *Der deutsche Militärstaat* (1850) men lyckades fly-till Schweiz o. deltog 1860 som generalstabschef under Garibaldi i dennes frihetsstrid.

Ry'ti, Risto Heikki, f. 1889, finl. politiker, tillh. framstegsparti, finansminister 1921 —22 o. 1922—24, ordf. i direktionen för Finlands Bank 1923—39 o. 1944—45. Blev statsminister nov. 1939 o. valdes dec. 1940 till Finlands president. R., som $\frac{1}{6}$ 1944 accepterade Tysklands löfte om förnyad militär hjälp, måste 1 aug. s. å. avgå för att skapa möjlighet för Finland att erhålla fred med Ryssland. Vid krigsansvarighetsprocessen dömdes R. febr. 1946 till 10 års tukthus för missbruk av sin tjänsteställning till skada för riket.

Riitimeyer [-majer], Karl Ludwig (1825 —95), schweiz. zoolog o. geolog, prof. i Basel-Bland R:s arbeten märkes *Vber die Herkunft unserer Tierwelt* (1867).

Riitli el. Griitli i, äng i mell. Schweiz, kant. Uri, vid s.ö. Vierwaldstättersjön, på vilken schweizerna enl. sagan svuro frihetseden mot habsburgarna (1307?).

Rytm (av grek. *rythmós*, mått), den regelbundna växlingen av betonade o. obetonade stavelser (i diktkonsten) el. taktdelar (i musiken). — Rytm'ik, läran om rytmen. — R y t m i s k, taktmässig.

Ryttare, liten bygelformad vikt, som på noggranna balansvägar (jfr Väg) hänger på en graderad vägam. Genom att flytta den till olika avstånd från mitteleggen kunna bräkdelar av r:s egen vikt bestämmas. Num. ofta ersatt med andra anordningar för noggrann avläsning av små viktskillnader.

Ryttarn, kommun i s. Västmanland, Västman. l. (past.adr. Strömsholm); Kolbäcks landsf.distr., Västmanl. v. doms. 1,187 iav. (1947).

Ryttmästare, vid kavalleriet den officersgrad, som motsvaras av kapten vid övriga truppslag.

Ryu-kyu-öarna, kin. Liu-kiu el. Lu-chu, ögrupp, bestående av ett 60-tal öar mellan Formosa o. Kyushu, skiljande Stilla havet från Östkinesiska havet. Längd 1,200 km, 3,386 kvkm, 592,000 inv. (1935). Bergiga, vulkaniska. Huvudstad: Naba (på Okinawa). Största ön, Okinawa, erövrades från japanerna av de allierade april—juni 1945.

Rzeszów [s]äs'of]. 1. Vojevodskap i s.ö. Polen. 18,201 kvkm. 15 mill. inv. — 2. Huvudstad i R. l. vid fl. Wislok, bifl. till San, vojevodskapet I,wów. 29,407 inv. (1946). Stör industri.

Rzewuski [s]lävoss'ki], Henryk (1791—1866), polsk författare. I sina kulturhistoriska romaner som *Pamiątki Soplicy* (1839; Soplicas hägkomster) o. *Listopad* (1845—46; November) gav R. ypperliga bilder ur den polska adelns liv under den siste polske konungen.

Rå. 1. *Skepps*b. Till mast el. stång vägrätt fäst, oftast rörlig tvärsål för segels uppårbärande, signalers hissande m. m. På 3-mastat, fullriggat fartyg kallas rårna underifrån: underrå, märsrå (ofta dubbla), bramrå (ofta dubbla), överbramrå. Underråna kallas förrån: fockrå, storå, beginerå; beträffande övriga rår angives masten genom förstavelserna för-, stor- el. kryss-. — 2. Dets. som rågång. — 3. I svensk folktro ett slags övernaturligt väsen, som troddes »råda» över el. bebo visst område (bergsrå, skogsrå, sjörå, kvarnrå, gådsrå).

Råbelöv, gods i n.ö. Skåne, Fjälkestads o. Glimåkra kommuner, Kristianst. l. Fideikommiss inom släkten Kennedy sed. 1846. Det ursprungliga slottet, som uppfördes 1637, nedbränt 1830 o. det nuv. byggdes 1882 i samma stil.

Råböck, hane bland rådjuren.

Råby-Rekarne. kommun i n.v. Södermanland, Södermani. l. (past.adr. Rekarne); Västerrekarne landsf.distr., Livgedingets doms. 269 inv. (1947).

Råby-Rönö, kommun i s. Södermanland, Södermani. l. (past.adr. Råby); Rönö landsf.distr., Nyköpings doms. 666 inv. (1947).

Råbäck, gods i Medelplana kommun, Skarab. l. på Kinnkulle. Slottet, urspr. från 1500-t., restaurerades 1918 av I. G. Clason. Kalkstensbrott.

Råda. 1. Kommun i s. Bohuslän, Göteb. l. (past.adr. Mölnlycke); Säveds landsf.distr., Askims, Hisings d. Säveds doms. 3,072 inv. (1947). — 2. Kommun i n.v. Västergötland, Skarab. l. (past.adr. Lidköping); Kinnefjärdings landsf.distr., Kinnefjärdings, Kinne o. Källands doms. 892 inv. (1947). — Kyrka fr. 1100—1200-t.

Rådbråkning (av ty. *Rad*, hjul, o. *brechen*, bryta), dödsstraff, som bestod däri att förbrytarens lemmar krossades med ett hjul. Avskaffades i sv. rätt 1835.

Rådene, kommun i n.ö. Västergötland, Skarab. l. (past.adr. Skultorp); Gudhems landsf.distr., Skövde doms. 185 inv. (1947).

Rådhus, byggnad med lokaler för en stads myndigheter o. fullmäktige. Sthlns rådhus är enbart lokal för den dömande myndigheten, medan stadshuset inrymmer förvaltnings- o. representationslokaler.

Rådhusrätt, allmän underrätt i stad, som har egen jurisdiktion (ej hör till domsaga). Består av borgmästare o. rådmän samt, om göromålen kräva det, en el. flera assessorer. Samtliga skola enl. nya rättegångsbalken vara lagfarna (jfr Rådman); i vissa brottmål skall emellertid rätten utgöras av en lagfarna domare o. en nämnd (se d. o.) av kommunalt valda lekmän.

Rådjur, *Capreolus capreolus*, vårt minsta hjortdjur, boghöjd 70—75 cm, rödbrunt, om vintern stötande i gråt. Vit svansspegel.

Bocken med uppriktstående, vanligtvis tretaggiga horn. Har under senare år från Skåne spritt sig n. ut o. träffas nu ända upp till Norrbotten. Värdefullt iaktdjur.

Rådman, led. av rådhusrätt. Enl. nya rättegångsbalken skola alla rådmän vara i 111 era ta (lagfarna, dvs. ha avlagt jur. kandidatexamen). 111 e t e r a t a (icke lagfarna) rådmän kunna dock alljämt finnas under en övergångsperiod. Lagfarna rådmän utses enl. § 31 regeringsformen o. lag av $\frac{1}{4}$ 1945.

Rådmansö. ;. Kommuni i o. Uppland, Sthlms l. (past.adr. Ångskär); Frötuna landsf.distr., Mell. Roslags doms. r.464 inv. (1947). — 2. Kungsgård i R. l. på 1500-t. tillhörig Gunilla Bielke.

Rådstuga, rådstuva, rådstu, rådhus, lokal för rådhusrätten. Jfr av. Allmän rådstuga.

Rådstuvurätt, dets. som rådhusrätt. Raffett, den eterologiska delen av fodermedel. Innehåller jämte fett äv. lipoider, hartser, klorofyll m. m.

Råfosfat, i naturen förekommande fosfat, som användas som råmaterial vid framställning av gödselmedel. Viktigast äro apatit o. fosforit.

Råg, *Secale cereale*, ett redan under bronsåldern i ö. Europa odlat spannmålsgräs, först under folkvandringarna införd till v. Europa o. under 1200-t. till Skandinavien. Num. under vidsträckt odling i Asiens o. Europas tempererade trakter samt i N. Amerika. I Sverige upptar råg ca 5 % av den totala åkerarealen. Småax tvåblommiga, samlade i ett tätt, plattat, långsträckt ax. Yttre blomfjället utdraget i ett långt borst. Kärnan utfaller vid mognaden. Flera sorter odlas men kunna svårigen bibehållas rena, då rågen är korsbefruktade (frömjölsöverföring genom vinden: »rågen ryker»).

Rågata, i skog upphuggen gränslinje mellan fastigheter.

Rågblomma, art av örtsläktet *Draba*.

Rågel el. rå, hona bland rådjuren.

Råggård, kommun i mell. Dalsland, Älvsb. l.; Valbo landsf.distr., Nordals, Sundals o. Valbo doms. 556 inv. (1947).

Råglas, mindre rent o. jämnt glas, användes till glasmålningar, ljusgårdstak, glastegel m. m.

Råglosta, art av grässläktet *Bromus*.

Rågummi, dets. som kautschuk.

Rågvete, *Triticale*, korsning mellan vete o. råg. Har försöksodlats.

Rågång, gränslinje mellan ursprungliga skifteslag, ss. byar o. hemman, som ej tillhöra någon by.

Rågö, namn på två estl., av svenskar bebodda öar utanför Baltischport i Estland. Stora o. Lilla R., ca 4 km långa o. 2 km breda, skilda åt genom ett 2 km brett sund. Befolkning omkr. 400 (huvudsakl. estlandsvenskar). R. gjordes 1940 till rysk militärförläggning, varvid nu där bosatta svenskar överflyttade till Sverige, senare så gott som alla. Besatt av tyskarna 1941—44.

Råhumus, ett filtartat, av organiskt avfall (växt- o. djurrester) på marken bildat skikt, genomväxt o. sammanhållet av svampträdar, finare rötter o. jordstammar. Tiltgör en föga för-

multnad jordart, skarpt skild från den underliggande mineraljorden. Förekommer ex. i största delen av våra barrskogar. Jfr Mull o. Torv.

Råk. i. lin täml. rak sträcka av hopskjuten is tvärsöver en sjö, uppkommer då en spricka fylls in med nyfusen is, som sedan utvidgar sig. — 2. Innanmätet i fisk.

Råka, *Corvus frugilis*, Ugn's stor, helsvart kråkfågel med violett metallglans. Tillhör åkerbruksdistrikten, hos oss särsk. i Skåne. Häckar i kolonier i träden; flyttar. (Se bild.)

Råkost, föda, som icke bецretts genom koking cl. dyl., framför allt grönsaker, frukt, nötter, mjölk.

Råkultur, bakterieodling, i vilken den önskade bakterierarten ännu ej är helt isolerad från andra mikroorganismer. Jfr Renkultur.

Rålamb, sv. adelsätt från Norrland, känd från 1400-t., adlad 1541, introducerad 1625.

1. Rålamb, Klas Brorsson (1622—98), frih., riksråd, förde vid 1655 års riksdag den lägre adelns talan mot högadeln o. spelade under Karl XI:s förmyndare en framträdande roll som en av ledarna för oppositionen mot regeringen.

2. Rålamb, Gustaf Klasson (1675—175°), son av K. B. R., frih., historieskribare, president i Bergskollegium 1736, en av Sveriges främsta samlare (Rålambska handskriftssamlingen i Kongl. bibli.) under 1700-t., skrev bl. a. *Stockholms stads beskrifning* (2:a delen utg. i St Eriks årsbok 1913).

Rålejdare, längs rå sträckt ställina, till vilken råsegel fästes.

Råmaterial, dets. som råvara.

Råmjölk, omedelbart före o. efter kalvning utsöndrad mjölk. Innehåller rikligt med albumin o. globulin o. koagulerar därför vid upphettning. Jfr Kalvdans.

Råmärke, eg. märke för rågång; gränsmärke.

Rån, brott, som föreligger bl. a. när någon stjälar medelst våld å person el. hot, som innebär trängande fara. Straffbelagt i 20 kap. 5 § strafflagen. Äv. försök till rån medför straff enl. 10 § samma kapitel.

Rån, ett slags bakverk av mjöl, grädde, smör o. socker, gräddade på fasonerade »rånjärn». Tunnrån kunna rullas el. formas till strutar, gorån å tjockare.

Råneå, kommun i n.ö. Västerbotten, Norrb. l.; Råneå landsf.distr., Kalix doms. 8,916 inv. (1947), därav i Råneå nedre kyrkobokföringsdistrikt 6,284 o. i Råneå övre kyrkobokföringsdistrikt (past.adr. Gunnarsbyn) 2,632, i R. ligger Råneå kyrkstad.

Rånö älv rinner från Råne träsk i N. Lappland, Gällivare kommun, s. ut till Rånefjärden av Bottniska viken, n.ö. om Luleå. Ca 160 km.

Rångedala, kommun i mell. Västergötland, Älvsb. l.; As landsf.distr., Borås doms. 752 inv. (1947).

Rånock, yttersta ändan av en rå.

Rånås, gods i ö. Uppland, Fastema kommun, Sthlms l., känt sedan 1300-t. Sedan länge sammanslaget med Mörby i samma kommun. Nuv. huvudbyggnaden, ritad av P. A. Nyström, blev färdig 1844. Slottet med en del av omgivningarna inköptes 1931 av Sthlms stad.

Rånö, ö i Sthlms skärgård, s.v. om Utö. 625 hektar. På R., som är skogigt o. bergigt, ha in-

planterats fasaner, tyska o. ungerska harar, islandfår o. vildsvin.

Rå och rör, från landskapslagarna hämtad benämning på rägängsmärken, ursprungligen avseende gränspåle o. stenröse.

Råolja, obehandlad bergolja.

Råoljemotor, förbränningsmotor (se d. o.), som drives med råolja.

Råprotein, en övre gräns för halten äggviteämnen i ett fodermedel, som beräknas under antagande att hela kvävemängden ingår i äggviteämnen.

Råsand, formsand för gjutning med c:a 10 % lera som bindemedel. Därav framställd form torkas ej före gjutningen. — R å s a n d s g o d s, gjutgods, gjutet i råsandform.

Råsegel, fyrkantiga segel, som föras på rår.

Råseglare, segelfartyg med fasta råsegel.

Råsbult, komministerboställe i Stenbroskolan kommun, Kronob. l. Linnés fädernehem.

Råsocker, oraffinerat rösocker (se d. o.).

Råstock, Anders (1874—1940), politiker, Socialdem. led. av AK från 1912 o. ordf. i statsutskottet 1934. Riksgäldsfullmäktig fr. 1925.

Råstojaure el. R o s t o j a u r e, fjällsjö i Lappland, Karesuando kommun, på gränsen till Norge. 33 kvkm.

Råsunda, sed. 1943 del av Solna stad. Filminspelningsateljéer tillhörande AB. Svensk Filmindustri (»Filmstaden»). Fotbollsstadion för 40,000 åskådare (invigt 1937).

Rått, en masts översta del.

Råttbettsfeber, sjukdom med feber o. lokal ansvällning (förhårdnad) i anslutning till råttbett. Vidare uppstår ett rödfleckigt utslag på bål o. extremiteter i samband med varje feberattack. Orsakas av en sprochet.

Råttbo, icke avsedd hälighet i gjutgods.

Råttjur, *Muridae*, familj bland gnayarna, utbredd över hela jorden. Hit höra bl. a. lämlar, sorkar o. råttor.

Råtthund, annan benämning för pinscher el. schnauzer.

Råttor, *Mus*, ytterst artrikt gnagarläkte, spritt över hela jorden. Allätare med knöliga kindtänder. Hos oss husmusen, större o. lilla skogsmusen samt svarta o. bruna råttan.

Råttsvans, 1. Liten rundfil. — 2. Art av örtsläktet *Myosurus*.

Råvara el. råmaterial, ämne, varav förädlad produkt framställs. Vanligen avses en obearbetad naturprodukt men stundom även en delvis bearbetad sådan (halvfabrikat).

Råå [rå], f. d. municipalsamhälle i Raus kommun (nuv. Raus förs.), Malmöh. l., 1918 införlivat med Hälsingborg.

Räckgymnastik, gymnastik, som utföres på räck, dvs. en i ändarna understödd, ej vridbar järnstång; ingår som huvuddel i den tyska gymnastiken (»Turnen»).

Räd (av fr. *raide*), överraskande o. snabbt angrepp av sjö- el. flygstyrkskrafter.

Rädda barnen, förening, stiftad 1919 o. ansluten till *Union Internationale de secours aux enfants* i Geneve (grundad 1920). Har till syfte att verka för alla barns likställighet o. att utan hänsyn till nationalitet avhjälpa nöd bland dem.

Ree'der, Anton (1855—1941), norsk historiker, pedagog, utgav arb. i klassisk historia, bl. a. *Fra keiser tidens Rom* (1915).

Räcka, vid smidning draga ut arbetsstyckets iängd.

Rädisa, en form av rättikan, *Ra' phanus sativus* var. *radi'cula*, utmärkt genom mindre, röd el. vit, rundad el. tapplik stamknöl (»rot») med mildare smak. Ailm. odlad.

Räf, Erik (i A 11 a r p) (1858—1923), industriman o. politiker. Som led. av AK 1903—

20 företrädde R. den småländska frireligiösa högern.

Räfsteting, dets. som konungsräfset.

Råjong [-äng], dets. som rayon.

Räkнемaskiner, apparater för numeriska räkningar. Talen inställas genom nedtryckning av tangenter el. inställning av armar (pinnhjul, införda av svensken W. T. Odhner), o. resultatet kan avläsas, sedan en axel vridits för hand el. med motor. En del additionsmaskiner skriva addenderna o. slutsumman på en pappersrensa. Av kombinerade skriv- o. räkнемaskiner (bokförmingsmaskiner) ha stor användning. Jfr Matematikmaskiner o. Räkuesticka.

Räkнеord el. n u m e r a ' i i a, ord, som ange bestämt tal el. antal. Olika slag äro grundtal (ex. fem), ordningstal (*femte*) o. multiplikativa (*temfaldig*).

Räknerör, apparat för räkning av enstaka elektroner el. annan partikelstrålning o. mätning av svag kortvägig elektromagnetisk strålning. Den vanligaste typen (G e i g e r - M i i l l e r - r ö r, ofta förk. G-M-rör) består av ett isolerat, tunnväggigt metallrör med lågt gstryck o. i centrum en metalltråd med hög spänning (t. ex. 1,000—2,000 volt). Varje laddad partikel, som kommer in i röret, joniserar gasen (jfr Jonisation), de negativa gasjonerna rusa mot den laddade tråden o. öka på vägen starkt i antal genom stötonisation, så att ett tydligt utslag erhålles på ett anslutad mätinstrument. Delta kan utgöras av en elektrometer el. nutn. i regel en rörförstärkare + högtalare el. räkneverk. Varje partikel blir sål. hörbar o. antalet kan räknas el. direkt avläsas. Kortvägig strålning frigör snabba elektroner ur rörväggens o. verkar därför på samma sätt. Räknerör användas för att mäta kosmisk strålning, svag röntgen- o. radioaktiv strålning (t. ex. för att söka uranmalm). Utgör jämte wilsonkammare (se d. o.) ett av strålningsfysikens viktigaste hjälpmedel. Jfr Spetskammare.

Räknesticka, rakneverktyg, vanl. bestående av två i förhållande till varandra skjutbara o. vanl. med logaritmiska skalor försedda linjaler, vilka genom delstreckens inställning mot varandra enl. vissa enkla regler tillåta avläsning av resultatet till olika räkneprocedurer. Jfr Räkнемaskiner.

Räkningekammaren, äldsta namnet på Kammarkollegium.

Råkor, *Cari'didae*, familj bland de tiofotade kräftdjuren med talrika, oftast små arter i de flesta hav. Hit höra bl. a. de ekonomiskt viktiga tång- o. ishavsråkorna (*Palae'mon serratus* (se bild) o. *squ'wa*, resp. *Pan'dalus bore'al'is*).

Rål, plur. räls (el. räler; av eng. *rail*, *raih*), skena, järnvägsskena.

Ramen, sjö i Dalarna, Grangårde, St. Tuna o. Silvbergs kommuner. 8 kvkm. På R:s is ha internationella tilltävlingar ägt rum. Vid R. turiststationen R ä m s h y t t a n, anlagd 1920 av Skidfrämjandet.

Ramen, kommun i ö. Värmland, Värml. l. (past.adr. Rämnen); Färnebo landsf.distr., Östersysslets doms. 2,881 inv. (1947). I R. ligger R ä m m e n s b r u k, bekant från Tegners liv.

Råmshyttan, järnbruk i Grangårde kommun, Kopparb. l. vid sjön Ramen. Äg. Gruf-AB. Dalarne, Falun (aktiekap. 1 mill. kr., 1948). Jfr sjön Ramen.

Rang, kommun i s.v. Skåne, Malmöh. l. (past.adr. Håslöv); Vellinge landsf.distr. Oxie o. Skytts doms. 821 inv. (1947).

Rännarbana, benämning på dels kapplöpningsbana, dels bana för tornerspel.

Rännelanda, kommun i mell. Dalsland, Älvsb. l. (past.adr. Reuland); Valbo landsf.distr., Nordals, Sundals o. Valbo doms. 613 inv. (1947).

Rännelått, vid Eksjö, förr övningsfält för Kalmar regemente o. Smålands husarregemente.

Rännelöv, kommun i s. Halland, Hall. l.; Skottorps landsf.distr., Hall:s s. doms. 2,309 inv. (1947).

Ränning, dets. som varp.

Rännlist el. sima, ränna över en antik kolonordning med ändamål att uppsamla o. bortleda regnvatten.

Ränta, den avgift per tidsenhet, som betalas för försträckning, huvudsakl. av penningar. Räntan räknas vanl. per år o. »räntefoten» uttrycker i procent av kapitalet, ex. 4 %. Ränta betalas endera årligen el. vid andra fastställda terminer el. lägges till kapitalet, varvid vanl. äv. »ränta på ränta» beräknas. Ränta betingas ej blott för utlåning i trängre mening utan vid varje slags placering av kapital, banksättningar, aktieinnehav (ränta i form av utdelning) osv.

Ränta, det återbara avfallet vid slakt, särsk. mage, huvud o. fötter. Jfr Hjärtslag.

Räntabel, räntegivande, lönande. — Subst.: räntabilitet.

Räntefot, en räntas storlek i procent per år. Räntekammaren, 1680—1877 en avdelning av Statskontoret. Jfr Ränstmästare.

Räntelån, statslån, rörande vilket staten blott utfäst sig att betala årlig ränta men ej åtagit sig förpliktelse rörande återbetalningen (såsom fallet är vid amorteringslån). Räntelånen kunna antingen lyda å bestämt kapitalbelopp, som staten utfäster sig att förränta (ss. i Sverige) el. också utgöras av allenast räntutfästelse (t. ex. den franska statsräntan). Jfr Renten.

Ränte- och kapitalförsäkringsanstalter, institutioner med upplifft att mottaga o. förvalta penninginsatser för beredande av årlig livränta el. utbetalning av kapitalbelopp vid överenskommen tidpunkt. Ett flertal sådana anstalter finnas i Sverige, den största i Stlm.

Räntepersedlar, de olika slags varor (säd, mjöl, hö osv.), vilka utgjorde grundräntan.

Ränstmästare, tjänsteman, som handhar offentlig kassor, t. ex. akademiränstmästare. Hans kontor kallas ofta räntekammare el. ränteri.

Räpplinge, kommun på mell. Öland, Kalm. l.; Borgholms landsf.distr., Ölands doms. 651 inv. (1947).

Rät, den yngsta avdelningen av triasformationen. — Rät-l i a s, sammanfattande namn på gränsformationerna mellan trias o. jura, till vilka Skånes stenkolsförande formation hör.

Rätan, kommun i s. Jämtland, Täml. l. (past.adr. Rätansbyn); Bergs landsf.distr., Härjedalens doms. 1,969 inv. (1947).

Rater (lat. *raeti*), invånare i Rätien.

Rätien (lat. *Raetia*), fornom. provins, motsv. s. Bayern, Graubiinden o. Tyrolen. Erövrades av romarna 15 f.Kr.

Rätiska alperna, del av Östalperna från Spligenpasset till Etschdalen, ö. Schweiz, kant. Graubiinden. Piz Bernina, 4,052 m.

Rätoromanska språket el. ladin'ska språket, en grupp romanska dialekter i Graubiinden, s. Tyrolen, Friuli m. fl. ställen på gränsen mellan Schweiz, Österrike o. Italien. Talas av omkr. 450,000 pers. (rätoromaner).

Rätt är i juridisk mening till att börja med objektiv rätt el. detsamma som rättsordningen, dvs. sammanfattningen av de

rättsliga handlingsregler, som upprätthållas inom en stat el. mellan staterna. Dessutom betyder rätt subjektiv rätt el. dets. som rättighet, dvs. av rättsordningen medgiven befogenhet att handla på visst sätt, att på olika sätt disponera över föremål etc.

Rättare, arbetsförmån vid jordbruket.

Rättarting, dets. som konungsråst.

Rättegång el. process, det förfarande, varigenom domstolarna skipa rätt. Man skiljer mellan r. i tvistemål o. r. i brottmål, dvs. mål om ansvar för brott. Genom den nya rättegångsbalkens ikraftträdande ^{1/1} 1948 har den svenska rättegångsordningen omgestaltats på genomgripande sätt. Huvudprinciperna äro, att rättegången skall vara muntlig, att den skall koncentreras till ett fåtal förhandlingar, så att uppskov endast beviljas i undantagsfall, samt att domen skall om möjligt avkunnas omedelbart efter förhandlingarnas slut. R. i tvistemål inledes vid underrätten genom att käranden skriftligen ansöker hos rätten om stämning på motparten, svaranden. Stämning utfärdas sedan av rätten o. skall av käranden delgivas svaranden. Därefter äger en muntlig el. i vissa fall skriftlig förberedelse rum inför en domare. Stundom kan målet avgöras under förberedelsen, men vanligen går målet till en muntlig huvudförhandling inför rätten. Denna skall om möjligt fortgå utan avbrott till målet är färdigt för avgörande, varefter domen avkunnas. R. i brottmål kan inledas genom allmänt åtal (åtal av allmän åklagare) el. genom enskilt åtal (åtal av enskild målsägande). Allmänt åtal skall i regel föregås av förundersökning genom polismyndighet o. åklagare. Rättegången skall regelmässigt inledas genom stämning. I vissa fall kan rätten besluta häkta den åtalade. När målet blivit berett, hålles huvudförhandling, varefter dom avkunnas. — Mot underrätts domar o. beslut kan talan, på sätt som närmare angivas i rättegångsbalken, fullföljas till hovrätt o. därifrån till Högsta domstolen. Aven rättegången i högre rätt är i princip muntlig o. det blir ofta nödvändigt att där upprepa mycket av vad som förevarit i lägre rätt. — Såväl kärkeande som svarande äger att i rättegång själv föra sin talan o. om han vill anlitä rättegångsombud el. rättegångsbiträde, behöver han ej nödvändigt vända sig till en advokat. Den som mistänks för brott har rätt att låta sig biträdas av försvare (redan under förundersökningar) o. om han ej begagnar sig av denna rätt, kan offentlig försvareare förordnas för honom. — Rätts bevisprövning är i princip fri o. vittnesjvnen ha avskaffats. Part kan höras under sanningförsäkrän.

Rättegångsbalken, en av huvudavdelningarna i 1734 års lag, innehållande processuella föreskrifter. Den ursprungliga r., som uppreppade gånger reviderats, har fr. o. m. ifr. 1948 ersatts av en ny r., utfärdad ^{18/} 1942.

Rättegångsbiträde, person, som åtföljer part inför domstolen och hjälper honom i rättegången. Jfr Rättegång.

Rättegångsfullmakt, bemyndigande att föra annans talan i rättegång. Kan ges muntligen inför domstolen el. genom egenhändig under-tecknad, skriftlig fullmakt.

Rättegångskostnader, Ersättning för rättegångskostnad i tvistemål skall enl. 18 kap. rättegångsbalken fullt motsvara kostnaden för rättegångens förberedande o. talans utförande jämte arvode till ombud cl. biträde, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt. Ersättning skall äv. utgå för partens arbete o. tidsspillan genom rättegången. Om skyldighet att svara för r. stadgas äv. i nämnda kap. Om r. i brottmål best. i 3r kap.

Rättegångsmissbruk, att rnot bättre vetande föranleda rättegång el. klaga över dom hos högre rätt. Best. i 9 kap. rättegångsbalken.

Rättegångsombud, ombud, som för parts talan inför domstol. Behöver enl. n3a rättegångsbalken ej vara advokat el. ens jurist men måste ha vissa i lagen angivna kvalifikationer. Kan av rätten förklarar vara obehörig som ombud. Best. i 12 kap. rättegångsbalken.

Rättegångspredikan, gudstjänst, som, innan rättegångsförhandlingarna börja på det nya året, bevistas av medl. i underrätt el. hovrätt.

Rättens ombudsman, av konkursdomaren förordnad person, som, jämlikt bestämmelserna i konkurslagen, i viss konkurs el. ärende ang. ackordsförhandling utan konkurs skall hålla uppsikt över förvaltningen o. avgöra vissa förvaltningsfrågor m. m.

Rättika, *Raphanus sativus* (fam. *Cruciferae*), en möjl. från Medelhavsländerna härstammande, 1- el. 2-årig ört med lilafärgade el. vita blommor o. en stor, rundad el. avlång svartaktig stamknöl (»rot») av skarp smak.

Rättsbok, privat uppteckning av rättsregler, vilken ej fått karaktären av officiell lag-samling.

Rättsfaktum, naturtilldragelse el. mänsklig handling, till vilken tillämpningen av en rättsregel anknyter.

Rättsfall, vanligen en tvistefråga, som underställs en myndighet för rättsligt avgörande. Redogörelser för vissa rättsfall, som dragits under domstols prövning, brukas givas i särskilda rättsfallssamlingar, t. ex. Nytt juridiskt arkiv, avd. I (för mål avdömda i Högsta domstolen) o. Regeringsrättens årsbok

Rättsfilosofi, vetenskapen om rättens allmänna begrepp o. grundvalar.

Rättsfråga, frågan om hur ett visst klarlagt händelseförlopp skall rättsligen bedömas. I motsats härtil avser sakkfrågan utredandet av vad som faktiskt tilldragit sig.

Rätts hjälpsanstalt, anstalt, som av landsting el. kommun, var för sig el. i förening, anordnats för meddelande av fri rätts hjälp åt mindre bemedlade. Statsunderstödda rätts hjälpsanstalter finnas i Sthlm, Göteborg, Malmö, Hålsingborg, Norrköping, Örebro län o. Västmanlands län. Därjämte finnas rent kommunala institutioner för fri rätts hjälp i Sthlms län o. vissa städer.

Rättskapacitet, förmågan att äga juridiska rättigheter o. skyldigheter. Jfr Juridisk person. Rättskemi', den kemiska analysen använd i rättsväsendets tjänst.

Rättslig handlingsförmåga, förmåga att själv med rättslig verkan sköta sina angelägenheter.

Rättsmedel, i lag anvisade utvägar att få domstolarnas avgöranden underkastade en ny domstolsprövning. Ex.: besvär, vad, revision (ordnåra rättsmedel) o. resning, ansökan om återställande av försutten tid, besvär över domvilla (särskilda rättsmedel).

Rättsmedicin, den del av medicinen, som behandlar dels de medicinska författningarna o. deras tillämpning, dels frågor om hur läkaren bör förfara vid undersökning av fall med rättslig betydelse, som falla inom hans område.

Rättsobjekt', föremål för äganderätt, fordringsrätt, panträtt o. liknande rättigheter.

Rättspositivism', åsikten att rätten skapas o. upprätthålles av staterna.

Rättspraxis, myndigheternas, särskilt domstolarnas, tillämpning av rättsreglerna även som de bruk, som därvid utbildas.

Rättspsykiatri', den gren av psykiatrien, som sysslar med bedömningen av brottslingars tillräknelighet.

Rättskola, enhetlig åsiktsriktning inom rättsvetenskapen.

Rättsstatistik, den officiella statistik, som avser rättsvärden (domstolarnas verksamhet m. m.) o. brottsligheten. Bearbetas o. publiceras i Sverige av Statistiska centralbyrån.

Rättssubjekt', mänskliga individer (naturliga personer) o. aktiebolag, ekonomiska föreningar, stater m. fl. (juridiska personer), som ha juridiska rättigheter o. skyldigheter.

Rättsitel, faktum el. sammanfattning av fakta, som ligga till grund för en rättighet. Ex. ett köpeavtal, genom vilket förväras äganderätt till en sak.

Rättsvik, kommun i mell. Dalarna, Kopparb. l.; Rättsviks landsf. distr., Nedansiljans doms. 8,478 inv. (1947), därav i Rättsviks församling 7,798, varav i Rättsviks municipalsamhälle 944 o. i Bingsjö-Ådårans församling 680. Samrealskola. Kyrka från 1300-t. med senare tillbyggnader. Invid kyrkan omkr. 100 kyrkstallar.

Rättsviks kontrakt, Västerås stift, Kopparb. l., omfattar 6 församlingar. Kontraktsprestens adr.: Rättsvik.

Rätvalar, *Balaenidae*, familj av stora o. klumpiga bårdvalar utan ryggena o. buk-fåror, med korta bröstfenor o. långa värdefulla barder, som gjorde dessa valar till »the right whales» (de riktiga valarna) vilket sedan förvrängts hos oss till rätvalar. Hit hör bl. a. grönländsvalen.

Rätvingar, *Orthoptera*, ordning bland insekterna, karakteriserad bl. a. av bitande mundelar, läderartade täckvingar o. i allm. Starkt förlängda bakben. Ordningen representeras i Sverige av värtbitare, gråshoppor o. srsor, i allt omkr. 40 arter.

Rättingesländor, *Pseudoneuroptera*, numera föräldrad sammanfattande benämning för ordningarna trollsländor, dagsländor o. sjösländor. De hava alla näthåriga, hinnaktiga flygvingar o. bitande mundelar.

Rävar, *Vulpes*, artrikt rovdjurssläkte på n. halvklotet. Vår vanliga rävd, *V. vulpes*, är allmän över hela landet o. är för övrigt i talrika färgvarieteter (svartmagad rävd, korsrävd, svart-el. silverrävd, viträvd m. fl.) utbredd över största delen av Europa o. inåt Asien.

Rävhaj, *Alopias vulpis*, 4,5—5 m lång, ovan blågrå, undertill vitaktig haj. Stjärten mycket starkt förlängd. Lever av fisk. I alla varmare hav. Sällsynt vid Norges kust.

Rävinge, kommun i mell. Halland. Hall. l. (past.adr. Getinge); Harplinge landsf. distr., Kall» s. doms. 530 inv. (1947).

Rävkaka, frön av *Strychnos nux vo'mic%*. Innehålla brucin o. stryknin; mycket giftiga.

Rävsnäs, kungsgård i n. Södermanland, Toresunda kommun, Södermani. l., vid Grips-holmsviken. Nuv. huvudbyggnaden av trä är från 1737. R. tillhörde först Sturarna, där-efter Vasaterna. Gustav Vasa vistades där en tid 1520 före flykten till Dalarna. R. indrogs av Karl XI till kronan.

Rävsvans el. åkefiäken, art av fränsklädet *Equisetum*.

Räaf [räv], Leonard Fredrik (1786—1872), kulturhistoriker o. samlare, godsägare, led. av Götska förbundet, utgav det betydande historiskt-etnografiska arb. *Samlingar och anteckningar till en beskrivning öfver Ydre härad* (5 dir, 1856—75). R. företrädde som led. av riddarhuset en kärv men ideellt gammaldags konservatism.

Rö, kommun i S.ö. Uppland, Sthlms l.; Frö-tuna laudsf.distr., Mell. Roslags doms. 583 inv. (1947).

Röcklin, sv. benämning på två i kat. kyrkoskruden ingående plagg: 1) *rochet* u m, ett nedtill spetspytt, rakt plog och sidan el. fint linne, som bars av det högre prästerskapet som underplagg vid gudstjänsten, 2) *superpelliciu* m, ett skyddsplagg, som vintertid bars utanpå pälskläderna vid gudstjänsten. Avskaffades av Uppsala möte 1593.

Röda armén, benämning på Sovjetrysslands armé. Den började bildas genom ett dekret av januari 1918; dess främste organisatör var Trotskij. Under Inbördeskriget från 1918 blev den en faktor att räkna med. Till 1942 förkommo i Röda armén s. k. polit. kommissarier (politruker) för övervakning av truppförbandens polit. tillförlitlighet.

Röda boken, benämning på en katolskt färgad gudstjänstordning, som Johan III lät sin sekreterare Petrus Fecht utarbete 1576 o. som antogs av riksdagen i Sthlm 1577 men upphävdes av Uppsala möte 1593.

Röda garden, förband av beväpnade kommunister i Ryssland 1917 o. Finland 1918.

Röda halvmänen, motsvarigheten till Röda korset i de muhammedanska länderna.

Röda havet, el. Arabiska viken, randhav till Indiska oceanen, mellan Arabien o. Afrika. Omkr. 450,000 kvkm. Största djup: 2,359 m. Saltrikt; rödskimrande genom alger o. koraller. Sedan gammalt handelsväg mellan Egypten o. Indien, sed. Suezkanalens öppnande 1869 mellan Europa och s. och ö. Asien

Röda hund, *rubeola*, akut infektions-sjukdom, något påminnande om mässling. Inkubationstid 2—3 veckor, därefter lindrig feber o. katarrala symtom, ont i halsen, hudutslag liknande dem vid mässling, vilka försvinna efter en vecka.

Röda korset, gemensam benämning på i alla kristna civiliserade länder existerande frivilliga föreningar för vård av sjuka o. sårade i fält. Som internationellt märke har R. ett rött kors på vit botten, som enl. Genèvekonventionens bestämmelser skyddar sjuka o. sårade samt personal o. material för sjukvården i krig. R. leder sitt ursprung från den på initiativ av schweizaren Dunant 1863 bildade Internationella kommittén för hjälp till sårade, på vars inbjudan en konferens sammanträdde i Geneve. Den antog 1864 den s. k. Genèvekonventionen om hithörande frågor (senare reviderad o. 1929 ersatt av en ny konvention). På en kongress i Sthlm 1948 utarbetades en ny konvention om skydd för civilbefolkningen under krig. 1919 bildades i Paris på amerik. initiativ Röda kors-föreningarnas liga, som på sitt program har socialhygienisk verksamhet samt hjälpverksamhet vid stora nationella olyckor såsom jordbävningar osv. Genom fusion av Int. kom. o. Rödakorsförs. liga bildades 1928 på svenskt initiativ Internationella Röda korset. Detta representeras av Internationella konferensen, som består av delegater från samtliga nationella Rödakorsföreningar, Int. kom. o. Rödakorsförs. liga. Vid sidan av o. anslutet till R. har utvecklat sig ett Ungdomens Röda kors. — Svenska Röda korset leder sitt ursprung från den 1864 bildade Föreningen för frivillig vård av sårade o. sjuka i fält, från 1915 benämnd Svenska Röda korset med prins Carl som ordf. i överstyrelsen till 1946, därefter Folke Bernadotte till sin död 1/1, 1948. Det gjorde under o. efter Första världskr. en betydande insats, särsk. vid utväxlingen av krigsinvalider o. till

förmån för de genom kriget m. m. nödlidande (Samaraxpeditionen 1921—23). Genom dess försorg hemfördes 1929 Gammalsvenskyborna i Ryssland o. utsändes 1935 en ambulans till Aliessinit) under Italiensk-abessinska kriget samt 1939—40 till Finland. Under Andra världskris senare skede lyckades R. få till stånd en begränsad utväxling av krigsfångar. Hjälpverksamhet bedrevs äv. inom krigsfängelägen i Tyskland. April 1945 utverkade greve Folke Bernadotte tillstånd att få överföra 19,000 fångar från koncentrationsläger i Tyskland till Sverige. Inom landet har Svenska R. bl. a. verkat för förbättrad sjukvård o. snabba sjuktransporter i ödebygderna. Stiftelsen Röda kors hemmet utbildar sjuksköterskor i Svenska Röda korsets tjänst.

Rödalg, avdelningen *Rhodophyceae* av kryptogamerna.

Röda rasen, äldre oegentligt namn på indianska rasen.

Rödärv, art av örtsläktet *Anagallis*.

Röda skenet, ett optiskt färgfenomen i atmosfären, bestående i en stegring av purpurfärgen hos morgon- o. aftonrodnaden till följd av stoftpartikelår, särsk. efter häftiga vulkanutbrott. Första gången fenomenet tilldrog sig allmän uppmärksamhet var efter vulkanutbrottet å Krakatau 1883.

Röda stjärnan, internationellt förbund till bistånd åt djur i fält, stiftat 1914—15 i Geneve, där det äv. har sitt huvudsäte. — Svenska Röda stjärnan stiftades 1917; dess namn ändrades 1941 till Blå stjärnan.

Röda träden, enhetsdraget, det sammanbindande o. dyl. Uttryck, som härrör från det eng. bruket att märka marinens tågvirke med en inspunnen röd tråd.

Rödbena, *To'tanus to'tanus*, en av våra vanligaste snäppfåglar, häckar längs hela kusten samt vid insjöar ända upp i fjälltrakterna. Livlig o. vaksam.

Rödbeta, *Beta vulgaris* var. *cruenta*, en form av den vanliga betan med genom cellsaften starkt rödfärgad rot. Denna är till formen växlande allt efter sorterna (platttrund, avlång osv.). Allm. odlad.

Rödbinka, art av växtsläktet *Erigeron*.

Rödblära, art av örtsläktet *Melandrium*. Rödbo, kommun i S. Bohuslän. Göteb. l. (past.-adr. Kungälv); Hisings landsf.distr., Askims, Hisings o. Sävedals doms. 659 inv. (1947).

Rödbok, ett annat namn på boken, som vid jämförelse med a venboken (älv. kallad vitbok) har en mera rödaktig ved.

Rödbrokig boskap, svensk nötkreatursras, bildad genom förädling av s. k. herrgårdsras, en korsning av svensk boskap, korthorns- o. ayreshireboskap. — Avelsföreningen för rödbrokig svensk boskap bildades 1891.

Rödbräoka, dets. som rödskörhet.

Röby, stad på s. Lolland, Maribo Amt, Danmark. 3,300 inv. (1945).

Rödvinge, kommun i s. Skåne. Malmö. l. (past.adr. Eriksdal); Sjöbo landsf.distr., Färs doms. 553 inv. (1947).

Rödeby, kommun i ö. Blekinge, Blek. l.; Lyckeby landsf.distr., Östra o. Medelsta doms. 3,877 inv. (1947).

Rödek, namn på några amerikanska ekarter, ss. *Quercus rubra*, *Q. coccinea* o. *Q. palustris*, med under hösten starkt rödfärgade blad. Hos oss stundom odlade som parkträd.

Rödene församling, församling i Alingsås landsförsamling o. Rödene. 155 inv. (1947).

Röd front, kommunistiskt slagord, använt som lystringssignal o. hälsning samt som namn på kommunistiska organisationer.

Rödfärg, järnoxid. Jfr Engelskt rött.
Rödgodts cl. r ö d m e t a l l, kopparlegeringar för gjutning, innehållande tenn o. zink samt ev. bly, nickel el. andra metaller. Jfr Fosforbrons.

Rodhajar, *Suytiorn'hus* (*ScyWium*), sma hajar med långsträckt, spolförmig kropp (se bild) från de tropiska o. tempererade haven. Små- o. storfläckiga rodhajar. *S. canif-cula* o. *Stellare*, funna vid vår västkust. Färgen gråbrun, stötande i rött med resp. små o. stora svartaktiga fläckar.

Rödhake el. rotgcl. *Dan'dalus rube'cula*, liten trastfågel, ovan olivbrun, med strupen, bröstet o. huvudets sidor gulröda. Största delen av Europa o. v. Sibirien. Hos oss till s. Lappland. Flyttfågel. (Se bild.)

Rödingar, *Sal'mo* (*SalveW-nus*), ett släkte laxfiskar med mindre fjäll o. ljusare fläckar än de egentliga laxarna. Hos oss storrodningen, *S. salveWnus*, i en del större sjöar — Vättern, Sömmen, m. fl. —, fjällrodningen, *S. alpinas*, i våra fjällvatten, o. den inplanterade amerikanska bäckrodningen, *S. toninalis*, på flera ställen i Jämtland.

Rödkallen, lots- o. fyrplats, 30 km s.ö. om Euleå. Radiofyr.

Rödklint, art av växtsläktet *Centaurea*.

Rödkulla, art av örtsläktet *Odontites*.

Rödkullor, företrädesvis i Dalarna o. i Bohuslän omhulad gammal ras av små, välmjölkande kreatur, röda o. utan horn.

Rödkål, en form av huvudkål med blad av blårdög färg.

Rödlakan el. r ö l l a k a n (fsv. *ryglakan*, väggbonad, som man har bakom ryggen), ett slags skänks allmogeväv, kännetecknad av att inslaget (ylle i olika färger) plockas in för hand o. helt täcker varpen.

Rödlök, *Alvium ce'pa*, en 2-årig, c:a halv meterhögt ört med uppblåst stängel, trinda, ihåliga blad o. grönvita blommor. Eöken platt- rund, mörkt karminröd. Ursprung osäkert. Urgammal kulturväxt.

Rödmetall, dets. som rödgodts.

Rödmyra el. t u v m y r a, *Las'ius fla'vus*, en hos oss mycket allmän, liten gulröd myra, som bor under stenar, i tuvor osv.

Rödånäbba, namn på honan av blågylda.

Rödplister, art av örtsläktet *Lamium*.

Rödsjuka, smittsam sjukdom hos svin, förorsakas av en bacill, upptäckt 1886 av F. Löfler. Kännetecknas bl. a. av röda utslag.

Rödskind, benämning på Amerikas indianer till följd av deras rödaktiga hudfärg.

Rödskörhet el. r ö d b r ä c k a, skörhet, som uppträder vid 800—1,000° hos järn, som innehåller för mycket svavel el. syre. Jfr Kallbräcka.

Röd snö uppträder i fjällen o. i arktiska trakter. Förorsakas av en encellig, självörörlig, blodröd grönalg, *Chlamydomo'nas niva'lis*, som lever massvis i snöns övre skikt.

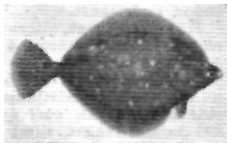
Rödsork, *Evoto'mys ru'tilis*, högnordisk, på översidan rödbrun, decimeterlång sork, som hos oss endast finns i nordligaste Lappland.

Rödsot, *dysenter'i'*, till tarmkanalen lokaliserad, vanl. smittsam o. därför epidemiskt uppträdande infektionssjukdom, vars viktigaste symptom äro blodiga diarréer o. feber. Sjukdomen finnes i olika former. Den tropiska formen beror på en amöba, medan den hos oss, vanl. sommartid uppträdande, beror på bakterier. I vissa epidemier kan dödligheten vara ganska stor.

Rödspov, *Limo'sa limo'sa*, stort vadare med

lång, svagt uppåtböjd näbb. N. och mell. Europa: hos oss blott på Olands myrar, fridlvst. Rödsprit, denaturerad sprit, färgad med fuksin el. dyl.

Rödspätta cl. rödspötta, *Pleu-ronectes platess'a*, stor flundrefisk, längd upp till 75 cm, växlande brun till grå med strödda rödaktiga fläckar. Island till Medelhavet. Allmän vid västkusten, i Östersjön n. ut till Stockholms skärgård. Utmärkt matfisk.

Rödstjärt, *Phoen'curus phoen'curus*, liten vacker trastfågel; hanen med vitt panna, huvud o. rygg askgrå, röd gump o. stjärt, svart haka o. rostrod undersida. Honan brungrå med rödaktig stjärt. (Se färgplansch.)

Rödtunga, vanlig benämning på mareflundran, underordnad på bergskäddan.

Rövdven, art av grässläktet *Agrostis*.

Rödvingetrast, *Tur'dus iWacus*, liknar sängtrasten men är mindre o. har roströda kroppssidor. N. Europa o. Asien, hos oss allmän i fjällbygden. Flyttar.

Rödön, kommun i mell. Jämtland, Jämtl. l.; Rödöns landsf.distr., Jämtl. n. doms. 3,046 inv. (1947-).

Rödösund, sund i Storsjön, Jämtland, mellan Frösön o. fastlandet, Rödöns kommun.

Röhl, Maria (1801—75), porträtttecknare. Ett flertal blyertsporträtt av bl. a. *Ge'ijer*, *Teg-nér*, *Wallin* samt mjuka o. charmfulla kvinnobilder. Repr. i Nat.mus. Stor samling i Kungl. biblioteket.

Röhm, Ernst (1887—1934), tysk nationalsocialistisk politiker. Deltog som officer i Första världskr. o. var med vid Hitlers misslyckade Münchenkuppl. nov. 1923. 1929—30 var R. arméorganisationschef i Bolivia. Utnämndes 1931 av Hitler till statschef vid SA o. SS o. blev dec. 1933 riksinminister. Han strävade nu att sammansmälta dessa organisationer med riksvärnet o. närmade sig den socialistiska strömningen inom nationalsocialismen. 30 juni 1934 arkebuserades R. under förövändning att ha förberett en statskupp. R. utgav självbiografien *Geschichte eines Hochverurters* (1928).

1. Röhss [rös], Vilhelm (1834—1900), bankdirektör, stiftade Röhss' donationsfond till befrämjande av Göteborgs handel, industri o. kommunikationer. En del av medlen anv. till grundandet av Röhsska konstl.öjdmuseet.

a. Röhss, August (1836—1904), broder till V. R., affärs- o. kommunalman, donator till flera vetenskapl. o. konstnärl. institutioner.

Röhsska konstl.öjdmuseet i Göteborg, grundat av Göteborgs stad med hjälp av donationer av brodern Röhss, Hjalmar Wijk m. fl. o. invigt 1916. Byggnaden ritades av Carl Westman o. samlingarna ordnades av Axel Nilsson. 1937 invigdes en hall för permanent utställning av modern konstindustri.

Röjel, dets. som bovenbramsel (se Bovenbram).

Rök, i dagligt tal dets. som rökgas (se d. o.). I vidsträckt betydelse dets. som gaskolloid.

Rök, sädeskärvar, sammanställda lör torkning.

Rök, kommun i v. Östergötland, Östergöt. l.; Ödeshögs landsf.distr., Folkungabygdens doms. 696 inv. (1947).

Röke, kommun i n. Skåne, Kristianst. l.; Hässelholms landsf.distr., V. Göinge doms. r,582 inv. (1947-).

Rökelse, blandning av olika växtämnen (bensocharts, rosenblad, lavendelolja, virak m. m.), som vid upphettning avger en behag-

lig doft. Att tända rökelse är ett urgammalt bruk i flera religioner, som uttryck för offer o. tillbedjan, från judarna (Luk. i: 9 ff.) upptaget i katolsk o. ortodox gudstjänst.

Rökelsealtaret, altare för rökoffer i Jerusalems tempel (2 Mos. 30, Luk. 1 m. fl.).

Rökelsekar, kärl för bränning av rökelse vid gudstjänsten, består av en skål, vari glödande kol kunna läggas, samt ett genombrutet lock. (Ex., se bild.)

Rökgas, avgas el. förbränningsgas, den vid förbränning avgående gasen. Innehåller de föreningar, som förbränningsluftens syre ingått med bränslets beståndsdelar (huvudsakligen vattenånga o. koldioxid samt vid ofullständig förbränning koloxid) jämte däremot svarande mängd kväve o. ev. överskottsluft. Vid ofullständig förbränning finnas utom koloxiden ev. andra brännbara gaser, t. ex. väte, jämte sot. Svart el. svartgrå rök är således ett tecken på ofullständig förbränning. Namnet rökgas är oegentlig, särskilt i de fall då sotbildningen är obetydlig (t. ex. vid kokselning) el. ej alls förekommer, t. ex. vid rätt anordnad gasledning. Den starkt sotbemängda röken över vissa städer (t. ex. London) härrör från rikligt förekommande koleldstäder. Förbränningen kan övervakas med rökgasanalys, som utföres t. ex. med Orsatapparat el. i större anläggningar (fabriker, fartyg etc.) med registrerande apparater av olika slag, t. ex. monoapparat.

Rökglas, gråfärgat glas. Försvagar (absorberar) ljus ung. lika starkt inom alla delar av synliga spektrum o. användes vid vissa optiska mätningar (fotometri, pyrometri m. m.). Jfr Gråkil.

Rökgång, rör, varigenom förbränningsgaserna ledas från eldstaden in i skorstenen.

Rökhuv, anordning på skorstenar, avsedd att underlätta draget o. att utgöra skydd mot regn o. snö.

Rökskåp, det framför ett lokomotivs ångpanna befintliga rum, som rökgaserna måste passera, innan de gåt ut genom skorstenen, o. som har till uppgift att upptaga den med gaserna följande kolstybben ävensom i någon mån att släcka gnistorna.

Rökstenen, Sveriges märkligaste runsten, 3,82 m hög (2,5 m över jord) o. r.38 m bred, på Röks kyrkogård i Östergötland. Den innehåller den längsta kända runinskriften på något jordfast minnesmärke o. anses häröra från förra hälften av 800-t. Inskriften är delvis synnerl. svårtolkad, försök ha gjorts av bl. a. Sophus Bugge, Erik Bräte, Otto von Friesen o. Magnus Oisen. Innehållet är delvis av sagohist. o. delvis av magisk natur (besvärjelser).

Röksvampar, arter av buksvampsläktet *Lycoperdon* o. några närstående släkten.

Röktopa's, gråbrunt färgad bergkristall. (Se färgplansch.)

Rölända, kommun i mell. Dalsland, Älvsb. l.; Dals-Eds landsf.distr., Tössbo o. Vedbo doms. 1,074 inv. (1947)-

Röllakan, dets. som rödlakan.

Rölleka, art av örtsläktet *Achillea*.

Römer, Ole (1644—1710), dansk astronom, prof. i Köpenhamn 1676 (tillträdde 1681), polis- o. borgmästare där 1705; uppfann meridian-cirkeln o. bestämde 1673 ljusets hastighet (obetydligt korrigerad genom senare mätningar).

Rönn, *Sorbus aucuparia*, ett vanl. mindre träd. Knoppar stora, svarta, gråfältade; blad strödda, parbladiga med avlånga, spetsade, vasst sågade småblad. Stam med glatt, tunn, gråbrun näver. Ved finporig med rödbrun kärna o. rödaktigt vit splint. Härd, användes till finare snickeri m. m. Blommor vita, i rik kvast. Frukt röd, bärlik, saftig, sur. Rönnen är utbredd över hela landet upp till skogsgränsen.

Rönnbärsmal, *Argyresthia conigae* Wa, en liten, 13—14 mm lång malfjäril med violettgrå framvingar med mörkare strimmor o. en vit fläck mot yttre hörnet. Larverna, som leva i rönnbär o. äpplen, äro ofta svåra skadedjur.

Rönne, största staden på Bornholm, Danmark, på öns v. kust. Residensstad i Bornholms Amt. 11,000 inv. (1940). God hamn. Industri. R. blev maj TQ45 svårt skadat vid ett ryskt bombanfall. Flygplats.

Rönneberga, by i v. Skåne, Asmundtorps kommun. Nära R. utkämpades *₇ 1677 »slaget vid Landskrona» mellan Kristian V o. Karl XI.

Rönnebergs härad, Malmö. l., omfattar kommunerna Glumslöv, St. lbb. Härslov, Säby, Vadensjö, Örja, Tofta, Asmundtorp, Sireköpinge, Billeberga, Tirup, Svalöv o. Felestad. 10,671 inv. (1947). Rönnebergs, Onsjö o. Har jagers domsaga.

Rönnebergs kontrakt, Lunds stift, Malmö. l., omfattar 15 församlingar. Kontraktsprestens adr.: Billeberga.

Rönnebergs, Onsjö och Harjagers domsaga, Malmö. l., ett tingslag med tingsställen i Marieholm o. Landskrona. 36,555 inv. (1947). Domsarens adr.: Landskrona.

Rönneån, vattendrag i Skåne, upprinner på Underödsåsen o. bildar avlopp för Ringsjön, varifrån den flyter åt n.v. till Skälderviken. na km., från Ringsjön 80 km.

Rönninge, municipalsamhälle i n.ö. Södermanland, Salems kommun. 1,382 inv. (1947)-

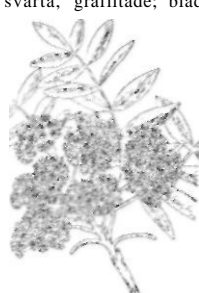
Rönnoxel, f i n n o x e l, *Sorbus fennica*, ett mindre träd. Blad med nedtill parbladig, upp-till parflikad, undertill grädden skiva. Blomkvast tät. Frukt sötsur. Förekommer sällsynt i s. Sveriges kusttrakter o. användes stundom som parkträd.

Rönnskär, 1. Smältverk o. hamnplats vid Skelleftehamn, på Skellefteå stads område. Ag. Boldens Gruv A.B. — 2. Fyr- o. lotsplats, 30 km s. om Piteå.

Rönning, kommun i s. Bohuslän, Göteb. l.; Tjörns landsf.distr., Orusts o. Tjörns doms. 1,520 inv. (1947), därav i Stora Dvröns municipalsamhälle 293, i del av Blekets municipalsamhälle 14, i Tjörnekalvs municipalsamhälle 146 samt i Åstols municipalsamhälle 534.

Rönnsjöförs., kyrkoboktorsdistrikt i Offerdals kommun, Jämtl. l. 1,107 inv. (1947)-

Rönfgen, tysk-fransk snickersläkter, inom vilken särskilt märkes David (1743—1807), berömd för arbeten med rika inläggningar i olika träslag.

Röntgen, Wilhelm Conrad (1845—1923), tysk fysiker, prof. i Giessen 1879, i Würzburg 1888 o. i München 1900, upptäckte röntgenstrålarna 1895 o. erhöj här för nobelpriset i fysik IQOL. (Se bild.)

Röntgenanatomi, läran om kroppens byggnad enligt information, som vunnits genom röntgenundersökning.

Höntgenbild, en medelst röntgenstrålar erhållen skuggbild av ett föremål, en kroppsdal el. dyl. Härvid genomlysas föremålet, O. dess inre o. yttre delar kasta olika mörk skugga antingen på en fotografisk film (röntgenfotografi) el. på en röntgenskärm (röntgenomlysning). Användes vid röntgendiagnostik o. för att påvisa brott o. ojämheter i tekniska material. Jfr Skärmbildsundersökning.

Röntgendiagnostik, användningen av röntgenbilder (fotografi el. genomlysning) för att påvisa o. närmare undersöka skador o. sjukliga förändringar el. fastställa främmande föremåls läge i människokroppen. Möjliggöres av att de olika vävnaderna i organismen absorbera röntgenstrålarna i olika grad — i vissa fall måste s. k. kontrastmedel först införas i kroppen, ex. gröt innehållande bariumsulfat, som ej släpper igenom strålarna, vid undersökning av matsmältningsskanalen.

Röntgenfilm, fotografisk film, som användes vid röntgenfotografering. Har i regel ljuskänsligt skikt på båda sidorna för att öka bildens kontraster. Användes ofta tills, med en s. k. förstärkningsskärm, som fluorescerar då den träffas av röntgenstrålar. Filmen påverkas dels av de direkta strålarna o. dels av fluorescensljuset.

Röntgenkristallografi, bestämning av kristallers gitterstruktur medelst röntgenstrålar. Jfr Kristallanalys.

Röntgenografi, tagnig av röntgenfotografier. — Röntgenogram, dets. som röntgenfotografi. Jfr Röntgenbild.

Röntgenologi, läran om röntgenstrålarnas användning i medicinen. Jfr Radiologi. — Röntgenolog, läkare, som ägnar sig åt röntgenologi.

Röntgenrör, elektriska urladdningsrör för framställning av röntgenstrålning. Bestå vid medicinskt bruk av en lufttom, tillsmält glasballong med 2 el. 3 elektroder: katod, antikatom o. anod. I en äldre typ, jonrör el. gasrör, finns en ringa mängd gas (tryck ex. 0.001 mm kvicksilverpelare), som joniseras genom stöt. Härvid bildas elektroner, som med mycket stor hastighet träffa den positiva antikatom (vanl. av volfram), vilken därvid avger röntgenstrålar o. samtidigt starkt uppvärms. Gastrycket minskas småningom, vilket bl. a. medför, att strålningen får större genomträngningsförmåga (kortare våglängd). Denna olägenhet undviktes med de numera allm. använda glödkatod- el. elektronröntgenrören (Coolidge-rör), som äro fullständigt gasfria o. innehålla en glödkatod för elektronalstringen. Genom ändring av glödstrommen regleras strålningens styrka o. med spänningen på antikatom dess våglängd. Vid fysikal. undersök. användas ofta röntgenrör av metall, som äro isärtagbara, så att antikatomer av olika metaller kunna sättas. Dessa rör användas alltid i förbindelse med luftpump (molekylpump). — Röntgenrör drivas med höj likspänning, 10—200 kilovolt, som vanl. erhålles från bögsänningstransformator + likriktarrör (ventilrör). Jfr Röntgenstrålar.

Röntgenskärm, skärm av papper el. dyl., överdragen med ett tunt skikt av bariumplatinacyanur el. kadmiumvolframmat. Om skärmen i mörker utsattes för röntgenstrålar, kommer den att lysa, fluorescera, så att röntgenstrålarna, ehuru själva osynliga, dock kunna iakttagas. Användes vid röntgenomlysning. Jfr Röntgenbild o. Skärmbildsundersökning.

Röntgenspektroskopi, bestämning av våglängder, strålningensintensiteter m. m. i röntgenspektra. Metoderna grundlades av M. v. Laue. W. H. o. W. It. Bragg o. utarbetades vidare av H. Moseley o. M. Siegbahn. Röntgenstrålning från en antikatom, täckt med den metall el. förening man vill undersöka, får i ett smalt knippe träffa ett, som en stensalkristall. Strålning av olika våglängd avböjes i olika riktningar o. ger upphov till linjer på en fotografisk film. Ur linjernas lägen o. kristallens gitterkonstant kunna våglängderna beräknas. För större våglängder användas vakuumspektrograf o. optiska linjegitter. Jfr Röntgenspektrum.

Röntgenspektrum, ett grundämne utgöres av alla i dess karakteristiska röntgenstrålning ingående linjer. Bestå av 2 el. för grundämnen med högt atomnr: flera grupper av linjer med helt olika våglängd: den kortvågiga /f-strålningen, den mjukare /-strålningen o. ännu långvågigare M-, N-, o. O-serier. Inom varje sådan serie avtar våglängden mycket regelbundet med ökat atomnr, så att det senare kan beräknas ur svängningstalet för ex. den starkaste linjen i grundämnets /f-spektrum (H. Moseley) o. platsen i periodiska systemet därmed tydligt bestämmas. Linjer med våglängder mellan 0.05 o. 0.7, 100 Å (1 Å = 10⁻¹⁰ mm) äro kända. För medicinska o. tekniska ändamål användas våglängder mindre än 1 Å. Jfr Röntgenspektroskopi.

Röntgenstrålar el. X-strålar, elektromagnetisk vågrörelse, som uppstår då mycket snabba elektroner (katodstrålar) träffa en fast kropp, ex. antikatomen i ett röntgenrör. Strålningen har ett kontinuerligt spektrum med alla våglängder ned till en viss gräns, som beror av rörspeänningen, men är dessutom starkare vid vissa bestämda våglängder, näml. antikatommetallens karakteristiska röntgenstrålning (jfr Röntgenspektrum). Strålningens genomträngningsförmåga genom olika ämnen beror av våglängden: kortvågiga, s. k. hårda strålar, genomtränga t. o. m. metaller, medan den långvågigaste strålningen absorberas i luft o. kan påvisas endast i vakuum. Röntgenstrålar ha förmågan att svärta fotografiska skikt, jonisera gaser o. framkalla sekundär strålning, då de träffa olika kroppar. I sistnämnda fall utsändas elektroner, diffust spridda röntgenstrålar (jfr A. H. Compton), karakteristiska röntgenstrålar (jfr C. G. Barkla) o. ofta äv. synligt ljus (fluorescens, jfr Röntgenskärm). Röntgenstrålarna ha varit av utomordentligt betydelse för förståelsen av materiens byggnad o. ha en mycket stor praktisk användning inom läkekonsten (jfr Röntgendiagnostik o. Strålbhandling), tekniken, kemien m. m. I större doser framkalla de svåra skador på organismen, varför skyddsskärmar av bly, förkläden o. handskar av blyhaltig kauschuk, blyglasfönster m. m. användas.

Rönö, 1. Kommun i n.ö. Östergötland, Östergöt. l.; Vikbolandets landsf.distr., Bråbyggd. o. Finspångs ls. doms. 456 inv. (1947). — 2. Kungsgård i R. l, fordom tillhörig biskopstolen i Linköping.

Rönö härad, Södermani. l., omfattar kommunerna Svärta, Helgona, Råby-Rönö, Runnuna, Lid, Ripsa, Ludgo, Spelvik, Bogsta, Sättersta, Tystberga, Bålinge, Låstringe o. Torsåker, 8,768 inv. (1947). Nyköpings doms. Röp'ke, Wilhelm, f. 1899, tysk national-

ekonom, prof. i Marburg 1929—33, i Istanbul 1933—37, därefter i Geneve, R. har i flera arb. framlagt sina synpunkter på det bästa sättet att ge tyska folket en ny o. hälsosammare tillvaro (*Die deutsche Frage*, 1945).

Rör, stenkummel (som råmärke).

Rör, arter av grässläktet *Calamagrostis*.

Röra, kommun i mell. Bohuslän, Göteborg. 1. (past.adr. Gilleby); Orusts landsf.distr., Orusts o. Tjörns doms. 1.438 iuv. (1947).

Rörborr, ett i ena ändan tandat stålrör, som användes för hålslagning i tegelmurar m. m.

Rörbäcksnäs, kyrkobokföringsdistrikt i Lima kommun, Kopparb. l. 36a inv. (1947).

1. Rördam, Holger Frederik (1830—1913), dansk präst o. historiker. Bl. arb. *Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen (1859—63)*, *Kjøbenhavns Universitets Historie 1537—1621* (4 bd, 1868—77).

2. Rördam, Thomas Skat (1832—1909), broder till H. F. B., dansk präst, biskop i Köpenhamn 1895, framstående predikant, översatte NT (1887—92, 3:e uppl. 1903—04).

3. Rördam, Valdemar (1872—1946), dansk författare o. lyriker. Bl. arb. *Den gamle Kaptajn* [3 saml., 1906—07], som med Runebergs »Fänrik Stals säger» som förebild skildrar Dansk-tyska kriget, *Kebstadsdyller* (1918) o. *Holey* (1940). Urval av hans dikter: *Danmark i tusind Aar* (1941). Utom lyrik äv. skådespel o. romaner.

Rördelar, kortare, böjda el. grenade rörstycken ss. T-rör, korsrör, knärör o. grenrör, som möjliggör krökning o. grening av rörledning el. rörrät.

Rördrom, *Botaurus stellaris*, en i större delen av Europa, Asien o. n. Afrika förekommande stor vadarfågel, spräcklig avgulbrunt, svart o. rostfärgat. Nu sällsynt hos oss. Nattdjur; känd för sitt egendomliga bölande läte, som höres från sjöarnas vassar, där den lever.

Rörelsebehandling, dets. som sjukgymnastik. Rörelseenergi, det mekaniska arbete, som kroppar i rörelse kunna utträta. Se vidare Energi.

Rörelsemängd, produkten av en kroppss massa o. hastighet. Dess storlek o. riktning ur lika med den impuls (se d. o.), som orsakat hastigheten.

Rörflen, art av grässläktet *Phalaris*.

Rörförstärkare, elektronrörkoppling för förstärkning av elektriska svängningar.

Rörgånga, gångform, speciellt avsedd för rörskarvning. Jfr Gånga.

Rörhöna el. grönfotad sumphöna, *Gallinula chloropus*, en ovan skiffersvart vadarefågel med gröna ben o. röd näbb o. pannplåt. Större delen av Gamla världen, numera rätt vanlig i s. och mell. Sverige. Lever vid sjöar, dammar osv.

Rör'ich, Nikolai (1874—1947). rvs k målare, som i reaktion mot impressionismen skapade en dekorativ, oftast historiskt återblickande, symbolisk bildvärld. Av. teaterdekorationer. Repr. bl. a. i Malmö mus.

Rörine.: ring på ankare för kättingens fästande. Rörkoppling, skvaranordning för rör, bestående av bl. a. en fläns på värtdera röret o. en speciellt utformad mutter, som trycker delarna tätt mot varandra. Kan snabbt lossas genom lösgängning av muttern, som då kan skjutas upp på det ena röret.

Rörkvarn, kvarn med kulformiga malkoppar i en lång, horisontell, roterande cylinder.

Rörlig njure, dets. som vandrande njure. Rörmaskar, i rör boende borstmaskar.

Röret bildas dels genom avskrivning från huden, dels genom hopfogade sandkorn, i slam inspunnen lera osv., varigenom djuren likna botnen. (Se bild.)

Rörmottagare, radiomottagare (se d. o.) med elektronrör.

Rörning, påspikning av rörmattor för putsning av tak el. vägg.

Rörros, gruvsamhälle i ö. Norge. Sör-Trøndelag fylke, vid en biflod till Glommen. 2.575 inv. (1946). R. har uppvisat kring Rörros kopparverk, gr. 1644.

Rörposi, brevrefördran genom rörledning medelst i dem tät slutande behållare, som framdrivas med luft. Dylik post finnes för allmänheten bl. a. i Paris samt ofta i större affärs- o. banklokaler, järnvägsstationer m. m.

Rörsocker, sackarosa ef. vanligt socker, C₁₂H₂₂O₁₁ är mycket utbrett i växtriket samt förekommer i större mängder i sockerrör (13—20 %), sockerbeter (16—20 %), ananas, majs, morötter m. m. o. framställes tekniskt ur de båda förstnämnda. Sönderskurna sockerbeter (betsnitset) utlaskas med varmt vatten, lösningen befrias från äggvitämnen o. organiska syror genom fällning med kalkmjölk, behandlas med kolsyra o. inkokas sed. i vakuum. Vid avylning utkristalliserar råsocker, som i centrifug befrias från moderlut (melass).

Råsockret renas (raffineras) genom upplösning, behandling med kalk, filtrering o. indunstning. Vid långsam kristallisation bildas stora kristaller, kandsocker. Rörsocker smälter vid 160° o. ger vid högre temp. en brun massa, karamell. Rörsocker är en disackarid (jfr Kolhydrat) o. spjälkas av syror o. vissa enzym (invertas el. säckaras) till en blandning av glykos o. fruktos (invertsocker). Med hydroxider av ex. kalcium, strontium o. barium bildar rörsocker saltartade föreningar, sackarat.

Rörsoopp, arter av rörsvampläktet *Boletus*. Rörspindlar äro spindlar, vilka ätt sig spinna ett rör, i vilket de bo, o. utanför detta ett vägrätt nätt. Hit höra bl. a. de inomhus vanliga husspindlarna. *Tegenaria*.

Rörstrand, porslinsfabrik i Sthlm, gr. 1726 av dansken Johann Wolff. Under 1700-t. tillv. fajanser av konstnärlig hög kvalitet, under 1800-t. porslin o. keramik. Fabriken i Sthlm nedlades o. dess keramiska saml. såldes 1926. Fabrikationen överflyttades då till den tidigare inköpta AB. Göteborgs Porslinsfabrik, där tillv. bedrevs till 1941, då den överflyttades till AB. Lidköpings Porslinsfabrik, tidigare inköpt o. 1935—37 utbyggt med en modern fabrik, som succ. övertog tillv. fr. Göteborg. Tillverkar hushållsporslin i såväl flintporslin som äkta porslin samt konstgods. — Rik samling 1700—1800-talsfajanser i Nat. mus. o. Nordiska mus. — R. var under 200 år delvis inrymt i Rörstrands slott, uppfört under 1600-t. mitt. — Monografi av A. Bäckström (1930).

AB. Rörstrands Porslinsfabriker, Lidköping. Grundat 1726, bolag rg14. Aktiekap. 4 mill. kr. (1948). Verkst. dir. F. Wehtje (sed. 1932).

Rörsångare, *Acrocephalus streperus*, här o. var i s. o. mell. Sverige förekommande gråbrun, i rostbrunt skiftande sångare. Bona fästas vid vassrören. (Se bild.)

Rörsändare, radiosändare, i vilken svängningarna alstras medelst elektronrör.

Rörtång, tång, som kan gripa om rör o. dyl., genom att de inställbara käftarna äro rafflade. Vanligen av kraftig konstruktion.

Börum, kommun i s.o. Skåne, Kristianst. l. (past.adr. St Olof); Brösarps landsf.distr., Gårds o. Albo doms. 715 inv. (1947).

Rörverk, samtliga tungstämmer i en orgel. Röse el. rö s, stenhög; av kullersten uppförd gravhög.

Rösjö, Per Jonson (1861—1935), lantbruksförfattare, föreståndare vid den av honom själv grundade lantbruksskolan vid Haga-berg, Jönköping (nedlagd 1929). Verkade för utvecklingen av särsk. det mindre jordbruket. Bl. skrifter *Lantbrukets hufvudsveken* (1907, 5 uppl.), *Revolvt f I—III*, 1904—06, ny uppl. 1908—10) m. fl.

Rössjöholm, gods i n.v. Skåne, Tossjö kommun, Kristianst. l. Huvudbyggnaden från 1730-t. Grundmurarna av ett äldre slott, förstört av snapphanarna 1676, äro framgrävda. Äg. danske länsbaronen Rosenörn-Lehn.

Röst, 1. Takresning. — 2. Utbyggnad på segelfartygs sidor för fästande av masternas sidostöttningsrigg.

Röster i radio, veckotidning, som sed. T933 utgives i Sthlm av Radiotjänst o. bl. a. innehåller svenska o. utländska radioprogram.

Röstlängd, förteckning över röstberättigade; i inskränkt bemärkelse för politiska o. kommunala val.

Röst rätt, rätt att medverka till val el. annat beslut. Jfr Röst rättsfrågan.

Röst rättsfrågan, sammanfattande benämning på striderna om en utvidgning av den politiska o. kommunala rösträtten i nyaste tid. Enl. 1866 års riksdagsordning var den politiska rösträtten »lika» (varje röstberättigad ägde endast en röst) men ej »allmän»; den tillkom endast kommunalt röstberättigade (myndiga) män o. var begränsad genom villkoret om viss inkomst för dess utövande. Den kommunala rösträtten, som medelbart gällde äv. för den ur landstingen o. vissa städers stadsfullmäktige framgångna FK, tillkom enl. förordningarna om kommunalstyrelse år 1862 kommunalt skattskyldiga o. icke för kommunalutskylder häftande män o. kvinnor (utan åldersgräns) samt även juridiska personer, med olika antal röster efter olika förmögenhet o. inkomst (i stad år 1869 begränsade till högst 100 röster samt högst »so av stadens hela röstetal, på landet år 1900 till högst 5,000 röster samt högst $\frac{1}{10}$ av kommunens hela röstetal). Strävanden för utsträckt röst rätt framkommo med stigande styrka på 1890-t. Flera regeringspropositioner i sådan riktning med förslag om varsamma förändringar avslögs. Från 1901 stod frågan om införandet av proportionella val på dagordningen. Konservativa regeringsförslag, innebärande allmän röst rätt till AK för män över 25 år, som fullgjort dem älligande skattskyldighet o. värnplikt, o. byggda på proportionella val, förkastades 1904 o. 1905 av AK, som begärde majoritetsval i enmansvalkretsar. Ett liberalt regeringsförslag (K. Staaff) 1906 i denna senare riktning falides av FK, som nu uttalade sig till förmån för proportionella val till båda kamrarna (»Päbodalinjen», jfr A. Petersson). Så framlade ministären Lindman 1907 förslag om proportionella val till riksdag, landsting o. stadsfullmäktige; röst rätts-åldern sattes för AK till 24 år o. som villkor för den politiska rösträtten städgades, förutom vissa »streck» rörande fattigvärd, värnplikt m. m., endast fullgörandet av skatteplikt (i den

mån sådan förelåg) till stat o. kommun under de tre senaste åren. Den kommunala rösträtten tillkom samma kategorier som förut, men begränsades till högst 40 röster i stad liksom på land (»den 40-gradiga skalan»). Med vissa ändringar med avseende på census för valbarhet till kamrarna (»Tällbergslinjen», jfr D. Persson) antogs dessa förslag 1907 av riksdagen o. godkändes slutgiltigt 1909. Striden i röst rättsfrågan upphörde därefter i huvudsak för flera år. Från vänsterhål för emellertid särsk. den 40-gradiga skalan föremål för kritik; förslagen om ett avlägsnande av den 3-åriga skatteplikten för den politiska rösträtten (»ordentlighetsstreckets») avvisades av de borgerliga partierna. Den politiska kvinnorösträtten vann jämväl många förespråkare, särsk. bland vänsterpartierna. Sedan hösten 1918 en urtima riksdag inkallats för vissa andra frågor o. starka krav på fullständig rösträtt höjts från socialdemokratiskt håll under intrycket av de revolutionära strömningarna i Europa, tog den Edénska ministären initiativ till förslag om lika o. allmän kommunal rösträtt för män o. kvinnor (således med uteslutande av juridiska personer), politisk rösträtt för kvinnor enligt samma grunder som för männen samt upphävandet av skattebetalningstrecket för såväl politisk som kommunal rösträtt. Förslagen rörande den kommunala rösträtten antogs i huvudsak av urtima riksdagen. Beträffande förslaget om de politiska valen uppnåddes vid samma tillfälle enighet i princip. Sistnämnda förändringar, som voro av grundlagskaraktär, antogs sedermera av lagtima riksdagen 1919

o. bekräftades slutgiltigt 1921. Röst rättsåldern sänktes för politiska val från fyllda 24 till fyllda 23 år. Röst rättsålder infördes nu även för kommunala val o. sattes i kaledes till fyllda 23 år; för landstingsval o. val av elektor till FK till fyllda 27 år. Skattebetalningsvillkoret kvarstod dock beträffande kommunala val, så till vida att älligande kommunal skattskyldighet måste ha fullgjorts åtminstone för ett av de tre sistförflutna åren. Det förut befintliga fattigvärdstrecket vid politiska val lindrades avsevärt o. motsvarande bestämmelser infördes rörande kommunala val. Värnpliktsstrecket för politiska val avskaffades först 1922. Valbarhetscensus till FK avskaffades 1933. Vid 1937 års riksdag sänktes röst rättsåldern vid landstingsval till 23 år, så att en enhetlig kommunal o. politisk röst rättsålder av fyllda 23 år uppkom. Samtidigt blev åldern för valbarhet till AK 25 år. 1941 sänktes den kommunala röst rättsåldern till 21 år o. 1945 äv. den politiska röst rättsåldern till 21 år, varjämte konkurs- o. fattigvärdstrecken avskaffades. S. å. avskaffades äv. konkurs-, fattigvärdso. skattestrecken för kommunala val.

Röst värvning. Jur. Straffbar handling, bestående av säljande el. köpande av röst vid val till allm. värv. Straffet är enl. 10 kap. 16 § strafflagen böter el. fängelse i högst 6 mån. Samma straff drabbar den som genom hot el. tubbande stör valfriheten el. eljest obehörigen verkar i val.

Röstånea, kommun i mell. Skåne. Malmöh. l. (past.adr. Billinge); Röst ånga landsf.distr.. Rönnebergs, Onsjö o. Harjagers doms. 1,040 inv. (1947), därav i Röst ånga municipalsamhälle 648.

Rösvatn, sjö i mell. Norge, Nordland fylke, nära gränsen till s. Lappland, 191 kvkm.

Röta, förstoring av växt- el. djurdelar genom inverkan av mikroorganismer (svampar).

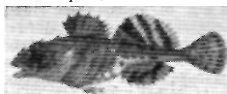
Rötkammare, sluten behållare för sänderdelnina av klnakslam vid reningsverk. Genom förruttelse bildas röt gas (ca 65 % metan jämte buvudsakt. koldioxid), som användes

som bränsle, o. en fast återstod, vilken efter torkning kan användas som jordförbättringsmedel.

Rötmånaden, i Sverige benämning på tiden 23/2_23/g, jfr lejonet.

Rotning, förfarande vid linberedning, består i att linet får ruttna i vatten, varvid fibrerna lösgöras från andra delar. Jfr Röt-kammare.

Rötsimpa, *CoWus scorpius*, var största simpna, vid västkusten kallad ulk. Huvudet taggigt, stort o. brett med stort gap. Ovan mörkbrun med ljusare fläckar, buken vitaktig. Ishavet o. n. Atlanten, hos oss allmän runt hela kusten.

Rövarkräfta, *Bir'gus la'tro*, en med eremit-

kräftorna besläktad kräftform, vilken kan vistas längre tider på land, tack vare att dess gälhålor äro ombildade till lungliknande organ. Uppges klättra upp i kokospalmer för att komma at nöterna. Filippinerna. (Se bild.)

Rövarsynoden, påven Leo I:s beteckning för en synod i Efesos 449, vid vilken den monofysitiskt sinnade biskopen i Alexandria hade avgått med segern.

Röö, del av Otterö i Bohuslän; känt genom fynd av en runsten från urnordisk tid.

S s, antikva el. latinsk stil. S s, kursiv.

© g, fraktur el. tysk stil. g> g, gotisk stil.

S. 1. Rom. siffertecken = 70: S = 70,000. — 2. Förkortning av *Sankt(a)*, *Saint(e)*, *San(ta)* o. *Säo*. — 3. På recept förkortning av lat. *sVgna*, påteckna! — 4. I musiken förkortning av *segno*, tecken. — 5. Förkortning av *söder*, *syd-* (jfr s.). — 6. Kem. tecken för en atom sva-vel. — 7. Förkortning av *siemens*. — 8. Kontrollmärke på elektriska apparater (jfr S-märke).

s. 1. Förkortning av *söder*, *syd-* (jfr S). — 2. Förkortning av eng. *shilling*.

s, internationell förkortning av *sekund*.

sa, förkortning för *summa*.

s. a., förkortning för lat. *si'ne ann'o*, utan (tryck)år.

S. A. 1. Förkortning för fr. *Son Altesse*, Hans (Hennes) Höghet. — 2. Förkortning för fr. *Société anonyme*, aktieföretag. — 3. (S.4), förkortning för ty. *Sturm-Abteilung*, stormavdelning, en militärt organiserad nationalsocialistisk kår från 1922 med urspr. uppgift att skydda partimöten. Blev senare en maktfaktor för den nationalsoc. revolutionen. 30 juni 1934 avrättades en rad av dess ledare (Röhm m. fl.), varefter SS blev dominerande. 1939 blev medlemskap i SA obligatoriskt för alla värnpliktiga.

SAAB, förkortning för *Svenska Aeroplan AB*. Saadabad-pakten, vänskapsfördrag, ingånget 1937 mellan Turkiet, Iran, Irak o. Afghanistan. Uppkallat efter ett palats i Teheran.

Saadister, egypt. nationalistparti, bildat 1938 av Nokrashy pascha, vilken efter en schism med Nahas pascha utträdde ur wafdpartiet. Partiet, som är uppkallat efter nationalistleadaren Saad Zaghlul pascha, är f. n. det största i deputerade-kammaren.

Saalburg [sa'l-], ruiner av ett rom. kastell o. läger på Taunus, mell. Tyskland, s.v. om Hamburg, upptäcktes 1871 o. ha sedan dess utgrävs o. restaurerats.

Saale [sa'le]. 1. Frankiska S., högerbiflod till Main, i n.v. Bayern, Tyskland, 113 km. — 2. Thiiringska el. Sachsiska S., vänsterbiflod till F.lbe, i s. Tyskland. 442 km (segelbar 180 km).

Saalfeld [sa'lfält], stad i delstaten Thuriugen, mcll. Tyskland, vid Saale, 19,000 inv. (1933). Tillv. av lantbruks- o. andra maskiner.

Saane [sa'nej], vänsterbiflod till Rhens biflod Aar, i v. Schweiz, 130 km.

Saanen [sa'n-], fr. Gessenay, by i v. Schweiz, kant. Bern, vid fl. Saane. Osttillverkning (Gruyereost).

Saanget [sa'n-], snövit schweiz. tamget med påfallande stort juver. Mjölkar ända till 5—6 liter om dagen. Har försökts äv. hos oss.

Saar [sa'r], fr. Sarre, högerbiflod till Mosel från n. Vogeserna genom Lothringen, Saarområdet o. Rhenprovinsen. 216 km. Segelbar till Saargemind, varifrån utgår S.-k analen (63 km) till Rhen-Marnekanalen.

Saar, förkortning för *statens allmänna avlämningsreglemente*.

Saarbrueken fsarbrvkk'enl, fr. Sarrebruck, huvudstad i Saarområdet, vid Saar, 133,000 inv. (1939). Medelpunkt i Saars stenkolsdistrikt med betyd. järn-, kemikalie- o. glasindustri m. m. Vid S. utkämpades den första striden under Fransk-tyska kriget (1870—71).

Saarburg [sa'r-], fr. Sarrebourg stad i n.ö. Frankrike (Lothringen), dep. Moselle, 8,900 inv. (1931). Hårt omstritt under Första världskr. (»slaget vid S.» 20 aug. 1914). Införliivat med Tyskland (Westmark) 1940—45.

Saarinen fsa'r-]. Eliel, f. 1873, finl. arkitekt, en förgrundsgestalt inom modern byggnadskonst. Den nationella romantiken slog igenom med Finlands nationalmuseum (1906—10) o. järnvägsstationen (fullb. 1914, se bild sid. 682) i Helsingfors. Senare har han givit uttryck för nya mera radikala idéer, bl. a. inom stadsplanekonsten, där han har internationellt rykte. Projekt för Helsingfors, Chicago, Detroit m. fl. Sed. 1925 är S. verksam i För. Stat. Jfr Cranbrook.

Saarlautern (sa'la'tern), fr. S a r r e l o u i s, stad Saarområdet, v. om Saar, 32,000 inv. (1939). Rådhus med av Ludvig XIV skänkta gobelänger. Industri.

Saarområdet [sa'r-], ty. Saarländ, är sed. 1947 ett autonomt land, ekonomiskt anslu-